

**ÇERÇEVELEME KURAMI VE
TÜRKÜLERİMİZDE ÖLÜM TEMASININ
ÇERÇEVELENİŞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

İnan UMURBEK

**Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı
Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU**

**2024
Her Hakkı Saklıdır.**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI

İnan UMURBEK
ORCID ID: 0000-0003-3823-450X

ÇERÇEVELEME KURAMI VE TÜRKÜLERİMİZDE ÖLÜM
TEMASININ ÇERÇEVELENİŞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

ERZURUM – 2024

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **“BERDİBEK SOKPAKBAYEV'İN “BALALIK ŞAKKA SAYAHAT” ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ (İNCELEME - METİNLER VE AKTARMA - SÖZLÜK)”** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

01.11.2024

İnan UMURBEK

Aslı Islak İmzalıdır

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Nesrin Feyzioğlu danışmanlığında İnan Umurbek tarafından hazırlanan “Çerçeveleme Kuramı ve Türkülerimizde Ölüm Temasının Çerçevesi Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı (Folklor) Bilim Dalı Doktora tezi olarak kabul edilmiştir. 30.10.2024

Kabul / Ret – İmza

Jüri Başkanı

Dilaver DÜZGÜN *Atatürk Üniversitesi*
(Prof. Dr.)

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi

Nesrin *Atatürk Üniversitesi*
FEYZİOĞLU-
(Prof. Dr.)

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi

Besim YILDIRIM *Atatürk Üniversitesi*
(Prof. Dr.)

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi

Yusuf Ziya *Erzurum Teknik Üniversitesi*
SÜMBÜLLÜ
(Prof. Dr.)

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi

(Ruhi Kara *Erzincan Binali Yıldırım. Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi)

Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
ÖN SÖZ.....	IX
KISALTMALAR	XI

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI	6
II. KAPSAM	8
III. YÖNTEM	8

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ

1.1. TÜRKÜ KAVRAMI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	11
1.2. TÜRKÜLERİN İŞLEVLERİ.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

ÖLÜM

2.1. HAYATIN GEÇİŞ EVRELERİNDEN ÖLÜM.....	19
2.2. ÖLÜME BAĞLI İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	20
2.3. ÖLÜM ÖNCESİ.....	21
2.3.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler.....	21
2.3.1.1. Hayvanlarla İlgili Ön Belirtiler.....	22
2.3.1.1.1. Kuşlar.....	22
2.3.1.1.1.1. Baykuş.....	23
2.3.1.1.1.2. Leylek.....	24
2.3.1.1.1.3. Karga	24
2.3.1.1.2. Köpek.....	25
2.3.1.2. Gök Cisimleri İle İlgili Ön Belirtiler	26
2.3.1.3. Eşya İle İlgili Ön Belirtiler	28
2.3.1.4. Rüyalarla İlgili Ön Belirtiler.....	28

2.3.1.5. Hastayla İlgili Ön Belirtiler	29
2.3.1.6. Nekromantik Belirtiler	30
2.3.2. Kaçınmalar	31
2.4. ÖLÜM SIRASINDAKİ UYGULAMA VE İNANIŞLAR	31
2.4.1. Ölüm Olayının Duyurulması	31
2.4.2. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler	32
2.4.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı (Yıkama- Kefenleme- Cenaze Namazı)	32
2.4.4. Ölünün Gömülmesi (Tabut- Taşıma- Gömme)	33
2.4.5. Devir ve Iskat	35
2.5. ÖLÜM SONRASI	35
2.5.1. Ölünün Belirli Günleri	35
2.5.1.1. Üç	36
2.5.1.2. Yedi	37
2.5.1.3. Kırk	38
2.5.1.4. Elli iki	38
2.5.2. Yas	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇERÇEVELEME KURAMI

3.1. ÇERÇEVE KAVRAMI	41
3.2. ÇERÇEVELEME VE ÇERÇEVELEME KURAMI	41
3.2.1. Çerçeveleme ve Kültür	46
3.2.2. Çerçeveleme ve Söylem	47
3.2.3. Çerçeveleme Kuramı ve Halkbilimi	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇERÇEVELEME KURAMI BAĞLAMINDA TÜRKÜLERDE ÖLÜM

TEMASININ ÇERÇEVELENİŞİ VE ÇERÇEVELEME MODELLERİ

4.1. VURULMA YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ	52
4.1.1. Gediz Pazarı	52
4.1.2. Alimin Çamda Buldum İzini	53
4.1.3. Uzun Olur Ahlatlı'nın Çalısı	55

4.1.4. Dömeke Yandı Gene	57
4.1.5. Şişmanoğlu Vurdiler	58
4.1.6. Gemiler Posta Posta	59
4.1.7. Değirmen Başında Vurdular Beni	60
4.1.8. Çekin Kıratımı.....	60
4.1.9. Kayalica'nın Daşları.....	61
4.1.10. Kütahya'nın Pınarları Akışır	63
4.1.11. Al Yeşil Dökün Anneler	64
4.1.12. Bağlandı Yollarım	65
4.1.13. Bergama'nın Hanları	67
4.1.14. Âdem Gardaş Dedim Geldim Yanına.....	67
4.1.15. Elif Çıkmış Ah O Damın Başına	69
4.1.16. Dersanenin Önünden Doğruca Geçtim.....	70
4.1.17. Hafızların Avlusunda Davullar Çalar	71
4.1.18. Belgrad Yolu Uzun Urgan.....	72
4.1.19. Kulalar'ı Aman Efem Gece Çeteler Bastılar	73
4.1.20. Hasilhas Başında	73
4.1.21. Salih de Ata Biner	75
4.1.22. Giresun Üstünde Vapur Bağrıyor	77
4.1.23. Bir Tel Vurdum Yemen'de Gardasına	78
4.1.24. Biner Atın İyisine	79
4.1.25. Bekilli'yi Beşyüz Atlı Avladı	80
4.1.26. Göründü mü Dümbereğin Yolları.....	81
4.1.27. Ben Çiftliğe Vardım Annem Babam Görmeden	82
4.1.28. Mezar Ardının Kuyusu	82
4.1.29. Tepsiler Galeylendi.....	83
4.2. ECEL YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ	83
4.2.1. Çığırışır Bülbüller.....	83
4.2.2. Kabaralı Sandığım.....	84
4.2.3. Dostun Bahçesine Bir Hoyrat Girmiş.....	85
4.2.4. Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek	86
4.2.5. Yüksek Tepede Harman Tozu Savrulur	86

4.2.6. Bu Dünyanın Devranına Aldanma Gönül Aldanma	87
4.2.7. Deli Gönül	88
4.2.8. Çalın Davulları Çaydan Aşağıya	89
4.2.9. Ölüm Yakamdan Dutma Git	90
4.2.10. Körlenme Ey İnsanoğlu Ölmemeye Çaremi Var.....	91
4.2.11. Ahu Gözlüm Tut Elimden	92
4.2.12. Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın.....	94
4.2.13. Mezarımı Kızlar Kazsın.....	94
4.2.14. Yarım Senden Ayrılalı.....	96
4.2.15. Pervaneler Şema Yanar (Güvey Götürme).....	97
4.2.16. Celal Bacada Yatıyor	97
4.2.17. Eğildim Bir Dolu İçtim.....	98
4.2.18. Şafak Söktü Yine Sunam Uyanmaz.....	99
4.2.19. Ezrail Serime Çöktüğü Zaman	100
4.2.20. Yeni Cami Önünde Bir Uzun Selvi	102
4.2.21. Aşkın Aldı Benden Beni.....	103
4.2.22. Gurbet Elin Naşapası Tuç Olur	104
4.2.23. Hayal Hayal Olmuş Karşiki Dağlar.....	105
4.2.24. Ay Ağalar	106
4.2.25. Ben Buralı Değilum.....	107
4.2.26. Nefis Sen Ölmez misin	107
4.2.27. Şu Karşıdan İniyor Sıdıkam	108
4.2.28. Demirköy Başlarında.....	109
4.2.29. Bütün Dünya Senin Olsun	110
4.2.30. Bahar Geldi Yine Yollar İşledi.....	111
4.2.31. Ben Ağlarım El Güler.....	112
4.2.32. Bugün Yasta Gördüm Zülfü Siyahı	112
4.2.33. Kar Yağayı Yağayı Sultan Murat Başına	114
4.2.34. Yaram Sızlar Ağırır Başım	115
4.2.35. Kalkan İle Kapı Taşın Arası	116
4.2.36. Bahçe Bahçe Gezdim.....	117
4.2.37. Duydunuz mu Gedikli’li.....	118

4.2.38. Mezerimi Derin Kazın	119
4.2.39. Yüksek Minareden Attım Kendimi	120
4.2.40. Evler Guşu Yuva Yaptı Başıma	121
4.3. HASTALIK YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ	121
4.3.1. Hastane Önünde İncir Ağacı	121
4.3.2. Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam	123
4.3.3. Gurbet Elde Baş Yastığa Gelende	124
4.3.4. Kara Yer Kara Yerde.....	125
4.3.5. Hüseyinik'ten Çıktım Şehir Yoluna	126
4.3.6. Odaları Söndürme	126
4.3.7. Şu Kabak Çiçeği Ne Açar Ne Kokar.....	127
4.3.8. Maraş'tan Bir Haber Geldi	129
4.3.9. Beyoba Kahvesinde Masa Kuruldu.....	129
4.3.10. Nokta Halanın Destanı (Ahmedum).....	131
4.4. BOĞULMA YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ	131
4.4.1. Hürmüz Gelin.....	131
4.4.2. Köprüye Varınca	132
4.4.3. Adatepe.....	133
4.4.4. Kızılırmak Parça Parça Olaydın	133
4.4.5. Ayşe'min Yeşil Sandığı	134
4.4.6. Gelin Oldum Gelinliğim Bilmedim.....	136
4.4.7. Şu Fırat'ın Suyu Akar Serindir.....	137
4.5. İDAM YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ	137
4.5.1. Hanların Önüne Hasır Yayıldı.....	137
4.5.2. Bir İncecik Yolum Gider Yemene	139
4.6. İNTİHAR YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ.....	139
4.6.1. Bodrumlular Erken Biçer Ekini (Bodrum Hâkimi).....	139
4.7. ŞEHİTLİK YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ.....	140
4.7.1. Alim Deresinin Delik Daşları.....	140
4.7.2. Manastır Köprüsü Dardır Geçilmez	141

SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	146
EKLER.....	162
ÖZGEÇMİŞ.....	225

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ÇERÇEVELEME KURAMI VE TÜRKÜLERİMİZDE ÖLÜM TEMASININ
ÇERÇEVELENİŞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

İnan UMURBEK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

2024, Sayfa: 225+XI

Jüri: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Başkan)

Prof. Dr. Besim YILDIRIM

Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Ruhi KARA

“Çerçeveleme Kuramı ve Türkülerimizde Ölüm Temasının Çerçevesi Üzerine Bir İnceleme” başlığını taşıyan tezimizde, iletişim alanında özellikle medya ve habercilikle ilişkili olarak kullanılan, izleyicinin dikkatini belirli bir olguya çekmek, haberleri algılama biçimine tesir etmek gibi amaçlarla kullanılan çerçeveleme kuramı bağlam alınarak hem edebiyat hem de müzik alanları içinde önemli bir yer tutan türkülerimizde hayatın üç önemli safhasından birisi olan “ölüm” olgusunun tema olarak çerçevesi biçimi ele alınıp incelenmiştir. Disiplinlerarası bir yönelimle gelişen çerçeveleme yaklaşımının özellikle etki araştırmalarında kullanılması, çalışmamızda kuramın kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Tabii gerçeklik içinde somut biyolojik bir olgu olan ölüm, bir sanat türü olan ve malzemesi soyut olan türkülerimizde türkü biçimi, dil öğeleri ve ezginin imkânlarıyla başka bir ifade ile somut olan bir olgu soyutun imkânları içinde nasıl çerçevesi biçimi? Etki algılarını belirleyen söylem unsurları göstergeler, metaforlar türkülerde ölüm olgusu çıplak gerçeklikten sanatsal gerçekliğe dönüşmesinde türkü biçimi ve söylem biçimlerinin çerçeveleme tesirleri nelerdir? Sorularına cevaplar aranmıştır.

Çalışmada, çerçeveleme kuramı bağlamında somut olan ölüm olgusunun, birey ve toplum üzerinde yarattığı ve soyut olan duygu ve düşüncelerin sözcükler aracılığıyla yeniden tesir sahası genişlemiş, daha da artmış olarak nasıl somutlaştığına dair tahliller ve tespitler yapılmıştır. Türkülerde bulunan açık ve örtülü yapılar, çerçeveleme kuramı yardımıyla ortaya konularak sınırlarının daha da belirgin olması sağlanmıştır. Dildeki her kelime aynı zamanda bir kültürel koddur. Kelimeler, disiplin ve biçimlere göre farklı göstergelere dönüşürler. Bu tez çalışmasında, sözlük anlamı dışında birer söylem stratejisine dönüşen kelimelerin, ezginin de katkısı ile kalıplaşarak tabii bir çerçevesi biçime de hizmet ettiği görülmüştür. Ele alıp incelediğimiz türküler, sözün etkin olduğu bir malzeme üzerine kurulu olduğu için özellikle çerçeveleme kuramının iki yaklaşımından birisi olan söylem analizi esas alınmıştır. Çalışmada, tekrar edilen motifleri ele alarak sınırladığımız TRT repertuarından alınan 90 türkü metni örneklem olarak alınıp incelenmiştir. Türkülerde ölüm söylemine hizmet eden kelime, kavram, pratiklere dair ifade kalıpları, çağrışımlar vb. söylem stratejilerini oluşturan kültürel kodlar, her bir türkünün bağlamı içinde tahlil edilmiştir. Ölüm temasının işleniş kategorileri tespit edilmiş; türküler, çerçeve modeline göre sınıflandırılmıştır. Tespitler ve değerlendirmeler sonuç bölümünde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çerçeveleme Kuramı, Türkü, Ölüm, Kültürel Kod, Bağlam, Söylem.

ABSTRACT**PH. D. DISSERTATION****AN ANALYSIS ON FRAMING THEORY AND THE FRAMING OF THE DEATH
THEME IN OUR FOLK SONGS****İnan UMURBEK****Advisor: Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU****2024, Pages: 225+XI****Jury: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Chairman)****Prof. Dr. Besim YILDIRIM****Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU****Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ****Assist. Prof. Dr. Ruhi KARA**

In our thesis titled “Framing Theory and a Study on the Framing of the Theme of Death in Our Folk Songs”, framing theory, which is used in the field of communication, especially in relation to media and journalism, with the purposes of drawing the audience’s attention to a certain phenomenon and influencing the way they perceive the news, has been taken into context and examined in terms of framing theory, which is used in the fields of both literature and music, and the way the phenomenon of “death”, one of the three important stages of life, is framed as a theme in our folk songs, which have an important place in both literature and music. The use of the framing approach, which has developed with an interdisciplinary orientation, especially in impact studies, has prepared the ground for the use of the theory in our study. How is death, which is a concrete biological phenomenon in natural reality, framed within the possibilities of the folk song form, language elements and melody, in other words, how is a concrete phenomenon framed within the possibilities of the abstract in our folk songs, which are a type of art and whose material is abstract? The discourse elements that determine the perceptions of impact are indicators, metaphors, what are the framing effects of the folk song form and discourse forms in transforming the phenomenon of death from naked reality into artistic reality? Answers have been sought for the questions.

In the study, analyses and determinations were made on how the concrete death phenomenon, which is created by the framing theory on the individual and society and how the abstract feelings and thoughts are re-concretized by means of words, expanding and increasing their field of influence. The explicit and implicit structures found in folk songs were revealed with the help of framing theory, and their boundaries were made more apparent. Every word in the language is also a cultural code. Words transform into different indicators according to disciplines and forms. In this thesis study, it was seen that words that turn into a discourse strategy other than their literal meanings serve a natural framing by becoming stereotyped with the contribution of the melody. Since the folk songs we have examined and examined are based on a material where words are effective, discourse analysis, which is one of the two approaches of framing theory, was taken as a basis. In the study, 90 folk song texts taken from the TRT repertoire, which we limited by eliminating motifs, were taken as a sample and examined. The expression patterns, connotations, etc. regarding words, concepts, practices that serve the discourse of death in folk songs. The cultural codes that constitute the discourse strategies were analyzed within the context of each folk song. The categories of the theme of death were determined, and the folk songs were classified according to the frame model. The findings and evaluations were presented in the conclusion section.

Keywords: Framing Theory, Folk Song, Death, Cultural Code, Context, Discourse.

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında, ölüm olgusunun türkülerde çerçevelenişi, iletişim alanında kullanılan çerçeveleme kuramı esas alınarak yapılmıştır. Çerçeveler, insanların etrafında meydana gelen bilgiyi anlamalarına, algılamalarına ve tanımlamalarına yardımcı olmaktadır. Hayatın safhalarından birisi olan “ölüm”ün, gerçekliğin yansıması olarak yer aldığı türkü metinlerinde çeşitli geleneksel ve kültürel söylem stratejileriyle nasıl çerçevelendiğini inceleme amacını oluşturmaktadır. Çalışmamızda, TRT repertuarı evren kabul edilerek birebir tekrar edildiğini gördüğümüz türküler elenmiş ve 90 türkü örneklem olarak seçilmiştir. Türkülerin söz varlığı repertuvar numaraları esas alınarak tezin sonunda Ek’de sunulmuştur.

Çerçeveleme kuramı ile ilgili literatür tespit edilerek gerekli okumalar yapılırken karşılaştığımız en büyük problem kaynakçanın oldukça sığ oluşu idi. Yaptığımız tezin konusu ile ilgili hiçbir örnek çalışmanın olmayışı, bizi bekleyen diğer bir problemdi. Çerçeveleme kuramı üzerine yazılan bir iki kitap ve makale çalışmasından başka ulaşabildiğimiz yabancı kaynakların tedariki ve Türkçeye aktarılması maddî manevî zorluklarımızdan biriydi. Konunun incelenmesi bağlamında nitel araştırma yöntemleri dikkatle okunarak tarama, betimsel analiz yöntemleri ile incelemeye karar kılındı.

Yaptığımız doktora çalışması başlığından da anlaşılacağı üzere dört ayrı disiplinle köprü kurmayı zorunlu kılacak nitelikte bir çalışma olduğu için çerçeveleme kuramının yanında edebiyat, müzik ve edebiyat estetiğine dair okumalar uzun zaman aldı. Çalışma, çerçeveleme kuramı yaklaşımlarından birisi olan söylem analizi üzerine temellendirildi.

Ölüm temasının tespitinde sistematik hareket edebilmek için Sedat Veyis Örnek’in hayatın safhalarına ilişkin olarak yaptığı tasnif esas alındı. TRT repertuarından alınarak amaca matuf sınırlandırılan aynı zamanda çerçeve modellerine göre sınıflandırılan türküler, repertuvar numaraları ve diğer künye bilgileri ile verilerek söz varlıkları dikkatle okundu. Ölüm teması ile ilgili birer yansı göstergeye dönüşmüş çerçeve yapıları seçilerek tasnif edildi. Ölüm biçimlerine dair bir kategori hazırlandı.

Söz konusu çerçeveye ilişkin tespitler verilirken çerçevelerin sınırlarını göstermek amacı ile ölümle ilgili nesnel gerçekliğe dair bilgilere de yer verildi. Yaptığımız çalışma, tespit ve değerlendirmelerin sunulduğu bir sonuç bölümü ile birlikte dört bölümden oluşmaktadır.

Tezimin hazırlanmasında, konunun seçiminden itibaren her aşamada rehberlik eden Danışmanım Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU başta olmak üzere Tez izleme toplantılarında ve diğer zamanlarda sorularımı cevaplayan Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e ve özellikle kuramı anlamamda ve ilgili kaynaklara ulaşmamada katkı sunan Prof. Dr. Besim YILDIRIM'a, çalışma süreci boyunca eleştiri ve önerileriyle destekleyen Doç. Dr. Arzu Şeyda GÜVEN ve Dr. Öğr. Üyesi Erkan ASLAN'a teşekkür ederim. Son olarak bugünlere gelmeme vesile olan, hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama, sevgi ve hoşgörüsüyle yanımda olan eşim Kübra Umurbek'e ve biricik kızım Umay'a teşekkürü borç bilirim.

Erzurum-2024

İnan UMURBEK

KISALTMALAR

bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
RN	: Repertuvar Numarası
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
THM	: Türk Halk Müziği
TR	: Türkiye
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yay.	: Yayınlar

GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan çerçeveleme kuramı, son zamanlarda popüler olan iletişim biliminin yanında bugün bilişsel psikoloji, antropoloji, toplumbilim, ekonomi, dilbilim, sosyal hareketler araştırması, politika araştırması gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Son yıllarda halkbilim ve dilbilim alanlarını yakından ilgilendiren kültür ve söylem çalışmalarında da kullanılmaya başlaması, tezimizi bu konuda hazırlamak hususunda bize yol göstermiştir.

Goffman, çerçeveleme kuramının işlevini birey üzerinden ele alır. Bireyi, yaşamındaki deneyimlerini anlamlandırırken sınıflandırma, düzenleme ve yorumlama gibi düşünsel etkinliklere ihtiyaç duymaktadır. Çerçeveler, bireyin hayatındaki bilgilerin “yerini belirlemek, onları algılamak, tanımlamak ve etiketlemek” için bireye imkân sunmaktadır (Goffman, 1974: 21). Çerçeveleme analizinde birey ve toplumun içinde bulunduğu kültür ve kullandığı söylem önemli unsurlardır. Halkbilimi alanında çerçeveler, performanslar aracılığıyla kodlanmaktadır. Bu kodlama aşamasında çerçeve belirlenirken kültür ve söylem unsurlarından yararlanılarak bağlam esas alınmaktadır.

Çerçeveleme en genel anlamıyla, gerçekliğin bazı yönlerinin vurgulandığı ve diğerlerinin vurgulanmadığı iletişimsel anlamlandırma süreçlerini ifade eder (Schafer, O’neill, 2017:1). Çerçeveleri “gelişmekte olan bir olaylar dizisine anlam sağlayan merkezi düzenleyici fikir veya olay örgüsü” olarak tanımlarlar. Onların görüşüne göre, bir çerçeve “tartışmanın neyle ilgili olduğunu, konunun özünü ortaya koyar” ve bir metinde, ayrıntılı bir argümanda, bir resimde, bir metaforunda veya başka şekillerde- çeşitli şekillerde somutlaştırılabilir. Bu nedenle, çerçevenin bir metindeki temsili değişebilir (Entman, 1993a, 52).

Çerçeveler, iletişimin konusu olan bir öge hakkında bazı bilgi parçalarını vurgular ve böylece bunların belirginliğini artırır. Belirginlik kelimesinin kendisinin tanımlanması gerekir: Bilgi parçasını kitleler için daha dikkat çekici, anlamlı veya akılda kalıcı hale getirmek anlamına gelir. Belirginlikteki bir artış, alıcıların bilgiyi algılama, anlamı ayırt etme ve böylece onu işleme ve bellekte saklama olasılığını artırır. Metinler, yerleştirme veya tekrarlama yoluyla veya bunları kültürel olarak tanıdık sembollerle ilişkilendirilerek bilgi parçalarını daha belirgin hale getirebilir (Entman, 1993a: 53).

Hymes (1914), dili belirli kültürlerdeki insanlar tarafından kullanıldığı şekliyle analiz etmeyi amaçlayan konuşmanın etnografisi üzerine yaptığı çalışmasında, “konuşma araçlarından” biri olarak çerçevelere yer verir. İfadeleri niyetlerine uygun olarak yorumlayabilmek için, bir dinleyicinin kültürümüzde tanıdık olan birkaç olasılığı yani yapılan etkinliğin şaka mı, taklit mi, sohbet etmek mi, ders vermek mi yani hangi “çerçeve” içinde çalıştığını bilmesi gerekir. Kültürel olarak belirlenmiş, tanıdık bir etkinlik olarak bu çerçeve kavramı, Goffman (1974) ve Frake (1977) tarafından kullanılan terimle uyumludur (Tannen, 1993: 141-142).

Çerçeve; kelime seçimi, metaforlar, örnekler, açıklamalar, argümanlar ve görsel imgeler gibi çeşitli çerçeveleme araçları aracılığıyla medya içeriğinde kendini gösterir (Schafer, O’neill, 2017: 5). Kültürel bir fenomenin bir arketip, efsanevi bir figür, bir değer, özgürlüğü veya anlatı gibi merkezi bir tema olarak işlev gördüğü çerçeve paketleri çerçevelemede temel unsurlardır.

Belirli bir içeriğe sahip açık bir mesaj olduğu gibi mesajın nasıl yorumlanması gerektiğini gösteren çerçeve de vardır (krş. Watzlawick, Beavin, & Jackson, 1967). İletişim üzerine bu tür bir iletişim, alıcının gerçekliği yapılandırmasına ve tanımlamasına yardımcı olur. Üst iletişim kavramı, okuyucuların bir metne yüklediği anlamın yalnızca metnin içerdiği somut bilgilerle değil aynı zamanda satırlar arasındaki örtük bilgilerle de belirlendiğini ima eder (Gurevitch & Levy, 1986). Bu nedenle, alıcı taraftaki çerçeveleme sürecinin önemli bir yönü, çerçevenin haber mesajının yorumlanabileceği bir bağlam sağlamasıdır (Cappella & Jamieson, 1997: 65).

Çerçeveleri “medyanın ve bireylerin bilgiyi iletmek, yorumlamak ve değerlendirmek için güvendiği kavramsal araçlar” olarak tanımlayabiliriz (Neuman, Just, & Crigler, 1992, 60). Çerçeveler, gerçekliğin yorumlanması yanında aynı zamanda bilginin yeniden yapılandırılmasına da yardımcı olmaktadır.

Hayatın geçiş safhalarından birisi olan, tabîî gerçekliğinin, birey tarafından kabulü ve karşılanması sürecinde çok çeşitli davranış, pratik dizgesi ve değer üretilmesine zemin hazırlayan “ölüm” estetik düzlemde pek çok sanat dalının da konusu olmuş, çeşitli formlar içinde işlenmiştir. Bunlardan birisi de hem edebiyat hem de müzik sanatı içinde yer alan türkü formudur. Özellikle tarihî biçimi olan sagulardan, mersiyelere ve bugün

ağıt ismi ile varlığını sürdüren türkü formu, ölümün ve ölümle ilgili pek çok duygunun ifadesinde oldukça işlevsel olup geniş bir tesir sahasına sahiptir.

Türkülerin söz varlığını oluşturan şiirsel söylem, geçmişten günümüze halkın yaşam felsefesini, olaylar karşısındaki duygulanımlarını, duruşunu, bilinç dünyasını şiirin ve sanatın söylem imkânları ile yansıtan söylemlerdir. Metaforlar ve gösterge değerine ulaşmış kelimelerle anlam çerçevelerinin varlıklarını gördüğümüz türküler, ölümün soğuk ve tabîî gerçekliğinin sanatsal gerçekliğe yansıdığı formlardır.

Birey ve toplum, ölüm karşısında yaşadığı korku, üzüntü, acizlik gibi duygular ile ölümün olumsuz psikolojik ve sosyolojik etkilerini hafifletmek için çeşitli inanış ve uygulamalar meydana getirmişlerdir. Ölüme bağlı bu inanış ve uygulamalar, genellikle mitolojik, dinî, tarihî, kültürel ve geleneksel unsurların etkisiyle oluşan davranış modelleridir. Böylece toplum, ölüm karşısında maruz kaldığı dinî ve psikolojik tesirlerin duygusal yansımalarını, geliştirdiği davranış modelleri ile sanatsal verimlere aktarmış ve unutulmamasını sağlamıştır. Bu sanatsal verimlerden biri de kuşkusuz türkülerdir.

Bütün sanatsal ürünler gibi türkülerin tahlil ve yorumlama aşamasında da sanat, felsefe ve estetik gibi alanların kurallarına ihtiyaç duyulmaktadır. Birey ve toplumun bilinç dünyasını yansıtan türküler, sanatın bir parçası olarak onun kuralları içerisinde değerlendirilmektedir. Zihinsel etkinliğin bir sonucu olarak yaratılan sanat türlerinde olduğu gibi halk şiirinde de “var olma/var edilme, düşünme/düşünülme, dile getirme/dile getirilme” (Çotuksöken, 2002: 163) gibi unsurlar etkili olmaktadır. Türkülere sanatsal ve estetik açıdan bakıldığında yaratan ve yaratılan arasında bir ilişkiden söz edilmektedir. Bu ilişki özne/nesne ilişkisidir.

Edebî metinlerde özne/nesne ilişkisinin değerlendirilmesinden önce bireyin hayatını konu alan bazı olaylar karşısında özneliliğin, nasıl nesnel bir biçimde birey tarafından özümlenip yansınmasına dikkat çekilmektedir. Böylece gerçekliğin özümlenmesi ve yansınması iki biçimde meydana gelmektedir. Birinci biçimde insan özümlemenin öznesi olarak belirirken; ikinci durumda ise özümlemenin nesnesi konumunda bulunan özümlenen gerçeklik belirlemektedir. Özne, nesneyi kendi içeriğinde özümlemektedir. (Redeker, 1986: 12) Bu durum, bireyin öznel duygular ile soyut bir biçimde yarattığı şiirini, kelimeler ile somutlaştırıp nesnelleştirerek anlaşılmasını amaçlamaktadır. Çerçeveleme kuramı, halkbilimi açısından her ne kadar performans

teoriyi işaret etse de çalışmamızda çerçeveler, bağlam ve söylem esaslı bir çalışma modeliyle analiz edilmiştir. Halkbilimi diğer disiplinlere göre kültürel kodların aktarımı konusunda önemli bir çalışma alanına sahiptir. Bu kültürel kodların aktarımına yardımcı unsur olan türküler, birey ve toplumu ilgilendiren birçok olay karşısında iletişimsel bir tür olarak estetiksel bakış açısıyla duygu ve düşüncelerin aktarım etkinliğini üstlenmektedir.

Birçok sanatsal faaliyete konu olan ölüme bağlı inanış ve uygulamalar, kültür aktarımı yoluyla nesilden nesile günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu anlamda türküler, insanın binlerce yıl önce yaşadığı duygu ve düşünceyi günümüze aktarıp yaşamasını sağlayan muazzam bir halk edebiyatı ürünüdür.

Öncelikle türkülerde ölüm unsurları açık ve örtük bir şekilde işlenmiştir. Bu açık ve örtük yapılar, çerçeveleme kuramı ışığında kodlanarak türkülerdeki ölüm unsurları tespit edilmiştir. Türkülerde karşılaşılan ölüm olgusu, genel anlamda toplumun yaşayarak öğrendiği inanış ve uygulamalarda kendini göstermektedir. Fakat günümüzde bilinen uygulama ve inanışların yanında toplum tarafından bilinmeyen ve kullanılmayan ölüm olguları da türkülerde yer almaktadır. Açık ve örtük yapılar, öncelikle ölümün hangi evresinde karşımıza çıktığına bakılarak ölüm öncesi, ölüm evresi ve ölüm sonrası olmak üzere üç aşamada incelenmiştir.

Türkülerde ölümün yansılanışı, bazen mitolojik ve dinî unsurların katkısıyla olurken bazen toplumun sosyolojik, psikolojik ve kültürel etkilerle aktarılmıştır. Ölüm unsurları, kültürel bağlamlarında değerlendirilerek çerçeveleme kuramı aracılığıyla kodlanıp yorumlanmıştır. Bu kodlama işleminde ilk olarak ölümün hangi biçimde gerçekleştiğine dair tespitler yapılmıştır. Türkülere konu olan ölümün vurulma, boğulma, hastalanma, intihar gibi değişik biçimlerde gerçekleştiği görülmektedir. Çalışmada ölüm biçimleri, vurulma yoluyla ölmek, ecel yoluyla ölmek, boğulma yoluyla ölmek, intihar yoluyla ölmek, şehit olma yoluyla ölmek ve idam yoluyla ölmek biçiminde sınıflandırılarak çerçeveleme kuramı bağlamında çözümlenmiştir.

İnsanoğlu, varoluşundan bugüne ölüme çareler aramış, ölümsüzlük gibi büyük bir ayrıcalığa sahip olmak için çeşitli arayışlarda bulunmuştur. İnsan, ölümü her an yaşayacağını umarak ona karşı bazen şefkatli bazen sitemkâr duygu ve düşünceler beslemiştir. Türküler de bu duygu ve düşüncelerin yansındığı bir tür olarak işlevini

yerine getirmektedir. Ölüm, her kültür ve inançta farklı şekillerde tezahür etmektedir. Kimi toplumlar, ölüm için sevinç gözyaşları dökerken kimileri üzüntüden hayatını yaşanmaz hale getirmektedir. Böylece bireyin yaşadığı kültür çevresinde, ölümün algılanış biçimine göre sanatsal faaliyetler şekillenmektedir. Eski halkların inanış ve uygulamaları, İslamiyet ile birlikte günümüz ölüm geleneklerinde farklı davranış modelleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Çerçeveler, kültürel ve toplumsal kodların anlamlandırılmasında önemli bir unsurdur. Türkülerin yakıldığı dönem ve ortamına bakıldığında içeriğinde toplumsal normlardan örneklere rastlanılmaktadır. Bu toplumsal normlar, türkülerde gelenek ve görenekler gibi toplumun yazılı olmayan kurallar bütününde karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde kültürel unsurların birçoğunda yaşanan değişim ve dönüşüm, özellikle kentlerde birçok gelenek, görenek ve uygulama, etkisini yitirerek yerini daha modern ve teknolojik unsurlara bırakmıştır. Bu sebeple toplum bilincinde geçmişte ölüme dair inanç ve işlemlerin, uygulanabilirlik alanının günümüze göre daha geniş olduğu görülmektedir. Bu sebeple çalışmanın tahlil kısmında değişen ve dönüşen kültürel unsurlara da yer verilmiştir.

Çerçeveleme kuramı yoluyla çözümlenen ölüme dair kelime, kelime grubu veya cümlelerin türkülerde yansıtılma biçimine dikkat çekilmiştir. Ölümün toplum bilincinde mitolojik, dinî, kültürel, sosyolojik ve psikolojik olarak köken ve kullanımları kaynaklar ışığında incelenmiştir. Bunun yanında toplumun ölüme dair unsurları hangi işlevsel amaçlarla kullanılmış olduğu, hem kaynaklardan yararlanarak hem de söylem analizi yoluyla yorumlanmıştır.

Çerçeveler, gerçekliğin yorumlanması ve bilginin yeniden yapılandırılması yoluyla metindeki bilginin karmaşıklığını azaltmaktadır. Çerçeveler, dikkati belli olay ve olgu üzerine çekerek unsurların analiz edilmesine katkıda bulunmaktadır. Böylece Halkbilimi alanında iletişimsel ve sanatsal bir form olan türkülerdeki nesnel bir gerçeklik olan ölümün, çerçeveleme yoluyla yeniden yapılandırılarak yorumlanması sağlanmıştır.

Tez çalışmamızda “Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Türkülerde Ölüm Temasının Çerçevesi” ele alınmıştır. Çerçeveleme kuramı, ülkemizdeki bilimsel faaliyetlerde geniş bir uygulama alanına sahip değildir. Bu sebeple ülkemizdeki bilim dalları, kuram bazında yeterli literatüre sahip olmadığından kurama dair bilgiler, yabancı kaynaklardan

yapılan çeviri yoluyla elde edilmiştir. Çerçeveleme kuramına yönelik bir diğer tespitimiz ise birçok alanda kullanımından dolayı tanım çeşitliğinin fazla olmasıdır. Bu yüzden incelemeye uygun tanım tespit edilerek belirlenen tanım üzerinden çalışma oluşturulmuştur. Çerçeveleme kuramı, ülkemizde her ne kadar medya ve iletişim alanlarında kullanılsa da farklı alanlarda uygulanmaması ülkemiz bilimi açısından eksiklik olarak görülebilir.

I. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çerçeveleme kuramı, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde farklı bakış açılarıyla çalışmalarda yer almaktadır. Çerçeveleme, kavramının etimolojisinden anlaşıldığı üzere iletişim esnasında aktarılan ‘anlam’a getirilen kısıtlama, yönlendirme ve belli bir perspektif kazandırma sürecini ifade eder. Doğal ve sosyal olmak üzere iki farklı çerçeve türünün olduğu düşünülmektedir.

Çerçeveleme dört iletişim süreci ögesini kapsamaktadır; gönderen, alıcı, mesaj ve kültür (Abreu, 2015: 428-429). Çerçeveleme en temelde bir nesne, özne, fikir, düşünce, anlatı, metin, olgu, görüngü veya gerçekliğin belli sınırlar içine alınması, bir bölümünün öne çıkarılarak gösterilmesi, diğer taraflarının gizlenmesi veya geri planda bırakılmasıdır. Böylece çerçeveleme içindeki bir çerçevede bir resim çerçevesi, bir ekran, bir kitap sayfası gibi iletilecek olan ile iletiyi alacak olan arasındaki iletimin sınırını fiziksel ve düşünsel olarak belirlemektedir. Çerçeveleme temel olarak üç aşamada anlaşılabilir.

Çerçeveleme araştırmasını ortaya koyacak en temel sorular olarak; birincisi nasıl çerçeveleme yapıldığı, ikincisi neden çerçeveleme yapıldığı ve son olarak da bu çerçevelemenin nasıl bir etkiye neden olduğu sıralanabilir. Nasıl çerçeveselendiği sorusu; teknik analiz, görsel-ışitsel içerik analizleri, dil ve söylem bağlamındaki metin analizleri vasıtalarıyla çerçevelemenin neden yapıldığının cevabını bulmayı da kolaylaştıracak temel düzeydeki sorgulama olarak kabul edilebilir. Genellikle çerçeveleme araştırmaları bu sorgulamalar bağlamında incelenen çerçeve ve çerçevelemeleri ortaya koymaktadır.

Çerçeveler, böylece bilginin karmaşıklığını azaltmaya yardımcı olurken, iki yönlü bir şekilde hem gerçekliği anlamlandırmaya hem de onu yeniden yapılandırmaya hizmet eder. Buna göre çerçeveler, tekil anlatılardan tümevarımsal anlamlar oluşturan bilişsel

kısa yollar olarak kullanılabilirken, aynı zamanda anlatının ardındaki anlamı muğlaklaştırarak, gerçeği gizlemek için de kullanılabilirler (Volkmer, 2009: 407).

Türkülerin bir araç veya mecra olarak en genel anlamda “duyguları”, “geleneksel algıları”, “değerleri” ve “gerçekliği” çerçevelediği ortaya konmuştur.

Türkü, bir milletin geçmişten günümüze yaşayıp tecrübe ettiği maddi ve manevi kültürel unsurların estetik bir söylem aracılığıyla aktarımıdır. Hayatın üç önemli geçiş safhasından birisi olan ölümün türkülere yansımaları, diğer kültürel unsurlar gibi nesnel bir gerçeklikten sanatsal bir gerçekliğe dönüşümünde en etkin ifade stillerinden birisi söylemsel çerçevelerdir. Bu anlamda türkülerde ölüm unsurunun, bağlamsal açıdan hangi biçimde kurgulandığı, nasıl aktarıldığı ve ölümün türkünün söz varlığında hangi söz dizimlerinde tezahür ettiğinin tespiti çerçeve kavramı bağlamında önemlidir.

Tüm bu bilgilerden hareketle bu tez çalışması, türkülerde geçen ölüm unsurlarının kültür, söylem ve halkbilime ait bulgular bağlamında çerçeveleme kuramının içeriğine uygun çerçevelerin tespiti, tahlili ve söylem analizleri yapılarak yorumlanması amacını taşımaktadır. Ölüm, insan ve toplumun nazarında kadim insanlık tarihinden günümüze dek birçok sanatsal faaliyette karşımıza çıkmaktadır. Böylece hayatın bir gerçekliği olan ölümün, insanın duygu ve düşünce dünyasında var olan etkisi şiirlerde, açık ve örtük yapılarla görülmektedir. Çalışmada söz dizimi içerisinde bu açık ve örtük yapıların, çerçeveleme kuramı yoluyla ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Birer “yorum şeması” olarak görülen çerçeve yapılarının tahlil aşamasında “seçim ve belirginlik” modeli katkı sağlamıştır. Türkülerdeki ölüm unsurlarının açık ve örtük ifade biçimleri bağlamdan hareketle yorumlanarak tahlil edilmiştir. Böylece ezgili metinlerde ölüm unsurlarının, çerçeveleme işleminin yapılaş biçimlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Belirtilen alanlara ait bulgular, betimsel analiz yöntemi ile çalışmaya aktarılmıştır.

Sanat eserleri, estetik zevk oluşturmada estetik haz bağlamında besleme işlevlerinin yanında aynı zamanda birer iletişim vasıtalarıdır. İletişim süreci bağlamında değerlendirildiğinde, eğer araç ileti ise, ileti de en temel düzeyde bir çerçeve; bu iletinin iletilene aktarıldığı biçimsel ve içeriksel dönüşüm ise bir çerçevelemedir.

Bu yaklaşım göz önünde bulundurularak, bu çalışmada öncelikle halk felsefesini, halkın yaşam dinamiklerini, kısacası halk kültürünü bünyelerinde göstergeler ve kodlar düzeyinde barındıran türkülerde ölüm biçimlerine dair kategoriler oluşturularak ölüm

temasının işlenişine dair söylem çözümlenerek ölümün çerçevesi olduğu yapıları tespit etmek ve özellikle kuramı Türk halkbilim alanına kazandırmak amacı taşınmıştır.

Kuramı yeni bir alana kazandırmaya çalışılırken karşılaştığımız çeşitli zorluklar, ülkemizde medya ve haber alanlarının dışında herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, bunun yanında çerçeveleme kuramına dair literatürün yetersiz olması gibi sebepler de bu çalışmayı yapmamızın temel amaçları arasındadır.

Ayrıca tespit edilen çerçevelerin ölüm teması bağlamında tabii gerçeklikle ilişkisi ve sanatsal dönüştürme uğrayarak türkülerde yer alış biçimlerine dair çözümlemelerin yapılması, bu bağlamda ölüm temasının geleneksel içeriği, geleneksel söylem, yerel algı ve karşılayış biçimlerin tespit edilerek yorumlanması amaçlanmıştır.

Ölümün gerçekliğine dair uygulamaların ölüm öncesi, sırası ve sonrasına ait tasniflerle analiz edilmesi, sırası ile ‘tematik’, ‘epizodik’, ‘söylemsel’ ve ‘sembolik’ çerçevelerin yorumlanması, bilgi değerinde olan açıklamaların gerekli yerlerde yapılması amaçlarımız arasındadır.

II. KAPSAM

Çalışmanın kapsamı, daha önce halkbilimi alanında kullanılmayan çerçeveleme kuramına dair kuramsal içerik, bir ezgili biçim olan türkü, hayatın üç önemli geçiş evresinden birisi olan ölüm kavramına dair kuramsal içerik ve TRT THM Repertuvarından yer alan 4932 türkü içerisinden ölüm temasının işlendiği 840 türkü seçilerek birebir benzer çerçevelerin yer aldığı tespit edilen türküler ayıklanmak sureti ile geriye kalan 90 türkü metni ve çerçeveleme kuramı ve hayatın evrelerinden birisi olan ölüm oluşturmaktadır. Elenerek 90 türkü ile sınırlandırılan metinler, Türkiye sahası yanında Azerbaycan, Rumeli, Balkanlar, Kerkük ve Yemen sahalarına ait türkülerdir.

III. YÖNTEM

Amacı, iletişim alanında kullanılan çerçeveleme kuramı kullanılmak sureti ile tabii ve sosyal bir gerçeklik olan “ölüm” olgusunun bir sanat formu olan türkü metinleri içinde nasıl çerçevesi olduğunu incelemek olan bu çalışma, herşeyden önce amaçlı bir örnekleme sahiptir. Bu örnekleme için TRT repertuvarında ölüm temasını işleyen türküler sınırlandırılarak seçilmiştir.

Tez çalışması bağlamında türkülerdeki ölüm olgusunun çerçevelenişi, farklı sosyal ortamlardaki toplum ve bireylerin günlük yaşamlarını, çevrelerini birer kültürel kod olan semboller, ritüeller, sosyal yapılar ve sosyal roller aracılığıyla nasıl anlamlandırıp yapılandırdığını (Berg vd., 2019:20) ortaya çıkarmaya yönelik olduğundan çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda görünür unsurların aksine arkaik yapıya ulaşma amacı vardır. Böylece çalışma, nitel araştırma desenlerinden kültür analizi modeline uygun olduğu görülmüştür. Antropoloji özelliklerini yansıtan kültür analizi, bireyde görülen algı ve davranışın yanında topluma ait davranış, yapı, işleyiş, değerler ve normlar gibi kültürel unsurların tanım ve analizine ulaşmayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek,2021:64).

Muhtevası gereği nitel bir araştırma özelliği taşıyan bu çalışma için seçilen türkü metinlerinde ölümle ilgili metaforlar, çeşitli dil yapıları, söylem stratejileri doğrultusunda betimsel bir analize tabi tutularak veri setinde yapılan gösterge ve kod seçkileri neticesinde ölüm temaları tespit edilerek içerik analizi (Aziz, 2017: 129) yapılmıştır.

Betimsel analiz yöntemi ile incelenen türkü metinleri söylem analizi doğrultusunda ölüm teması ile ilgili kategoriler esas alınarak çözümlenmiş, değerlendirilmiş, çerçevelerin varlığı tespit edilerek incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Betimsel analizin en önemli tarafı, çalışmanın kavramsal çerçevesidir. Betimsel analiz yöntemine göre çalışmanın ilk aşamasında kavramsal bir çerçevenin oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla üçüncü bölümde, çalışmanın alt yapısını oluşturan çerçeveleme kuramına dair kavramsal ve kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Çerçeveleme Kuramının tarihi, tanımı ve çalışmanın bir diğer önemli unsurlarını oluşturan kültür, söylem ve halkbilim ile ilişkisi vurgulanmıştır.

Çalışmada, türkü, ölüm ve çerçeveleme kuramı başlıkları altında elde edilen veriler, doğrudan alıntılar ile tanımlanmıştır. Son aşamada türküler, ilk üç aşama ışığında yorumlanmıştır. Ölüm unsurları, konuya uygun olarak sınıflandırılarak çalışmaya alınmıştır.

Türkülerdeki ölüm unsurlarının elde edilmesi ve sınıflandırılmasında amaçlı örnekleme modeli kullanılmıştır. Bu model ışığında türkülerdeki ölüm unsurları eşyalara bağlı ölüm unsurları, renklere bağlı ölüm unsurları, dinî kavramlara bağlı ölüm unsurları, giyim-kuşama bağlı ölüm unsurları, fiziksel durum ve ihtiyaçlara bağlı ölüm unsurları,

mekâna baēlı ölüm unsurları, bitkilere baēlı ölüm unsurları, hayvanlara baēlı ölüm unsurları, lakaplara baēlı ölüm unsurları, mitolojiye baēlı ölüm unsurları ve ölümün deyimlere yansıması biçiminde kategorilendirilmiştir.

Betimsel analizin son aşamasında veriler, açıklanarak anlamlandırılmaktadır. Bilgiler arasında neden-sonuç ilişkisi kurularak ve karşılaştırma yapılarak nitelikli yorumlar edinilmeye çalışılmaktadır. Toplumsal kurumlara ait bilgiler, çalışmanın bağlam merkezli bir çalışma olmasından dolayı farklı disiplinlerden yararlanmaya fırsat vermektedir. Çalışmada mitoloji, din, tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi farklı disiplinlere ait bilgiler, betimsel analiz modeline göre ayrıntılı tahlil yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ

1.1. TÜRKÜ KAVRAMI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Türkü kelimesi, “Türk” sözcüğünden türetilmiştir. Türk sözcüğünün sonuna nispet eki olan “î” harfinin getirilmesiyle “türkî” kelimesi ortaya çıkmıştır. Bu birliktelik zaman içerisinde değişikliğe uğrayarak “Türkü” sözcüğünü meydana getirmiştir (Kaya, 1999: 131). Türkü kelimesi, Türkiye sahasında şarkı, deyiş, deme, hava, ninni ve ağıt gibi farklı isimler ile telaffuz edilmektedir (Boratav, 2014: 171). Türkü, Türklerin yaşadığı farklı coğrafyalarda insanın duygu ve düşüncesini yansıtmaları bakımından önemli bir türdür.

Ülkemizde “türkü” sözcüğü ile anılan bu tür, Altay Türklerinde “kojon”, Azeri Türklerinde “mahni”, Başkurlarda “halk yırı”, Çuvaş Türkleri “yurrisem”, “takmak”, “peyit”, Hakas Türklerinde “ır” ve “tahpah”, Kerkük Türklerinde “beste”, “şarkı”, “neşide”, “mani”, “yır”, “hoirat”, Karaçay Türklerinde “cır”, Karapapak Türklerinde “kosık” ve “cır”, Kazak Türklerinde “türki”, “türik halık âni”, Kırgız Türkleri “eldik ır”, “türkü”, Kumuk Türkleri “yır”, Özbekler “türki”, “halk koşığı”, Tatarlar “halık cırı”, Tıva Türkleri “ır”, “kojan” ve kojamık”, Türkmenler “aydım”, Uygur Türkleri “nahşa” sözcükleri ile adlandırılmıştır (Duymaz ve Şahin, 2020: 230-231). Görüldüğü üzere “türkü” sözcüğü, hem Türkiye’de hem diğer Türk coğrafyalarında farklı adlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır.

Türkü terimi, ilk olarak 15. yüzyılda Doğu Türkistan’da Alî Şîr Nevâî’ye ait “Mîzânü’l Evzân” adlı eserinde “Türkî” olarak geçmektedir. Eserde şu ifadelere yer verilmektedir: “Ve yine bir şarkı türüdür ki ona Türkî denmektedir ve bu söz ona âlem olmuştur. O haddinden fazla beğenilen ve ruha ferahlık veren, zevk u safâya düşkün kimselere faydalı ve meclisleri süsleyici bir şarkı türüdür; şöyle ki bu türü güzel söyleyen kimseleri sultanlar himaye eder” (Aktaran: Yakıcı, 2007: 38). Görüldüğü üzere 15. yüzyılda türkü üzerine ortaya konulan düşünceler, bugünkü düşüncelerden uzak değildir. Türkü, 15. yüzyılda aruz vezni ve özel bir ezgiyle icra edilen bir tür olarak bilinmektedir. Sonraki yüzyılda aruz vezni, yerini hece veznine bırakarak ilk örneğini Öksüz Dede’nin verdiği ve ezgiyle söylenen bir manzume olarak günümüzdeki biçimini almıştır (Kaya 1999: 131). Türkü teriminin tarihi üzerine bazı bilim adamları, yukarıda verilen

açıklamaları destekler nitelikte bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir. Bilim adamlarından Şemseddin Sami Kâmûs-ı Türkî’de, “An asıl Türklere mahsus lahinde şarkı” (Sami, t.y., s.400). Fuat Köprülü, “Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıları” (Köprülü, 2012: 236). Ahmet Talat Onay, “Türklere mahsus lahn ile söylenen şarkılardır” (Onay, 1996: 63). Ayrıca Erman Artun farklı bir görüş belirterek “Osmanlı döneminde, türkü “Türk ırı” ve “Türk yırı” gibi kelimeler ile telaffuz edilmesinin arkasında köylü halka Türk denmesinden ileri geldiğini belirtmektedir (Artun, 2013: 1). Bu bilgiler ışığında, türkü kavramının kökeni olarak Türk sözcüğünden türettiğini kabul edebiliriz.

Türkü, sözlük anlamı itibariyle; “hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu (TDK), 2011: 2402). Halk şiirinde belli ezgi eşliğinde söylenen, toplumu ve bireyi konu alan anonim bir özellik taşıyan her türlü şiire türkü denir (Duymaz ve Şahin, 2020: 231). Türküler, anonim bir özellik gösteren, sözlü geleneğin ürünü olan, geçmişten günümüze çeşitli değişim ve dönüşüm geçiren ortak, sade ve doğal bir dil ve hece vezni ile söylenen ve yazılan manzumelerdir (Güleç, 2017: 86). Türkü, anonim halk şiiri bünyesinde ezgiyle icra edilen ve yine ezgisiyle diğer türlerden ayrılan nazım biçimi ve nazım türüdür (Artun, 2016: 109). Türkü üzerine çeşitli çalışmaları olan Ali Yakıcı; “duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşayan insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki aşk ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeye, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir” (Yakıcı, 2007: 44) ifadeleriyle türküyü tanımlamıştır. Son olarak İlhan Başgöz, türkünün birey ve toplumun duygu ve düşünce dünyasını etkilemeye muktedir bir tür olarak ileri sürdüğü düşünceleri çok anlamlıdır. Başgöz’e göre “türkü, gerçeğe hayali, sağ düşünce ile rüyayı, sözün ve ona koşulan sazın dili ile birleştiren şiirdir” (Başgöz, 2008: 15). Türkü üzerine çeşitli tanımlar yapılmasına rağmen onun, anonim bir özellik göstermesi ve özel ezgilerle icra edilmesi onu diğer türlerden ayıran önemli unsurlardandır. Fakat türküler içerisinde anonim özellik göstermeyenleri de mevcuttur. Çünkü bazı saz şairlerinin şiirleri, zaman içerisinde türküleşmiştir. Örneğin Kayıkçı Kul Mustafa, Öksüz Âşık, Koroğlu, Karacaoğlu, Âşık Kerem, Ercişli Emrah,

Dadaloğlu ve Sümmani gibi âşıkları bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Ezginin olduğu yerde türkünün varlığından söz edebiliriz. 15. yüzyıldan günümüze kadar farklı tür ve biçimdeki halk şiiri ürünlerinin türkü olarak icra edilmesinin arka yüzünde, ezgi etkeninin olduğunu görebiliriz. Bu durumu J. Blaskoviç biçim, yapı ve ezgi bakımından farklı türküler olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca türküleri, belirli bir kalıba sokmadan özel bir ezgi ile söylenen birçok manzum parçaların, halk tarafından türkü olarak kabul edileceğini belirtmektedir. Semaî, Murabba ve gazel gibi manzum parçaların türkü başlığı altında kaydedildiğini ifade etmektedir (Dizdaroğlu, 1969: 103).

Türküler, genellikle olay, istek ve heyecan gibi insan üzerinde etkin olan duygu ve düşünceler üzerine yaratılmaktadır. Kahramanlık, ayrılık, sevgi, tabiat, depresyon, ölüm gibi olayların, birey ve toplumu duygu ve düşünce bakımından derinden etkilemesi, türkülerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu olayların temelinde yaşanan acı, nefret ve sevinç gibi duyguların dışavurumu, türkülerini oluşturan yegâne unsur olarak görülmektedir (Duymaz ve Şahin, 2020: 231). Yaşadığımız dünya üzerinde bireyi derinden etkileyen her duygu, insan muhayyilesinde farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Türkülerin oluşumu da insanın duygu ve düşünce dünyasında bir sanatın yaratımı olarak görülmektedir. Cahit Öztelli, türkünün yaratılması konusunda şu ifadelerle yer vermektedir; “beşikten mezara kadar her türlü günlük yaşantı olayları türkü yakılmasına neden olabilir” (Öztelli, 1983: 13). Bu cümlelerden hareketle, türküyü meydana getiren etkenin yaşantılar olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin türküler, Pir Sultan’ın Hızır Paşa tarafından zindana atırılması, çocuk yaşta Kurtuluş savaşına gidenleri, bir annenin bebeğini kaybetmesi, bir genç kızın küçük bir çocukla evlendirilmesi, bir gelinin suda boğulması veya sevdiğinin ölümü (Yardımcı, 2013: 83) gibi duygu yoğunluğuna sahip olayların, yürekten söze düşen yansımaları olarak görülebilir.

Türküler, iki kaynaktan beslenir: Asıl türküler, yakıcıları (söyleyenleri) bilinmeyen, anonim nitelikte olanlardır. Her ne kadar ilk söyleyeni belli olsa da zamanla unutulmuştur. Diğer ise bir saz şairinin icra ettiği bir şiir, halk tarafından türkü olarak bilinmektedir. Özel bir ezgiyle söylenmesinden dolayı bu iki kaynak da türküyü işaret etmektedir (Dizdaroğlu, 1969: 104). Derin ve ortak duygu ve düşünceler ile oluşturulan türkülerini yaratan söz ustalarının, sözlü kültür geleneğinde isimleri unutulmuş yalnızca şiirleri nesilden nesile aktarılmıştır. Türkülerin, kim tarafından ve ne zaman meydana getirildikleri konusunda bilgi vermek güçtür. Türküler, yakıldığı zaman diliminde yazıya

aktarılmadığı ve topluma dair ortak duyguları ifade ettiklerinden dolayı anonimlik özelliği kazanmıştır (Yakıcı, 2007: 52). Türkülerin geçmişte anonimleşip yayılmasında genellikle göçler, kervanlar, askeri sevkیاتlar, gurbete giden işçiler, gezgin halk şairleri gibi unsurlar etkili olmuştur. Günümüzde ise türküler, basın ve yayın organlarının faaliyetleri aracılığıyla yayılmaktadır (Kaya, 1999: 132).

Halk tarafından beğenilen, sevilen ve halkın malı sayılan türküler, sözlü kültür ürünleri olmaları bakımından ağızdan ağıza aktararak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sosyal çevrenin etkisi ve söze güçlü bir ezginin eşlik etmesiyle insanların duygularına tercüman olan türküler; asker ocağında, okullarda, çeşitli eğlence alanlarında; halk sanatçıları, öğretmenler, askerler, köçekler ve çalgıcılar aracılığıyla geniş çevrelere yayılmıştır. Böylece kültürün yöreden yöreye aktarılmasına ve türkülerin diğer bölgelere yayılmasına da yardımcı olmaktadır (Özbek, 1994: 64). Türkülerin dilden dile, kültürden kültüre aktarımı, onlar üzerinde yaşanan değişim ve dönüşümü de kaçınılmaz kılmaktadır. Üretildiği haliyle kalmamaktadır. Bu durum bazen türkülerin özünü yitirmesine ve anlaşılmaz bir hâl almasına sebep olmaktadır (Özsoy, 2005: 313).

1.2. TÜRKÜLERİN İŞLEVLERİ

İnsan, tarihin karanlık dönemlerinde doğayla iç içe yaşamının bir sonucu olarak ilkin güvenlik, beslenme ve barınma gibi insanî ihtiyaçlarını gidermek amacıyla ortaya koyduğu maddi ve manevi bütün unsurları, işlevlerine göre meydana getirmiştir. Birey ve toplum, yaşamsal ihtiyaçlarında ortaya koyduğu işlevsel davranış modelini, sanatsal ürünlerin meydana getirilmesinde de uygulamıştır. Böylece zamanla yaşamsal ihtiyaçlarını gideren insan, duygu ve düşüncelerinin dışavurumu olan sanatsal ürünlere yönelmiştir. Çalışmada sanat ürünlerinden biri olan türkünün birey ve toplum açısından işlevselliği değerlendirilmiştir. “İşlevsel halkbilim yöntemi” ya da diğer adıyla “Antropolojik yöntem” olarak bilinen kuram, her ne kadar işlevsellik anlayışı farklı olsa da A.R. Radcliffe-Brown ve Bronislaw Malinowski’nin birbirlerinden habersiz gerçekleştirdikleri alan araştırmasının sonucunda aynı kuramsal çerçeveyi inşa etmelerinden ortaya çıkmıştır. Yöntem, Franz Boas, Ruth Benedict, William Bascom, Margerat ve Mellville Herkovits ve Bronislaw Malinowski gibi başlıca bilim adamlarının çalışmalarında ilerleme kaydetmiştir.

İşlevsel halkbilimi yönteminin gelişiminde Bronislaw Malinowski, büyük önem arz etmektedir. Malinowski, işlevi açıklamadan önce kültüre ait önemli bilgiler sunarak onu tanımlama ihtiyacı duymaktadır. Bu amaçla kültür, bir taraftan insanların ihtiyaçlarını sağlarken diğer taraftan da insanların karşılaştıkları sorunların çözümü için yardım sağlayan bir sistem olduğunu belirtmektedir. Kültür, bir amacın gerçekleştirilmesi için nesne, faaliyet ve davranış gibi unsurlara ihtiyaç duyan bir yapıdır. Ayrıca kültür; nesne, faaliyet ve davranışlar yoluyla bir takım yaşamsal kurumlar etrafında birleşerek örgütlenmektedir (Malinowski, 2016: 141). Kültüre dair sunulan bu açıklamalar, Malinowski'nin işlevin tanımlamasına öncülük eden yardımcı bilgiler olarak görülebilir. Kültürün, işlevin tanımlamasındaki önemine değinen Malinowski, biyolojik ve kültürel ihtiyaçların birer tezahürü olarak, her zaman ve koşulda belirli ihtiyaçların (yemek yemek gibi sıradan bir ihtiyacın yanı sıra Tanrı ile uyumlu olmak) doyurulmasıyla işlevin yerine getirildiğini belirtmektedir (Malinowski, 2016: 150). Böylece kültür ve işlevin birbirine bağımlı iki unsur olduğunu ifade etmektedir.

İşlevsel kuramın önemli temsilcilerinden biri olan William Bascom tarafından 1954 yılında "Journal Of American Folklore" adlı dergide "Folklorun Dört İşlevi" adlı çalışmasıyla, folklor ürünlerini işlevsel olarak değerlendirmektedir. William Bascom'un ortaya çıkardığı Folklorun dört işlevi şunlardır:

1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi:

Eğlence, folklorun en önemli işlevlerinden olmasına rağmen tek işlevi değildir. Bunun yanı sıra eğlence, işlev bakımından basit bir şekilde algılanmamalıdır. Çoğunlukla gülme unsurlarını içeren eğlencenin temelinde derin anlamların varlığı göz ardı edilmemelidir (Bascom, 2015: 78). Şarkı ve müzik eşliğinde hikâyelerin anlatımı, birçok kültürde uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Özellikle Türkiye, Azerbaycan ve Afganistan gibi bölgelerde bu gelenek hâlâ yaşatılmaktadır (Gregory, 1993: 128). Adı geçen işlev, teknolojik unsurların yoksun olduğu zamanlarda Âşıklar tarafından Anadolu'nun bazı yörelerinde uygulanmaktadır. Şöyle ki uzun kış gecelerinde yörenin ileri gelenleri tarafından misafir edilen âşık, toplanan insanlara güzel vakit geçirmek ve eğlendirmek amacıyla Türk halk şiirinden örnekler sunmaktadır (Görkem, 2000: 31). Fakat günümüzde teknolojik faaliyetlerin yaygınlaşması ve uğraş alanlarının farklılaşmasıyla artık bu gelenek uygulanmamaktadır.

2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme:

Folklorun ikinci işlevi olan “değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme” işlevi, icra edilen ritüelleri gözlemleyen (dinleyen) ve icra edilen halk yaratımlarının kültür, toplumsal kurum ve değerler açısından onaylanmış ve doğrulanmış olması gerekmektedir (Bascom, 2015: 79) (Çobanoğlu, 2015:282).

3. Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi:

Folklorun üçüncü işlevinde okuma-yazması olmayan toplumlarda folklorun aktardığı bilgiler, tarihsel olarak gerçek biçimde nitelendirilerek çocukların eğitim ve öğretiminde başat bir role sahiptir (Çobanoğlu, 2015: 282) (Bascom, 2015: 80). Halk şarkıları, kendi kültür bağlamı çevresinde değerlendirilerek kültürün, kuşaktan kuşağa aktarma işlevini yerine getirmektedir. Böylece oluşan kültürel gelenek, elde edilen özelliklerin korunması olarak tanımlanıp bu özelliklerin insan ve diğer canlılar arasındaki farkı yansıtmaktadır. İnsan, kültür aracılığıyla farklı kuşakların insanları arasında iletişim kurarak “zaman birleştirici” bir görev görmektedir (Ferris, 1997: 87).

4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi:

Folklorun dördüncü işlevi ile genellikle gözden kaçan davranışları, inançları ve kurumları geçerli kılmak (Bascom, 2015: 81) adına bu unsurlara uygun davranarak toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma amaçlanmaktadır (Çobanoğlu, 2015: 282, 283).

Çalışmamız kapsamında türkünün hem folklor hem müzikoloji alanıyla da ilişkili olması sebebiyle müzikoloji alanındaki işlevsel özelliklerden de yararlanılmıştır. Etnomüzikoloji alanında önemli çalışmalara imza atan Alan P. Merriam müziğin işlevini dokuz başlıkta toplamaktadır.

1. Estetik Zevk İşlevi
2. Eğlendirme İşlevi
3. İletişim İşlevi
4. Sembolik Gösterim işlevi
5. Fiziksel Tepki İşlevi
6. Sosyal Kurallara Uymaya Zorlama İşlevi
7. Dinsel Ritüelleri ve Sosyal Kurumları Destekleme İşlevi
8. Kültürün İstikrarlılığını ve Devamlılığını Sağlama İşlevi

9. Toplumun Bütünleşmesini Sağlama İşlevi (Meriam, 1964: 223-226)

Yukarıda verilen folklor ve müzik işlevleri, türkülere uyarlandığında çoğu işlevin uygulama özelliğine sahip bir halk yaratımı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda türkü doğduğu kültür ve toplumun aitlik vasfını göstermektedir. Bununla beraber ortaya çıktığı ve icra edildiği kültür ile arasında doğal bir bağ oluşturmaktadır (Mirzaoğlu, 2000: 257). İşlevsel kurama göre; bir folklor metni, sunulurken tepkide bulunacak veya icra edecek bir izleyici-dinleyicinin yoksunluğunda anlamsız hale gelmektedir. Özetle folkloru ve onun hayatımızdaki etkisini algılayabilmemiz açısından farklı toplumlarda vücut bulan mitler, efsaneler, ninniler, türküler gibi halk anlatılarında da aşk türküleri, iş türküleri ve savaş türküleri gibi alt kategoriler yol gösterici olmaktadır. Böylece belirtilen unsurlar aracılığıyla folklor unsurlarının bağlamı hakkında bilgi edinilebilir (Çobanoğlu, 2015: 281-282). Belirli kültür çevrelerinde yaşayan türküler, o kültür çevresinde bazı işlevsel özelliklere sahip olmaktadır. Türküler, icra edildiği sosyal çevrede meydana gelen doğal ve toplumsal olayları yalın ve samimi bir üslup ile geniş dinleyici kitlesine aktarmaktadır. Böylece dinleyici kitlesi, türkünün kendine özgü iletişimsel bir alan oluşturmaya yardımcı olmaktadır (Kınık, 2011: 141).

Sözlü kültür ürünlerine bakıldığında genellikle kültür, bağlamı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu durum, türkü de daha bariz görülerek kendi kültür dairesi çevresinde anlam ve işleve sahip olmaktadır. İnsan, halk şarkıları yoluyla hem bilinçli hem de bilinçaltında yaşayan duygular yoluyla kültür kökleriyle bağlantı halindedir. Halk şarkılarını icra edenler, şarkılarda bulunan değerleri kendilerine özgü bir üslup ile yansıtırlar. Ozanın kendine özgü üslubu, içerisinde doğup büyüdüğü sosyal ve kültürel çevrenin kişiliğinde oluşturduğu eğilim ve alışkanlıkların bir göstergesidir (Ferris, 1997: 87). Böylece türküdeki biçim özellikleri, her ne kadar kültür bağlamı hakkında bilgi sahibi olmamıza katkı sağlasa da türkünün diğer önemli işlevinin ezgi olduğu bilinmelidir. Bu konuda Nesrin Feyzioğlu, “ birincil sözlü döneme ait kültürel ürünlere eşlik eden ezgi, sözün bir parçasıdır. Dolayısı ile öncelikle dile aittir. Sadece halk şarkılarında değil, bütün türlerin yapısında yer alır. Söze eşlik eden bu ezgi, sanatsal anlamdaki müzik değildir. Temel endişe, haz uyandırmak, sanat yapmak değildir. Hedef, bir kültürel bellek oluşturmaktır. İlk örneklerin hemen hepsi, aynı zamanda bir tarih oluşturur. Bizde tarih yazıcılığı başlangıçtan arzu edilen seviyede değildir. Kültür tarihimize dair bilinen ilk kaynaklarda tarih, edebiyat ve müziğin iç içe olduğu

görülmektedir. Sözlü geleneğin bir anlamda münşisi olarak kabul edebileceğimiz ozan aynı zamanda sözlü tarihin de taşıyıcısı, anlatıcısıdır ” (Feyzioğlu, 2017: 51) ifadeleriyle türkünün bir ezgili metin olduğunu ve işlevi hakkında önemli bilgilere değinmiştir.

Türkü, bir mektup, bir telgraf ya da bir elektronik posta gibi iletişim araçlarının görevini görmektedir. Bunun yanı sıra bilmeceler ve âşık karşılaşmalarında görülen yarışma ve üstünlük belirleyici bir unsur olma işlevine de sahiptir. Türküler, bir toplumun kişisel ve sosyal değerlerinin taşıyıcısı, aktarıcısı işlevini yerine getirmektedir. Son olarak duygusal manada bir efkâr dağıtıcı olarak insanlara psikolojik bir tedavi sunmaktadır (Başgöz, 2008: 144).

İKİNCİ BÖLÜM

ÖLÜM

2.1. HAYATIN GEÇİŞ EVRELERİNDEN ÖLÜM

Hayatın geçiş evrelerinden biri olan ölüm, yaşam fonksiyonlarının yitilmesiyle yaşamın son bulmasıdır. Ruhun, bedeni dönmek üzere terk etmesi olarak algılanan ölüm, evrenin yaratılışından beri insanın zihin dünyasını meşgul eden bir olgudur. İnsanoğlu, ölümün yarattığı acı, hüznün ve korku gibi duygu ve düşüncelerin yansımalarını kolektif bilince aktarmaktadır. Kolektif bilinç, yakın tarihe kadar bireyin hayatında önemli bir yeri olan çeşitli normlarla desteklenen bir kurum olmasından dolayı insanın, tutum ve davranışlarını da toplumun isteğine göre şekillendirmiştir. Kolektif bilinç, bu sayede insanın duygu ve düşüncelerinden hareketle ölüm karşısında çeşitli uygulama ve davranış modelleri geliştirmiştir. Türkülerde ölümün yarattığı duygu ve düşünceler, her ne kadar bireysel bilincin yansıması olarak ortaya çıksa da toplum tarafından şekillendirilmiştir. İnanç ve uygulamalar, toplum tarafından kullanılmasında kültür kadar kimlik edinme işlevi de üstlenmektedir. Bu anlamda ölüme ait geliştirilen yöntemler, kimlik edinme sürecinde iki yönlü bir işlev üstlenmişlerdir. İlk ölüm evrelerinde karşılaşılan uygulamalarda bireysel bilinç ürünleri, toplumsal bilince aktararak kolektif bilinçte varlığını sürdürmüştür. İkinci yorumda ise ölümün mekân unsurundan yola çıkarak bir kimlik yaratma projesidir. Genellikle mekân çerçevesinde oluşan kimlik yansıtma süreci kültürel kalıplar ile karşılık bulmaktadır (Sağır, 2013: 126).

Ölüm korkusu, insanları diğer canlılardan ayıran özelliklerden biridir. Dünya üzerinde farklı din ve kültür ortamlarında farklı zamanlarda yaşayan insanlar, ölüm korkusunu dindirmek için çeşitli verimler yaratmışlardır. Eski çağlarda, insanlar bilinçli bilinçsiz birçok yöntem geliştirerek ölüm ile baş etme noktasında kendilerini teselli etmişlerdir. Bu yöntemlerin bazıları işe yararken bazıları işlevsel olarak etkisiz kalmıştır (Yalom, 2017: 105). Böylece birey ve toplum, ölümün evrelerine ilişkin çeşitli inanç ve uygulamalar geliştirmiştir. Bu işlemlerde kültürel ve toplumsal bağlamda anlama ve algılamadaki farklılıklardan kaynaklı olarak insanların ölüme ilişkin tanımlarında çeşitlilik meydana gelmektedir. Bu durum yalnızca inanç ve uygulamalarda değil, edebi ve sanatsal türlerde de karşımıza çıkmaktadır (Malpas, Solomon, 2006: 19). Anadolu'nun

farklı yörelerinde ölüme dair inanç ve uygulamaların zenginliği, kuşkusuz Gök Tanrı inancının etkisinin günümüzde sürdüğünün işaretidir.

Günümüzde karşılaşılan inanışlar, İslamiyet'e uygun hale getirilerek toplum ve din açısından kabul görmesi sağlanmıştır.

2.2. ÖLÜME BAĞLI İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Ölüm, sözlük anlamlarına göre “1. Bir insan, bir hayvan veya bir bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedi uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat” (TDK, 2011: 1847). Arapça kökenli bir kelime olan ölüm; mevt, vefât, helâk gibi sözcükler ile ifade edilmektedir. Hayatın son bulmasıyla ruhun bedenden ayrılarak kişinin maddi hayatını yitirmesidir (Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), 2007: 32).

İnsan hayatında üç önemli geçiş evresi vardır. Doğum ile başlayan hayat yolculuğu, evlenme ile farklı bir boyut kazanarak ölüm ile son bulmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm, insan ve toplum hayatının en önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır. Yaşamda doğum ve evlenme safhaları, mutluluk ve sevinç odaklı olurken ölüm; hüznün, acı ve korkunun odağında karşımıza çıkmaktadır. Ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalarda korku unsuru, birey üzerinde önemli rol oynamaktadır. Bu korkunun hafifletilmesi için her ne kadar çeşitli âdet ve inanmalar meydana getirilse de ölüm korkusunun hafifletilip azaltılmasında en önemli figür dindir. Fakat ölüm korkusunun tamamen ortadan kaldırmasında din de etkin bir işleve sahip değildir (Artun, 2015: 228). Ölüm olgusunun birey ve toplumdaki inancı, algılanışı ve ona karşı tepkisi, kültürden kültüre dönemden döneme farklılık göstermiştir. Ölüm, birçok inancın ve uygulamanın merkezinde yer almıştır. Ölüm, korku ve sarsıntılara sebep olduğu için insanlar, ölümü meydana getirebilecek söz ve eylemlerden kaçınarak ölüme neden olan olaylara ve varlıklara karşı dine, büyüye ve halk hekimliğine bağlı uygulamalar geliştirmişlerdir. Ayrıca toplum, ruhlar için ölüm sonrasına ait unsurlara bağlı olarak bir takım inanç ve uygulamalar da geliştirmiştir (Aça ve Yolcu, 2016: 479). Ölüme dair yapılan çeşitli ritüel ve ayinler, doğal bir davranış sistemi değil ölümün gerçekleşmesinden dolayı yaşanan varoluşsal ve toplumsal durum değişikliğinden kaynaklı karmaşık bir yapıdır (Eliade, 1991: 161-162). Ölüm, insan hayatında önemli bir nesnel gerçekliği karşılaması açısından bir değer ve anlam ifade etmesine rağmen insanların kaçınması gereken bir olgu olarak görülmüştür.

Bu açıdan bakıldığında insanoğlu, tarihin karanlık dönemlerinden beri temel gereksinimlerini karşılamaya büyük önem göstermiştir. Bu yüzden ölümün insan üzerinde bıraktığı korku duygusu, bazı inanış ve uygulamaların oluşmasına neden olmuştur (Aça ve Yolcu, 2016: 483).

İnanç ve uygulamalar, ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç evrede görülmektedir. Ölüm öncesinde, ölen kişinin öte dünyaya gidişini acılardan arındırmak ve yine öte dünyada mutlu olmasını sağlamak amaçlı oluşturulan uygulamalar yer almaktadır. Ölüm sırasında, ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına zarar vermesini engellemek amacıyla ortaya çıkan uygulamalar görülmektedir. Ölüm sonrasında ise ölen kişinin ardından yakınları tarafından yaşanan acının iyileştirilmesi ve toplum ilişkilerini düzeltmek amacıyla oluşturulan uygulamalar karşımıza çıkmaktadır (Örnek 2014: 285). Belirtilen üç grupta da ölen kişi ile ardından yas tutan yakınları arasındaki ilişkiden kaynaklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Ölüm, tek taraflı bir duygu durumu değil ölen kişiyi ve ardında bıraktığı yakınlarını etkileyen bir unsurdur.

Yaşamın belki de en önemli nesnel gerçeklerinden olan ölüm, dünya üzerinde varlığı tartışılmaz bir olgudur. Ölüm olgusu üzerine geliştirilen inanç ve uygulamalar arasında dünya üzerinde farklı kültürler arasındaki dikkat çekici benzerlik, halkbilim kuramları tarafından tartışılan önemli konulardandır.¹ İlerleyen bölümlerde, ölümün evrensel ve farklı kültürler arasında benzerliklerini çeşitli başlıklar altında yer vermeye çalışacağız. Çalışmada ölüm başlığı, Sedat Veyis Örnek'in yaptığı tasnife göre oluşturulmuştur.

2.3. ÖLÜM ÖNCESİ

2.3.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler

Toplumun bilinçaltında baskılanan bir takım düşüncelerin, ölüm korkusu nedeniyle bazı olağandışı davranışlara bürünerek ortaya çıkmaktadır. Araç-gereçlerin kullanım biçimlerinde, meteorolojik olaylarda, hayvanların ses ve davranışlarında, rüyalarda görülen bazı sembolik unsurların ölümü düşündürdüğüne dair düşüncelerden bahsedilmektedir (Örnek, 2014: 286). Bu belirtiler, yukarıda bahsedildiği gibi kültürden

¹ Dünyadaki kültürlerin benzerliği hakkında bilgi için bk. Özkul Çobanoğlu Halkbilimi Kuramları.

kültüre çağdan çağa farklılık göstermektedir. İşte bu farklılık, Yaşar Kalafat tarafından “inanç yumağı” olarak ifade edilmektedir. Farklı zaman ve kültürlerde meydana gelen bu “inanç yumağı”, tarihin karanlık devirlerinden itibaren Orta Asyada yaşayan Türkler tarafından kullanılmıştır. Bu inanç ve uygulamalar, işlevsel yönden güçlü ve dinamik bir yapıya sahip olmalarından dolayı semavî dinlere rağmen günümüzde varlıklarını sürdürmüşlerdir (Kalafat, 1990: 10).

2.3.1.1. Hayvanlarla İlgili Ön Belirtiler

Tarihin karanlık dönemlerinden günümüze çeşitli din ve inançlardan etkilenen Türkler, bazı hayvanları kutsal sayarken bazı hayvanların uğursuzluk getireceğine inanmışlardır. Bu bağlamda kutsal kabul edilen hayvanlar, Tanrı’ya ulaşmada ve Tanrı’nın şekil değiştirmiş biçimi olarak toplumun duygu ve düşünce dünyasına yansımıştır. Yine bazı hayvanlar, insana şans getirmiş ve keramet sahibi kişilerin de bu hayvanların kılığına bürünme özelliğine sahip oldukları görülmüştür (Bekar, 2017: 41-42). Ülkemizin kırsal bölgelerinde yaşayan insanlar, iklim ve diğer koşullara göre geçim kaynağı olarak hayvancılığı tercih etmektedir. Bu durum, insanının duygu ve düşünce dünyasında, hayvanlar üzerine çeşitli inanış ve uygulamalar geliştirmesine neden olmaktadır. Çalışmada hayvanların sadece ölüm olgusu üzerine inanış ve uygulama geliştirdiğini söyleyemeyiz. Bu canlıların diğer pek çok inanış ve uygulamalarda büyük rol oynadığına rastlanmaktadır. Aşağıda belirtilen bazı hayvanların ses, hareket ve görüntüleri, ölümü düşündüren belirtiler kategorisinde değerlendirilmiştir. Aşağıda hayvanların mitolojik zamanlardan günümüze hangi sembolik anlama sahip olduğuna dair bilgilere de yer verilmiştir.

2.3.1.1.1. Kuşlar

Kuş figürü, mitolojik dönemlerden beri insanın duygu ve düşünce dünyasında yer eden ve onun muhayyilesinden ortaya çıkan çeşitli tasvir ve yaratımlara sahiptir. Kuşların mitik dönemlerdeki karşılığına bakıldığında kuş, ruhun, ölümün ve cennetin sembolü olarak ifade edilmektedir. Kuşlar ikiye ayrılmaktadır. Bunlar göğe mensup kuşlar ve yere mensup kuşlardır. Göğe ait kuşların daha çok iyiliği sembolize eden Umay Ana’yla ilişkilendirildiği görülmektedir. Yere ait kuşlar ise kötülüğü sembolize eden ve kötülüğün

efendisi olarak bilinen Tanrı Erlik ile ilişkilendirilmiştir (Çoruhlu, 2019: 291). Kuşların uçma gibi muazzam bir yaratılış özelliğine sahip olmaları, onların semavi olaylar ile ilişki içinde bulunduklarına ve doğaüstü bir güce sahip olduklarına inanılmaktadır. Kuşlar, gerek dünya mitolojisi ve edebiyatı gerekse Türk mitolojisi ve edebiyatı bakımından zengin içeriğe sahiptir. Çalışma belli bir kapsam ve amaç dâhilinde ilerlediği için, kuşların bütünü hakkında bilgi verilmemiştir. Yalnızca baykuş, karga ve leylek gibi ölümün belirtilerine sembolik olarak katkı sağlayan üç kuş üzerine bilgi verilmiştir.

2.3.1.1.1.1. Baykuş

Başında ve iki tarafında kulağa benzer sorgucu olan avcı, gece kuşlarının genel adıdır. Baykuş, farklı toplumların efsane, mitoloji, masal, destan ve hikâye gibi birçok edebiyat ürününde görülmektedir. Çalışma kapsamında farklı toplumlarda Baykuş'a atfedilen sembolik anlamlara yer verilmiştir. Öncelikle Yunan mitolojisinde geçen bir direğin, simgesel olarak hem kutsal ağaç (zeytin ağacı) ile hem de tanrıçanın sembolik kuşu olan baykuşla özdeşleştirilmektedir (Eliade, 2003: 169). Baykuş, Çin mitolojisinde ise uğursuz bir canlı sayılmasına rağmen göksel bir haberci olarak da kutsal sayılan bir hayvandır. “Baykuş’un gök tanrısının kızı olduğu ve kurban etmek üzere küçük kızları kaçırdığı, ölümlerin ruhunu taşıdığı söylenmektedir” (Esin, 2004: 205).

Eski Türklerin inanç dünyasında karşımıza çıkan Şaman, yaratılış ve bilgi yönünden kendisinin yetersiz olduğunun farkında olarak bazı yardımcı ruhların yardımlarına başvurarak başarıya ulaşmaktadır. Bu yardımcı ruhlar, ayı, kurt, geyik, tavşan, sığır, kaz, kartal, karga ve baykuş gibi çeşitli hayvanlardan oluşturmaktadır. Kuş şeklindeki yardımcı kuşlar, şamanın göğe yükselmesinde yardımcı birer unsurdurlar. Ayrıca şamanın külâhının kenar kısmına iki, dokuz yahut otuz adet *ülberek* denilen baykuş tüyü dikilmektedir (Radloff, 2008: 133-307). Baykuş, Anadolu kültüründe “ulukuş, devletli, murat kuşu” gibi isimlerle yüceltilirken “şeytan kuşu” adlandırılmasıyla da uğursuzluğu anımsatmaktadır (Gülakan Kaman, 2015: 1148). Özetle Baykuş’un farklı toplumlarda görülen sembolik anlamları şöyledir: “Hint ve Mısır toplumlarında ölüm kuşu, Yunanlılarda bilgelik, Çinliler ve Romalılarda uğursuzluk, Türklerde ise ölüm ve uğursuzluğu sembolize eden olumsuz bir anlama sahiptir (Eberhard, 2000: 59). Böylece Baykuş, Türk kültüründe ölüm kuşu ve uğursuzluk getiren bir varlık olarak bilinmektedir. Genellikle sesinin ve görüntüsünün sevimsiz olması, harabe ve terkedilmiş yerlerde yuva

yapması, toplumun duygu ve düşünce dünyasında ölüm gibi olumsuz durumların sebebi olarak görülmesine yol açmıştır. Adı geçen kuş türüne karşı olumsuz duygu ve düşünceler, genellikle efsanelerden edinilen bilgiler sonucunda olması muhtemeldir. Âdem Öger'in doktora tez çalışmasında, Baykuş'a karşı oluşan olumsuz düşüncelerin, onun sesi ve görünüşünden dolayı olduğunu belirtmiştir.

2.3.1.1.1.2. Leylek

Siyah kanatlı, uzun gagalı, uzun bacaklı, büyük ve beyaz bir görünüme sahip göçmen bir kuş olan Leylek, kendine özgü yaşam tarzı ve görüntüsü açısından insanın ilgisini çekmektedir. Baharın müjdecisi olan Leylekler, her yıl aynı yuvaya gelerek, tek eşli bir yaşam sürüp, yavrularını uzun zaman beslemektedirler. Ailenin yaşlı canlılarından ilgilenerek onlara yiyecek bulmaktadırlar. Tüm bu özellikleri ile leylek, insanlar tarafından saygıya layık görülmektedir (Ergun, 2011: 134). “Mısırlılar, leyleklerin çocuklara ilişkin sorumlulukların bir sembolü olduğuna ve yaşlılıkla ilgili olduğuna inanırlar” (Armutak, 2004: 150) cümleleri, leyleğin toplum tarafından saygıyla anılan bir hayvan olduğunu desteklemektedir. Yunanlılarda doğurganlık, bereket, verimliliğin sembolü olan leylek, yaşam tarzlarından dolayı Yunan halkı tarafından da saygı duyulmuştur (Aktaran: Altier, 2022: 127). Atina yakınlarında yaşayan (Pelargi) olarak adlandırılan leylek, halk tarafından totem kuşu olarak ilan edilmiştir (Graves, 2010: 29). Çin kaynaklarında leylek için “Türklerin bir kardeşinin leylek olup uçtuğunu” ifadeleri geçmektedir. Kuzey Türk destanlarında ise; “Contay-Mergen’in iki kardeşi, kızıp kaçıyorlar. İki kardeşi leylek (kıgılık) olup, kamışları yiyorlar...” cümlelerine yer verilmiştir (Ögel, 2014b: 699). Anadolu kültüründe leyleklere dair birçok anlatı ve inanış mevcuttur. Sıcak toprakları sevmesi ve oraya gitmesinden dolayı ona “Hacı Baba” denilmektedir. Leyleği öldürmek veya yuvasını bozmanın felaket getireceğine inanılmaktadır. Üç yavrusu olan bu kuşun, genellikle bir yavrusu yuvadan düşmektedir (Olgunsoy, 2007: 137-138).

2.3.1.1.1.3. Karga

Kanatları geniş, tüyleri siyah renk olan, tarla ve bahçelere genellikle zarar veren bir kuş türüdür. Karga, çeşitli topluluklarda olumlu ve olumsuz düşüncelere sahiptir. Türk

topluluklarında ve özellikle Kazak toplumunda karga, sonsuzluğun, tokluğun ve derin düşünceli olmayı sembolize eden bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Türk toplumlarında totem kuşu ve kutsallık sahibi bir kuş olmasıyla önemli bir varlık olarak görülmektedir (Bogenbayev ve Calmırza, 2014: 74-79). Arap toplumunun, İslamiyet'in etkisiyle kargaya yüklemiş oldukları uğursuzluk düşüncesi, Hz. Âdem'e dayandırmaktadır. Kıssa özetle şöyle anlatılmaktadır. Evlilik üzerine kardeşiyle yarışan Kabil, babasının isteğiyle Allah'a kurban kesmeleri istenmiştir. Habil ve Kabil tarafından, Allah'a sunulan kurbanlardan kiminki kabul olursa onun isteği olacağına dair fikir birliğinde bulundular. Habil'in sunduğu kurbanın kabul edilmesinden sonra kurbanının kabul edilmeyişine kızan Kabil, Habil'i öldürmek için fırsat kolladı. Sonunda bir akşam Habil'i öldürdü. Habil'in ölümünden sonra ölünün ne olacağı konusunda bir fikri olmayan Kabil'e Allah iki karga gönderdi. Kargalar kavga ederek biri diğerini öldürdü. Karga iki ayağı ve gagasıyla bir çukur kazıp ölen kargayı içine koyarak üzerine toprak attı (Köksal, 2014: 50-51-52-53-54). Karga, aktarılan kıssada olumsuz bir duruma kılavuzluk ettiği için uğursuz bir hayvan olarak anılmıştır. Avrupa kültüründe ise karga savaş, yalnızlık ve kederi sembolize etmektedir (N.Gardin, Olorenshaw, J.Gardin, Klein, 2019: 334).

Wu-sunlar ve Moğallar, kargayı ataları olarak görür, onu kendi topluluklarının sembolleri olarak bilir ve ona büyük saygı gösterirler. Wu-sunlar kargayla ilgili birçok anlatı ve inanişaya sahiptir. Wu-sunlara bağlı bir topluluğun, kargalara inandığını söyleyebiliriz (Jıla, 2013: 81). Çalışmamız gereği kargaya ait ayrıntılı bir inceleme yapılmamıştır. Fakat Orta Asya'da karga türü mit, efsane, hikâye, masal gibi anlatı türlerinin yanı sıra inaniş ve uygulamaların da merkezinde yer alan bir canlıdır. Orta Asya ve Batı toplumları kargayı her ne kadar savaş, keder gibi olumsuz unsurlarla sembolize etmişse de Doğu toplumlarında karga, kutsal sayılmıştır.

2.3.1.1.2. Köpek

Köpek, Mezopotamya mitolojisinin önemli tanrıçalarından Gula'nın kutsal hayvanıdır (Black ve Green, 2003: 204). İslamiyet içerisinde Şafii mezhebine göre köpek, kirli veya pis bir hayvan olarak nitelendirilmiştir. Fakat Türkler, İslamiyet öncesinde olduğu gibi İslamiyet sonrasında da bu hayvana hoşgörülle yaklaşan bir toplumdur. Bu durumun ilk örneği, on iki hayvanlı Türk takviminde bir yıl için köpek adı verilmesinden

anlaşılmaktadır. Özellikle İlkel Bulgarların, köpeğe taptığına dair bilgiler mevcuttur (Caferoğlu, 1961: 1). Türk kültüründe milli bir sembol özelliği olmayan, yeraltı unsurlarından sayılan bir varlıktır. Törenlerde güçlü şamanlar, güçlü hayvanların biçimine girerken zayıf şamanlar, köpek gibi güçsüz ve seilmeyen hayvanların biçimine girmektedir. Böylece kadim Türk topluluklarında köpek ölümü, kötü şamanları ve kurban edilen hayvanları sembolize etmiştir (Çoruhlu, 2019: 227). Köpeğin sadık, evcil ve sezi yeteneğinin çok güçlü olmasından dolayı onun halk inanışlarında ölümü önceden haber veren bir hayvan olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Köpek de diğer hayvanlar gibi görüntü ve seslerinden dolayı bazı toplumlarda olumsuz düşüncelere sahiptir. Özellikle köpeğin uluması, ses ve harekete verilen bir tepki olarak bir şeyleri önceden haber verme yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir.

2.3.1.2. Gök Cisimleri İle İlgili Ön Belirtiler

İnsanoğlu, var olduğu zamandan bugüne kendi kudreti dışında meydana gelen her türlü doğa olayları karşısında genellikle korkarak dehşete kapılmıştır. Doğada gök cisimlerinde meydana gelen çeşitli değişim ve oluşumlar, insanlar üzerinde korku gibi olumsuz duyguların meydana gelmesine sebep olmuştur. Böylece yaşanan bu duygular sonucunda, dünyanın farklı coğrafyalarında gök cisimleri ile ilgili çeşitli inanış ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Toplamlar, gök cisimlerinden geçmişten beri etkilenmişlerdir ve bu etkilenme sonucunda gök cisimlerini Tanrı olarak görüp onlara tapınmışlardır. Gök cisimleri etrafında gelişen inanışlar; ilkel dinler, semavî dinler ve yaradılış mitlerinde sıkça görülmektedirler. Türklerin tarih sahnesine çıktığı günden beri, hem sosyal hem sanatsal yaşamlarında gök cisimlerinin varlığı ve hayatlarındaki yerleri sürekli sorgulanmıştır.

Ölümün ön belirtileri arasında en sık karşılaşılan gök cisimleri, ay ve güneştir. Ve bunlar üzerinde gerçekleşen tutulmalardır. İlk olarak güneş, dünyanın dört bir etrafındaki kültürlerde, mitolojik ve sembolik olarak çeşitli anlamlar barındırmaktadır. Toplamlar, farklı kültür sahalarında güneşe ilahi bir güç yükleyerek, ona tapınmışlardır. Güneş, dünyanın çeşitli bölgelerinde canlılık, aydınlık, tutku ve gençliği simgeleyen bir unsurdur. Ayrıca evrensel baba olarak görülen güneş motifi, doğuşuyla dirilişi, batışıyla ölümü sembolize etmektedir (Wilkinson, 2021: 16).

Gök cisimleri içerisinde ay ve güneş, çoğunlukla beraber değerlendirilen cisimlerdir. Ay ve güneşe tapınma birçok toplumda karşımıza çıkmaktadır. Ay ve güneş, Türklerin eski inançlarından Gök Tanrı inancıyla ilişkilendirilerek kutsallık atfedilmiştir. Eski Türklerin kullandığı “tangrı” sözcüğünün kökeni “tang” sözcüğünden gelmektedir. Eski Türk yazıtlarında ve birçok çağdaş Türk lehçesinde “tang” yani “tan”, güneşin doğduğu yer anlamına gelmektedir. Bu nedenle “tangrı” sözcüğü güneşle ilişkili olarak ya da güneşi çağıran, doğmasını sağlayan anlamında kullanılmaktadır (Aktaran: Çoruhlu, 2020: 36). Bu ifadelerden hareketle güneş, hem dünya hem Türk kültür tarihi bakımından köklü bir yapıya sahip olduğunu görebiliriz. Türk mitolojisinde ay ve güneşe dair birçok söylence mevcuttur. Özellikle Vuhuanlar, Tabgaçlar, Kazaklar, Hunlar, Kırgızlar ve Yakutların mitolojisinde ay ve güneş ile ilgili birçok anlatı mevcuttur. Yakutlar, güneş ve ayın kardeş olduğunu, bazı kahramanların güneş ve ayın isteği ile ortaya çıktıklarını ifade etmektedir. Yine Türklere ait masal, efsane, hikâye gibi birçok türde ay “erkek”, güneş “dişi” olarak sembolleştirilmektedir (Çoruhlu, 2020: 37-39).

Dünya mitolojilerinde ay, su ve yağmura hükmeden yeryüzüne bereket dağıtan bir gök cisimidir. Ayrıca “Ay, doğuşu, batışı ve yeniden doğuşuyla doğumu, ölümü ve yeniden doğumu işaret etmektedir” (Duymaz, 2007: 52). Ay, ışık kaynağı olarak bilinmektedir. Ay’ın ışığı, ateş değil nur olarak ifade edilmiştir. Klasik Türk edebiyatında ay, sevgilinin bakırlığı, ulaşılmazlığı ve aydınlatıcı olması bakımından aya benzetilmektedir (Artun, 2014: 67). Yukarıda güneşe dair verilen bilgiler, genel olarak ay içinde geçerli olmakla birlikte hem İslam öncesi hem de sonrasında, Türk toplumunun duygu ve düşünce dünyasında kutsal olan unsurlardır. Bu amaçla ay ve güneş kutsallığı üzerine Anadolu’nun birçok yöresinde inanış ve uygulamalar mevcuttur.

Dünya üzerine çeşitli toplumlar, ay ve güneş tutulmalarına birçok anlam yüklemişlerdir. Örneğin, ay ve güneş tutulmaları bir kötülük sonucunda cinler tarafından yapıldığına dair inanış vardır. Böylece insanlar, ay ve güneş tutulmasının yarattığı olumsuz düşünceyi ateş yakarak, teneke ve davul çalarak, silah sıkarak, ok atarak ve en önemlisi de kurban keserek dağıtmaya çalışırken kötü ruhlardan da korunmaya çalışmışlardır (Şahhüseyinoğlu, 2000: 14).

Yıldızlar, kader ile bağlantısı olan sembolik bir anlama sahiptir. İnsan kaderinin gökyüzündeki yansıması olarak yorumlanan yıldızlar, umudun ve başarının sembolüdür

(N.Gardin, Olorenshaw, J.Gardin, Klein, 2019: 653). Ayrıca ilahi gücü, koruyuculuğu ve umudu simgelemektedir (Wilkinson, 2021: 21). Şimşek, hava olaylarından fırtına sırasında meydana gelen atmosferdeki elektriğin ani boşalması ile ortaya çıkan kuvvetli yakıcı ışıktır. Bu hava olayının gerçekleşmesi, tanrıların öfkesini göstermektedir. Fakat yağmur ile birlikte meydana gelmesi, onun bereket gücüne sahip bir gök cismi olduğunu göstermektedir (N.Gardin, Olorenshaw, J.Gardin, Klein, 2019: 575).

Güneş, ay, yıldız ve şimşek gibi gök cisimleri, dünya üzerinde farklı kültür sahalarında çeşitli anlama sahiptir. Ayrıca ay ve güneş tutulmaları, yıldız kayması ve şimşek çakması gibi hava olayları da birçok kültür bölgesinde kötü bir duruma işaret eden anlam taşımaktadır.

2.3.1.3. Eşya İle İlgili Ön Belirtiler

İnsanoğlu, yaşamı boyunca yer yer ölüm korkusunu hissederek, onun yarattığı korkuyla çeşitli halk düşünceleri meydana getirmiştir. Bu durum, insan dimağında ve çevresinde gelişen olaylara ve gördüğü eşyaların duruş şekline göre insan, düşünce dünyasında ölümün belirtisi olarak algılamıştır.

Sosyal hayatta, eşya ve araç-gereçlerin olağandışı halleri, insanda ölümün belirtisi olarak görülmektedir. Ev eşyasındaki “gıcırdama, çıtırdama, kütürdeme, kırılma, çatlama” gibi fiziksel olaylar ya da değişimler ölüm belirtisi olarak ifade edilmiştir. Ayrıca ansızın kapı çalınması, pencereye vurulması gibi korku uyandıran durumlarda ve gece vakti evden kazan verilmesi, makasın ağzının açık kalması gibi durumlar, insanda sadece ölümün değil bir felaketin yaşanacağına dair düşünceler de uyandırmaktadır (Örnek, 2014: 287).

2.3.1.4. Rüyalarla İlgili Ön Belirtiler

İnsanın içinde bulunduğu kültürel, psikolojik ve sosyolojik ortama göre değişen bir olgu olan rüyalar, insanın duygu ve düşünce dünyasını meşgul eden bir unsurdur. Karmaşık bir yapıya sahip olan rüyalar, her insanın yaşadığı bir deneyimdir. Bu deneyimi yaşayan insan, bazen uzun süre etkisinde kalmaktadır. Bu sebeple rüyaların etrafında oluşan inanış ve uygulamalar, insanların gördükleri rüyalarından etkilenmeleri sonucunda meydana gelmektedir. İnsanların gördüğü rüyalarda yaşantılar, arzular ve hayaller etkili

olmaktadır. Bu unsurlar, insanın rüyalarına kimi zaman doğrudan yansırken kimi zaman semboller yoluyla yansımaktadır. Görülen rüyalar, bazen insanları sevindirir ümitlendirirken bazen korkutup endişelendirmektedir. Bundan dolayı rüyalar, ilgi ve tecrübelerle dayalı olarak insanın bilinç ve bilinçaltında önemli yer ederek ölümün yorumlanmasında karşımıza çıkmaktadır (Eren, 2010: 1076). Erich Fromm, “rüyaları oluşturan motifler, akıldışı arzularımız ve düşüncelerimizdir. Uykumuzda gündüzleri varlıklarından haberdar olmadığımız veya olamadığımız dürtülerimiz canlanır” cümleleriyle rüyaların oluşumuna dair görüşleri önemlidir (Fromm, 2017: 71). Sigmund Freud, rüyalar konusunda rüyaların bir anlamı olduğunu ve bir özelliğe sahip olduğunu düşünmektedir. Ayrıca ruhun, bütün faaliyetlerinin doğrudan rüyalarımıza yansıdığını belirterek rüya görmenin, uyku halinde ruhumuzun meydana getirdiği bütün faaliyetlerin anlamlı ve özellikli bir şekilde yansması olduğunu söylemiştir (Freud, 2021: 44). Rüyanın insan ölümüne yahut yaşanılacak bir felaket belirtisine yol açacak düşüncesi, Sedat Veyis Örnek tarafından şu cümleler ile açıklanmıştır. “Bilinçaltında kümelenen çeşitli olayların simgesel birtakım çağrışımlarla da desteklenerek kimi düşlere dönüşmesi, gerek düşü gören, gerekse yakınları için çoğu zaman bir ölüm belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Halk düşüncesi zaman zaman düşle gerçek arasına kesin bir çizgi çekememektedir” (Örnek, 2014: 288). Sedat Veyis Örnek rüyayı, insan psikolojisinde önemli yer tutan bilinçaltı ile açıklamaktadır. Bu bakımdan rüyaların bilinçaltımızın bir tezahürü olarak anlamlı olmasının yanında özellikle gerçek hayatımızın bir yansıması olarak görülebilir.

İnsanlığın düşünce tarihinde büyük yer tutan rüya ve rüya yorumları, kendi kültür çevrelerinde inanış ve düşünce geliştirmesine sebep olmuştur. Özellikle rüya yorumları, inanış ve geleneklerin sözlü aktarım yoluyla değişim ve gelişim yaşayarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Ögel, 2014b: 725). Geçmişten günümüze değişim ve gelişimin kültürün bütün unsurlarında hissedildiği gibi rüyalarda da görülmektedir. Özellikle Türkler, rüya yorumlarında İslamiyet’i kabul ettikten sonra kendi inanış ve geleneklerine göre yeni bir rüya yorumlama kültürü oluşturmuşlardır.

2.3.1.5. Hastayla İlgili Ön Belirtiler

Hastanın öleceğine ilişkin tahminler, çoğunlukla yakınları tarafından dışarıdan gözlem yoluyla elde edilmiştir. Hastada meydana gelen psikolojik ve fizyolojik

değişikliklerden yola çıkarak ölümün gerçekleşeceğine ilişkin ön görüde bulunulmuştur. Kişinin hastalığının ağır olması, iyileşmesinin mümkün olmayacağı durumlarda hastaların vücutlarında, davranışlarında, duygu ve düşüncelerinde meydana gelen değişimler sonucunda yakınları tarafından hastanın öleceğine dair düşünceler oluşmaktadır.

Bu inanışlar hastada fizyolojik ve psikolojik belirtiler şeklinde görülmektedir. Fizyolojik belirtilerde hastanın el, ayak, yüz gibi vücudun görünür yerlerindeki değişimlerdir. Psikolojik belirtiler ise hastanın duygu durumunda meydana gelen değişimlerdir. Genellikle hasta ölmeye yakın, ölen akraba ve yakınlarından bahsederek etrafındaki kişilere öleceğini düşündürmektedir. Sedat Veyis Örnek, bu konuda Anadolu'nun farklı yörelerinden yaptığı derlediği belirtiler şöyledir: Hastanın gitmek istemesi, birini görmek istemesi, gaiten ses duyması veya birilerini görmek istemesi psikolojik belirtilerden sayılmaktadır. Hastanın bedeninin soğuması, morarması, sararması, şişmesi ve iştahının açılması gibi değişimler ise fizyolojik belirtiler olarak açıklanmıştır (Örnek, 2014: 290-291).

2.3.1.6. Nekromantik Belirtiler

Cenaze töreni sırasında bazı eşyaların kullanılması veya ölümün gerçekleştiği zaman meydana gelen bazı olaylarla ilgili inançlara nekromantik inançlar denir. (Ersoy, 2002: 93) Adı geçen belirtiler, Orta Asya'nın ilkel inançlarında "cenaze törenlerinden sonra iki ateş yakarak ve bunların her birinin yanına altından insanların, hayvanların ve eşyaların geçirildiği, birbirlerine uçlarından (saplarında) bir iple bağlı iki mızrak yerleştirmek suretiyle kendilerini arıttıklarından" (Roux, 1999: 155) bahsedilmektedir. Nekromantik belirtilere şu örnekler verilebilir: Tabut içindeki ceset ağırsa günahkâr, hafifse sevapkârdır. Yüzünde donmuş bir gülüş bulunan ölü yerini görmüş (Allah'ı görmüş) sayılır. Hasta sağ tarafa dönük ölmüşse ya da sağ elini göğsüne koymuşsa imanlıdır, cennete gidecektir. Morarmış ölü cehennemliktir.

Cesedin yüzü güzelse cennetliktir (Örnek, 1971: 36).

2.3.2. Kaçınmalar

Ölüm, insanda yarattığı yok oluş düşüncesi ve ölüm karşısında kendini çaresiz bir varlık olarak görmesinden dolayı toplum, ölümden kaçınma amacıyla birçok inanış ve uygulama meydana getirmiştir. Ölümden kaçınma ve onu öteleme düşüncesi çoğunlukla ses ve davranış kalıplarına dayalı olsa da hayvan ve nesneler üzerine de çeşitli inanışlara rastlanılmaktadır. “Korkuların sebebi kötü ruhların bedeni sarıp ruhu bedenden çıkarmasıdır. Kaos ortamı da bu esnada oluşur ve kozmosa dönmek için birçok büyüsel ritüel sergilenir. Ruh algısına bağlı ölüm korkusu nedeniyle cenaze törenleri içinde kaçınma ve tabuları barındırmaktadır. Ruhun bedenden ayrılması ile ölü ruhunun çevresine zarar vermemesi ve ölü ruhunun iyi bir şekilde öteki âleme uğurlanmasında mitik bilinçten gelen uygulamalar din değişimine rağmen Türklerin kültürel değerleri arasında devam etmiştir” (Yeniay, Doğan, Sancı, 2022: 239-240). İnsanoğlu, ölümün gerçekliği karşısında araç-gereç, davranış ve olaylara kendi duygu ve düşünce dünyasında anlamlar yüklemiştir. Böylece birey tarafından yüklenilen bu anlamlar, yarattığı korku ve endişeler sonucunda kaçınma ve bunlara bağlı olarak inanış ve uygulamalar ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

2.4. ÖLÜM SIRASINDAKİ UYGULAMA VE İNANIŞLAR

2.4.1. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölüm olayı, ilkin ölen kişinin yakınları tarafından duyurulmaktadır. Ölüm anında yaşanan acı ve üzüntü, ölene karşı duyulan sevgi ve onu kaybetmenin verdiği duygular etkili olmaktadır. Olayın akrabalar ve komşular tarafından duyulması durumunda ölü evine toplanılır, ölen kişinin yakınları teselli edilip acılarına ortak olunur. Ülkemizde geçmiş yıllarda ölüm olayının duyurulması, ölen kişinin yakınları ve komşuları tarafından, camilerde sala verdirilerek belediye ve muhtarlıklardan anons ettirilerek, televizyon, radyo ve gazete yayın organları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra geçmiş yıllarda ölüm haberi *sail* denilen haberciler tarafından da verilirdi. Bu haberciler, yakın yerlere yürüyerek uzak yerlere ise at ile gitmektedirler. Bu görevi ihya edenler, genellikle ölenin yakınları ve komşularından oluşmaktadır (Karaoğlu, 2003: 42). Günümüzde teknolojik gelişme sonucunda toplumda yaşanan sosyo-kültürel ve

ekonomik değişim ve dönüşüm, ölüm olayının duyurulmasında da etkisini göstermiştir. Öyle ki geçmişte yukarıda sıraladığımız biçimlerde ölüm olayının duyurulurken günümüzde akıllı telefonlar ve sosyal medyanın aktif olarak kullanılmasıyla daha hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

2.4.2. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm gerçekleşikten sonra yakınları tarafından yapılan uygulamaların bir kısmı doğrudan cesetle ilişkiliyken diğer kısmı ceset etrafında gerçekleşmektedir. Kişi, ruhunu teslim ettikten sonra sırasıyla gözler kapatılır, çenesi bağlanır, sırt üstü yatırılarak eller, iki yanına konulur. Elbisesi çıkarılan mevtanın üzeri çarşaf, yorgan veya bir kumaş ile boydan boya örtülür. Ölünün karnının şişmemesi ve defin edilene kadar çirkinleşmemesi amacıyla karnının üzerine bıçak veya makas gibi demirden bir madde konulmaktadır (Ceylan, 2010: 64). Belirtilen bu işlemlerin yerine getirilmesindeki esas amaç şu şekildedir. Ölünün gözlerini kapatmak; ölen kişinin bu dünyada kalmaması ve ardından birini götürmemesi için yapılır. Ölünün çenesini bağlamak; ruhun yarılmaması, içine şeytan girmemesi ve ağzına toprak dolmaması için yapılan bir uygulamadır (Ersoy, 2002: 94). Pencereleleri açmak ve odayı aydınlık bir hale getirmek; bu uygulamadaki amaç, ruhun ve Azrail'in bulunduğu ortamdaki çıkması ve meleklerin içeri girmesi için yapılır (Örnek, 1971: 47). Karnına bıçak ve makas gibi demir nesneler koymak; ölenin bedeninin şişmemesi, şeytanın gelmemesi, günahının azalması ve hortlamaması için yapılmaktadır (Aça ve Yolcu, 2016: 485).

2.4.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı (Yıkama- Kefenleme- Cenaze Namazı)

Bu evrede ölen kişi için gömülme aşamasında bazı dinsel ve geleneksel uygulamalar tertiplenmiştir. İlk olarak mevtayı yıkama işlemi gerçekleştirilir. İslamiyet'e göre ölü defnedilmeden önce mutlaka yıkanılması emredilmiştir. Fakat Türkler, İslamiyet ile tanışmadan önce cenazelerinin yıkandığı bilinmektedir. Böylece kökleri İslamiyet'ten öncesine dayanan yıkama işlemindeki amaç, ölü yeniden dirilirken öte dünyadaki doğumunu garantilemek için temiz bir suyla yıkama işlemi gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Aça ve Yolcu, 2016: 488). Ölü yıkama işlemi; yıkayıcılar, hocalar ve bu konuda tecrübeli kişiler tarafından yapılmaktadır. Yıkama işlemini gerçekleştirecek

kişiyi yardımcı olarak komşu veya yakınlarından bir iki kişi refakat etmektedir. Yıkama esnasında az kişinin bulunmasına dikkat edilmektedir. Ölü erkek ise erkek tarafından yıkanır, kadın ise kadın tarafından yıkama işlemi gerçekleştirilir. Ölü, ılık su ile yıkanır ve ölüye gusül abdesti aldırılır. Mevtanın burnuna, kulaklarına vb. uzuvlarına pamuk tıkanarak işlem sona erer.

Tunceli’de yıkanmak üzere getirilen cenazenin, salat ü selamlarla üç kere havaya kaldırılıp yere indirilerek dördüncü kaldırışta teneşir tahtasına konulur. Aynı uygulama, Urfa-Hilvan’da da yapılmaktadır (Kalafat, 2010: 131).

Cesedi gömülmeye hazırlama işleminin ikinci evresi kefenlemedir. Erkek kefeni, üç parça beyaz bezden oluşurken kadın kefeni, beş parça beyaz bezden oluşmaktadır. Kefenin, makasla kesilmesi, el ile yırtılması veya dikilerek birleştirilmesi gibi işlemlere maruz kalmaması gerekmektedir. Kefenleme işlemi, eski Türklerde de görülmektedir. Tuvalar, Yakutlar, Sagaylar, Beltirler, Karaginler ve Telengitler gibi toplumların yanı sıra ülkemizde Tahtacılar da ölülerine elbise ve ayakkabıları giydirerek gömmektedir (Tryjarski, 2012: 182-183-184). Görüldüğü gibi kefenleme işlemi, eski Türklerde elbise giydirilmesi şeklinde gerçekleşirken İslamiyet’in etkisiyle bu işlem, yerini beyaz bir bez olan kefenin kullanımına dönüştürmüştür. Mevta, yıkandıktan sonra kefenlenir ve defin edilmeden önce son işlem olan ölünün cenaze namazı kılınır. Ölünün, musalla taşına konulmasıyla insanlar, tabutun arkasında kıbleye dönük bir şekilde namazı kılmak için saf olurlar. İmam, tabutun yanında mevtanın cinsiyetine göre ‘erkişi’ ya da ‘hatunkişi’ olduğunu belirterek insanları, cenaze namazı kılmaya davet eder. Namaz kılındıktan sonra, ölü için helallik istenilir ve ölünün ruhuna Fatıha suresi okunarak cenaze namazı son bulur (Balaman, 1983: 130). Cenaze namazına ilişkin uygulamalardan bazıları şunlardır: Ankara’nın Haymana ilçesinde cenaze, namaz için taşına konulduğu vakit, üç defa cenaze Salı yukarı doğru kaldırılır. Yine Gaziantep’te cenaze, musalla taşında üç kere yere konulup kaldırılır. Muğla’da cenaze namazı kıldığı sırada her tekbir alışıta, başın gökyüzüne doğru yukarı kaldırılmasına inanılmaktadır (Kalafat, 2010: 131-132).

2.4.4. Ölünün Gömülmesi (Tabut- Taşıma- Gömme)

Cenaze, gerekli hazırlıkların yapılmasının ardından çok fazla bekletilmeden gömülür. Mevta, kefenlendikten sonra içine konularak taşınması gerçekleştirilen,

genellikle çam ve kavaktan yapılan nesneye tabut denmektedir. Tabutun üzerine yeşil renkli Arapça dualar yazılı hacdan getirilmiş olan yahut camiden alınan bir örtü örtülmektedir. Bu örtüye tabut örtüsü, Kâbe örtüsü, cenaze örtüsü veya sal örtüsü gibi çeşitli isimler verilmektedir (Örnek, 2014: 301).

Türkler varoluşlarından beri beşikten tabuta kadar çeşitli biçimlerde ağaçtan yararlanmışlardır (Tanyu, 1975: 129). Tabut, insan yaşamının son merhalesinde taşıt görevi görmesinden dolayı önem arz etmektedir.

Ülkemizde gerçekleşen cenaze törenlerinde tabut, cenaze namazı kılındıktan sonra topluluk tarafından omuzlar üzerinde mezarlığa götürülmektedir. Tabut taşımada dikkat edilmesi gereken bazı kuralları vardır. Tabutun baş tarafındaki sol kol sağ omuza alınarak en az on adım gidilir, sonra ayak tarafındaki kola geçilir; on adım götürüldükten sonra baş taraftaki sol kol omuza alınır ve on adım gidildikten sonra ayak tarafındaki kola geçilir ve bu suretle tabutun dört tarafından onar adım götürülmüş olur.

Ölen kişi, genellikle sabah ölmüşse öğle namazına, öğlede ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindi namazından sonra ölmüşse o gece bekletilip sabahleyin gömülür. Bu durumların dışında uzaktaki yakınlarının gelmesi için bekletilmektedir. Mezarı başına getirilen mevtâ, aile efradı tarafından tabuttan çıkarılarak incitmeksizin mezara indirilir ve sağ kol üzerine yüzü hafif kibleye dönük bir şekilde yatırılır. Devamında ölünün ağzına ve burnuna toprak dolmaması için ölü ile atılan toprak arasına tahta, ot, ağaç dalları gibi koruyucular konur. Ölü üzerine ilk toprağı en yakınları attıktan sonra, cenaze törenine katılan insanlar, sırayla toprak atarak ölüye karşı son görevlerini yerine getirirler. Ölü üzerine toprak atmak, toplum tarafından sevap olarak algılanmıştır (Balaman, 1983: 131).

Ölünün defni üzerine Türk coğrafyalarının tümünde farklı inanış ve uygulamalar vardır. Dadalı Türkmenleri, güneş battıktan sonra defin işleminin yapılmayarak ertesi güne bırakılmaktadırlar. Kars'ta defin işleminden sonra, mezara su dökülmektedir. Kars'ın Sarıkamış ilçesinde ise cenaze defin işlemi bittikten sonra kabristandan dönen kimse, evine girmeden ellerine muhakkak su döker. Trabzon'da cenazeyi definden dönen cemaat, evlerine, mezarlığa gittikleri yoldan değil, başka yolları tercih ederek dönerler (Kalafat, 2010: 216). Türklerde ölü gömme geleneğı, eski dönemlerden kalma uygulamaların devam ettiğini gösterir niteliktedir. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra, ahiret inancının dini esaslara göre uyarlayarak bazı uygulamaların yapılmasına devam

etmişlerdir. Ölümden sonra hayatın devam edeceği inancı, Türklerin ölüyü gömme şekline etki etmiştir. Şöyle ki ölü gömme olayını, ana rahminin bir sembolü olan mağaraya benzeterek cesedi mezara cenin şeklinde gömmektedirler (Roux, 1999: 184).

2.4.5. Devir ve Iskat

Ölen kişinin sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı orucun, kılamadığı namazın ve yerine getiremediği diğer ibadetlerin sorumluluğunu vefat ettikten sonra, gerekli yer ve fakir kişilere fidye şeklinde bağış yapılmasına devir/ıskat denmektedir (TDV, 1999:140). Devir/Iskat uygulaması, “ölenin yaşından -erkekse on iki, kadınsa dokuz yıl- indirilerek hesaplanan para bir çıkın içinde -ölenin kılamadığı namaz ve oruçlara karşı- halka halinde hazır bulunan yoksullardan birine ölenin mirasçılarından ya da vekillerinden biri eliyle verilir. Yoksul kimse parayı aldıktan sonra ‘aldım, kabul ettim’ diyerek geri verir. Bu işlem ölenin oruç borcu bitinceye kadar sürdürülür. Ardından aynı işlem ölenin namaz borcu ve söz verip de yerine getiremediği yeminler için de -para verilen yoksullar değiştirilmesi” (Örnek, 1971: 59) davranışlarıyla yerine getirilir. Devir/Iskat uygulaması, Türklerin İslamiyet’ten önce ölen kişinin eşyalarının ölü birlikte gömme uygulamasını andırmaktadır.

2.5. ÖLÜM SONRASI

2.5.1. Ölünün Belirli Günleri

Sayılarla yüklenilen kutsallık, sayıların büyüsel, dinsel ve geleneksel niteliklerinden doğmaktadır. Sayıların bu denli kutsallık kazanması, yalnızca Türklerde var olan bir durum olmadığı kesindir. Farklı kültürlerde sayılar etrafında çeşitli inanış, uygulama ve sayı sembolizmlerine rastlamak mümkündür. Ölüm sonrasında dini bir gelenek olarak ölünün belirli günleri uygulaması da sayılara atfedilen büyüsel, dinsel ve sayı sembolizmden kaynaklanmaktadır. Sayıların kutsallığına en güzel cevabı “Sayıların Babası” Pisagor, “Dünya sayıların gücü sayesinde yaratıldı”(Aktaran: Torebekkyzy, 2020: 83) ifadesiyle vermektedir.

11. yüzyılda, doğudaki Müslüman Türkler, Şamanizm gelenekleri içerisinde önemli bir yer edinen yoğ (matem) töreninde yer alan gelenekleri, İslamiyet’e uyarlamaya

çalışmışlardır. Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk adlı eserinde “ yog, ölü gömüldükten sonra üç yahut yedi güne kadar verilen yemek” (Atalay, 1985: 143) cümleleriyle üç ve yedi sayıları ile ölünün belirli günlerine atıfta bulunmaktadır. Hâlbuki “yog” Şamanist Türklerde “ölüler kültü” ’ne bağlı en büyük törenlerden biridir. “Bu törende taam (yemek)’ın yalnız dirilere değil, fakat ölümlere, bilhassa ölümlere ikram edildiğine inanırlar.” “... yog aşısı yahut ölü aşısı denilen tören ve âyin doğrudan doğruya ölüyü doyurmak ve memnun etmek için yapılmıştır. Altay dağlarının ormanlarında iptidaî yaşayan Şamanistler bugüne bile bu yog ayininde ölüye “ye-iç! Bize ve hayvanlarımıza dokunma!” diye hitap ederler ve ölünün bu törende hazır bulunduğuna inanırlar” (İnan, 2020: 465). Abdulkadir İnan’ın Şamanist döneme ait bu muazzam görüşleri, sayıların, ölen kişinin nezdinde işlevsel bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadim Türk milletinin, ilkel inançlarından günümüze kadar varlığını koruyan ölüye dair sayı sembolizmi, İslamiyet’i kabul ettikten sonra da dini gelenek olarak varlığını sürdürmektedir. Aşağıda ölüm olgusu etrafında çerçevelenen sayıların (üç, yedi, kırk, elli iki) inaniş, uygulama ve sembolizmi açısından yüklendiği değerler hakkında bilgi verilmiştir.

2.5.1.1. Üç

Antik çağlardan beri dünyanın dört bir yanında temel sayı özelliği gösteren üç sayısı, Tanrıda, evrende ve insanda var olan düzeni ifade etmektedir. Üç sayısı, insanın oluşmasını sağlayan madde, ruh ve akıl gibi insan hayatının geçiş evrelerinden doğum(dünya), yaşam(kabir), ölüm(ahiret) evreleriyle ilişkilidir (Ersoy, 2000: 22-24). Üç sayısı, mitolojiden gerçek dünyaya sosyal yaşantısına kadar birçok alanda karşılaşılan bir rakamdır.

Bazı Semavi dinlerde üç, Tanrısallığı işaret etmektedir. Hristiyanlıkta Tanrı’dan başka Meryem Ana, melekler ve azizler kutsal olarak sayılmaktadır. Ayrıca İslamiyet’te Amentü duası, Tanrı dışında meleklerle, peygamberlere ve kutsal kitaplara iman edildiğini belirtmektedir. Bu bakımdan üç sayısının dünya mitoloji ve dinlerinde önem arz eden bir simge olduğu görülmektedir (Kafesoğlu, 1980: 64).

İslamiyet etrafında konuşlanan ritüel ve mezheplerde de üç sayısı önemlidir. Tasavvufta üç sayısı, kötülüğe teşvik eden ruh, suçlayan ruh, huzurlu ruh olmak üzere

ruhun üç merhalesinin önemini vurgulanmıştır. Şiilikte öne çıkan üçleme unsuru Allah, Muhammed, Ali gibi önemli kutsallarını üç sayısı üzerinden işaret etmektedir. Alevi toplumları, güneş (Muhammed), ay (Ali), zühre (Fatma) üç kutsal önderini, üç rakamına yükledikleri anlama göre yorumlamışlardır (Çoruhlu, 2020: 347). Ölü için üçüncü gün sunulan yemekte, okunan Kur'anı Kerim ve yapılan uygulamalarda toplumun ahiret inancının bir gereği olarak yapılmaktadır. Yapılan işlemlerde ölen kişinin ruhunun huzurlu olmasını sağlamak ve dünyada yapılan hayırlı işleri, ruhun beklediğine dair inanç hâkimdir (Kalafat, 2010: 404). Bu yüzden belirli gün ve gecelerde ölü için bazı uygulamalar yapılmaktadır.

2.5.1.2. Yedi

Üç sayısına atfedilen Tanrısallık kutsallığı ile maddi dünyanın birleşiminde önemli bir işlevi olan dört sayısının toplamından oluşan yedi sayısı, dünya üzerinde bulunan çoğu kültürde tamlığı sembolize etmektedir (Wilkinson, 2021: 295). Üç sayısı ile ilişkisine bakıldığında “7, 4” elementi, kuşatan ve duysal güçlere karşılık gelen maddi dörtlemeye (hava = zekâ, ateş = istenç, su = duygular, toprak = ahlak) birlikte yaratıcı ilkelerin üçlüğünü (aktif zekâ, pasif bilinçaltı ve işbirliğinin düzenleyici gücü) içerir (Schimmel, 1991: 140). İslamiyet başta olmak üzere hem mitolojik hem de eski Türk dinlerinde yedi sayısı, önemli yer tutmaktadır. Eski Türk dini olan Şamanizm, ölünün yedinci gününde obada yaşayan kadın ve erkek bütün halk toplu şekilde mezarlığa giderler. Mezarın sağ tarafında büyük bir ateş yakılarak yanlarında getirdikleri yemek ve içkileri ateşe atarlar. Daha sonra orada bulunan topluluk, mezarın üzerine rakı ve yemek koyarak “bu rakıyı iç!” “bu yemeği ye!” sözleriyle, Tanrıdan gelen onun ikramı olan içki ve yemek olduğunu ifade ederler. Törenin sonunda orada bulunan topluluk, içki içip yemekleri yemeğe başlarlar. Yeme içme bittikten sonra, rakı ve yemeklerini ateşe atarlar. Böylece yedinci gün töreni, son bulmaktadır. Ölünün yedinci gününe kadar evden hiçbir şeyin dışarı çıkarılmaması gerekmektedir (İnan, 1986: 189-190). Türklerin, İslamiyet öncesi inançlarında ölünün yedinci günü için gösterdiği kutsallık, günümüzde hala devam eden bir uygulamadır.

2.5.1.3. Kırk

Kırk sayısı, tövbe ölçüsünün sınırı olarak görülür. Açlığa ve yasa, beklemeye ve sınamaya ait bir sayıdır. Hz. Musa ve Hz. İsa'nın kırk gün boyunca inzivaya çekilmeleri yenilenmenin ve yeniden dirilişin sembolü olarak görülmektedir. İslamiyet açısından kırk gün, bir geçiş dönemi olarak görülmektedir. Ayrıca yine İslamiyet'te ölen kişinin yas süresi kırk gündür (N.Gardin, Olorenshaw, J.Gardin, Klein, 2019: 355-356).

Şamanizm'e göre ölümden sonra çocuk ruhu yedi, yetişkin ruhu ise kırk gün ev yahut çadır etrafında dolaşmaktadır. Bu süre içerisinde ölü çıkan eve şaman girmez ve yine ölü evinden dışarı eşya verilmeyeceği gibi dışarıdan da eve eşya alınmaz. Kırk gün sonunda ölenin akrabaları tarafından "Ruhlar Bayramı" olarak adlandırılan tören düzenlenerek bu törende ilahiler okunur, kurbanlar kesilir daha sonra törende bulunan Şaman tarafından "Aldaçı Ruh" uzaklaştırılır. Bu bağlamda Türkler, bu Şamanist uygulamaları İslamiyet'e uyarlayarak ölünün kırkıncı gününde Kuran-ı Kerim ve Mevlit okutularak toplum tarafından aynı işlev, gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Ergun, 2011: 129-130). Bu bilgilerden hareketle Anadolu'nun farklı yörelerinde ölen kişinin kırkıncı gününde yemek, helva, su ikram edilir ve Kuran-ı Kerim/ Mevlit okutulmasının ardından kırklık duası yapılır. Bu uygulamaların kökeninde, ahirete olan inanç yer almaktadır. Ayrıca ölenin ruhu için verilen yemek, okutulan dua, ölen kişinin öte dünyaya geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla yapıldığı görülmektedir (Aça ve Yolcu, 2016: 494).

2.5.1.4. Elli iki

Elli ikinci gün, ölen kişinin etinin kemiklerinden ayrıldığı zamanı işaret etmektedir. Elli ikinci gün, burun kemiğinin düşmesinden dolayı ölünün ruhu büyük bir acı çekmektedir. Bu yüzden elli ikinci gün verilen yemekleri, melekler altın tabak içerisinde ölünün önüne koyarlar. Ruh bunun huzuru ve sevinci ile çektiği acıyı duymaz. Bu yüzden elli ikinci gün yedirilen yemek, yapılan dualar ölü açısından önem arz etmektedir (Örnek, 2014: 303-304). Bahsedilen gün üzerine Anadolu'nun farklı bölgelerinde çeşitli uygulamalar yapılmaktadır.

2.5.2. Yas

Yas kelimesi sözlük anlamıyla; “ölüm ve felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem” cümleleriyle tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 2541). “Yas, sevilen bir yakının veya ülke, özgürlük ideal gibi düşünsel-soyut bazı değerlerin kaybına karşı gelişen bir reaksiyondur. Yasa neden olan olayların benzerleri bazı insanlarda, bizde patolojik bir dizpozisyon şüphesi doğuracak şekilde melankoliye neden olurlar” (Freud, 2014: 1). Yas, toplumsal, ekonomik, biyolojik ve duygusal yönden bir bağın bulunduğu akraba veya akraba olmayan insanların hayatlarını kaybetmesi sonucunda, insansı özelliklerimizle duruma karşı şaşkınlık, isyan ve acı gibi duygusal tepkilerin verilmesidir (Örnek, 1971: 81). İnsan, bu duygusal durum karşısında, doğal bir şekilde bazı duygusal tepkimeler meydana getirmektedir. Toplumsal bir kurum olan yas ve buna dair uygulamalar, özünde acı çeken insanı yeni duruma alıştırmaya, acısını azaltmaya ve giderek bu durumdan çıkarma amacıyla yapılmaktadır (Örnek, 2014: 307). Yas uygulaması, dünya üzerinde birçok kültürde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Uygulama olarak farklı davranış modellerine sahip olsa da temelde aynı duygular paylaşılmaktadır.

Çin kaynaklarından ulaşılan bilgilere göre, Eski Türklerde yas tutanlar bağıra çağırma ağlar, yüzlerini tırnaklarıyla yırtar ve bıçakla kestiklerine dair bilgilere rastlanılmaktadır. Orhun yazıtlarında Göktürkler, yas törenlerinde saçlarını, kulaklarını keserek, feryat ederek ağladıklarını anlatan bilgiler mevcuttur. Eski Oğuzlara ait yas törenleri, Türk kültürünün temel kaynaklarından olan Dede Korkut Hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Hikâyeden yapılan alıntıda görüleceği üzere günümüzde icra edilen yas uygulamalarına benzemektedir. “Beyrek’in babası kaba sarığını kaldırıp yere vurdu. Çekti, yakasını yırttı. Oğul, oğul diyerek ağladı, inledi. Ak perçemli anası ağladı, gözünün yaşını döktü; acı tırnaklarıyla ak yüzünü parçaladı, al yanağını çekti, yırttı; sim siyah saçını yoldu. Kızı, gelini kas kas gülmez oldu. Kızıl kına ellerine yakmak oldu. Yedi kız kardeşi ak çıkardılar, kara elbiseler giydiler... Beyrek’in nişanlısı kara giydi, ak çıkardı...” (İnan, 2020: 198) Anadolu’da yas tutma uygulamalarında bazı değişim-dönüşümler yaşansa da açık renkli elbiseler giymemek, fazla yemek yememek, düğün gibi eğlenme amacı güden organizasyonlara katılmamak, sakal traşı olmamak ve radyo-televizyon gibi araçlar kullanmamak gibi özel ve sosyal hayatı kısıtlayıcı faaliyetlerden kaçınılarak yas tutulmaktadır (Ersoy, 2002: 98).

Ülkemizde ölen kişi için tutulan yas süresi, kesin bir süreyle sınırlandırılmamaktadır. Fakat genellikle kırkinci gün ile birlikte sonlandırılmaktadır. Ayrıca yasin son bulması, ölümün gerçekleşmesinden sonraki ilk bayramı da geçirmek gerektiğine inanılmıştır. Yas süresinin kırk gün olması, bu rakamın dinsel ve büyüsel özelliğinden bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Yas süresi, kesin sürelerle belirlenmediği gibi günümüzde daha esnek bir yapıda uygulandığı görülmektedir. Şöyle ki psikolojik, ekonomik, dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler, bu değişimin yaşanmasında rol oynayan unsurlardır (Örnek, 2014: 307). Yas süresinin kırkinci gün sonlanması, Orta Asya toplumlarında da görülen bir durumdur. Güney Sibirya Türklerinde ölen kişinin ölüm ve yaşam arasındaki mücadelesinin, kırk gün sürdüğüne inanmaktadırlar. Kırkinci gün, ölen kişinin ruhu canlılardan vedalaşarak yeni hayatına başlamaktadır. Hakaslarda ise ölenin kırkinci günü, defn töreninin en son günü sayılmaktadır. Son gün, ölenin ruhu çıktığı geziden geri geldiğine inanılmaktadır. Kırkinci günden sonra, ölenin herhangi bir şekilde gezdiği, oturduğu yerlerde iz bırakmadığından dolayı ölüm kabullenilmektedir. Genellikle ölenin kırkinci gününde mezar başında çadır kurularak at, kurban olarak sunulmaktadır (Lvova, Oktyabrskaya, Sagalayeve ve Usmanova, 2013b: 123).

Yas kaldırma işleminde yakınları veya komşuları tarafından aile üyeleri ziyaret edilmektedir. Ziyaretçilere tatlı ve şeker yerine sigara ve kahve sunulmaktadır. Yasin bitmesi için gelen ziyaretçiler, aileye yeniden başsağlığı verir, avutucu sözler söyleyerek yasin kaldırılır. Yasin kaldırılmasıyla birlikte yas giysileri de çıkarılır. Daha sonra aile bireyleri yakını ve olağan hayatlarına devam etmeğe başlarlar (Örnek, 2014: 309-310).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇERÇEVELEME KURAMI

3.1. ÇERÇEVE KAVRAMI

Etimolojik olarak Farsça kökene sahip olan çerçeve sözcüğü, “çârçûbe” kelimesiyle karşılanmaktadır (Kanar, 2017: 83). İngilizcenin farklı dönem kullanımlarında; Eski Nord Dilinde “framforward”, Nord diline yakın Eski İngilizce döneminde “framfrom”, diğer Eski İngilizce döneminde ise “framian” kelimeleriyle telaffuz edilmektedir. Sözcüğün günümüz anlamına yakınlığıyla bilinen orta İngilizce döneminde ise “yaralanmak” ve “inşa etmek” anlamında kullanılmaktadır (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/frame>). Böylece “frame” sözcüğü, Cambridge Dictionary’de “1.kapı, resim, pencere veya ayna gibi bir şeyin kenarından geçen bir yapı. 2. Resim gibi bir şeyi çerçeve içine koymak.3. Kelimeleri dikkatle seçerek bir şeyi ifade etmek” (<https://dictionary.cambridge.org/tr/frame>) anlamlarında kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde; çerçeve “1. Resim, yazı, ayna vb.ni süslemek veya bir yere asabilecek duruma getirmek için bunlara geçirilen kenarlık. 2. Kapı, pencere ile bunların cam veya tablalarının yerleştirilmiş olduğu kenarlık. 3. *mec.* Bir konunun bir düşünce alanının sınırları veya bu sınırlar içindeki alan. 4. Beden eğitiminde asılma ve tırmanmalar için kullanılan araç” (TDK, 2011: 522) şeklinde Türkçede dört madde ile açıklanmaktadır.

3.2. ÇERÇEVELEME VE ÇERÇEVELEME KURAMI

Çerçeveleme kavramının kökleri 19. Yüzyılın sonlarına ve 20. Yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Çerçeveleme, ilk olarak bilişsel psikoloji alanında (Bartlett, 1932) antropoloji alanında ise (Bateson 1955/1972) bilim dünyasına tanıtılmıştır. Sonraki yıllarda toplumbilim (Goffman, 1974), ekonomi (Kahneman & Tversky, 1979), dilbilim (Tannen, 1979), sosyal hareketler araştırması (Snow & Benford, 1988), politika araştırması (Schön & Rein, 1994), iletişim (Tuchman, 1978), politik iletişim (Gitlin, 1980), halkla ilişkiler (Hallahan, 1999) ve sağlık iletişimi (Rothman & Salovey, 1997) gibi farklı disiplinlerde kullanılmaktadır.

Çerçeveleme yaklaşımını ilk kez bilim dünyasına tanıtan Antropolog ve Psikolog Gregory Bateson olmasına rağmen metaforun kökenini, Erving Goffman oluşturduğu için kuram ona ithaf edilir (Reese, 2001: 7). Bateson, durumsal çerçeveleme teorisinin kurucusu olarak psikolojik açıdan ele aldığı çerçeve kavramını, iki yönlü değerlendirmektedir. Psikolojik çerçevenin bir yüzü dışlayıcıdır; çünkü belirli anlamlı mesajları bir çerçeveye dâhil eder ve diğer mesajları dışlar. Çerçevenin diğer yönü ise kapsayıcıdır; belirli mesajları dışladığı için diğer bazı mesajları kapsamı alanına almaktadır. Bu yönüyle Bateson Psikolojik çerçeveyi bir resmin etrafındaki çerçeveden yola çıkarak çerçeveyi izleyicinin veya alıcının, gerçeklik algısına etki ederek yine çerçeveyi organize edilmek üzere belirlenmiş bir mesaj olarak görmektedir. Devamında ise “içeridekilere dikkat et, dışarıdakilere dikkat etmek” ifadesiyle açıklamasını özetler (Bateson, 1972: 193). Ayrıca bu mesajların katılımcı yahut izleyiciler üzerinde bir üst dil geliştirmelerine yardımcı olduğu da Hallahan tarafından ifade edilmektedir (Hallahan, 1999: 210).

Çerçeveleme, sosyolog Erving Goffman tarafından yeni bir bakış açısıyla değerlendirilerek geliştirilmiştir. Goffman, çerçeveleme kavramını “olayları -en azından toplumsal olanları- yöneten örgütlenme ilkelerine ve bunlara öznel katılımımıza uygun olarak inşa edilen bir durumun tanımı” ifadeleriyle açıklamaktadır (Goffman, 1974: 10). Diğer sosyologlardan Gamson ve Modigliani ise “çerçeveyi ilgili olayların anlamlandırmaya ve olayın söz konusu olduğunu önermek için merkezi bir düzenleme fikri” şeklinde tanımlamaktadır (Gamson ve Modigliani, 1989: 3).

Çerçeveleme, sosyal psikoloji bakış açısına göre, insanların günlük hayatta sosyal deneyimlerini anlamlandırmak amacıyla beklentileri nasıl karşıladıklarını amaçlamak olduğunu belirtmektedir. Sosyolojik bakış açısıyla oluşturulan bu sorular, medya ve iletişim alanında aynı analiz yöntemiyle uygulanmıştır. Böylece bütün disiplinlerde çerçeveleme; konular nasıl inşa ediliyor, söylem nasıl yapılandırılıyor ve son olarak anlamlar nasıl geliştiriliyor sorularıyla çözümlenmektedir (Reese, 2001: 7). Çerçeveleme kuramının çalışma alanlarından bir diğeri de iletişim disiplindir. İletişim alanında Entman’ın 1993 yılında yayınladığı “Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm” adlı makalesiyle iletişim araştırmalarına yeni bir soluk getirmiştir. Öyle ki birçok bilim insanı Entman’ın öne sürdüğü görüşlerden etkilenmişlerdir. Entman çerçevelemede esas unsurların seçim ve belirginlik olduğunu savunmaktadır.

Çerçevelemek, algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve bunları, tanımlanan öge için belirli bir sorun tanımını, nedensel yorumu, ahlakî değerlendirmeyi veya tedavi önerisini teşvik edecek şekilde iletişim bağlamında daha belirgin hale getirmektedir. Tipik olarak çerçeveler bir durumu yada olguyu teşhis eder, değerlendirir ve yorumlamaktadır (Entman, 1993a : 52).

Çerçeveleme kavramının uygulama alanlarından bir diğer alan ise dilbilimdir. Dilbilim alanında yapılan çalışmalar, diğer disiplinler ile benzer şekilde Bateson ve Goffman'ın çalışmalarından yararlanılarak meydana gelmektedir. Dilbilim çalışmalarına uygulanan çerçeveleme kavramı, söylem (Tannen, 1986, 1993), dil (Hofling, 1987) ve hikâye anlatıcılığı (Hufford, 1995), gibi çalışmalarda görülmektedir. (Hallahan 1999: 211)

Yukarıda çerçevelemenin tanımına ilişkin bilgiler bilişsel psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve iletişim alanlarını kapsar niteliktedir. Çerçeveleme üzerine yapılan farklı tanımların, bir tanım karmaşasına yol açması, çalışmamızın amacını göz önünde bulundurarak çalışmayı belirlenen tanımlar ışığında değerlendirmeye yol açmıştır. Çalışma, genel anlamda Goffman ve Entman'ın görüşlerinden hareketle oluşturulmuştur.

Öncelikle Goffman çerçeveleri, bir yorum şeması olarak değerlendirerek, onun bilgiyi bulup bağlamı ön plana çıkararak, bireyin algılaması ve anlamlandırmasına yardımcı olacağını belirtmektedir (Goffman, 1974: 21). Çerçeveler bilginin karmaşıklığını azaltmaya yardımcı olarak bu sürece çift yönlü yardımcı olmaktadır. Birincisinde çerçeveler gerçekliğin yorumlanmasına, ikincisinde ise bilginin yeniden yapılandırılmasına yardımcı olarak sürece etki etmektedir (Volkmer, 2009: 408). Böylece çerçeveleri birer “deneyim ilkeleri” olarak açıklayarak, onların çevremizdeki çok katmanlı olaylara ulaşip anlamlandırmamızı sağlamaktadır. Bireyler, toplumsal kuralları ve çevrenin beklentilerini yine çerçeveleme aracılığıyla anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Bu durumun aksine çerçevelerin yoksunluğu bireyin, toplum ve çevresini anlamlandıramayarak karmaşık bir sosyal yaşama sebebiyet verecektir (Aktaran: Kılıç, 2022: 146). Erving Goffman, çerçeve analizini insan etkileşimlerine odaklanmasından dolayı popüler hale getirdiğini söyleyebiliriz.

Sosyolojik olarak değerlendirildiğinde çerçeveler, gerçekliğin algılanıp temsil edilmesine yardımcı olan bilişsel yapılar olarak değerlendirilmektedir. Çerçeveler bir

bütün olarak ele alındığında onların bilinçli olarak yaratılmadıklarını yalnızca iletişim süreçleri içerisinde bilinçli bir şekilde üretilmektedir. Bu bağlamda çerçeveler, gerçekliğin hangi yönüne dikkat çekilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hüseyin Özarslan çalışmasında durumu şu örnekle açıklamaktadır: “Örneğin yol kenarında düzgün bir biçimde sıralanmış bir grup insan, yoldan geçenler üzerinde “otobüs kuyruğu” çerçevesini uyandırabilir. Bu çerçeve, algıyı yapılandırmakta ve dikkat, insanların sıra olarak dizilişine yönlenmekte ve “otobüs kuyruğu çerçevesi” ni tetiklemektedir. Bu çerçeve ayrıca dikkati başka gizli (latent) çerçeve unsurlarına, örneğin otobüs durağı levhasına da yöneltmektedir. Aynı zamanda, bu zannedilen otobüs bekleyenlerin giyimine, vücut biçimine veya aralarındaki konuşmalara yönelebilecek dikkati çalmaktadır” (Özarslan, 2007: 27).

Max Weber, Alfred Schütz ve diğer bilim adamları, yorumlayıcı sosyoloji bakış açısıyla gerçekliğin algılarının ve yorumlarının, insan etkileşimi ve iletişiminde önemli olduğunu ifade etmektedir (Aktaran: Nisan, 2022: 28). Scafer ve O’neill bu durumu, “bu sosyal etkileşimler, bu ekole göre, bireyler ve sosyal gruplar tarafından hangi nesnelere odaklanıldığını, bu nesnelerin hangi yönlerinin ilgili görüldüğünü ve bunların nasıl yorumlanıp konuşulduğunu belirler” şeklinde ifade etmektedir (Scafer ve O’neill, 2017: 3).

Robert Entman’a göre çerçevelemenin kilit noktası olan ‘seçim ve belirginlik’ unsurları onun kurama yönelik bakış açısını ortaya koymaktadır. Şöyle ki çerçevelemedeki ‘seçim ve belirginlik’ unsurları, gerçekliğin bazı yönlerinin seçildiği veya belirlendiği diğerlerinin seçilip vurgulanmadığı algısal veya iletişimsel anlamlandırma süreçlerini ifade etmektedir (Entman, 1993a: 52). Seçim ve belirginlik olgularının çerçeveleme kuramında önemli bir unsur olmasının yanı sıra bunların, belirlenen bilgi parçasını toplum nezdinde dikkat çekici, anlamlı ve akılda kalıcı olması bakımında çerçeveler için önemlidir. Bilgi parçasının belirginliğindeki artış, alıcı tarafından algılama, ayırt etme, bilgiyi işleme ve bellekte tutma durumlarına etki etmektedir. Bu bilgi parçalarının metinlerde daha belirgin bir şekilde anlaşılması, yerleştirme, yinleme veya kültürel unsurların, toplumun tanıdık sembollerle ilişkilendirmesiyle mümkün olmaktadır (Entman, 1993a: 53).

Seçim ve belirginlik unsurları, Cappella ve Jamieson tarafından da kabul görmüştür. Bu iki bilim adamı inşaatçı ve fotoğrafçıların meslekleriyle ilgili bir örnek ile yola çıkarak, çerçevelemenin neyin dâhil edilip neyin dışlandığını, neyin belirgin ve neyin önemsiz olduğunu belirlemesi açısından önemini vurgulamaktadırlar. Özetle aynı nesneyi çerçeveleyen başka bir fotoğrafçı, fark edilir şekilde farklı bir resim üreteceğini ifade etmektedir (Cappella ve Jamieson, 1997: 38). Seçim ve belirginlik görüşüne açıklamalarıyla katılan Hallahan ise; çerçevelemenin sosyal gerçekliğin inşasında önemli bir unsur olduğunu belirterek insanların dünyayı algıladığı biçimleri şekillendirmeye yardımcı olacağını savunmaktadır. Çerçevelemenin konuyu sınırlayan ve bu yüzden metindeki önemli unsurlara yoğunlaşmasına zemin hazırlayan bir kavram olduğunu belirtmektedir. Böylece çerçevelemenin konuyu sınırlayan ve bu amaçla kilit noktalara odaklanarak bilgilerin çerçevelemesi açısından önemli olduğu görülmektedir. Bu yüzden Hallahan, Entman’ın görüşünden yola çıkarak vurgu, dâhil etme ve dışlama unsurlarını ortaya attığı görüşüyle temellendirmektedir (Hallahan, 1999: 207). Çerçeveleme üzerine yapılan tanımlardan yola çıkarak, onun ne tür işlevlere sahip olduğuna Robert Entman değinmektedir. Aşağıda belirtilen işlevler iletişim bağlamında değerlendirilmiştir. Fakat bu işlevlerin metinde bütünüyle uygulandığına dair net bir şekilde savunmamıştır.

1. “Çerçeveler sorunları tanımlar; bir etmenin genellikle ortak kültürel değerler açısından ölçülen maliyet ve faydalarla ne yaptığını belirler
2. Nedenleri teşhis eder; sorunu yaratan güçleri tanımlar.
3. Ahlaki yargılarda bulunur; etmenlerini ve etkilerini değerlendirir.
4. Çareler sunar; sorunlara yönelik tedaviler önerir ve gerekçelendirir ve olası etkilerini tahmin eder” (Entman 1993a: 52).

Çerçeve; bir tartışmanın konusunu, konunun özünü ve metinde yer alan bir argümanda, resimde, metafora yahut başka biçimlerde görülebilmektedir. Bu nedenle metindeki temsil değişerek Entman’ın görüşünü destekleyen bir ifadeyle çerçeveler, metinde görülen, belirli bir içyapıya sahip olan ayrıntılı argümanlar olarak belirtilmektedir (Scafer ve O’neill, 2017: 5).

Çerçeveleme çalışmaları, genellikle çerçeve oluşturma, çerçeve inşa etme ve çerçevelemenin bireysel düzeydeki sonuçları süreçlerinden birine odaklanmaktadır. Bir

olayın belirli bir hikâye veya makalede nasıl tasvir edildiğini ima eden bir terimdir. Bu kuram yazarların bir hikâyeyi nasıl çerçevelediğini incelemektedir.

3.2.1. Çerçeveleme ve Kültür

Kültür, çerçeveleme açısından bir bilgi deposu olarak görülmektedir. Kültür, toplumsal ve sosyal hayatta insanın düşünce ve söyleminde bulunan ortak çerçeveler kümesi olarak değerlendirilir. Erving Goffman “çerçeveler bir kültürün merkezi parçasıdır ve çeşitli şekillerde kurumsallaştırılmıştır (Goffman, 1981: 63)” cümlesiyle çerçevelerin kültür açısından önemi vurgulanmaktadır. Kültür, bir toplumun kolektif hafızasını teşkil eder. Böylece kolektif hafızanın ürünü olan inançlar, kodlar, mitler, klişeler, değerler ve normlar bir çerçeveler kümesini ifade etmektedir (Van Grop, 2007: 62). Bu yüzden kültürün çerçeveleme kuramı üzerindeki tutumunu toplumsal inşa, sembolik etkileşimcilik, şema ve klişe gibi toplumsal algıyı meydana getiren bilişsel ve psikolojik süreçler inşa etmektedir (Deniz, 2019: 3). Çerçeveler, kültürel açıdan inşa edilmek üzere toplum bilincinde yinelenen bağlantılarla etkinliği kalıcı hale getirilmiştir. Bireyler, çerçevelerin oluşturulduğu toplumsal bağlamda ortak kültürel öğelerden aldıkları güçle toplumsal gerçekliği yeniden inşa etmişlerdir (Küçük Durur, 2011: 26). Bu anlamda toplumsal inşa, sembolik etkileşim, şema ve klişe gibi unsurlar çerçevelerin yeniden inşa etme sürecinde önemli etmenlerdir.

Robert Entman, iletişimin sağlıklı bir biçimde uygulanması için gönderici, ileti, alıcı gibi unsurlar içerisine kültürü de ekleyerek metin içerisinde “belirli anahtar sözcüklerin, kalıplaşmış ifadelerin, sıradan görüntülerin, bilgi kaynaklarının ve tematik olarak pekiştirici olgu ve yargı kümesi” sağlayan çerçeveler içerir. Bu çerçeveler, alıcının duygu ve düşüncelerini yönlendirerek metin içerisinde beliren çerçeveleri ve konuşucunun niyetini yansıtmaktadır. Metinler bu açıdan çerçeveleri belirlemede önemlidir. Şöyle ki bilgi parçalarını, kültürün içerisindeki semboller ve tekrarlama yoluyla belirginliğini arttırmaktadırlar (Entman, 1993a: 52-53). Çerçevelerin belirlenmesinde elbette tek unsur metin değildir. Kültür, iletişim süreçlerinin bir parçası olarak bazı işlevleri üç unsur üzerinden vermeye çalışacağız. Öncelikle kültürün bir bağlama bağlı olarak, sosyal, politik veya tarihsel bağlamlarda ve dönemlerdeki çerçeveleri belirlemek önemlidir. İkinci olarak çerçeveler, kültürün bir parçası olduğundan metin ile çerçeve bağımsız olarak görülmelidir. Bununla beraber

çerçevelemenin alıcısı, aşına oldukları kültürel olgulara önem verir (Van Grop, 2007: 62). Çerçeveler, üstü kapalı olarak kültürel bir tema öne sürerek, alıcının bir konuya hangi anlamı yüklediğini belirleyebilir. Üçüncü olarak çerçeveler kültürel olgularla ilgili olduğundan, bunların kullanımı doğal ve normal görünerek toplumsal inşa süreci görünmez bir hal almaktadır. Kültürde bulunan çerçeveleri algılamak zor bir süreçtir. Bu süreçte çerçeveleri yeniden inşa ederek kavramakla mümkün hale gelmektedir. Çerçeveler genellikle fark edilmediğinden ve örtük olduğundan, etkileri gizlidir. Çerçevelerin bireysel etki yaratmasında alıcıların dikkat derecesi, ilgi alanları, inançları, deneyimleri, arzuları ve tutumları gibi çeşitli faktörler önem arz etmektedir (Van Grop, 2007: 63).

Çalışmamız kapsamında çerçeveleme kuramının iletişim unsurlarından biri olan kültürden yola çıkarak türkülerdeki ölüm unsurları incelenmektedir. Bu amaçla çerçevelerdeki iletişim kodları; ki bunlar kültürün çalışma alanını kapsayan unsurlar olan, “kelime seçimi, metaforlar, örnekler, açıklamalar, argümanlar ve görsel imgeler gibi çeşitli çerçeveleme araçları aracılığıyla” çerçeve paketi işlevi görmektedirler. Bahse konu kültürel ve iletişimsel çerçeve paketleri üç bölümden oluşmaktadır; “-açık çerçeve araçları, -açık veya gizli akıl yürütme araçları, -paketi bir bütün olarak gösteren örtük bir kültürel olgu.” Böylece belirtilen bu çerçeve paketlerinden hareketle halkbilimi unsurları olan “bir arketip, efsanevi bir figür, bir değer ve anlatı” yukarıdaki paket işlevlerinden yola çıkarak analizler oluşturulmaktadır (Van Grop, 2007: 64). Böylece belirtilen çerçeve paketleri, çalışmamız kapsamında türküler içerisinde geçen ölüm unsurlarının kuramın çözümleme yollarından yararlanılarak oluşturulacaktır.

3.2.2. Çerçeveleme ve Söylem

Söylem üzerine benzer ve çeşitli tanımlar yapılmıştır. Tanımlara kısaca değinirsek; Platon; “sözbilim, etkili söz söyleme sanatı”- Sosyal demokratlar söylem; “anlatım biçimi, felsefe, görüş açısı ve öğretisi”- Marksist teoriye göre; “ideoloji, öğretisi, kavramsal dizge”- Greimas; “sözlü, yazılı anlatım türü, iletişim değerli birim” (Kocaman, 2009: 5). Yapılan tanımlardan hareketle Doğan Günay, dilin bireysel kullanımını, bütünsel bir yapı çatısı altında kişilerin konuştukları ve yazdıklarının iletişim yönünden işlevselliğini değerlendirmek, betimlemek ve incelemek olduğunu ifade etmektedir (Günay, 2013: 17).

Çalışmanın, dördüncü bölümünde türküler içeriğinde yapılan tahlillerde söylem analizinden yararlanılmıştır.

Çerçevelemenin uygulandığı disiplinler içerisinde iletişim bilimi, Robert Entman sayesinde son yıllarda büyük bir gelişme göstererek çerçevelemenin uygulama alanını geniş bir yelpazeye taşımıştır. İnsanların birlikte yaşamasındaki temel etken olan iletişimin doğru ve etkili kullanılabilmesi için bazı unsurlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu unsurlar kaynak (gönderici), ileti (mesaj), kanal (araç), ve hedef (alıcı) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurların herhangi birinin olmaması durumunda doğru ve etkili iletişimin gerçekleşmesi sağlıklı olmamaktadır. Çalışmamız kapsamında türkünün de bir iletişim türü olduğu düşüncesi ile bütün iletişim türlerinde olduğu gibi doğru ve etkili bir iletişimin gerçekleşmesi için bu unsurların varlığı önem arz etmektedir. Yine söylem çalışmalarında da iletişim unsurlarından olan bu dört unsur çok önemlidir.

Çerçevelemeye söylem açısından bakıldığında bir iletişim metninin gücünü tanımlayan ve açıklayan bir yapı olduğu görülmektedir. Çerçevelerin analizinde insan bilinci üzerinde etkisi olan konuşma, söylem, rapor ve roman gibi olguların yardımıyla etkinin, bilince aktarılması ve çözümlenmesinde önemlidir (Entman, 1993a: 51-52). Böylece söylem, çerçeveleme analizlerinde bir metnin gücünü ve etkisini ölçen bir unsurdur. Çerçeveleme kuramında söylemin önemini Benford ve Snow şu ifadelerle açıklamaktadır. “Söylemsel süreçler, hareket üyelerinin esas olarak hareket faaliyetleri bağlamında veya bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan konuşma ve söyleyişlerine ve yazılı iletişimlerine atıfta bulunur. Kolektif eylem çerçeveleri, iki temel etkileşimli, söylemsel süreç tarafından üretilir: çerçeve eklemleme ve çerçeve büyütme veya noktalama” (Benford ve Snow, 2000: 623). Bu bağlamda söylemsel unsurlardan çerçeve eklemleme süreci önemlidir. Çerçeve eklemleme sürecinde ele alınan bazı konuların, olayların veya inançların diğer unsurlardan daha belirgin oluşunu vurgular (Benford ve Snow, 2000: 623). Bu durum, Robert Entman’ın çerçeveleme kapsamında iletişim biliminde öne çıkan “seçim ve belirginlik” olgularına atıfta bulunmaktadır.

Çerçeveleri birer “konuşma aracı” olarak değerlendiren Hymes, kullanım fonksiyonları olarak adlandırdığı çerçeveleri, sözlü özelliklerin anlamını ve düzenlemesini dilsel olmayan bağlamlar açısından ele almaktadır. Bu durumda Referansal ve sosyal anlamlar aynıdır: genel bir çerçeveye başlayarak belirli türde

anlamaların her toplulukta farklı yollarla veya farklı düzeylerde ifade edilmektedir. Konuşmanın meydana geldiği kültürel bağlam, dilsel olguların dışında değerlendirilerek tutum ve inançlardaki etkisine odaklanılmaktadır (Hymes, 1989: 439-440). Bir ifadeyi insanların niyetlerine göre yorumlayabilmek için, dinleyicinin kültürümüzde tanıdık etkinliklerin şaka mı, taklit mi, sohbet etmek mi, ders vermek mi biçiminde hangi çerçeve içerisinde üretildiğini bilmesi gerekmektedir (Tannen, 1979: 141-142). Böylece dil, bağlam ve kültür üçgeninde çerçeveler, söyleme katkı sağlayan “konuşma araçlarından” biri olarak görülmektedir.

3.2.3. Çerçeveleme Kuramı ve Halkbilimi

Çerçeveleme, disiplinler arası bir kavram olarak kabul edildiği için birçok bilim dalı onu kendi çalışma alanları içinde değerlendirilmiştir. Psikoloji, antropoloji, sosyoloji, dilbilim, ekonomi, iletişim ve halk ilişkiler gibi sosyal bilim dallarının tümünde kullanılan bir kuramdır. Burada folklor araştırmalarına, belirtilen sosyal ve davranış bilimlerindeki çeşitli alanlar, yaklaşımlarıyla bilgi alışverişinde bulunmaktadır.

Folklor çalışmalarında, iletişim açısından performans kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Folklorun bilimsel ve insani hedeflerini ileriye yönelik bir biçimde bütünleştirebilmesi performansın incelenmesi sayesinde mümkün olmaktadır. Folklor, iletişimsel olay ve olguların incelenmesine katkıda bulunmaktadır. Bilimsel dikkati olaylar içerisinde biçimlendirilmiş içerik ve davranışlara odaklayarak analiz etmektedir. Folklor performanslar aracılığıyla yaşamın estetik ve değerlendirici boyutlarına eğilerek onları yorumlamaya çalışmaktadır (Hymes, 1975: 11).

Folklor, özellikle Türkiye sahasında yapılan çalışmalara bakıldığında metin merkezli çalışmaların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bağlam merkezli kuram çalışmaları zor ve meşakkatli olduğu için ülkemizde bakir bir alan olduğunu söyleyebiliriz. Çerçeveleme kuramı, halk biliminin bağlam merkezli kuramları içerisinde ülkemizde fazla çalışılmayan bir kuram olan Performans Teori içerisinde yer almaktadır. Performans Teori, bağlamın halkbilimi için hayati önem taşıdığını ve halkbilim unsurlarının sosyo-dilbilimciler tarafından halkbiliminde dilin kullanımı için icra ve performans düşüncesiyle doğasını ve yapısını açıklamak amacıyla önemli bir kuramdır (Çobanoğlu, 2015: 318-319). Çerçeveleme kuramının performans teori bağlamında daha

iyi anlaşılması için teoriye ilişkin bazı önemli bilgiler sunulmaktadır. Öncelikle performans teori iki anlamlı bir sisteme bağlıdır. İlk anlamıyla “folklorun gerçekleştirilişi veya icrası anlamına gelen artistik ve sanatsal bir eylem oluşu”; İkinci anlamında ise “performansın icracısı, sanatın formu, dinleyici ve izleyiciyle birlikte icranın gerçekleştiği çevre bütünü olarak artistik veya sanatsal olaydır” (Çobanoğlu, 2015: 326). Dolayısıyla folklorun bir sanatsal olgu olduğu ve bu yüzden “sözel sanat” ve “sözlü edebiyat” gibi sosyolinguistik ve antropolojik kökenli terimleri kendi ruhunda yansıttığı görülmektedir. İkinci anlamıyla folklor, bağlam odaklı çalışmalarda icracının, sanat formunun ve dinleyici/izleyici gibi unsurların varlığı ile kuramın çerçeveleme noktasında bağlamın önemi vurgulanmaktadır.

Çerçeveleme Kuramının, halkbilimi kuramları içerisinde yer alan Performans Teoriyle olan ilişkisi bir dil kullanım biçimi ve bir konuşma biçimi olarak değerlendirilmektedir. Daha açık bir ifadeyle ne anlattığı değil nasıl anlattığı önemli olduğu vurgulanmaktadır (Çobanoğlu, 2015: 329). Aynı olan sözlerin, nasıl söyledikleri konusunda farklı olan iki mesaj örneğinden yola çıkarak basit kelime değişikliklerinin insanların seçimlerinde önemli farklılıklar ortaya çıkaracağı belirlenmiştir (Cappella ve Jamieson, 1997: 40-41). Gönderici iletiyi çerçevelerken, gönderici içerisinde bulunduğu bağlamı ve duygu durumları çerçevelerin şeklini almaktadır. Gönderici tarafından çerçevelenen ileti, alıcı tarafından anlaşılabilir olması durumunda yahut durum böyle değilse dönüştürülmesi gerekmektedir. İletişimde çerçevelemenin varlığı, iletinin anlaşılır olmasına katkı sağlamaktadır (Nisan, 2022: 17). Bu bağlamda icra anında anlatıcı, konuşmasını yaparken ses ve dil kullanımı içerisinde “ciddi, şaka, normal” gibi kodlarla dinleyiciye iletişimsel bildirimine ait mesaj da vermektedir. Yani konuşmacının dinleyiciye “konuşmamı söylediğim özel durumuna göre yorumla, konuşmamı gerçekleştirdiğim kelimeleri sözlükteki anlamlarıyla değil onları ses tonum ve biçimiyle yarattığım anlamları düşünerek anla” şeklinde açıkça ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2015: 327-328). Diğer taraftan konuşma anında yapılan teşbih, tezat, tekrar, tecâhülü arif, hüsn-i talil, mübalağa, mecaz, mecaz-ı mürsel, telmih, istiare, teşhis, intak, tevriye, tariz, nida, kinaye vs. söz sanatlarının kullanılarak dinleyicilere duyurulmasını belirtmektedir. Böylece performansın “yorumcul bir çerçeve” oluşturarak mesajların bu yorumcul çerçeve içerisinde anlaşılacağını ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2015: 327-328). Performans teori ışığında iletilen mesajların yorumcul çerçeve içerisinde anlaşılacağı

ifade edilmesiyle, kavramlar, prosedürler ve en önemlisi onların birbirleriyle olan bağlantısı dâhil olmak üzere bilgi kümelerinden hareketle bazı ipuçları verilerek bilinçli farkındalık oluşturulmaktadır. Bu bilgi kümeleri, metin üzerinden eksik olan yorum aracılığıyla anlam kazanmaktadır. Böylece çerçeveleme bilgileri harekete geçiren bir bağlam sağlar. Fakat sonrasında metin ve bilgi tek başlarına bir oluşturamadıkları bağlamı, çerçeveler yoluyla metinlerin yorumlandığı, bilgi kümesinden bilgilerin alındığı bir bağlam oluşturulur (Cappella ve Jamieson, 1997: 42).

Richard Bauman “Performans olarak sözlü sanat” eserinde “materyali öne çıkaran halkbiliminden iletişimi esas alan halkbilimine temel yönelişi işaret etmeye yaramıştı ve halkbiliminde yeni yönelimlere ışık tutmaya uygun bir nitelikteydi” (Bauman, 2022: 271) cümlesiyle halk bilimi unsurlarını bir iletişim modeli olarak değerlendirmektedir.

Performans teori kapsamında çerçevelemede bağlamın önemini bilişsel bilimciler; aynı önermelere tepki vermenin ve anlamamanın yolunun bağlamdan geçtiğini ve bu bağlamları anlamamanın ve anladığına dair verilen tepkinin çerçevesini sağlar ifadeleriyle aynı görüşe destek vermişlerdir (Cappella ve Jamieson, 1997: 40).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇERÇEVELEME KURAMI BAĞLAMINDA TÜRKÜLERDE ÖLÜM TEMASININ ÇERÇEVELENİŞİ VE ÇERÇEVELEME MODELLERİ

4.1. VURULMA YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ

4.1.1. Gediz Pazarı

“Gediz Pazarı” türküsü, (316) üçer mısralık iki bent, dört mısralık iki nakarattan oluşmaktadır. Muzaffer Sarısözen tarafından derlenen bu türkü, Simav yöresine aittir.

“Gediz Pazarıdır benim pazarım
Akdağ yaylasında kaldı mezarım
Sağ olaydım şu yaylada gezeydim.”

Mısralarında söylem, ölen kişinin ağzından gerçekleşmektedir.

“Ne diyeyim ay Ahmet ne diyelim
Allah’tan oldu
Bizim bizim kavuşmamız
Mahşere kaldı”

Nakaratı, ölen kişinin dışında muhtemelen eşi/sevdiği/nişanlısı tarafından aktarılmaktadır.

“Hisar Köy’den çıktım başım selameyt
Akdağ yaylasında koptu kıyamet
Beni vuran Uzunoğlu Del’Ahmet”

Mısralarında konuşan yine ölen kişinin kendisidir. Türkü bir ölüm teması üzerine kurulmuş olup ölüm, vurulma yoluyla ölmek kategorisi altında çerçevelenmiştir. Türkünün söz varlığında yer alan ölüm olgusuna dair temel söylem göstergeleri şu şekildedir:

Türküde geçen, “Allah’tan oldu”; ifadesi, ölümün İslâm inancına göre kabulünü ifade etmektedir. İslam inancında canı veren ve alan Allah’tır. Her can ölümlüdür. Böylece ölüm, karşısındaki tevekkül, birey üzerinde bıraktığı acı, üzüntü gibi duygusal

hâlleri hafifletir ve kabulü kolaylaştırır. Bu söylemde ölümün karşılanışının, inanç gereği oluşu türkü biçiminin imkânları ile çerçevelenmiştir.

“Akdağ yaylasında kaldı mezarım” mısrasında söylem sahibinin, mezarının yeri belirtilmiştir. Türküde olayın gerçekleştiği yer Akdağ yaylasıdır. Mezarın, Hisarköy’den uzakta yaylada kalmış olmasının verdiği üzüntü, söylemi kuran temel fikirdir.

Mezarının memleketinden uzak bir yerde, gurbette kaldığı yansıtılan bu mısrada, ölüm olgusu mezar kavramı ile çerçevelenmiştir.

“Beni vuran Uzunoğlu Del’Ahmet” mısrasında ölen, kendisini vuran kişinin ismini hem babasının adıyla hem de lakabıyla söylemektedir. Ölen kişinin konuşması gerçek bağlamın dışında sanatsal söylem gereği olup vuran kişinin toplum tarafından bilinip ifşa olması imlenmektedir. Bu durumda türkü metni içinde ölüm temasının hem meydana geliş biçimi, hem duygulanım boyutu, hem inanç içindeki kabulü, hem de ölüm sonrası sosyal değerler bağlamında çerçevelenmiş olduğu görülmektedir.

4.1.2. Alimin Çamda Buldum İzini

“Alimin Çamda buldum izin’i” (381) türküsü, ikişer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşmaktadır. Muzaffer Sarısözen tarafından derlenen ezgili metin, Yozgat yöresine aittir.

“Alim Alim, nazlı yârim”

Türküde söylem sahibi hatun kişidir. Verilen dizede türkünün eşi/sevdiği/nişanlısı tarafından yakıldığı anlaşılmaktadır.

“Alimi ormanlıkta bastılar
Mendilini gül dalına astılar”

Mısralarında ölüm teması, Ali’nin ormanlık bir alanda öldürülüşü sembolik bir anlam teşkil eden mendilinin, gül dalına asılmasıyla çerçevelenmiştir. “Gül dalı”, sevgiliyi temsil etmektedir. Ölene ait bir nesne olan ve aralarındaki sevgiyi sembolize eden mendilin, gül dalına asılması aynı zamanda ölene ait bir hâıra hasretlik gideren bir unsur, bir haber verme aracı ve vedalaşma gibi birçok işleve sahiptir.

“Ali’m Ali’m nazlı yârim
Tenhalarda buluşalım”

Nakaratı ile “Ali’mi ormanlıkta bastılar” ifadesi bağlantılı olabilir. Ali’nin sevdiği ile gizli şekilde tenhalarda buluştuğunu aktaran söylem sahibi, öldürülme olayının yerel değer unsurlarından birisi olan namus kavramı üzerine gerçekleştirilmiş olabileceğini göstermektedir. Sevgililerin ormanlık alanda başka bir ifade ile ıssız bir yerde buluşmalarından kaynaklı bir ölüm olayının gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Türkü içinde bahsedilen tüm göstergeler, Ali’nin namus meselesinden dolayı öldürüldüğünü işaret etmektedir.

Türkünün ikinci mısrasında geçen mendil, Türk kültüründe tarih boyunca aşkın, sevginin, sevip kavuşamayanların, gözyaşının, sevincin, heyecanın ve özlem gibi duygu değerlerini ifade eden bir motiftir. Ayrıca temizliği, masumiyeti ve özeni de sembolize etmektedir (Ünal, 2023: 100).

Geçiş dönemleri çerçevesinde meydana gelen inanış ve uygulamalarda mendil, önemli bir unsurdur. Mendil, Anadolu ve diğer Türk topluluklarında, ölüm adetlerine ilişkin bazı işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Bu işlevlerden ilki, ölüm anında uzakta bulunan yakınlarının ölen kişinin son nefesine yetişmemeleri durumunda mendillerini göndermeleridir. Uygulamadaki amaç, ölen kişinin mendil vasıtasıyla yakınlarına olan hasretlik duygusunu dindireceği düşünülmektedir (Gezer, 2011: 47). Mendilin ikinci işlevi, ıskat uygulamasında karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulama esnasında toplanan para yahut altın, mendile konularak imama verilir, imam bazı soru-cevap şeklinde gerçekleştirdiği görüşme sonrasında fakirlere dağıtılmak üzere para ve altını teslim alır (Kayabaşı, 2013: 244). Mendilin üçüncü işlevi, ölen kişinin yaşı ve cinsiyeti hakkında bilgi vermek için kullanılmaktır. Şöyle ki ölen kişi, genç bir kadın ise tabutun baş kısmına başörtüsü; genç erkek ise ceket, şapka veya mendil bağlanmaktadır (Savaş, 2007: 39). Mendilin son işlevi, hediye şeklindedir. Urfa ve Siverek’de kırkıncı günden sonra, ölenin ailesi hamama giderek akraba ve komşulara entarilik, çorap, mendil, kına ve çörek göndererek onları, hamama davet ederler (Örnek, 2014: 311) Görüldüğü üzere mendilin ölüm uygulamaları çerçevesinde çok çeşitli işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Divan şiirinde mendil, çok kullanılan bir sembolizmdir; vedalaşma aracı olmasının yanında ölenin son yolculuğunda kullanılmasıyla şairlerin beyitlerine de yansımaktadır (Tanrıbuyurdu, 2010: 201).

Yukarıda aktarılan bilgilerden hareketle olumlu ve olumsuz sembolik anlamlara sahip olan mendil, türküde bir olumsuzluk göstergesi olarak ölümün bir işareti olarak çerçevelenmiştir.

Türküde ölümün çerçevesi içinde bir diğer sembolik unsur, gül dalıdır. Gül veya gül dalı, mitolojik bir unsur olmasının yanında evrensel ve Türk-İslam sembolizminde zengin anlamlara sahiptir. Evrensel manada, aşk, saflık, aşk acısı, sessizlik ve mükemmeliyeti sembolize etmektedir. Ayrıca karmaşık ve güzel kokulu gül, mükemmeliyetin ve tutkunun sembolüdür. Dünyevi ve ilahi aşkla özdeşleştirilmiş olan gül, Tanrıçalarla bağdaştırılarak bereket, bekâret ve güzelliği sembolize etmektedir (Wilkinson, 2021: 84).

Türk-İslam kültüründe gül üzerine çeşitli görüşler vardır. Fakat bunlardan en bilineni, Hz. Muhammed'in yüzünün güzelliğini hatırlatması ve onun (s.a) kabrinin gül bahçesinden bir yer olduğudur. Ayrıca Kuran-ı Kerim'in, gül tohumları saçan bir kitap olduğu belirtilerek Hz.

Peygamberin ve Kuran-ı Kerim'in güzelliği, gül ile sembolize edilmiştir (Açıkel, 2018: 74).

“Evlerinin önü yoldur geçilmez”

Analitik söyleme göre yukarıdaki mısra iki farklı biçimde çözümlenebilir. İlki Ali'nin ölümünden sevgilisinin sorumlu tutulduğu, ailenin evlerinin önünden geçmesini istemediği vurgulanmış olabilir. İkinci çözümlemede ise Ali'nin ölümünden sonra, sevdiğinin yokluğuna dayanamadığı ve evlerinin önünden geçmesi durumunda onu hatırlayacağı için geçmemeyi tercih etmektedir.

“Soğuktur suları bir tas içilmez”

Bu mısra mecazî bir söylemle aktarılmıştır. İkinci dizede Ali'nin ailesinin eski samimiyet ve yakınlığı göstermediğinden dolayı ikram edilen suyun bile içilmediği vurgulanmıştır.

4.1.3. Uzun Olur Ahlatlı'nın Çalısı

İkişer dördlükten oluşan “Uzun Olur Ahlatlı'nın Çalısı” (401) türküsü, Muzaffer Sarısözen tarafından Bilecik/Söğüt yöresinden derlenmiştir.

Ezgili metinde söylem sahibinin, “Gavur da macır vurdu da gitti emmimi” mısrasından anlaşılacağı üzere ölenin yeğeni olması muhtemeldir.

“Uzun da olur Ahlatlı’nın çalısı
Başındadır Ayrancı’nın yarası (yarası aman)
Deli de olmuş Sandıkçı’nın anası
Kanlı da çaylar akıp gider engine (engine amman)”

Yukarıda verilen dörtlükte Ahlatlı, Ayrancı ve Sandıkçı gibi şehir ve meslek gruplarından oluşan kişi lakapları arasında, bir kavganın gerçekleştiği sanatsal bir söylemle aktarılmıştır. Dörtlüğün ikinci, üçüncü ve dördüncü mısralarında bir kavganın meydana geldiği vurgulanarak mısralarda sadece yaralanmaya dair kelimeler verilmiştir.

“Yeni de yola yeşil direk diktiler
Üstümüze gürgen dalı örttüler
Ölüsünü arabaylan gettiler
Gavur da macır vurdu da gitti emmimi”

Türkünün ikinci dörtlüğünde, ilk dörtlükteki kavganın devamı niteliğinde ölüm olayının gerçekleştiği anlaşılmaktadır. İlk dörtlüğün ikinci ve üçüncü mısralarında Ayrancı ve Sandıkçı lakaplı kişilerin, yaralandığı aktarılırken ikinci dörtlüğün mısralarında Ahlatlı’nın öldürüldüğü ifade edilmiştir.

“Yeni de yola yeşil direk diktiler”

Mısraında “Yeni yol” ifadesi bir yer adını işaret etmektedir. Mısranın devamında “yeşil direk” sıfat tamlamasında İslam’ı sembolize eden yeşil renk vurgulanmıştır. Yeşil, Kuran-ı Kerimde sekiz defa geçmektedir (Akyüz, 2014: 391).³ İslam kültüründe ve ülkemizde, tabut renginin yeşile boyandığı görülmektedir. Tabut üzerine örtülen örtü, hacdan getirilmiş olan yeşil renkli, üzerinde Arapça yazılı dualar ve kutsal kişilerin adları yazılıdır (Örnek, 1971: 55). Mezar taşı veya baş tahtasının, yeşil renge boyanması da yeşil rengin ölüm ile ilişkisine örnek teşkil etmektedir. Ezgili metinde geçen “yeşil direk” ifadesi, mezarın başına dikilen yeşil renge boyanan tahtayı çağrıştırması bakımından yorumlanabilir. Anadolu Tahtacılar kültüründe, ölen genç kız veya erkeklerin mezarına kırmızı bayrak dikilir. Şehit mezarlarına da Türk bayrağı dikildiği görülmektedir (Selçuk, 2004: 127). Bu bilgiden hareketle türküde geçen “yeşil direk” ifadesi, İslam bayrağının mezarı başına dikildiğini ifade edebilir. Bu bilgilerden hareketle türküde, sembolizm yoluyla yansıtılan ölüm olgusu, “yeşil direk” ifadesinde çerçevelenmiştir.

“Üstümüze gürgen dalı örttüler”

Mısrai, gürgen dalı (ağacı) ile ilgilidir. Türk mitolojisinde ağaç, önemli bir motiftir. Fakat araştırmalarımıza göre belirtilen gürgen dalı veya ağacı hakkında özel bir bilgi mevcut değildir. Bu sebeple gürgen ağacının yalnızca tabutun hammaddesi olarak kullanıldığını biliyoruz. Tabut, genellikle çam ve kavak ağaçlarından yapılmaktadır. Bunun yanında bölgelere göre ve ağacın yetişme oranına göre tabut, meşe, gürgen, çınar, ceviz ve ardıç gibi ağaç çeşitlerinden yapılmaktadır (Örnek, 1971: 55). “Gürgen dalı örttüler” cümlesi tahtacılarda defin işleminde “mezarın sapıtma (mezarın kible tarafında kalan bölüm 40-50 cm. içeriye doğru kazılır ve bu bölüme sapıtma denilir) bölümüne çam veya murt yaprakları atılır” (Selçuk, 2004: 126) ifadeleriyle ağacın, yöre iklimine göre kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca mısradan, gürgen dalı, mezarların sapıtma bölümüne atılan ağaç dallarını ifade etmektedir.

Türkünün iki dörtlüğünde de Ahlatlı’nın bir kavga esnasında vurularak öldürüldüğü ifade edilmiştir. Böylece türküde ölüm, vurulma yoluyla ölmek kategorisinde ‘yeşil direk’ ve ‘gürgen dalı’ göstergeleri ile çerçevelenmiştir.

4.1.4. Dömeke Yandı Gene

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Dömeke Yandı Gene” (560) türküsü, Muzaffer Sarısözen tarafından, Çanakkale/Yenice yöresinden derlenmiştir.

“Dömeke yandı gene
Yolunu döne döne
Arkadaşım ben vuruldum
Bir yudum su ver bana”

Dörtlükte, Türk-Yunan savaşının sembolü olan Dömeke adlı şehirde geçen muharebede yaşanan ölüm olayı anlatılmaktadır. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Edirne ovasında
Beyaz tenim çürüdü”

Ölümün çerçevelendiği bu dizelerde, tezat sanatından yararlanılarak “beyaz ten” in olumlu anlamından “çürümek” kelimesinin olumsuz anlamına yönelme görülmektedir.

“Çürümek” kelimesi, sözlük anlamıyla mikroorganizmaların etkisiyle kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmasıdır (TDK, 2011: 573). Bir canlı, ölümünden belli bir zaman sonra kimyasal değişikliğe uğrayıp bozularak dağılmaktadır. Bu nedenle mısrada “ölmek” ile eşdeğer bir kelimedir. Türküde ölüm teması, vurularak ölmek kategorisinde, dolaylı bir anlatımla “benim tenim çürüdü” ifadesinde çerçevelenmiştir.

4.1.5. Şişmanoğlu Vurdiler

“Şişmanoğlu vurdiler” türküsü (619), ağıt şeklinde ezgilenen bir metindir. Dörder mısralık iki bentten oluşan ezgili metin, Muzaffer Sarısözen tarafından Rize yöresinden derlenmiştir. Türkünün ilk mısrasında ölümü çağrıştıran sözcüklere yer verilmektedir. Türkü, yerel ağız özellikleriyle icra edilmiştir. Şiirde söylem sahibi, üçüncü kişidir.

“Şişmanoğlu vurdular,
Kayalara serdiler”

Mısralarında “Şişmanoğlu” lakaplı kişinin vurulduktan sonra, civarında bulunan kayalık bir alana yatırıldığı ifade edilmiştir.

“Daha canı çıkmadan,
Salini bağladılar”

Mısrada geçen “sal” sözlük anlamıyla nehir, göl ve deniz taşıtı olarak tanımlanmasının yanı sıra halk ağzında tabut anlamına gelmektedir (Ayverdi, 2010: 1052). Yukarıda aktarılan mısralarda “ölmeden tabuta koydular” anlamı çıkmaktadır. Ölüm olgusu, “sal” göstergesi kavramında çerçevelenmiştir.

“Yeşil sandala benzer
Şişmanoğlu mezarı”

Yukarıda yer aldığı biçimde ölüm olgusu, “tabut” göstergesinde de çerçevelenmiştir. Mısrada geçen yeşil renk, İslamiyet’in ve cennetin rengi olması bakımından ölümü sembolize etmektedir. Bu anlamda yeşil sandal, türküde tabut anlamında kullanılmıştır. Sembolizmden yararlanan türküde, toplumun ortak bilincinden hareketle ölüm olgusu “yeşil renkte” çerçevelenmiştir. Yeşil renge dair ayrıntılı inceleme (401) numaralı türküde verilmektedir.

Türküde bir diğer gösterge sandal kavramıdır. Sandal, basit usullerle yapılan bir deniz aracıdır. Kullanıldığı tarihten günümüze birçok edebî metinde beliren sandal, toplumun ortak bilinç yaratımı olan türküde ölüm olgusunun çerçevelendiği bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tabut bütün edebî metinlerde ölümü doğrudan yansıtan bir kavramdır. Türküde ölüm olgusu vurularak ölmek kategorisinde, dolaylı bir anlatımla yeşil sandal kelime grubunda çerçevelenmiştir.

4.1.6. Gemiler Posta Posta

“Ecelsiz ölen Mehemedim
Gençliğine doymayan Mehemedim”

Dörder mısralık üç bent ve dörder mısralık üç nakarattan oluşan “Gemiler Posta Posta” (716) türküsi, Seyhan Tütün tarafından Muğla/Bodrum’dan derlenmiştir. Türküde söylem sahibi, hatun kişi olduğu düşünülmektedir. Aitlik ekinin kullanımından yola çıkarak “Mehemedim” kelimesiyle ölen kişinin, eşi/nişanlısı/sevdiği ya da annesi olduğunun göstergesidir.

“Ecelsiz ölen mehemedim”

Mısrasında ölüm, “ecel” kelimesinde çerçevelenmiştir. Ecel; “Allah’ın tâkdir ettiği ömrün sonu” (Goldzıher, 1997: 104) ifadeleriyle tanımlanmıştır. Türküde, ölen kişinin genç olması nedeniyle zamansız öldüğünü belirtmek için “ecel” kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca Anadolu’da “eceliyle ölmedi” ifadesi, ölen kişinin vurularak yahut vakitsiz bir sebep ve müdahale ile öldüğünü belirtmek için kullanılmaktadır. Bu sebeple türküde geçen “ecelsiz ölen Mehemedim” cümleleriyle kişinin vurularak veya genç yaşta öldüğü ifade edildiği muhtemeldir.

“Gençliğine doymayan Mehemedim”

Yukarıdaki mısrada ölüm, “gençliğine doymamak” deyiimiyle çerçevelenmiştir. Deyimin kullanımıyla genç yaşta ölümün gerçekleştiği vurgulanmıştır. Bu da zamansız ölümü ifade eden dolaylı bir söylemdir. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde “gençliğine doymamak” deyiimi ile çerçevelenmiştir.

4.1.7. Değirmen Başında Vurdular Beni

İkişer mısralık üç bent ve üç nakarattan oluşan “Değirmen Başında Vurdular Beni” türküsü (994), Neriman Altındağ Tüfekçi tarafından Erzurum yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi erkektir. Türkü, ölen kişinin kendi ağzından yakılmıştır.

“Değirmen başında vurdular beni
Kirli tütünlüğe sardılar beni”

Mısraında vurulan kişinin, “tütünlük” denilen temizlik yaparken giyilen önlüğe (<https://www.repertukul.com>) sarıldığı ifade edilmiştir. Vurulan kişi, “değirmen başında vurdular beni” mısraında ölümün ticari bir sebeple veya mekân olarak bir değirmen başında gerçekleştiği imlenmektedir. Vurulan kişinin, “kirli tütünlüğe” sarılması, kişinin toplum nazarında değersizleştirilmesi ile orada mevcut bulunan tütünlüğe sarılması anlaşılmaktadır. Türküde ölen kişi bağlamında, “kirli tütünlük” ve “kefen” üzerinden bir karşıtlık oluşturulmaya çalışılmıştır. Ölen kişinin saflığı, berraklığı temsil etmesi bakımından beyaz renk olan temiz bir kefen’e sarılması, ölüye karşı saygı anlamında bir eylemken türküde ölenin kirli bir beze sarılması, toplum tarafından saygıya değer görülmediğini düşündürmektedir. Yine kişinin herhangi bir bez parçasına sarılması, birey ve toplum bilincinde kefeni çağrıştırmaktadır.

Böylece türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde dolaylı bir ifade ile kefen yerine kirli tütünlük göstergeleri ile çerçevelenmiştir.

4.1.8. Çekin Kıratımı

“Çekin kıratımı” (1132) türküsü, üçer mısralık dört bent ve ikişer mısralık dört nakarattan oluşmaktadır. Durmuş Yazıcıoğlu tarafından derlenen türkü, Afyon/Dinar yöresine aittir. Ezgili metinde söylem sahibi, erkektir ve türkü ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

Türkünün genelinde vurularak öldürülen kişinin hikâyesi verilmektedir.

“Vur Celâl boynumda ganım damlasın
Ört anem yazmayı sinek gonmasın”

Mısralarında, Celal adlı kişinin sol tarafından bıçaklayarak öldürdüğünü belirten ölen kişi, sineklerin dökülen kanına konmaması için annesinden yazmasını yüzüne

örtmesini istemektedir. Sinek, rahatsız eden ve zararsız bir sıkıntı veren böcek türüdür. Genellikle pisliklerin ve çürümüş şeylerin üzerine konmaktadır (N. Gardin, Olorenshaw, J. Gardin, Klein, 2019: 546). Türkünün mısralarında vurularak öldürülen kişinin, kanına sineklerin konacak kadar uzun süre yerde kalması, toplum nezdinde bir cezalandırma biçimi olarak görülebilir. Genellikle vurularak öldürülen kişinin ceseti kısa sürede kaldırılarak insanların olumsuz görüntüye maruz kalması istenmemektedir. Fakat mısrada aksi bir durum meydana gelerek toplum, ölen kişiyi vurulduğu yerden kaldırmayarak onu cezalandırdığı düşünülebilir.

“Varın söylen anneme gır atı satsın
Ganlı gömleğimi de bağrına bassın”

Mısralarında, annenin oğluna olan özlem ve acısını şiirsel bir söylem ile ondan bir parça olan gömleği ile dindirmesi istenmiştir. Edebî metinlerde birçok anlamda kullanılan “kanlı gömlek” türkûde anne için bir teselli işlevine sahiptir.

“Tabutumun altı boyuna çatlak
Sol yanımdan girdide gameyle bıçak”

Mısralarında kişinin, gama veya bıçak ile öldürüldüğü ifade edilmiştir. İlk mısrada tabutun altının çatlak olması da bıçak darbesine maruz kaldığını ifade etmiştir. Bıçak darbesinin genellikle boyuna bir yaralama meydana getirmesi de tabutta bulunan çatlak ile kişinin nasıl yaralandığına dair örtülü bir anlama hizmet etmektedir. Böylece kişinin, aldığı bıçak yarasının şeklini tabutun altındaki çatlağa benzetmesi muhtemeldir. Türkü vurularak ölmek kategorisinde sınıflandırılarak bıçak, kanlı gömlek ve tabut kelimeleri ile çerçevelenmiştir.

4.1.9. Kayalıca’nın Daşları

Yedişer mısralık iki bentten oluşan “Kayalıca’nın Daşları” (4704) türküsü, TRT Müzik Daire Başkanlığı tarafından, Balıkesir/Dursunbey yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, kadındır. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Mehmet sen vurdun beni
Gençliğime doymadan
Al gelinler olmadan”

Mısralarında söylem sahibi olan kadın, Mehmet adlı kişi tarafından vurulduğunu ifade etmektedir. “Al gelin” kelime grubundan hareketle türküde Mehmet adlı kişi, ölen kadının sevdiği olduğunu göstermektedir.

“Kefenimi ısladır
Elâ gözün yaşları”

Mısralarında mecaz-ı mürsel sanatı kullanılarak elâ gözlü olan sevgili, sevdiğinin ölümü üzerine döktüğü yaşlardan kefeninin ıslandığını ifade etmektedir. Kefen göndergesi birey ile toplumun duygu ve düşünce dünyasında ölümü çağrıştıran bir kavramdır. Türküde ölüm olgusu, “kefen” kavramı ile çerçevelenmiştir.

“Hediyemi verdiler
Kendisi ölmüş dediler
Cenazemi kaldıranlar
Onbeş altın yediler”

İlk mısrada geçen “hediye” göndergesi, ölüme bağlı olarak Anadolu kültüründe karşılaşılan ölüye hediye verme uygulamasında görülmektedir.

Ölüyü hediyeler ile birlikte defin etme uygulaması, ilk olarak Türklerin Şamanizm dönemi geleneklerinde görülmektedir. Böylece Türklerin Asya’dan Anadolu’ya Şamanizm’e ait adet ve geleneklerin bir kısmı, İslamiyet’e uyarlanarak topluma benimsetilmiştir. Mezarlara hediye olarak yiyecek-içecek, kişisel eşya bırakma gibi adetlerin varlığına bugün de bazı yörelerde rastlanılmaktadır. Türküde de bu duruma benzer biçimde ölünün kefenlenmeden önce hediye uygulaması meydana gelmektedir. Bu uygulama, Karatepelilerde ölü kefene sarılmadan önce, har ağacı dalından ve yapraklarından birer parça ölünün eline sıkıştırılarak, dünyadan verilen bu hediye “bu yaprağı al babama hediye götür” şeklinde bir uygulama gerçekleştirilir. Diğer örnekte Türk dünyasından Sagaylar, ölüye hediye olarak, ölen kişinin sağ eline torba veya kap içerisinde yemeği, tütünü ve ağızlığı konularak gömülmektedir. (Örnek, 1971: 72-73)

“Cenazemi kaldıranlar
On beş altın yediler”

Mısralarında Türk kültüründe var olan bir gelenekten bahsedilmektedir. Ölü yıkama işleminde ve diğer cenaze işlemlerinde görev alan bazı insanlara para

verilmektedir. Önceki dizelerde ifade edilen “hediye verdi” cümleleriyle, ölen kişi için yapılan işlemlerde görev alan kişilere verilen hediyeler karşılaştırılabilir. Söylem sahibi, ezgili metinde uygulanan bir gelenekten bahsetmektedir. Özellikle büyük kentlerde yıkama, defin gibi işlemler, Belediye tarafından belirli bir ücret karşılığında yapılmaktadır. Fakat türkünün yakıldığı bağlam, kırsal bir alanı işaret ettiği için bu tür işlemler para karşılığı yapılmasının yanında sevabına da yapılmaktadır. Fakat ölü sahipleri, yıkama ve defin işlemi yapanlara para ve ölünün elbiselerini hediye olarak vererek onları memnun etmeye çalışırlar (Örnek, 1971: 49). Ölüm gelenekleri çerçevesinde paraya dair birçok uygulama mevcuttur. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek ölüm sırası ve sonrasında yapılan uygulamalar etrafında çerçevelenmiştir.

4.1.10. Kütahya’nın Pınarları Akışır

Üçer mısralık iki bent ve iki mısralık iki nakarattan oluşan “Kütahya’nın Pınarları Akışır” (1631) türküsü, Yücel Paşmakçı tarafından Kütahya yöresinden derlenmiştir. Türkünün tarihsel bağlamı hakkında net bir bilgi yoktur. Söylem sahibi hatun kişidir. Türkü, söylem sahibi tarafından yakılmıştır.

“Salım geldi musallaya dayandı
Kar beyaz tenim al kanlara boyandı”

Mısralarında ölüm unsuru, bazı kelime ve kelime grupları üzerinden çerçevelenmiştir. “Sal” kelimesinin halk ağzında tabut anlamında kullanımıyla ilgili ayrıntılı açıklama (619) numaralı türküde aktarılmıştır.

“Musalla” kelimesi, açık namaz yeri anlamına gelmesine rağmen türküde musalla taşını ifade etmektedir. Musalla taşı, taş veya mermerden yapılan, namazının kılınması için üstüne cenazenin konulduğu masa şeklinde taştır (Ansiklopedik Sözlük 3, 1967: 1406).

“Kar beyaz tenim al kanlara boyandı”

Mısrasında beyaz ve al (kırmızı) renge, hem olumlu hem olumsuz anlam yüklenmektedir. Kültürel bir dile sahip olan renkler, toplumun duygu, düşünce ve

geleneklerini yansıtan unsurlardandır. Beyaz ve al (kırmızı), Türk halk kültürü ve edebiyatında çeşitli anlamları ifade eden renklerdir.

Beyaz; dünya ve Türk mitolojilerinde aydınlık, ışık, güneş, hava, saflık, temizlik, iffet, sadelik, mükemmellik, kutsallık, kurtuluş ve ruhsal olgunlaşmayı sembolize eden bir renktir. Ayrıca soylu olmak, ruhun soyluluğunu ve insan ya da hayvan vücudunun aklığını da ifade etmektedir. Türk mitolojisinde al (kırmızı), güneşin ve bütün savaş tanrıalarının rengi şeklinde sembolize edilmektedir. Eril gücü, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin ve evliliğe dair unsurları ifade etmektedir (Çoruhlu, 2020: 338-339-334). Dünya mitolojilerinde de aynı sembolik değerleri ifade eden beyaz ve al (kırmızı) renk, aslında birbirinin karşıtı bir durum sergilemektedir (Wilkinson, 2019: 113).

Ezgili metinde geçen beyaz ve al (kırmızı) renk, insandaki güzelliği vurgulamasının yanında özellikle kadınlardaki güzelliğe ve kadın betimlemelerinde görülmektedir. Böylece bu iki renk, temel anlamda beğeniyi simgeleyen bir anlatımsal değere sahiptir (Çevirme, 2008: 97). Fakat aynı mısra da yer alan “kar beyaz tenim” kelime grubu ile “al kanlara boyandı” ifadeleri, karşıt bir durum oluşturularak ölenin ruhundaki ve vücudundaki aklığın, güzelliğin kan ile bozulduğu ifade edilmektedir. Böylece “kar beyaz tenim al kanlara boyandı” mısraında ölüm olgusu çerçevelenmiştir. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde sal, musalla, al kanlara boyanmak gibi ifadelerle çerçevelenmiştir.

4.1.11. Al Yeşil Dökün Anneler

“Al Yeşil Dökün Anneler” (1757) türküsü, iki kıtadan oluşmaktadır. Ahmet Yamacı tarafından derlenen türkü Şanlıurfa yöresine aittir. Ezgili metinde söylem sahibi erkektir.

Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmaktadır.

“Al yeşil dökün anneler mezar taşıma

Gelen ağlar giden ağlar ah bu genç yaşıma

Bu ne felaketdi geldi başıma

Rahmetmiyor zalim felek kanlı yaşıma”

Türkünün ilk mısraında geçen “al yeşil” deyimini, Nevzat Gözaydın’a göre “çok süslü olmak, mutluluğunu, sevincini çevreye duyurmak” (Gözaydın, 2021: 17) anlamında

kullanılmaktadır. Coşku, sevinç ve mutluluk anlamına gelen bu deyim, “dökün” sözcüğünün olumsuz anlamından hareketle söylem sahibi; coşkusunu, sevincini, mutluluğunu “dökün anneler mezar taşıma” ifadesiyle yerini hüznün, üzüntü ve keder ve yasın aldığını ifade etmektedir.

Ölüm olgusu “al yeşil dökün anneler mezar taşıma” mısraında çerçevelenmiştir.

“Rahmetmiyor zalim felek kanlı yaşıma
Kul oğluyum meşare de bin rahmet olsun”

Birinci kıtanın son mısraı ile ikinci kıtanın ilk mısraında ölüm olgusunu çağrıştıran rahmet sözcüğü, “acıma, esirgeme, koruma ve merhamet” anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2010: 1022). Ancak türküde Allah’ın bağışlaması kastedilmektedir. Birinci kıtanın son mısraında “rahmetmiyor” ifadesi, olumsuz bir biçimde kullanılarak ve “zalim felek” deyiimiyle kaderden ve talihten memnuniyetsizliğini belirten söylem sahibi, şikâyetçi bir söylem kullanmaktadır. İkinci kıtanın ilk mısrasında “rahmet olsun” ifadesi, diğer mısradaki katı söylemi hafifletmektedir. Anadolu’nun hemen her bölgesinde ölen kişinin akrabaları, komşuları ardından “Allah rahmet eylesin, Rahmet olsun” gibi bağışlanma dileği ifade eden cümleler ile ölenin yakınlarının üzüntüsünü paylaşarak onlara destek olmaktadır. Türkü, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek “rahmetmiyor, rahmet olsun” ifadeleri ile ölüm olgusu, mezar taşı, rahmet ve ağlamak, kanlı yaş gibi kelimelerde çerçevelenmiştir.

4.1.12. Bağlandı Yollarım

Dörder mısralık üç bent ve üçer mısralık üç nakarattan oluşan “Bağlandı Yollarım” (1920) türküsü, Nida Tüfekçi tarafından Sivas/Yıldızeli yöresinden derlenmiştir. Ezgili metinde söylem sahibi erkektir. Türküde söylem sahibi ölen kişinin kendisidir.

“Gayrı dünya bana aralandı gel
Derildi defterim arsız amansız oy”

Mısralarında ölümün yaklaştığı tahmin edilerek “dünya bana aralandı” ifadesi kullanılmaktadır. İkinci mısra ise “derildi defterim” cümlesiyle bu dünyadaki defterinin toplandığını anımsatan kişi, öleceğini ifade etmektedir.

“Azrail göğsümde canım hay hayda oy”

Mısraında ölümü çağrıştıran temel unsur, “Azrail” sözcüğüdür. Azrail kelime anlamı itibariyle “Tanrı buyruğu ile insanların canını almakla görevlendirilen melek, alıcı, can alıcı” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 218). Ölüm meleği olan Azrail’in, Kuran-ı Kerim ve sahih hadislerde geçmediği belirtilmektedir. Azrail’e addedilmiş olan bu görev Hristiyan, Yahudilik ve diğer dinlerden geçen rivayetler olduğuna dair görüşler vardır (TDV, 1991:350-351). Azrail’in, farklı inançlardan Türk kültürüne geçmesiyle halk arasında ölüm meleği olarak anılmış ve edebî eserlerimizde yer edinmiştir.

“Azrail göğsümde” ifadesi birçok halk şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Esmâ Şimşek’in “Azrail İnancının Türk Halk Kültürüne Yansımaları” adlı makalesinde bu ifadeyi “şiirlerde Azrail’in göğse konmasından/çökmesinden söz edilir. Bu durum kişinin son halidir; son nefesini verme anıdır. Oysa ağzı-burnu da kapansa boğazı da sıkılsa sonuç aynı olur. Ama göğse çöktüğünde, hem kalp hem akciğer etkisiz hale gelecektir” (Şimşek, 2019: 22) cümleleri ile yorumlamaktadır. Aktarılan bilgilerden hareketle Azrail, canını almak istediği insanın hayatına farklı şekillerde son vermektedir. Böylece ezgili metinde “Azrail göğsümde” ifadesiyle her an ölümünün gerçekleşeceği ifade edilmektedir.

“Kefenim biçildi kabrim kazıldı oy
Mezarım üstü karalandı oy oy”

Şiirin ilk mısraında yer alan “kefenim biçildi, kabrim kazıldı” ifadeleri, temel anlamları ile aktarılmaktadır. Kefen, 7-8 metre uzunluğunda beyaz bir bezden elde edilir ve en önemli özelliği dikilmemesidir (Kaya, 1994: 59). Türk şiirinde ölüm sonrası kefen biçmek ve kabir kazılması sözcük grupları, defin edilmeden önce ölen kişi için yapılan hazırlıkları belirtmektedir. Mısraada ölüm olgusuna doğrudan yer verilmesine de bu söz dizimleri, ölümün gerçekleştiğini yansıtmaktadır. Böylece ölüm olgusu, ezgili metinde belirtilen unsurlar üzerinden çerçevelenmiştir.

“Mezarımın üstü karalandı oy”

Mısraında, mezar kazıldıktan sonra mezar toprağının siyah renkte olmasından dolayı mezarın üstünün, kara(siyah) renge büründüğünü ifade etmektedir. Diğer bir anlamda mecazî bir söylem ile kara(siyah) rengin, yas rengi olması sebebiyle bu ifadenin kullanılmış olduğu düşünülebilir. Türküde ölüm olgusu, “mezar, kefen, Azrail”, gibi somut

gerçeklikleriyle ve “dünyanın aralanması” “defterin derilmesi” gibi dolaylı kelime ve ifadelerle çerçevelenmiştir.

4.1.13. Bergama’nın Hanları

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Bergama’nın Hanları” (1972) türküsü, TRT Müzik Daire Baş. Thm. Müd. Tarafından İzmir/Kayalarbaşı yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, türküde hatun kişidir; ölen kişinin eşi/nişanlısı yahut sevdiği olması muhtemeldir.

“Lofçalıyı bastılar
Çalıyada mavzer astılar”

Birinci mısradaki, Bulgaristan’da bir şehir adı olan Lofça ismi, kişinin lakabı olarak kullanılmıştır. Kişinin, baskın sonucunda öldürüldüğü aktarılmıştır. “Mavzer” sözcüğü, kişinin silah ile vurulduğuna dair bir izlenim verse de aşağıda yer alan dördüncü mısradaki kama ile öldürüldüğü anlaşılmaktadır.

“Alefenin ölüsünü (izzetim)
Bir kamaya astılar”

Mısralarında, “ölüsünü bir kamaya (bıçak) astılar” cümlesi, mübalağa sanatı kullanılarak aktarılmaktadır. Çünkü ağır bir kişinin kamaya asılması, imkânsız bir durumdur. Diğer taraftan kinaye sanatından yararlanılarak kişinin kama ile öldürüldüğünü belirtmek amacıyla da “kamaya astılar” ifadesinin kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Türküde ölüm olgusu, bıçaklanarak öldürülme kategorisinde, ölünün kamaya asılması kelime grubunda çerçevelenmiştir.

4.1.14. Âdem Gardaş Dedim Geldim Yanına

Dört dörtlük ve iki mısralık dört nakarattan oluşan “Âdem Gardaş Dedim Geldim Yanına” (2442) türküsü, Durmuş Yazıcıoğlu tarafından Muğla yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi bir erkektir ve ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Annem yoktur benim suyumu da verecek
Babam yoktur benim salıma da girecek”

İkinci dörtlüğün ilk iki mısraını teşkil eden bu ifadeler, ölümü tasvir etmektedir. Birinci mısradaki geçen cümleler, ölüm sonrası uygulamalar bağlamında ölüyü yıkama işlemine vurgulamaktadır. Ölünün hazırlanması kısmında yer alan yıkama işlemi, meslekten olan, hocalar, tecrübeli olanlar yahut l evinden ve komşular tarafından gerçekleştirilmektedir. Yıkama işlemi esnasından yakınlarından biri, yıkayan kişiye yardım amaçlı hazır bulunmaktadır. Ayrıca yıkama işleminde, erkek mevtayı erkek kişi yahut hoca, kadını ise kadın kişi yıkamaktadır (Tanyıldızı, 2021: 2567). Anadolu’nun farklı yörelerinde imknların sınırlı olduğu zamanlarda, dışarıda ateş yakılıp kazanlarda su ısıtılarak l yıkama işlemi gerçekleştirilmektedir. Mevtanın yıkanmasında suyun, geçmişte bazı yörelerde hamamda ısıtıldığına rastlanmaktadır (Keskin, 2006: 8). Mısrada geçen l yıkama işlemi, ölümün insanın duygu ve düşünce dünyasında korkunç ve olumsuz bir etki yaratacak bir safha olup türkü metninde sanatsal bir biçimde işlenmiştir.

Anne ve babasından uzakta gerçekleşen bir ölüm imlenmekte olup türküde ölüm olgusu, “annem yoktur benim suyum da verecek” ve babam yoktur salıma da girecek ifadeleriyle erevenmiştir.

“Babam yoktur benim salıma girecek”

Mısrada geçen bu ifade, yukarıda annenin gerekli yerde olmayışıyla babanın da aynı biçiminde yokluğu üzerinde durulmuştur. “Sal” sözcüğü önceki türkü metinlerinde de ayrıntılı değinildiği üzere Anadolu’nun farklı yörelerinde “tabut” yerine kullanılan bir adlandırmadır. Cenaze defnedilmek üzere götürülürken tabutun baş tarafındaki sol kol sağ omuza alınıp en az on adım gidilir, sonra ayak tarafındaki kola geçilir; on adım götürüldükten sonra baş taraftaki sağ kol omuza alınır ve on adım gidildikten sonra ayak tarafındaki kola geçirilir ve bu suretle tabutun dört tarafından onar adım götürülmüş olur” (rnek:1971: 58). Bu uygulama, cenazenin defin edilmek üzere mezarlığa taşınmasında yapılması gereken kurallar bütünüdür. Trk mısraında da “babam yoktur benim salıma girecek” cümlesi, ölenin tabutunu taşınması anlamında kullanılan bir ifade olarak yorumlanabilir. Bu mısrada ölüm olgusu, “babam yoktur salıma da girecek” kelime grubu ile erevenmiştir.

“Anneme söyleyin lambalar yakmasın

Güvey elbiselerimi askıya asmasın”

Mısraları ile ölüm sonrası yas uygulamaları, işaret edilmiştir. Ölümden hemen sonra yapılan işlemler arasında yer alan ölünün bulunduğu ortamı aydınlatma ve lamba yakma olayı, Anadolu'nun farklı yörelerinde karşımıza çıkmaktadır. Balıkesir, Adapazarı/Çekerek ve Ankara/Bala'da üç gün, Amasya ve Adana dokuz gün, Ankara/Gölbaşı'nda kırk gün süreyle ruhun evi ziyarete geleceği düşüncesiyle evin ışıkları açık bırakılarak aydınlatılmaktadır (Kalafat, 2012: 506). Bu tür uygulamaların arka planında, “öte dünyası da böyle ışıklı olsun diye; ışığı sönmessin; ruhu gezermiş; ölü evden çıktıktan sonra, ruhu geri geldiğinde cesedi ararken güçlük çekmesin; bekleyenin korkmaması” (Örnek:1972 s.47) gibi dileklerle ölüm karşısında yapılan uygulamalar ifade edilmektedir. Türküde geçen “anneme söyleyin lamba yakmasın” isteği de verilen bu bilgileri destekler niteliktedir. Mısradan geçen ölüm olgusu, ölümün gerçekleşmesinden hemen sonra yapılan uygulamalar arasında yer alan “lamba yakmasın” kelime grubu ile çerçevelenmiştir.

Ölüm sonrası uygulamalardan bir diğeri ise ölenin elbiseleriyle ilgili işlemidir. Ölümden sonra genellikle mevtanın elbiseleri ihtiyacı olan insanlara verilir, atılır veya yakılarak evden uzaklaştırılmaktadır. Bu davranışların özünde, ölünün ruhuyla ve kaçınmalarla ilgili inanışlar etkili olmaktadır. Fakat çalışmamız kapsamında, verilen mısradan hareketle ölen kişinin elbiselerini askıya asmaması istenmektedir. Anadolu'nun farklı yörelerinde, her ne kadar ölünün elbiselerini evden uzaklaştırma düşüncesi hâkim olsa da bazı toplumlar, ölen kişinin elbiselerini temizleyerek askıya veya evin yüksek bir yerine şapkasını ve kuşağını asmaktadırlar (Örnek: 1972 s.76). Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde, “elbiselerimi askıya asmasın” ifadesiyle çerçevelenmiştir.

4.1.15. Elif Çıkmış Ah O Damın Başına

İki mısralık dört bent ve üç mısralık dört nakarattan oluşan “Elif Çıkmış Ah O Damın Başına” (2714) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Kırıkkale/Keskin yöresinden derlenmiştir. Türkü söylem sahibi erkektir. Ezgili metinde konuşan üçüncü kişidir.

“Vuruldu mu mahlemizin yiğidi
Şu dağları kara duman bürüdü”

Mısralarında vurularak ölen kişiden bahsedilirken mısrada ölüm belirtisi ve ölüm sonrası yapılan işlemlere yer verilmektedir.

“Duman” çoğunlukla dağ ile ilişkilendirilerek mitik bir öge değerinde kullanılmaktadır. Dumanın ilkel bir haberleşme aracı olarak ateşin, yangının, yağmurun ve soğğun göstergesidir. Bu göstergelerin yanında dağların dumanlanması, olumsuz bir durum meydana geleceğini düşündürmektedir (C. Gökşen ve R. Gökşen, 1612: 2016). Anadolu’nun bazı yörelerinde, duman ile ilgili çeşitli inanmalar mevcuttur. Ölüm ile ilgili olarak Erzurum’da, bacalardan dumanın farklı biçimlerde çıkması ölüm belirtisi olarak görülmüştür. (Kalafat, 2009: 61) Ölüm sonrası uygulamalarda, cenazenin yıkanması işleminde ısıtılan su için yakılan ateşin dumanının eve yayılması istenmektedir (Gezer, 2011: 50). Anadolu’nun farklı yörelerinde dumanın ölüm ve felaket getireceğine dair inanışlar yaygındır.

“Kara duman”, Dede Korkut hikâyelerinde Salur Kazan’ın Evinin yağlamalanması bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Salur Kazan’ın gördüğü rüyayı kardeşi Kara Güne’ye “...düm kara pusarik ordumun üzerine tökilür gördüm”, günümüz Türkçesiyle “...kapkara duman yurdumun üzerine dökülüyor gördüm” ifadeleriyle aktarmaktadır. Kara Güne Salur Kazan’ın rüyasının bu bölümü şöyle yorumlamaktadır: “...kara bulut didüğün senün devletündür...” günümüz Türkçesiyle “...kara bulut dediğin senin devletindir” (Ergin, 2014: 99) (Ergin, 2018: 43). Dede Korkut anlatılarında karşımıza çıkan “kara (siyah) duman” motifi,

Salur Kazan’ın, devletin felaket yaşayacağı düşüncesiyle olumsuz bir durumu işaret etmektedir. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde, “kara duman” sıfat tamlaması ile çerçevelenmiştir.

4.1.16. Dersanenin Önünden Doğruca Geçtim

Üçer mısralık iki bent ve iki mısralık iki nakarattan oluşan “Dersanenin Önünden Doğruca Geçtim” (3198) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Isparta’nın Yalvaç/

Örkenez köyünden derlenmiştir. Türkü, genç yaşta akrabası (enişte), tarafından vurularak öldürülen kişinin kendi ağzından nakledilmiştir.

“Ecel şerbetini genç iken içtim”

Mısraında geçen “ecel şerbeti” söz diziminde ölüm olgusu, dolaylı bir ifade ile geleneksel söylem bağlamında çerçevelemiştir. Şerbet, şurup ile eş anlamda kullanılan Arapça içmek anlamına gelen “şarba” kökünden türemiştir. Şerbet, çeşitli meyve ve baharatlardan yapılan soğuk içecekler olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2012: 33). Şiirde geçen “ecel şerbeti içmek” deyiimi, birçok edebî üründe karşımıza çıkmaktadır. Bu durum can alıcı bir melek olarak görülen ölümün, ecelin soğuk gerçekliği şerbetin tatlılığı ile kırılmaktadır.

“Bir ‘aceb şerbetdür ölüm şerbeti
Hiç kimesne kalmaz anı tatmadın”

“Ölüm şerbeti key acı içer (anı(ulu kiçi
Ecel tolu cihân içi pes ben kanda kurtulayın”

“Hecrinde nigârûñ iç ecel şerbetin ey dil
Bu dârû-yı hûş birle ol işkenceyi tuyma” (Aktaran: Aydın, 2023: 420).

Eski Anadolu Türkçesi ile ifade edilen Divan şiiri örneklerinde ölümün mutlak oluşu, Bütün canlar ölümü tadıcıdır hükmü, şiirin, sanatın imkânlarıyla ifade edilmektedir.

Türküde ölüm olgusu vurularak ölmek kategorisinde ‘ecel şerbeti’ kelime grubu ile çerçevelenmiştir.

4.1.17. Hafızların Avlusunda Davullar Çalar

Dörder mısralık dört bentten oluşan “Hafızların Avlusunda Davullar Çalar” (3263) türküsü, Fahri Vardar tarafından Rumeli yöresinden derlenmiştir.

“Kalk kız ana kalk kız nine gidelim yasa
Ahmet Ağanın ciğerleri dökülmüş tasa”

Söylem sahibi “kalk kız ana kalk kız nine gidelim yasa” mısraından anlaşıldığı üzere bir kadındır. Türkü, üçüncü kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Bu bir düşman oyunudur ecel olmasa
Ahmet Ağanın düğünü büründü yasa”

Ezgili metinde, hem düğün hem ölüm bir arada verilmektedir. Düğünü olan Ahmet Ağa, vurularak öldürülmesiyle düğün alanının bir anda yas alanına dönüşmesine sebep olmuştur. Türkünün ikinci ve üçüncü dörtlüklerinde, vurulma ve kişiye müdahale olayı aktarılırken son dörtlükte ölüm olgusu işlenmiştir.

Halk arasında vurularak öldürülen kişi için çoğunlukla eceliyle ölmediğine dair bir inanış mevcuttur. Bu yüzden “bu bir düşman oyunudur ecel olmasa” mısraında görüldüğü üzere eceliyle öldüğüne değil, düşmanlarının oyunu üzerine öldüğü ifade edilmiştir.

Ölüm olayının gerçekleştiği zaman diliminde Ahmet Ağa adlı kişinin, düşmanı tarafından öldürmesinden dolayı düğün alanı yas alanına dönüşmüştür. Türkülerde yas unsuru, farklı biçimlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ölüm olayı, silah ile gerçekleşmiştir. Türküde, ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek iki karşıt kavram ile ölüm sonrası safhaya ait olan yas kelimesi ile çerçevelenmiştir.

4.1.18. Belgrad Yolu Uzun Urgan

Üç dörtlükten oluşan “Belgrad Yolu Uzun Urgan” (3278) türküsü, Nihat Kaya tarafından Rumeli/Üsküp yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkektir.

“Tabutumdan kanlar akar
Ağla benim anneciğim
Üç evladım yola bakar”

Ölüm olgusu, yukarıda verilen üç mısra da karşımıza çıkmaktadır. Şiirde askerlik görevini yerine getiren söylem sahibi, “tabutumdan kanlar akar” mısraıyla düşman tarafından öldürüldüğünü kendi ağzından aktarmaktadır. Ölenin “ağla benim anneciğim” şeklindeki sevgi ve şefkat ekiyle oluşturduğu mısra da, annenin ölümü üzerine ağlayıp yas tutmasını isterken; “üç evladım yola bakar” mısraıyla ardında kalan üç çocuğun, babalarının yolunu beklemelerini şiirsel bir söylem ile ifade etmektedir. Ölüm olayının silahla gerçekleştiği türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek “tabut, geride kalan çocuklar, yetimler” kelimeleri ile çerçevelenmiştir.

4.1.19. Kulalar'ı Aman Efem Gece Çeteler Bastılar

Üçer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşan “Kulalar'ı Aman Efem Gece Çeteler Bastılar” (3288) türküsü, Hüseyin Yaltırık ve Metin Ekici tarafından Manisa/Gördes yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi erkektir. Ezgili metin, ölenin kendi ağzından aktarılmaktadır.

“Kulalar'ı aman efem gece çeteler bastılar
Armut dallarına mavizerleri astılar
Üseyn Efeyi aman aman sahat beşte kestiler”

Mısralarında ölüm olayının gerçekleştiği yerin ismi (Kulalar), verilerek burada çetelerin yerel bir ağızla geçen Üseyn Efe'yi öldürmeleri aktarılmıştır. Türküde anılan çete üyelerinin, silahlarını yörede yetişen armut ağacının dallarına astıkları ifade edilmektedir. Her ne kadar mavzer geçse de öldürme olayı “kestiler” kelimesinin çağrışımı bakımından bıçak ile gerçekleştirildiği muhtemeldir.

“Yandım dostlar yandım, kabir bana dar geldi
Bu gençlikte efem, ölüm bana zor geldi”

İlk mısrada geçen kabir kelimesi, ölümü yansıtmaktadır. Arapça bir kelime olan kabir; mezar, merkat anlamına gelmektedir (Toven, 2004: 338). Türküde ölüm olgusu “kabir” kelimesinde çerçevelenmiştir. Ayrıca kabrin/mezarın dar gelmesi üzerine 2863 numaralı türküde ayrıntılı olarak verilmiştir.

İkinci mısrada geçen, “ölüm bana zor geldi” cümlesinde genç yaşta ölümü tatmak, zor bir durum olduğunu yansıtarak ölen kişinin kendi ağzından, sanatsal bir söylem ile aktarılmıştır. Türküde ölüm olgusu, “ölüm bana zor geldi” ifadesinde çerçevelenmiştir. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde sınıflandırılarak kabir ve genç yaşta ölmek kelimeleri ile çerçevelenmiştir.

4.1.20. Hasilhas Başında

Üçer mısralık iki bent ve ikişer mısralık iki nakarattan oluşan “Hasılhas Başında” (3306) türküsü, Özay Gönlüm tarafından Kütahya yöresinden derlenmiştir. Ezgili metinde söylem sahibi, kadın gibi görünse de bir erkektir. Türkü ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Hasılhas başında benim mezarım”

İlk mısrada ölen kişi, kendi ağzından sanatsal bir söylem ile mezarının yeri hakkında bilgi vermiştir.

“Gelenin geçenin bağırını ezerim”

Mısraında üzülmek ve dertlenmek (TDK, 2011: 227) anlamına gelen “bağırını ezmek” deyiimi, ölenin mezarını görüp ölümüne üzülen insanlar için söz konusu bir söylemdir. Türk halk şiirinde sıklıkla kullanılan bu deyimle ölüm olgusu çerçevelenmiştir.

“Ben ölürsem gayıbolsun mezarım”

Söylem sahibi, ilk mısradan farklı olarak mezarının kayıp olmasını istemektedir. Ölenin bu isteği, mezarının yerinin bilinmemesi ve insanların ona üzülp dertlenmemesi için ya da sitemkâr bir duygunun yansıması olarak görülebilir. Ölüm olgusu, mezar kavramı ile çerçevelenmiştir.

“Şakı bülbül şakı al yeşil üstüne”

Dizesi, “bülbül gibi şakımak” deyiminden hareketle kurgulanmıştır. Bülbül, Türk edebiyatı içerisinde birçok türde yer almasının yanı sıra halk şiirinde de çok sık kullanılan bir motiftir. Bülbülün ötüşündeki güzelliği ve insanları etkilemesi geçmişten günümüze hem batı hem doğu sanatında çok kullanılan bir motiftir. Halk şiirinde saz şairleri, bülbülün feryadına üzülp onu şiirleriyle teselli etmeye çalışırken bir yandan da kendi üzüntülerini ifade eden şiirler yazmışlardır (Albayrak, 2004: 89). Yukarıdaki mısra bu durumun bir örneği niteliğindedir. Mısraın sonraki cümlesinde geçen, “süslü olmak ve mutluluğunu, sevincini çevreye duyurmak” anlamında kullanılan “al yeşil” deyiimiyle (Gözaydın, 2021: 17) bülbül, kişinin ölmeden önce yaşadığı sevinç ve mutluluk, kişinin ölümünden sonra yerini acı ve üzüntüye bırakarak feryat figan etmektedir. Böylece mezar üstünde bülbülün ötüşü, acı ve üzüntünün bir haykırışı olarak aktarılmaktadır.

“İnce belin üstüne”

Yukarıdaki mısraın devamı olan bu mısrada, ölen kişinin bir kadın olduğu vurgulanmıştır. Ölüm sonrasında vücutta bir şişme meydana gelerek ölenin, ince belli olma özelliğini kaybetmesine sebep olma ihtimali vardır. Böylece kişi öldükten sonra organizmada oluşan bu değişimden dolayı bir yas göstergesi olarak söylem sahibinin,

bülbülün acı ve üzüntüyle feryat etmesini istemektedir. Ezgili metinde ölüm olgusu, “ince belin üstüne” kelime grubunda çerçevelenmiştir.

“Hasılhas başında vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni
Yarin çevresine sardılar beni”

Mısraında “Hasılhas” yer adıyla öldürülmenin meydana geldiği yeri belirtmektedir. Son mısrada söylem sahibi, sevdiğinin oya ve nakışla süslenen (çevre) adlı tülbentini, kefen ile aynı işlevde kullanarak “yârin çevresine sardılar beni” mısraını sanatsal bir söylemle aktarmaktadır.

Ölüm olayı, silah ile gerçekleşmiştir. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek mezar ve dolaylı sanatsal bir söylemle aktarılan bağır ezmek, gayb olsun mezarım, bülbülün al yeşil üstüne, ince belin üstüne şakıması gibi kelime grupları ile çerçevelenmiştir.

4.1.21. Salih de Ata Biner

Üçer mısralık iki bent ve ikişer mısralık iki nakarattan oluşan “Salih de Ata Biner” (3338) türküsü, Özay Gönlüm tarafından Afyon yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi erkektir. Türkü ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Kardeşim kör Haşim de gıydı bana el gibi vay
Kanımda yere aktı aman akan sel gibi sel gibi”

Mısralarında söylem sahibi, ölümüne sebep olanın kardeş gibi yakın olan Kör Haşim lakaplı kişinin olduğunu belirtmektedir. Yukarıda verilen mısralarda, ölüm olayı benzetmelerden yararlanılarak tasvir edilmiştir.

“Sedefli curamı da tapuduma bağleyin vay”

Mısraında yerel diyalektle kurulan türküde, Anadolu’nun farklı yörelerinde görülen tabut süsleme işlemi göze çarpmaktadır. Bu uygulamada genellikle genç yaşta ölenlerin tabutuna ağaç dalları, elma, bez parçaları gibi nesneler asılmaktadır (Örnek, 1972: 57). Bu durum, Tahtacılar da genç yaşta ölen kadın için tabutun gelinlik üzerinde ve çeyizde kullanılan nesneler ile süslenirken genç yaşta ölen erkeklerin tabutunda renkli kumaşlardan bayrak asılmaktadır (Şen, 2023: 236). Tabut süsleme geleneğinin yaşatıldığı

Bolu yöresinde ise kadınlar, başörtüsüne “Kelime-i Tevhit” işlemesi yaparak tabutun baş kısmına bağlamaktadır (Kalafat, 2012: 502). Tabut süsleme adı altında gerçekleştirilen uygulamanın kökeninde, ölen kişi açısından işlevsel bir yapıya sahip olan giyim, kuşam, araç, gereç gibi nesnelerin kullanıldığı görülmektedir.

“Cura” çoğunlukla âşıkların kullandığı küçük biz saz biçiminde telli bir çalgıdır. Çalgı “Bulgari” diye de adlandırılmaktadır. Bağlama kategorisinde yer alan “cura” bu kategorinin en küçük sazı olma özelliği göstermektedir. Yörüklerle özgü bir halk çalgı (Artun, 2014:114) olmasının yanı sıra İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin bazı bölgelerinde yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu bölgelerin bazı kesimlerinde “cura” çalgısının kullanılmasının asıl sebebi Bu çalgı aleti, Alevi toplumları tarafından hem dinî hem de kültürel bir anlam atfedilmesinden dolayı yoğun olarak kullanılmaktadır (Oral ve Deran, 2018: 54). Türküde işlemeli olarak belirtilen “cura” hem ölen kişinin sembolü hem de tabutun süslenmesinde kullanılmaktadır. Bunun yanında tabut süsleme geleneği, çoğunlukla genç yaşta ölen kişiler için yapıldığından dolayı ezgili metinde de ölen kişinin genç yaşta vefat ettiği vurgulanmaktadır.

Mısırda geçen “cura” adlı çalgı aletinin ölen kişinin hayatında işlevsel bir unsur olmasından dolayı tabutuna asılması istenilmiştir. Sazın farklı bir türü olan bu çalgı aleti, kişinin duygu ve düşüncelerinin aktarımı açısından işlevsel bir yapıya sahip olması, onu önemli kılmaktadır.

Türküde ölüm olgusu, “sedefli curamı tabuduma bağleyin” mısraında çerçevelenmiştir.

“Ecel şerbetini (aman) içdim de geçdim vay”

Mısraında ölüm olgusu, “ecel şerbeti” kelime grubunda çerçevelenmiştir. Ecel şerbetine ilişkin ayrıntılı çözümleme 3198 numaralı türküde yapılmıştır. Türküde, kişinin ölümüne sebep olan araç hakkında net bir bilgi yer almamakla birlikte “Kanımda yere aktı aman akan sel gibi sel gibi” cümlesinden hareketle vurularak öldürüldüğü düşünülmüştür. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde, “gıydı bana, kanım aktı sel gibi, tabut ve ecel şerbeti” kelime, kelime grupları ile çerçevelenmiştir.

4.1.22. Giresun Üstünde Vapur Bağrıyor

İlk bent üç, ikinci bent dört mısradan ve ilki dört ikincisi altışar nakarattan oluşan “Giresun Üstünde Vapur Bağrıyor” (3389) türküsü, TRT İstanbul Radyo THM Müdürlüğü tarafından Giresun yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi bir erkektir. Türkü üçüncü kişinin ağzından aktarılmaktadır.

“Eşref’i vurdular (aman) nafiye yere
Nafiye nafiye o da nafiye”

Yerel ağız ile aktarılan türküde ölen Eşref adlı kişinin, suçsuz ve boş yere vurulduğu belirtilmiştir. Türkünün geneline bakıldığında Eşref’i öldüren kişinin, eğlence amaçlı silahın yanlış kullanımıyla ölüm olayının gerçekleştiği görülmektedir. Türkünün mısralarında söylem sahibi, silah kullanımı noktasında öldüren kişiye sürekli uyarılarda bulunmaktadır. Türkü, eleştirel bir söylem ile günümüzde de sık sık yaşanan bir durumu ifade etmektedir.

“Cenazemi koydular otomofile”

Mısraında değişen ve dönüşen cenaze işlemlerine dair bilgiler paylaşılmaktadır. Geçmişten günümüze birçok unsurda olduğu gibi cenaze işlemlerinde de değişim ve dönüşüme maruz kalan kültürel olgulara rastlamak mümkündür. Cenazenin mezarlığa veya başka bir yere taşınma tarihine bakıldığında genellikle kent ve kırsalda çoğunlukla el ve at arabaları gibi günümüze göre daha ilkel araçlardan yararlanılmaktadır. Günümüz sosyo-ekonomik durumun katkısıyla bu ilkel araçların değişim yaşayarak yerini cenaze araçlarına bıraktığını görebiliriz. Bu anlamda türküde konu edilen “cenazemi koydular otomofile” cümlesinden hareketle ilkel araç ve gereçlerde bir değişim yaşanmaktadır. Bunun yanında türkünün, yakın bir tarihte yakıldığı da anlaşılmaktadır. Şiirde otomofil kelimesi, günümüz cenaze nakil aracı işlevini yerini getirmektedir. Böylece ezgili metinde ölüm olgusu, cenaze ve otomofil kelimel erinde çerçevelenmiştir. Ölüm olayı, silah ile gerçekleşmiştir. Türkü, vurularak ölmek kategorisinde çerçevelenmiştir.

4.1.23. Bir Tel Vurdum Yemen’de Gardaşına

Üçer mısralık iki bent ve iki mısralık üç nakarattan oluşan Bir Tel Vurdum Yemen’de Gardaşına (4058) türküsü, plaktan yazılma yoluyla Elazığ/Harput yöresinden derlenmiştir.

Söylem sahibi, kadındır. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Bir tel vurdum Yemen’de gardaşına
Tez yetişsin cenazemin başına
Suçum varsa yazsın mezar taşına”

Mısraları söylem sahibi, Yemen’de ailesinden ayrı gurbette yaşayan bir kadının ölüm olayını tasvir etmektedir. Söylem sahibi, dönemin en hızlı iletişim aracı olan telgraf yoluyla kardeşine, cenazesine yetişmesi için haber vermektedir.

“Tez yetişsin cenazemin başına”

Mısraında da ölüm sonrası uygulamalardan bahsedilmektedir. Dünyada birçok farklı kültür dairesinde ölen kişi defnedilinceye kadar onu korumak amacıyla başında beklenilir. Ölünün başında beklemedeki amaç, ölüyü çeşitli haşaratdan korumak ve ölünün ruhunun güvende olmasını sağlamaktır. Bu süre, bazen çok uzun olmaktadır. Genellikle ölü başında yakınları beklerken uzun olan bekleme sürelerinde ücret karşılığında başka biri bekletilmektedir (Jones, 2004: 39).

“Suçum varsa yazsın mezar taşına”

Mısraında mezar taşlarına yazılanlara atfen sitemli bir söyleyiş söz konusudur. Bu mısrada ölen kişinin ardından herhangi bir söylemi duyamayacağını bildiği halde varsa suçunun mezar taşına yazılmasını istemektedir. Bunu da mecaz sanatından yararlanarak yapmaktadır.

“Çarşafım çivide asılı kaldı
Çeyizim sandıkta basılı kaldı
Bizim şu mahkeme mahşere kaldı”

Kadın tarafından aktarılan bu mısralarda, ölümünden dolayı ardında bıraktığı çeyizi ve giysilerinin artık ölen kişinin kullanım alanından çıkarak ölüm sonrası safhada değerlendirilebilecek bir durum ifade edilmektedir. Ölüm sebebi ve şekli türküde tam

olarak ifade edilmemiş olsa da kardeşine hitaben “suçum varsa yazsın mezar taşına” cümlesinden töreler ve namus kavramı ile ilgili olduğu imlenmektedir. Türküde ölüm olgusu, ölen kişinin ardında kalan çivide asılı çarşafı ve sandıkta basılı çeyizi ifadeleri ile eşyalar, ölümün toplumsal gerçekliği bağlamında çerçevelenmiştir.

4.1.24. Biner Atın İyisine

Dörder mısralık üç bent ve üçer mısralık üç nakarattan oluşan “Biner Atın İyisine” (4059) türküsü, Mesut Yinenç tarafından Kahramanmaraş/Elbistan yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi erkektir.

“Kara çadır is mi tutar
Altın kılıç pas mı tutar
Anan ağlar bacın ağlar
Elin kızı yas mı tutar”

Mısralarında ezgili metin, soru ekleri kullanılarak estetik bir söylem ile aktarılmaktadır. Söylem sahibi, kara çadırın renginden dolayı is tutmayacağını, altın madeninin paslanmayacağını ve sevdiğinin yas tutmayacağını sitemli bir söyleyişle ifade etmektedir. “El kızı” gelin, eş için kullanılan geleneksel bir söylemdir.

“Kara çadır is mi tutar”

Mısraında geçen “kara çadır” motifi, (2913) numaralı türküde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ölümü çağrıştıran bir unsur olarak türküde ölüm olgusu “kara çadır” motifiyle çerçevelenmiştir.

Mısralarında ölüm sonrası gerçekleştirilen yas uygulamasına atıfta bulunulmuştur. Ölen kişinin ardından genellikle birinci dereceden yakınları tarafından yas tutulmaktadır. Mısrada ölen kişinin eşine karşı sitemkâr bir söylem hâkimdir. Ölüm olayı, silah ile gerçekleştirilmiştir. Ezgili metinde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek “yas” kelimesinde çerçevelenmiştir.

4.1.25. Bekilli’yi Beşyüz Atlı Avladı

Üçer mısralık ikişer bent ve iki mısralık nakarattan oluşan “Bekilli’yi Beşyüz Atlı Avladı” (4069) türküsü, TRT Müzik Daire Başkanlığı THM Müdürlüğü tarafından Burdur yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Allı da yazma var kara bağla dön ağla”

Türkünün nakaratında yas uygulamalarından olan “kara bağlamak” deyimine yer verilmektedir. “Yazma”, sözlük anlamına göre bez üzerine kalıp veya fırça ile desenler işlenen başörtü olarak ifade edilmektedir (Ayverdi, 2010: 1346). Mısrada yas işlemi, İslamiyete göre kadının bir aksesuarı olan başörtüsü üzerinden meydana gelmektedir. Türküde ölen kişi, sevdiğinden bağladığı kırmızı renkli başörtüsünün yerine Türk-İslam kültüründe yası sembolize eden kara (siyah) renkli bir başörtüsü takmasını istemektedir. Böylece ölümün çerçevelenişi “kara bağlamak” deyiminde meydana gelmektedir. Al ve kırmızı rengin, ölümü sembolize etmesi, 1631 numaralı türküde ayrıntılı olarak verilmiştir.

“Gidiyorum anam etsin yasımı”

Mısraında “gidiyorum” eylemi kullanılarak kişinin, ölecek bu dünyadan ayrıldığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra kişinin annesinin yas tutması istenmiştir. Devrik bir cümleyle aktarılan “yas etsin” ifadesi, yerel bir söylem biçimi ile aktarılmaktadır. Mısrada ölüm, “yas etsin” kelime grubu ile çerçevelenmiştir.

“Dağıtsınlar yetimlere aşımı”

Mısraında ölüm sonrası, ölü aşı/ölü yemeği olarak adlandırılan uygulamaya atıfta bulunulmuştur. Türkler, İslamiyet’i kabul etmeden önce “yuğ/yoğ töreni” denilen cenaze törenlerinin bünyesinde ölen kişinin acılarını dindirmesi ve ruhun rahatsız olmaması adına yemek vermektedir. Bu uygulama, İslamiyet’in etkisi ve bazı kültürel unsurların değişim ve dönüşüm geçirmesine rağmen günümüzde varlığını sürdürmektedir. Ölü yemeği üç, yedi, kırk, elli iki gibi belirli günlerde sunulmaktadır. Tarihî olarak bakıldığında Türk-İslam eserlerinden olan Divân-ü Lûgati-t Türk’te “basan: ölü gömüldükten sonra yenilen yemek”(Atalay, 1985a: 398) ve “yogladı; ol ölüğe yogladı = o ölü için yemek verdi” (Atalay,1985c: 309) bu iki kelime de ölünün arkasından verilen yemeği ifade etmektedir. İlk Türk-İslam eserlerinden olan Kutadgu Bilig’de ise “ Bu ay

Toldının kıldı oğlu yogı/ Oğlu, Ay-Toldı için ölüm aşısı yaptı, Çıgayka üledi kümüş hem ağı/ Yoksullara gümüş ve ipekli kumaşlar dağıttı”(Arat, 2007: 173) cümleleriyle türkünün mısraında geçen “dağıtsınlar yetimlere aşımı” cümleleriyle benzer bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Benzer ritüel, Dede Korkut anlatıları içerisinde de karşımıza çıkmaktadır. Kazan Beyin oğlu Uruz’un tutsak olduğu boyda görülmektedir. Uruz, babası Kazan Bey’e şöyle hitap eder; “Üç ayda varmazsam öldüğümü o vakit bilsün/ Aygır atımı boğazlayıp aşımı versin” ifadeleriyle ölü arkasından yemek verme uygulamasından bahsetmektedir (Gökyay, 1976: 125). Geçmişten günümüze ölü arkasından verilen yemek uygulaması, her ne kadar çağın koşullarına göre bir değişim yaşasa da temelde aynı mantığı teşkil etmektedir. Böylece ezgili metinde ölüm, “dağıtsınlar yetimlere aşımı” mısraıyla çerçevelenmiştir.

“Kefenleyin şu gülmeyen başımı”

Söylem sahibi, ad aktarması yoluyla baş sözcüğünü işlevsel bir biçimde hem kaderini hem de tüm bedenini sanatsal bir söylem ile anlamlandırmıştır. Ölüm sonrası uygulamalardan olan kefenleme işlemi, “Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı” başlığı altında ve 4772 numaralı türküde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ölüm olgusu “kefenleme” işleminde çerçevelenmiştir. Ölüm olayı, silah ile gerçekleştirilmiştir. Türküde ölüm, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek “kara bağlama, yas etme, ölü aşısı, kefenleme” ifadelerinde çerçevelenmiştir.

4.1.26. Göründü mü Dümbereğin Yolları

İkişer mısralık üç bentten oluşan “Göründü mü Dümbereğin Yolları” (4314) türküsü, Sabri Aksoy tarafından Muğla yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi erkektir. Türkü, ölenin ağzından aktarılmaktadır.

“Tabutumu aman sarıçamdan yaptırın”

Mısraında ölen kişi, tabutunun hangi ağaçtan yapılacağına dair bir vasiyette bulunmuştur. Tabut yapımında genellikle çam ve kavak ağaçları kullanılmaktadır. 401 numaralı türküde tabutun yapımına ilişkin ayrıntılı inceleme verilmektedir. Ölüm olgusu, “tabutumu sarıçamdan yaptırın” mısraında çerçevelenmiştir. Türkü, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilmiştir.

4.1.27. Ben Çiftliğe Vardım Annem Babam Görmeden

Üçer mısralık iki bent ve ikişer mısralık iki nakarattan oluşan “Ben Çiftliğe Vardım Annem Babam Görmeden” (4462) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından İzmir/Bergama yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi kadın olup türkü, ölenin kendi ağzından aktarılmaktadır.

“Nazlı Zahide’m ben dünyama doymadım

Eller gibi ben vadem ile ölmedim”

Söylem sahibi, mısrada ölüm zamanına dair bilgiye sahip olduğunu belirten cümleler kurmaktadır. Fakat türkünün ilk mısralarında “beyim vurdu sol yanımdan kıymadan” cümlesiyle genç yaşta ve beklenmeyen bir şekilde öldüğü vurgulanmıştır. Türküde söylem sahibi, yaşadığı durumdan yakınarak diğer insanlar gibi eceliyle veya yaşlılık zamanında ölmediğini belirterek beklenmeyen bir anda öldüğü için sitemkâr bir söylem ile duygularını kendi ağzından aktarmıştır. Türküde ölüm olgusu, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilerek “dünyama doymadım” ve “vadem ile ölmedim” cümlelerinde çerçevelenmiştir.

4.1.28. Mezar Ardının Kuyusu

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Mezar Ardının Kuyusu” (4764) türküsü, Emrah Öz tarafından Uşak/Banaz/Ovacık köyünden derlenmiştir. Söylem sahibinin cinsiyeti hakkında net bir bilgi verilmemiştir. Türkü, üçüncü kişi tarafından kurgulanmıştır.

“Nazife gelini vurmuş

Hamdoların ağası”

Mısralarında, Nazife adlı gelinin kim tarafından vurulduğu belirtilmiştir.

“Nazife gelini vurmuşlar

Sakırgalı kaşında”

Mısralarında Nazife gelinin nerede vurulduğuna dair bilgi verilmiştir.

“Mezar ardının kuyusu”

Mısraında mezar ve kuyu arasındaki anlam ilişkisinden hareketle mezarın ardı, en derin yeri kastedilmiştir. Kuyu motifi, 3961 numaralı türküde ayrıntılı olarak

incelenmiştir. Şiirde ölüm olgusu, “mezar ardının kuyusu” ifadesinde çerçevelenmiştir. Ölüm olayı, silah ile gerçekleştirilmiştir. Türküde ölüm, vurularak ölmek kategorisinde değerlendirilmiştir.

4.1.29. Tepsiler Galeylendi

Dörder mısralık iki bent ve tek mısralık iki nakarattan oluşan “Tepsiler Galeylendi” (4772) türküsü, Mustafa Yazıcıoğlu tarafından Manisa/Soma yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi kadındır. Ölenin ağzından söylenen türkünün:

“Kefenim dikilirken”

Mısraında ölü defnedilmeden önce yapılan kefenleme işlemi vurgulanmıştır. Şöyle ki İslamiyet’e göre kişi öldükten sonra sırasıyla yıkama, kefenlemenin ardından defin işlemi yapılmaktadır. Kefen, erkekler için kamîs, izâr, lifâfe olmak üzere üç parça bezden oluşmaktadır. Kadınlarda ise bu parçalara ek olarak başının kapatılması içinde ek bir parça kullanılmaktadır. Bu kefen kısımlarından kamîs; boyundan ayaklara kadar uzanan gömlek biçiminde parça, izâr; don ve etek yerini tutan baştan ayağa kadar uzanan parça, son olarak lifâfe ise baştan ayağa kadar uzanan ve sargı görevi görmektedir. Bu parça son aşamada baş ve ayaklar tarafından düğümlenen/bağlanan parçadır (TDV, 2022: 184).

Verilen bilgilere göre, kefenleme işleminin son aşamasında baş ve ayak kısımları düğümlenmektedir. Fakat bazı yörelerde dikme işleminin yapıldığı görülmektedir. “...kefen makasla kesilir, torba şeklinde elle dikilir. Torba cenazeye başı oyularak geçirilir” (Başçetinçelik, 2009: 5). Yine aynı amaçla yapılan başka bir işlemde ise “...yakasız gömlek giydirilir sonra kefen bezi boydan boya geçirilir. Bir uçtan dikilir. Ayakucu ve başucu bağlanır” (Başçetinçelik, 2009: 5). Böylece “kefenim dikilirken” ifadesi türkünün estetik boyutu içerisinde gerçek yaşamdan izler taşımaktadır. Türküde ölüm olgusu, mısrada geçen “kefenim dikilirken” ifadesi ile çerçevelenmiştir.

4.2. ECEL YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ

4.2.1. Çığırışır Bülbüller

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Çığırışır Bülbüller” (1522) türküsü, Ahmet Şenses tarafından Sivas/Şarkışla yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi

erkektir. Son kıtanın üçüncü mısraında söylem sahibinin “Sefil Emrah” adlı kişi olduğu anlaşılmaktadır.

“Dediler ki Sefil Emrah ölüyor

Kimi kazma kimi kürek yar yar bel aldı gitti”

Kazma ve kürek(bel), mezarın kazılması için gerekli araç ve gereçlerdir. Defin işlemi aşamasında kullanılan bu gereçler, toplumun bilinç dünyasında ölümle ilişkilendirilerek üzerine çeşitli anlatılar meydana getirilen nesnelerdir. Ölümle ilgili kullanılan araç ve gereçler üzerine farklı yörelerden derlenen çeşitli anlatılar şunlardır:

- a. Mezar eşilen kazma ve kürekle eve girilirse (Niğde, Çubuk, Durağan, Nusret K. /Balk., Maraş, Divriği, Söğütözü, K./Erz., Eskişehir) (Saraç, 2021: 245).
- b. Kazma ve kürek üst üste mezar üzerine yanına bırakılırsa (Türkiye ve Kıbrıs).
- c. Kazma kürek elden ele verilmez (Söğütözü, K./Erz., Ankara, Çubuk) (Meray, 1992:79).
- d. Tahtacılar da ise “mezara ilk toprağı, mezar kazmaya başlarken ilk kazmayı vuran kişi atmaktadır” (Selçuk, 2004: 126).

Yukarıda Kıbrıs ve Anadolu’nun farklı yörelerinden edinilen derlemeler sonucunda kazma ve kürek ile ilgili örnekler verilmiştir. Bu gereçlerin kullanımından kaynaklı olarak üzerine çeşitli anlatılar oluşturulmasıyla onlara işlevsellikte yüklenmiştir. Örneğin, c. bendinde geçen inanışın yapılmasındaki temel amacın, yere ve toprağı saygının bir sonucu olarak toprak kültüne göre yerden (toprak) icazet alınmasıdır. (Kalafat, 1998: 142). Türküde ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek defin işleminde kullanılan “kazma, kürek, bel” gibi gereçlerde çerçevelenmiştir.

4.2.2. Kabaralı Sandığım

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Kabaralı Sandığım” (1953) türküsü, Cafer Aksünger tarafından Erzincan/Çayırılı yöresinden derlenmiştir. Ezgili metinde söylem sahibi, hatun kişidir. Türküde ölüm unsuru, geleneksel evlenme biçimi etrafında vurgulanmıştır.

“Eğer bacım ölürse

Ben gidemem yerine”

Ezgili metinde gerçekleşen bir ölüm yoktur. Türküde, söylem sahibi kız kardeşinin(bacı) ölmesi sonucunda geleneği yerine getirmek amacıyla onun kız kardeşinin dul kalan eşiyle evlendirilmesi kurgulanmıştır.

Toplumda kültürel bir adet olan baldızla evlenme uygulaması, annenin ölmesi sonucunda öksüz kalan çocukların, teyzeleri tarafından daha hoşgörülü ve sevgiyle büyütülmesi amacıyla oluşturulan bir evliliştir. Toplum, bu tür adetlere işlevsel bir bakış açısıyla yaklaşarak çocukların sevgisiz ve şefkatsiz bir aile ortamında büyümemelerini amaçlamaktadır. Adı geçen evliliğin benzer bir türüne, Batı Avusturalya’da “sorarat evliliği” adıyla rastlanmaktadır (Sezen, 2005: 190).

Türkünün dizelerinde, geleneksel evlenme biçimlerinden biri olan baldızla evlenme geleneği bağlamında ölüm olgusu, dolaylı olarak çerçevelenmiştir.

4.2.3. Dostun Bahçesine Bir Hoyrat Girmiş

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Dostun Bahçesine Bir Hoyrat Girmiş” (2303) adlı türkü, TRT İstanbul Radyo Thm. Müd. Tarafından Erzincan/Tercan yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibinin cinsiyeti hakkında net bir bilgi verilmemiştir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır. Türkünün:

“Bir gün kara toprak örter üstümüz”

Mısraında söylem sahibi, dünya üzerinde her canlının öleceğini ve toprağa gömüleceğini ifade etmektedir. Türk kültüründe mezar ve mezarlığı tanımlamak amacıyla geçmişten günümüze farklı adlandırmalar yapılmıştır. Anadolu ölüm adlandırmalarında “kara yer, kara toprak” gibi kavramlar mezar anlamına gelmektedir (Alsan, 2022: 185). Böylece mısrada geçen “kara toprak” kavramında ölüm olgusu çerçevelenmiştir.

“Çürüdür hey benli dilber çürüdür

Canlar çürüdür”

Çürümek sözcüğü, toplum nezdinde genellikle ölüm olgusuyla beraber telaffuz edilmektedir. Türküde ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek toplumsal bir gerçeklik olan “çürüdür” sözcüğü ile çerçevelenmiştir.

4.2.4. Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek

Dörder mısralık yedi bentten oluşan “Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek” (2384) adlı türkü, Talip Özkan tarafından Erzurum yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkek olup türkü ölen kişinin ağzından aktarılmıştır. Türkünün:

“Bir kul gördüm mermer taştan içerü”

Mısraında “mermer taş” ifadesi, özel anlamda mezarı, genel anlamda ise ölümü çağrıştıran bir kavramdır. Mermer, genellikle beyaz, renkli ve damarlı hâlde bulunan billurlaşmış kireç taşı olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 1659). Bu bağlamda genel olarak mezarların yapımında kullanılan gösterişli ve çeşitli şekiller verilen bir taş türüdür. Türküde ölüm olgusu, ilk olarak “mermer taş” kelime grubunda çerçevelenmiştir. Toplum, mermer taşını her ne kadar farklı kullanım alanlarında değerlendirse de türküde mezarı çağrıştıran bir ifade olduğu görülmektedir.

“Kalbi kırıp gönül yıkıcı olma

Bir gün olur yandırırılar yara yardan (nardan) içerü”

Türkünün yukarıdaki mısraı, önceki mısraya bağlı olarak bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında kurgulanmıştır. Kalp kırıp gönlü yıkan insan, zamanı geldiğinde İslamiyet’e göre cehennem denilen yerde cezalandırılacaktır. Kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin azap görecekleri cezalandırılacakları bir yer olarak tanımlanmaktadır (TDV, 1993:227). Türküde geçen “yandırırılar nardan içe” cümlesi “cehennem ateşi” anlamına gelen “nâr” kelimesiyle söylem sahibi, cehennemi çağrıştıran bir mısra olarak aktarmaktadır. Bu amaçla türküde geçen ölüm olgusu, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “yandırırılar nardan içerü” cümlesinde çerçevelenmiştir.

4.2.5. Yüksek Tepede Harman Tozu Savrulur

Üçer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşan “Yüksek Tepede Harman Tozu Savrulur” (2405) türküsü, Rüstem Avcı tarafından Rumeli yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi kadındır. Türküde ölüm olayı, anne ve babasını kaybeden evlat tarafından aktarılmıştır.

“Kullar ölüp öksüz çocuk kalmasın

Bu dünyada yetim çocuk kalmasın”

Mısraların geçtiği türkü bağlamında bir ölüm olayı gerçekleşmemiştir. Çocukların anne ve babasız kalmamaları için bir dilekte bulunulmuştur. Öksüz, kelime anlamı itibariyle annesi veya hem annesi hem babası ölen çocuktur. Yetim, sözcüğü ise babası ölen çocuk olarak ifade edilmektedir (TDK, 2011: 1842-2584). Bu bağlamda toplum tarafından çocuklara verilen bu adlandırmalar, sosyal gerçekliğin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Türküde geçen ölüm olgusu da “öksüz ve yetim” kelimelerinde çerçevelenmiştir.

4.2.6. Bu Dünyanın Devranına Aldanma Gönül Aldanma

Dörder mısralık altı bentten oluşan türkü (2472), Âşık Nesimi Çimen tarafından Tunceli yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi erkektir. Türküde geçen;

“Ecel tasın içeceksin”

Mısraında ölüm, ecel tasından içilen şerbet göstergesi ile ifade edilmiştir.

“Evden barktan geçeceksin

Ecel tasın içeceksin

Ne ektinse biçeceksin”

Mısralarında dolaylı olarak ölümün kaçınılmaz olduğu, kişinin dünya hayatında eylemlerinin bir sonucu olarak ahirette doğrusu ve yanlışı ile karşısına çıkacağı, dünyanın gelip geçici olduğu ve bu dünyanın insana sunduklarının aldatici şeyler olduğu ifade edilmektedir. Yunus Emre, şiirlerinde genellikle ölümün kötü ve korkulacak bir olay olmadığını, ölümün Allah’a kavuşmak için insanın kazandığı bir zafer olduğunu işler. Şair, şiirlerinde ölümü güzel anlatmak amacıyla örtmecelerden yararlanarak edebîleştirilen bir anlatım tarzı kullanmaktadır (Ospanova, 2016: 146). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere toplum, şerbet gibi tatlı bir içecek ile ölümün acısını ve hüznünü dindirmeye çalışmaktadır. Türküde ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “ecel tasından içeceksin” “ne ektinse biçeceksin” ifadelerinde dolaylama yolu ile çerçevelenmiştir.

4.2.7. Deli Gönül

Dörder mısralık beş bentten oluşan “Deli Gönül” (2534) türküsü, Âşık Nesimi Çimen tarafından, Kayseri/Sarız yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi erkektir. Türküde gönül sözcüğüyle insan anlatılmaktadır.

“Evin mezaristan malın bir top bez”

Ölümün geçtiği ilk mısrada, ölen kişinin defnedildikten sonra yeni evinin mezarlık olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında öldükten sonra, insana ait somut tek nesnenin, kefen olduğu belirtilmektedir. Türküde, sanatsal bir anlam tarzı kullanılarak dünyanın geçici olduğu ve bu dünyada kazanılan hiçbir şeyin ahirete intikal etmeyeceği gerçeği ile ölüm olgusu, “evin mezaristan” ve “malın bir top bez” ifadeleriyle çerçevelenmiştir.

“Gördüm iki kişi mezar eşiyor
Gam gasavet boydan aşıyor”

Mısralarında ölümün gerçekleşmesinden sonra, mezarın kazılması işlemine dair bilgi sunulmaktadır. Değişen ve dönüşen toplumsal hayatımızda mezarlar, geçmişte komşular ve yakınların yardımıyla beden gücüyle kazılırken günümüzde bu durum, daha teknolojik bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Mezarı kazan kişinin, ölümün hüznü tarafından etkilenerek acı ve üzüntünün büyük olduğunu ifade eden “boydan aşıyor” deyimiyile duygusal anlamda zor bir olayın yaşandığı belirtmektedir. Türküde ölüm, “mezar eşiyor” ve “gam kasavet” kelime gruplarıyla çerçevelenmiştir.

“Topraklar başına ey deli gönül”

Mısraında geçen ve Türk ve Fars kültüründe görülen “topraklar başına” bedduasının merkezinde yer alan toprak, insanoğlunun varoluşundan beri hayatının bir parçası olmuştur. Bunun yanında insanı çağıştıran “baş” kelimesinin birleşimiyle meydana gelen bu deyim, kişinin zor durumda kalması için bir takım kötü dilekleri taşıyan bir kargıştır (Yılmaz, 2014: 173-174). Türk dünyasının hemen her sahasında toprak, ölümün bütün evrelerinde çeşitli biçimlerde karşılaşmıştır. Fakat toprak ile ilgili inanış ve ritüeller, genellikle defin ve yas töreni etrafında daha yoğun görülmektedir. Şöyle ki yas merasimlerinde ölümün verdiği üzüntüyle başından aşağı kül savurma davranışında bu deyim izleri vardır (Eren, 2010: 309). Aynı davranış biçimi II. Mehmet’in ölümünden sonra yas töreninde şu ifadelere yer verilir; “kullar ve halk ağlar, yanıp yakılır,

başlarından aşağı toprak serperler” aynı davranış biçimi II. Mehmet’in ölümünden sonra yeniçerilerin matem gösterilerinde de görülmektedir (Veintein, 2011: 244). Bu davranış biçimleri dilde karşılığını bularak “kül başına” veya “toprak başına” gibi deyimlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Eren, 2012: 268). Türküde ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “ topraklar başına” deyimi ile çerçevelenmiştir.

4.2.8. Çalın Davulları Çaydan Aşağıya

Üçer mısralık üç bent ve iki mısralık üç nakarattan oluşan “Çalın Davulları Çaydan Aşağıya” (2661) türküsü, Nihat Kaya tarafından Rumeli yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibinin cinsiyeti hakkında net bir bilgi verilmemiştir. Türkü, ölen kişinin sevdiği/eşi/nişanlısı tarafından aktarılmaktadır.

“Mezarımı kazın bre dostlar belden aşağıya
Koyun sularımı kazan doluncaya amman”

Mısralarında mezar kazma işlemine dair bilgi verilmektedir. Öncelikle mezarın derinliği konusunda İslam fıkıh kitapları, mezar derinliğinin en az bel hizasında olmasına ilişkin hadisleri kaynak göstermektedir. Mezheplere göre mezar derinliği farklılık göstermektedir. Genel kabul gören Hanefi mezhebine göre “sünnete uygun kabir normal bir insanın yarı boyu kadar derin olmalıdır. Derinliğin göğüs hizasında veya bir adam boyu olması daha güzeldir” (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kabir1>) cümlelerinden de anlaşıldığı gibi türküdeki söylem, mezar derinliğini somut gerçeklik bağlamında ifade etmektedir. Bu bilgidен hareketle mezar derinliğinin ne kadar olması gerektiği, şiirsel bir söylemle türküye yansıtılmaktadır. Türküde ölüm olgusu, “mezarımı kazın belden aşağı” ifadesiyle çerçevelenmiştir.

“Koyun sularımı kazan doluncaya kadar”

Mısraında, ölünün yıkanma aşamasında gerçekleştirilen bazı hazırlıklar hakkında bilgi verilmektedir. Bu bağlamda ölüm olgusu, “koyun sularımı kazan doluncaya kadar” mısraında çerçevelenmiştir.

“Selanik içinde selam okunur aman
Selamın sedası bre dostlar cana dokunur”

Salâvât, İslamiyet’i benimseyen toplumlarda, Cuma veya cenaze namazına insanları çağırmak için okunmaktadır (Devellioğlu, 2010: 1070). Anadolu’nun özellikle kırsal bölgelerinde ölüm haberinin duyurulması amacıyla minarelerde salâ okunmaktadır. Devamında kimin öldüğü, cenazenin yer ve saati hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Fakat günümüzde meydana gelen teknolojik gelişmeler sayesinde Belediye ve Cami hoparlörleri kullanılsa da değişen ve dönüşen kültürel hayat içerisinde son zamanların popüler iletişim araçlarından yararlanılmaktadır. Türküde ölüm, ecele yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “selâm okunur” ifadesinde çerçevelenmiştir.

4.2.9. Ölüm Yakamdan Dutma Git

Beş mısralık dört bentten oluşan “Ölüm Yakamdan Dutma Git” (2675) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Çukurova yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, son dörtlükte adı geçen Feymanî mahlaslı kişidir.

“Ölüm yakamdan dutma git
Gençlik çağım geçende gel
Gurbet elde merhamet et
Var sılama göçende gel
Git sılama göçende gel

Şu dünyanın havasından
Geçmez gönül davasından
Yavrularım yuvasından
Ganatlanıp uçanda gel
Ganatlanıp uçsunda gel

Bahar gelme yazda gelme
Kışda gelme güzde gelme
Seksen doksan yüzde gelme
Yüzonunu geçende gel
Yüzonunu geçende gel

Feymani’nin ladesini
Takıbeyle vadesini

Ölümsüzlük badesini
Yar elinden içende gel
Dost elinden içende gel”

Yukarıda aktarılan türkünün tamamında ölüm kişileştirme sanatından yararlanılarak verilmektedir. Söylem sahibi, duygu ve düşüncelerini ölümün zamansız geldiği şikâyetçi bir söylemle aktarmaktadır. Türküde ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek ölümün zamansızlığı, âşık tarzı şiir tekniğiyle tüm içerik bağlamında çerçevelenmiştir.

4.2.10. Körlenme Ey İnsanoğlu Ölmemeye Çaremi Var

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Körlenme Ey İnsanoğlu Ölmemeye Çaremi Var” (2688) türküsü, Suat Işıklı tarafından Erzurum/Alvar Köyünden derlenmiştir. Söylem sahibi, türkünün son beytinde ismi geçen Lütfi mahlaslı kişidir.

“Tabut derler Ağaç Ata binmemeye çare mi var”

Mısraında “tabut” benzetme sanatından yararlanılarak “ağaç ata” benzetilmektedir. Türkler, tarihsel ve kültürel hayatlarında at’a büyük önem vermişlerdir. Eski Türk toplumu, onları güç figürü ve koruyucu ruhu sembolize etmeleri açısından önemli bir varlık olarak görmüşlerdir (Gürçay, 2019: 41). Tabutun hammaddesi olan ağaç ve bir taşıt görevi gören at’ın birleşiminden doğan “ağaç at” sıfat tamlaması, bağlama dayalı bir söz dizimi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. At’ın ölen kişiyle birlikte gömülerek öteki dünyada ölen kişiye hizmet edeceği ve cesedi öteki dünyaya taşıyacağı düşüncesiyle Türk kültüründe atın, ölüm sembolizmi açısından önemli bir hayvan olduğunu göstermektedir (Çoruhlu, 2019: 28). Toplumların temel geçim kaynakları ve uğraşlarından yola çıkılarak bağlam merkezli bir anlayış çerçevesinde, bazı toplumlar tarafından çeşitli hayvan ve eşyalara simgesel anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamları taşıyan ve arkaik bir yapıya sahip olan “kuşlar, uçan gemi, uçan at biçimleri”, ruhun öbür dünyaya geçişinde yardımcı unsur olarak görülmektedirler (Propp, 2018: 110). At, farklı toplumlarda; “O, sadakatin ve özverinin simgesidir; sahibine bitimsiz bir sevgi ve inançla bağlıdır. O, yolculuklarınızda maddi olsun, manevi olsun size her türlü desteği veren, ruhunuzun bir savaşçısıdır. Atın şifası, onun yeteneğinde, gücünde, direnişinde, sadakatinde, özgürce koşmasındadır. O, türler arasındaki gerçek bir iletişimin ve kendi kişisel yeteneklerini durmaksızın

geliştirmenin, dostluğun ve işbirliğinin, göksel yolculukların öneminin bilincindedir ” (Buffalo ve Firedancer, 2007: 99) cümleleriyle önemli bir hayvan olduğu görülmektedir. Toplumların mitoloji, masal, efsane, halk hikâyesi ve çeşitli inançlarında ruhun öteki dünyaya geçişini simgeleyen “uçan at” tasvirini karşılayarak türküde tabutu simgeleyen “ağaç at” arasında benzerlik olduğu görülmektedir. Bu anlamda, “tabut derler ağaç ata binmemeye çare mi var” mısraında ölüm olgusu, “tabut” ve “ağaç at” kavramları etrafında hem ölümün somut gerçekliğini hem de sanatsal gerçekliğini yansıtılarak çerçevelenmiştir.

“Lütfi hey der ölüm kader gelmiş ecel beni bekler”

Mısraında ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “ecel” kavramında çerçevelenmiştir. Ecel kavramına dair ayrıntılı bilgi 716 numaralı türküde verilmiştir.

4.2.11. Ahu Gözlüm Tut Elimden

Dörder mısralık dört bentten oluşan “Ahu gözlüm tutu elimden” (2693) türküsü, TRT Müzik Daire Başkanlığı THM Müdürlüğü tarafından Adana/Kadirli/Azaplı Köyünden derlenmiştir. Söylem sahibi, türkünün son dörtlüğünde ismi geçen Feymanî mahlaslı kişi tarafından aktarılmıştır. Türkünün:

“Kara deve kapımıza

Çökmeden gel ıhmadan gel”

mısralarında ölüm olgusu, “kara deve” kelime grubunda karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle kara renk, geleneksel Türk kültüründe birçok anlamı barındırmaktadır. Fakat halk arasında kara renk, çoğunlukla kara-gün, yas, karalar bağlamak, kara bulutların çökmesi gibi ifadelerde karşılık bulmaktadır. Bu ifadeler, Orhun Kitabeleri, Dede Korkut anlatıları gibi birçok edebî yaratımlarımızda da görülmektedir (Kafalı, 1996: 52). Kara, ak’ın karşıtı olarak Türkler’in İslamiyet’i kabulü öncesinde ve sonrasında, Türk dünyasının halk inançlarında görülen önemli bir renktir. Kara renk, taşıdığı anlam itibarıyla yalnızca olumsuz bir durumu sembolize etmemektedir. O, bir kuvveti, tavizsizliği, amansızlığı, cezalandırıcılığı da sembolize ederek, büyüklüğü, yüceliği olan çekinilecek bir renktir (Kalafat, 2006: 283,284).

Deve, İslamiyet öncesi ve sonrası Türk kültür hayatında önemli bir hayvan olarak görülmüştür. Bu sebeple Türk kültüründe at kadar geniş bir kullanım alanına sahip olmasa da sınırlı şekilde ve çeşitli biçimlerde dinî, edebi, sosyal ve kültürel hayatta varlığından söz etmek mümkündür. İslamiyet öncesinde deve, alp sembolü ve ongun olarak sembolize edilmektedir. Ongun özelliği, kahramanlar tarafından buğra denilen erkek deveye verilen bir isimdir. Şamanist törenlerinde deve, savaş tanrısı olan Kızagan Tengere ile ilgili bir sembolü karşılamaktadır (Çoruhlu, 2019: 131).

Genel anlamda deveye atfedilen alplık, ongun, güç ve hâkimiyet gibi olumlu anlamların yanı sıra kötülük, uğursuzluk ve ölüm gibi olumsuz anlamları da vardır. Bu olumsuz anlamlar, deve'nin yaratılış mitinde karşımıza çıkan yeraltına ait olan ve ölümü simgeleyen Erlik ile beraber anılan bir varlık olmasından dolayıdır (Alptekin, 2021: 242). Türk kültüründe deve, gerçek hayatta olumlu bir düşünceye sahipken rüyada, deve görmek göç, ölüm ve çeşitli felaketlere yol açacağına inanılan olumsuzlukları ifade etmektedir (Alptekin, 2018: 132).

Dede Korkut anlatılarına bakıldığında “Salur Kazan’ın evinin yağmalanması” bölümünde “kara deve” ile ilgili şu cümleler geçmektedir: “Kazan bigün karıçuk olmuş anası kara deve boynunda asılı gitdi”, günümüz Türkçesiyle “Kazan Beyin ihtiyarcık olmuş anası kara deve boynunda asılı gitti”. Aynı hikâyenin devamında Salur Kazan’ın gördüğü bir rüyanın içeriğinde yer verilen “...kara deve ensemden karvar gördüm, kargu gibi...” günümüz Türkçesiyle “...beni ensemden kaldıran bir siyah deve gördüm” (Ergin, 2014: 96-99) (Ergin, 2018: 40-43) cümlelerinde “kara deve” unsuru olumsuz bir durumu belirtmek için kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra rüyada deve görmenin, ölüm ve olumsuzluk getireceği düşüncesi, Sedat Veyis Örnek tarafından Anadolu’nun çeşitli yörelerinde yapılan derlemelerde de görülmektedir (Örnek, 1971: 28).

“Ecel tatlı canı tenden

Çekmeden gel çıkmadan gel”

Mısralarında ecel kavramı kişileştirilerek canı çeken anlamında kullanılmıştır. “Çekmek” kelimesi, kişinin canının alınması anlamında kullanılmıştır. Türkü, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek ölüm olgusu, “ecelin canı çekmesi, kara deve” kelime gruplarında çerçevelenmiştir.

4.2.12. Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın

Üçer mısralık üç bent ve iki mısralık üç nakarattan oluşan “Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın” (2759) türküsü, Mehmet Özbek tarafından Konya yöresinden derlenmiştir. Birinci tekil şahıs ağzından ifade edilen türkünün:

“Cennet-i âlâya giremem sensiz

Cehennemde beraberce yanalım oy oy”

mısralarında ölüm olgusu, cennet ve cehennem gibi karşıt kelimelerde vücut bulmaktadır. Mısrada geçen “cennet-i a’lâ” sözlük anlamı itibariyle “yüce cennet” demektir (Parlatır, 2009: 245). Arapça “canna” bahçe anlamına gelen cennet kelimesi, “ahiretin nimetler yurdu” olarak tanımlanmaktadır (Şibay, 1997: 102). Cennet, “dini inançlara göre imanlı, dünyada iyi işler yapmış kimselerin öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt” demektir (TDK, 2011: 453). İbranice gehinnom’dan gelen cehennem sözcüğü, öteki dünyada azap yerinin adı olarak tanımlanmaktadır. Cehennem, Kuran-ı Kerim’de cennetin karşıtı biçiminde yer alarak iman etmeden ölenlerin ve bağışlanmayan günahkâr ölülerin uğrak yeri olarak bilinmektedir (Şibay, 1997: 45). Kadim Türklerde, ölmek anlamına gelen “uçmak, uçmağ” kelimesi cennet anlamında da kullanılmaktadır. Günümüzde Orta Asya ve Anadolu’nun bazı yörelerinde “uçmak” kelimesi hâlâ varlığını sürdürmektedir (Gömeç, 2003: 101).

Türküde ölüm olgusu tamamen sanatsal gerçeklik içinde ifade edilen ve bir istekten ibaret olan ve ölüm sonrası aşamalara ait, “cennet-i a’lâ” ve “cehennem” kelimelerinde çerçevelenmiştir.

4.2.13. Mezarımı Kızlar Kazsın

İkişer mısralık üç bentten oluşan “Mezarımı Kızlar Kazsın” (2863) türküsü, Rüstem Avcı tarafından Rumeli/Eskicuma yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi erkektir ve türkü, ölenin kendi ağzından aktarılmıştır.

“Mezarımı mezarımı kızlar kazsın dar olsun

Etrafında etrafında lale sümbül bağ olsun

Alın benim çekmecemden fesimi

Ben ölürken ben ölürken duymasınlar sesimi

Alın benim çekmecemden kürkümü
Ben ölürsem ben ölürsem söylesinler türkümü”

Türkünün ilk bendinin birinci mısraında “mezarımı mezarımı kızlar kazın dar olsun” cümlesi, genellikle şiirsel metinlerde sıkça kullanılan bir ifadedir. Meczâ bir anlam taşıyan “mezarın dar olması” deyimini, beddua niteliğinde ve ölüm kaçınmalarını ifade eden bir söz kalıbıdır. Deyimin olumsuz bir biçimde kullanılmasında kargış türünün etkisi vardır.

Türk kültüründe “mezarın dar olması” deyimıyla ilgili birçok kaçınma/inanış mevcuttur. Sedat Veyis Örnek’in “Anadolu Folklorunda Ölüm” adlı eserinde Sivas, Kahramanmaraş, Şebinkarahisar, Haymana, Rize ve Hopa gibi yörelerde yapılan derlemelerde “ölenin ayakkabıları başka birine verilir” yahut “ölenin ayakkabıları dışarı konur” gibi örneklere rastlanılmaktadır. Bu davranışlardaki temel amaç, ölenin mezarı dar olmasına, mezar ölüyü sıkmasına ve ölünün mezarında darlık yaşamasına engel olmaktır (Örnek:1971: 76).

İlk olarak Avrupa’da asilzadeler tarafından önemli görülen ve maddi değeri yüksek olan lale, süsleme ve dekoratif olarak kullanılmış kibir, gurur ve ihtişam anlamlarına gelmektedir. İran edebiyatında, şimşek ve ateşten yaratılmış olduğu düşünülen lale, toplumun edebi ve sanat eserlerinde kullanılması eski dinlerine telmih yapıldığını göstermektedir. Son olarak Osmanlı devletinin bir dönemine damgasını vuran lale, kelime itibariyle “Allah” kelimesi gibi noktasız ve aynı harflerden oluştuğu için dinî mekânlarda kullanımı göze çarpmaktadır (Polat, 2011: 88-91). Özellikle camilerde ve mezar taşlarında bu çiçeklerin motiflerine rastlanılmaktadır.

Köken itibariyle Antik Yunanlılara dayanan sümbül, genellikle Klasik şiirde kullanılmasının yanında halk şiirimizde de gül, lale ve nergisten sonra sıkça kullanılan bir motiftir. Baharın gelişini, aşkı, umudu ve sevgiyi sembolize eden sümbül çiçeği, genel anlamda kış mevsiminden sonra topraktan çıkmasıyla yeniden doğuşu da temsil etmektedir (Cereyan, 2023: 248,249). Lale ve sümbül çiçekleri, edebiyat, şiir, sanat ve mimaride sık rastlanan bir motiftir.

Dizelerde belirtilen çiçek türleri, mezar veya mezar taşlarında süsleme ve dekoratif amacıyla kullanılmaktadır. Türkünün söz varlığının ilk bendinin ikinci mısraında yer alan “etrafında etrafında lale sümbül bağ olsun” söylemi, Anadolu’da mezar süsleme

geleneğini yansıtmaktadır. Türküde ölüm olgusu, ölüm sonrası aşamalara ait mezarın kazılması ve çiçeklerle süslenmesi talebini ifade eden cümlelerde çerçevelenmiştir.

4.2.14. Yarım Senden Ayrılalı

Dörder mısralık üç dörtlükten oluşan “Yarım Senden Ayrılalı” (2976) türküsü, TRT Müzik Daire Başkanlığı THM Müdürlüğü tarafından Erzincan/Tercan yöresinden derlenmiştir.

Türkü sevdiğine seslenen kişinin ağzından aktarılmaktadır.

“Yarım senden ayrılalı

Hayli zaman oldu gel gel

Bak gözümde akan yaşlar

Abu revan oldu gel gel

Böyle m’olur küsüp gitmek

Seni seveni terk etmek

Haram oldu yiyip içmek

İşim figan oldu gel gel”

Sevdiğine küsen kişinin duygulanımının aktarıldığı türkünün:

“Yetiş namazım kılmaya

Seni seven öldü gel gel”

mısralarında, uzun süren ayrılığın ölüm sonucunda son bulmasını gerektiğini ifade eden bir söylem hâkimdir. Sevdiğinin namazına yetişmesini sitemkâr bir söylem ile ikinci mısradaki geçen “gel gel” ikilemesiyle kuvvetlendirmektedir. Ayrıca türküde ölüm sonrası uygulamalardan olan, cenaze namazına yer verilmiştir. Türkü, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek ölüm olgusu, “yetiş namazım kılmaya” cümlesinde çerçevelenmiştir.

4.2.15. Pervaneler Şema Yanar (Güvey Götürme)

İki dördlükten oluşan “Pervaneler Şema Yanar (Güvey Götürme)” 3016 türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Bilecik yöresinden derlenmiştir. Türkü, birinci tekil şahıs ağzından aktarılmaktadır.

“Bir gün göçer tahta salım”

Mısraında, “tahta salım” kelime grubunda tahtadan yapılmış tabut kastedilerek ölüm, “tahta salım” sıfat tamlamasında çerçevelenmiştir. Ölüm olgusunun çerçevelendiği bir diğer sözcük ise “göçmek” fiilidir. Ölüm, insan ve toplum nezdinde çoğunlukla korku ve kaygı uyandırmaktadır. Bu bakımından ölüm kelimesinin yarattığı korku ve hüznün duygular, (uçmak, göçmek, hayata gözlerini yummak, sizlere ömür, son uykusuna yatmak) gibi güzel adlandırmalar yoluyla sanatsal ürünlerinde yer almaktadır. Böylece birinci mısrada geçen “göçmek” kelimesinin, Eski Türklerin kelime dağarcığında bulunan yürüyüş ve yolculuk anlamlarını ihya etmesiyle; ölen kişinin bir yerden ayrılıp başka bir yere gitmesini belirtmektedir (Yüksekkaya, 2018: 6).

“Rahmettir bizim kârımız”

İkinci mısraıda “rahmet” kelimesi, temel manasıyla acınacak birine merhamet etmek, acıyarak korumak ve ona şefkat göstermek ifadeleriyle açıklanmaktadır (TDV, 2007: 419). Bu ifadelerden hareketle ölen biri için “Allah’ın rahmetine kavuştu, Allah rahmet etsin ” gibi avutucu söz kalıpları kullanılmaktadır (Örnek, 1971: 43,55). Türkünün söz varlığında, ölen kişinin bu dünyada tek kazancının, yaptıkları iyilikler olduğunu ve bu yüzden Allah’ın ondan rahmetini eksik etmeyeceğini yansıtmaktadır. Türküde ölüm olgusu, “rahmet” kelimesinde çerçevelenmiştir.

4.2.16. Celal Bacada Yatıyor

Dörder mısralık iki bentten oluşan “Celal Bacada Yatıyor” (3044) türküsü, Nida Tüfekci tarafından Yozgat/Akdağmadeni yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi kadındır. Türkü kendi ağzından aktarılmaktadır.

“Bana dulluk yakışır mı?

Daha on beş yaşımdayım Celal oy oy”

Türkü, eşinin ölümünden sonra genç yaşta dul kalan kadının, ağzından aktarılmaktadır. “Dul” sözcüğü, kelime anlamı itibariyle kocasız kalan kadın veya karısız kalan erkekler (Ansiklopedik Sözlük 1, 1972: 557) için kullanılmaktadır. Fakat Anadolu’da genellikle kadın için kullanılan bir lakaptır. Türk halk geleneğine ait unsurların yoğun olarak yaşadığı kırsal bölgelerde, “dul” sözcüğü genellikle kadınlar için kullanılmış ve onlara karşı lanetli, uğursuz ve kutsuz gibi olumsuz şekilde bakılmıştır. Bu durum, sözlü kültürün özlü sözlerinde, alkış ve kargışlarında karşımıza çıkmaktadır. Dul kadın, toplum tarafından kız istemelerine götürülmez, gelin yengesi yapılmaz ve gelin kınası karıştırmasına izin verilmez. Dul kadın, toplum tarafından “Baş Yiyen” olarak erkeğinin ölümünden dolayı cezalandırılmıştır (Kalafat, 2012: 74). Kamizm inancında dul kadın, himaye edilerek ona özel önem verilir. Ayrıca onun için “Allah bunu kesti, sen kesme” ifadesi kullanılır (Kalafat, 2004:107). Türkünün söz varlığında yer alan “bana dul yakışır mı” ifadesi, toplumun dul kadınlara karşı olumsuz düşüncelere sahip olmasından dolayı kaçınılması gereken bir hâl olduğunu göstermektedir. Yukarıda verilen ikinci mısradaki söylem sahibi, erken gelen bir ölümü de imleyerek yaşının küçük olmasından dolayı dul bir kadın olmayı istememektedir. Böylece türküde ölüm olgusu, ölüm sonrası safhaya ait olan “dul” kavramıyla çerçevelenmiştir.

4.2.17. Eğildim Bir Dolu İçtim

Dörder mısralık beş bent ve dörder mısralık beş nakarattan oluşan “Eğildim Bir Dolu İçtim” (3073) türküsü, Mehmet Özbek tarafından Şanlıurfa/Kıyas Köyünden derlenmiştir.

“Korkmazsam sırat yolundan”

Mısradaki geçen ve Arapça “yol” anlamına gelen sırat, “İslam inancına göre mahşer günü üstünden geçilecek olan köprü” cümleleriyle tanımlanmaktadır. (TDK, 2011: 2100). Fakat sırat kelimesi, Kuran-ı Kerim’de geçmesine rağmen yukarıda verilen tanımın, bilim adamlarının araştırmaları doğrultusunda örtüşmediği görülmektedir. Fakat hadislerde “sırat, cısr, kantara” isimleriyle üç köprü adı geçmektedir. Bunların içerisinde “sırat” kelimesi halk arasında daha sık kullanılmaktadır (Gözün, 2021: 184186).

Eski İranlıların dini olan Zerdüştlükte, Sırat köprüsünü anımsatan anlatı mevcuttur. Günahı olmayanların, dar ve zor olan köprüyü kolaylıkla geçeceklerini günahı olanların

ise bu köprüden düşerek dev ve cinlerin eline geçecekleri rivayet edilmiştir. İslamiyet’te de benzer anlatılar mevcuttur. Sırat köprüsünün kıldan ince ve kılıçtan keskin olduğu belirtilerek günahı olmayanlar için bu köprüünün genişleyeceğini ve kolayca geçileceğini, günahkâr insanların ise köprüden geçemeyerek altında bulunan ateşte yanacakları ifade edilmiştir (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 177). Müslümanlar, Kurban bayramında kesilen kurbanlara binerek ahirete intikal ederken sırat köprüsünden geçileceğine dair inanış vardır (Yeşil, 2012: 284). Benzer bir inanış Eski Türklerde de görülmektedir. Ölen kişiler için kesilen kurbanlar, onları cennete götürmek için binek olarak kullanılacağına inanılmaktadır. (Şeşen, 2010: 15).

Türk halk şiirinde sıkça kullanılan sırat köprüsü kavramı, toplum tarafından kabul görmüş bir unsurdur. Sırat köprüsünden kolayca geçmek, insanın dünyada yaptığı ibadet ve iyiliklerin karşılığı olarak bir zafer göstergesi olarak kabul görmüştür. Böylece ölüm olgusu, ölümün tabîî gerçekliğine dair bir bilgi nesnesi olan “sırat köprüsü” kavramıyla çerçevelenmiştir.

4.2.18. Şafak Söktü Yine Sunam Uyanmaz

Dörder mısralık iki bent ve dörder mısralık iki nakarattan oluşan “Şafak Söktü Yine Sunam Uyanmaz” (3163) türküsü, Ali Canlı tarafından Erzurum yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi erkektir. Türkü ölen kişinin eşi/sevdiği tarafından aktarılmıştır.

Türkü, iftira sonucunda canına kıyan kadın üzerine kurgulanmıştır. Türküde söylem, bazı mısralarda ölen kişinin ağzından aktarılırken; bazı mısralarda eşi/sevdiği tarafından aktarılmaktadır.

“Uyan sunam uyan derin uykudan”

Uyku kimi zaman geçici bir ölüm hâli olarak yorumlanmıştır. Bu durumun, Şamanizm inancında olduğu bilinmektedir (Paul Roux, 1994: 73). İslam araştırmacılarına göre; Zümer Sûresinin 42. ayetinde Allah tarafından insanın, ölüm ve uyku hallerinde nefislerinin bedenlerinden alındığını belirtilerek iki olgu arasında benzerlik olduğu vurgulanmaktadır. Bu benzerlik, Vahit İmamoğlu’nun İbn Kayyim el-Cevziyye’nin “Kutabu’r-Ruh” adlı eserinden aktardığına göre; ölümü büyük ölüm, uykuyu ise küçük ölüm şeklinde tanımlamaktadır (İmamoğlu, 1997: 233-235).

Uyku ile ölüm ilişkisine dair dünyadan ve ülkemizden bazı örneklerle rastlanılmaktadır. “Almanya’da gece biri öldüğü zaman, ev halkı ve çocuklar hemen uyandırılır, yoksa uyuyanların “ölüm uykusu”na yatacağından korkulur. Yine Almanya’da uykuda ruhun bedeni terk ettiğine inanıldığı için, ceset bulunan yerde uyuyanları uyandırmaya dikkat edilir.” Bu durum, “ilkel toplumlarda uyuyan kimseleri uyandırmak isterler; çünkü uyuyan bir kimsenin ruhunun uyku sırasında çok uzaklara gidip, bir daha dönmeyeceğinden korkulur” (Örnek, 1973: 37) cümleleriyle ifade edilmektedir.

Ezgili metinde ölüm olgusu, “derin uyku” ifadesinde çerçevelenerek örtülü biçimde ölümün imlendiği bir anlam yükü ile alımlayıcıya sunulmuştur. Ayrıca mısra da geçen “derin uyku” sıfat tamlamasının şiire yansması, güzel adlandırma sanatından yararlanılarak aktarılmıştır.

4.2.19. Ezrail Serime Çöktüğü Zaman

Dörder dörtlükten oluşan “Ezrail Serime Çöktüğü Zaman” (3181) türküsü, İhsan Öztürk tarafından Sivas/Tokuş Köyünden derlenmiştir. Şiirde söylem sahibi erkektir. Türkü, ölümü yorumlayan kişi tarafından aktarılmaktadır. Şiirin bütün dörtlükleri, ölümün gerçeklikleriyle ilgilidir.

“Ezrail serime çöktüğü zaman
Kırılır kanadım kol yavaş yavaş
Mevlam nasibetsin din ile iman
Akar gözlerimden sel yavaş yavaş”

Dörtlükte ölümün, ölüm meleği Azrail tarafından gerçekleştirileceği ve bu durum karşısında bir şey yapmanın mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bu sebeple İslamiyet’e göre dünyada yapılan ibadetlerin, ahiret hayatında kurtarıcı olacağını “Mevlam nasibetsin din ile iman” mısraında belirtmektedir. Söylem sahibi, ölümün gerçekliği karşısında mecazî bir söyleyişle kolunun kanadının kırıldığını ve gözlerinden akan yaşı mübalağa sanatından yararlanarak aktarmaktadır. Ayrıca benzetme sanatı kullanılarak gözlerinden akan yaş, sele benzetildiği görülmektedir. Dörtlükte ölüm olgusu, “Azrail” kelimesinde çerçevelenmiştir. Azrail kelimesi ayrıntılı olarak 1920 numaralı türkü tahlilinde verilmiştir.

“Yüksek uçan gönül yorulur bir gün
 Mizan terazisi kurulur bir gün
 Herkesin ettiği sorulur bir gün
 Döner mi yarabbi dil yavaş yavaş”

Dörtlüğün ilk mısraında söylem sahibi, insanın ölüm gelinceye dek kendini üstün gördüğünü hatırlatmaktadır. İkinci mısradaki, ölüm sonrası aşamalardan birisi olan hesap günü ve hesap verme ‘mizan kurulur’ kelime grubu ile imlenmektedir. Türkçe karşılığı terazi olarak geçen “mizan” kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla; “bir şeyin ağırlığını tahmin etmek, ölçüye vurmak, tartmak anlamlarına gelen vezn (zine) kökünden türemiş bir isim olan mîzan tartı aleti, tartmada kullanılan ağırlık; adalet” (TDV, 2020: 211) anlamlarında kullanılmaktadır. Kuran-ı Kerim’de “mîzân”, tekil olarak dokuz defa geçerken kelimenin çoğul kullanımı, “mevâzîn” sözcüğü yedi defa geçmektedir (Kaya, 2019: 11). Kelime, insanın ahiret hayatında yapılacak sorguya cevap vermesi, İslam’ın emir ve yasaklarına ne kadar riayet ettiğini göstermesi bakımından değerlendirici bir anlama sahiptir (TDV, 2020: 211).

Yukarıda aktarılan bilgilerden hareketle türküde söylem sahibi, ölümden sonra kurulacak olan mîzan terazisinde bütün insanların eylemlerinin sorgulanacağını ifade etmektedir. Ayrıca yapılacak sorguda sorulara doğru cevap verebilmesi için Allah’tan yardım dilemektedir. Böylece şiirde “mizan terazisi” kelime grubunda ölüm olgusu çerçevelenmiştir.

“Kabrim üzerine dikerler taş
 Kimin gölgesinde saklarsın başı
 Baba oğlu görmez gardaş gardaşı
 Giden geri dönmez yol yavaş yavaş”

Dörtlüğün ilk mısraında mezarın baş kısmına yerleştirilen taş, bütün kültürlerde görülen bir davranış biçimidir. Mezar taşı, toplumun psikolojik arkaik yapısında mevtanın, taş ile uzun süre hafızalarda kalarak ebedileştirilmesi ve mezarlıklara karşı insanların saygılı olmalarını sağlaması açısından önem arz etmektedir (Karaca, 2018: 76). Bu bağlamda türküde geçen ölümden sonraki aşamalardan biri olan kabrin üzerine dikilen taş ifadeleri ile dolaylı anlatım kullanılarak öldükten sonra verilecek hesabın kaçınılmazlığı, “herkesin ettiği sorulur” kelime grubu ile çerçevelenmiştir.

İkinci, üçüncü ve dördüncü mısralarda ölümün gerçekliği vurgulanarak herkesin bu durumu yaşayacağı, ölümün geri dönülmez bir yol olduğu vurgulanmıştır. Söylem sahibi, insanın en yakınının bile ölüme karşı gelemeyeceğini belirterek bunu, şiirsel bir anlatım ile aktarmıştır.

“Isıcak ılıman suyum koyarlar
İyi kötü elbisemi soyarlar
Mesleki’yem öldüğümü duyarlar
Girer salacama el yavaş yavaş”

Türkünün yukarıda verilen mısralarında ölüm sonrası uygulamalara yer verilmiştir. Cenazenin yıkanması için suyun ısıtılması, elbiselerin çıkarılması, ölümün duyurulması ve cenazenin tabut içinde defnedilmek üzere mezarlığa taşınması, sırası ile sanatın imkânları içinde ifade edilmiştir. Ölüm olgusu, tabîî gerçekliği ile işlenerek “suyun ısıtılması, elbiselerin çıkarılması, ölümün duyurulması ve tabutun taşınması” kelime gruplarıyla çerçevelenmiştir. Ölüm sonrası uygulamalarda değerlendirilen bu eylemler, “Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı” başlığında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

4.2.20. Yeni Cami Önünde Bir Uzun Selvi

Üçer mısralık iki bent ve iki mısralık iki nakarattan oluşan “Yeni Cami Önünde Bir Uzun Selvi” (3200) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından, Isparta/Eğirdir yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Yeni cami önünde (aman) bir uzun selvi”
Mezerin üstünde gumrular gezer”

Türkünün birinci mısraında, bir mekân ismi ile hayatın, yaşamın ve dolayısı ile ölümün simgelerinden biri olan servi ifade edilmiştir. Servi ağacı ile ikinci bendin ikinci mısraında geçen kumru arasında, ölümün yansılayışı bakımından bir bağlantı mevcuttur. Öncelikle kumru olarak adlandırılan ve Anadolu ağzında üveyik, eveyik, efeyik, dirvana gibi isimler ile bilinen bu canlı, güvercinden küçük, koyu renkli bir kuş türüdür. Divan ve halk şiirlerinde sıkça karşılaşılan kumru, genellikle eşine gösterdiği sadakatli davranışıyla bilinir. Ayrıca kumru, eşini kaybettikten sonra başka bir eş istemeyerek ömrünü, feryat ile geçiren bir özelliğe sahip olmasıyla şairleri etkilemektedir (Ceylan, 2007: 171, 172). Kumru, avcılardan ve yırtıcı hayvanlardan korunmak için, çoğunlukla

servi ağacında yuva yapmayı tercih etmektedir. Servi ağacının bulunmaması durumunda, sık yapraklı ve yüksek ağaçlar olan söğüt ve kavak ağacını da tercih etmektedir (Onay, 1996: 226). Böylece halk şiirinde güzel sevgilileri sembolize eden kumrunun servi ağacı ile olan ilişkisinin, bülbülün gül ile ilişkisine benzer bir özellik gösterdiği görülmektedir. Servi ağacı, kumruya ev sahipliği yapması açısından bülbülün güle olan muhabbeti, kumrunun serviye olan muhabbetiyle benzerdir (Uysal, 2021: 200).

“Yeni de cami önünde (aman) bir uzun selvi
Mezerin üstünde gumrular gezer
Oturmuş kâtipler künyemi yazar”

Bentlerin ilk mısralarında “Yeni Cami” adlı bir yer adından bahsedilerek Cami’nin yakınında bulunan mezar, servi ağacı ve kumru kuşu ekseninde ölüm olgusu çerçevelenmiştir. Son mısradaki, “oturmuş kâtipler künyemi yazar” cümlesiyle mezarın kime ait olduğuna dair isim, doğum ve ölüm tarihleri gibi ölene ait kimlik bilgilerinin yazılarak mezarın zamanla kayıp olmaması için yapılan işlem imlendiği gibi, mezarda sual meleklerini de düşündürmektedir. Türküde ölüm, aynı zamanda “oturmuş kâtipler künyemi yazar” mısrasıyla çerçevelenmiştir.

4.2.21. Aşkın Aldı Benden Beni

Dörder mısralık üç bentte oluşan “Aşkın Aldı Benden Beni” (3327) türküsü, İsmet Egeli tarafından, Manisa/Kula yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi erkek kişidir. Ölüm olgusu, cennet ve huri kavramlarında karşımıza çıkmaktadır.

“Cennet cennet dedikleri
Birkaç melek birkaç huri”

Mısralarında ölüm unsuru; cennet, melek ve huri kavramlarıyla çerçevelenmiştir. Ölümün çerçevelendiği ilk kavram olan cennet, Türk halk şiirinde sık kullanımıyla, alımlayıcıya ölüm olgusunu doğrudan yansıtmaktadır.

Ölüm ve ahiret hayatı, sanatsal etkinliklerde yansıtılırken kimi zaman olumlu duygu ve düşüncelerin yaratımıyla gerçekleştirilmektedir. İnsan muhayyilesinde olumlu duygu ve düşünceler uyandıran bu unsur, kuşkusuz melek kavramıdır. Melek, sözlükte Arapça Melâ’ik olarak geçen birinci anlamıyla, “Allah katında bulunan ve nur olarak yaratılan

varlıkların her biri, ikinci anlamıyla ise pek güzel veya pek uysal olan kimse” (Parlatır, 2009: 1047) cümleleriyle tanımlanmıştır. Türküde melek kavramı, sözlükte verilen ilk anlamıyla kullanılmıştır.

Hûri, Arapça hûr ve hûriyân kelimeleriyle aynı anlamda kullanılan “cennet kızı” anlamına gelmektedir (Parlatır, 2009: 653). Hûri olarak adlandırılan bu soyut varlık, cennette yaşayan kadınları ve onların güzelliğini ifade eden bir kelimedir. Türk halk edebiyatı ürünleri bünyesinde, üzerine birçok şiir yazılan bir varlıktır. Çoğunlukla şairler, sevgilinin güzelliğini ifade etmek için huri benzetmesinden yararlanmaktadır. Halk ağzında “hörü” olarak bilinen bu varlık, peri ve melek ile aynı anlama gelmektedir (Albayrak, 2004: 269,270). Şiirde ölüm olgusu; ölümden sonraki aşamalar olan ahiret hayatına işaret eden cennet, melek ve hûri kavramlarıyla çerçevelenmiştir.

4.2.22. Gurbet Elin Naşapası Tuç Olur

İkişer mısralık dört bentten oluşan “Gurbet Elin Naşapası Tuç Olur” (3372) türküsü, Necmi Berbergil tarafından, Rumeli/Silistre/Aşağıbağva köyünden derlenmiştir. Söylem sahibinin cinsiyeti hakkın bilgi verilmemiştir. Türkü, ölenin ağzından aktarılmıştır.

“Gurbet elde ölenlerin çenesini kim bayler”

Mısraında ölümden hemen sonra yapılan uygulamalar arasında yer alan “çene bağlamak” işlemi vurgulanmıştır. Bu uygulama, ülkemizin farklı bölgelerinde yaygın olarak gerçekleştirilmektedir. Cenazenin yıkama işlemi gerçekleştirildikten sonra, mevtanın çenesi bağlanmaktadır. Bu uygulama, mevtanın ruhunun yarılmaması ve içine şeytanın girmemesi amacıyla yapılmaktadır (Sağır, 2014: 213). Kazak Türklerinde de Anadolu’da gerçekleştirilen davranış biçiminin benzeri yapılmaktadır. Ölen kişinin öncelikle gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, başı kible yönüne çevrilir, ayaklar birleştirilerek elleri yana veya göğsüne konulur ve son olarak üzerine beyaz bir bez örtülerek rahat döşek denilen yere alınır (Yeşil, 2014: 127). Uygulama, Türk kültür dairesinin dışında Amerika ve diğer bazı kültürlerde de farklı biçim ve amaçlar ile cenaze makyajlanarak sergilenme biçimiyle görülmektedir (Çaydamlı ve Batur, 2002: 69). Yukarıdaki bilgilerden hareketle türküde ölüm olgusu, somut gerçekliği ile ölüm sonrası işlemlerin bir parçası olan “çene bağlama” uygulamasıyla çerçevelenmiştir.

4.2.23. Hayal Hayal Olmuş Karşiki Dağlar

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Hayal Hayal Olmuş Karşı ki Dağlar” (3529) türküsü, Yücel Paşmakçı tarafından, Erzurum yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi erkektir.

Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Ey Emrah elveda yüklendi göçüm”

Mısraında elveda ve göç sözcükleri, ölümü çağrıştıran kelimelerdir. İlk olarak elveda kelimesi, türküde, dünyadan ayrılığı ifade eden “Allah’a ısmarladık, esen aklın” anlamında kullanılan Arapça bir sözcüktür (Devellioğlu, 2010: 246). Türkünün söz varlığında, öteki dünyaya irtihal etmek/ölmek anlamına gelen kelimelerden bir diğeri de göçmek fiilidir. Göçmek fiili, ahiret hayatına inanmanın bir gereği olarak ölümün bir son olmadığını ve bu dünyanın faniliğinden sıyrılarak öte dünyanın sonsuzluğuna kavuşmayı ifade etmektedir. Böylece bazı sözcükler ölümü; göçmek, yürüyüş, yolculuk gibi kelimelerle izah ederken bir yerden ayrılıp başka yere gitmek anlamını da yansıtmaktadır (Sağol Yüksekaya, 2018: 5,6). Ezgili metinde “yüklendi göçüm” ifadesiyle ölmek, göç anlamına gelen bir yerden bir yere taşınmak anlamında kullanılmaktadır. Türküde, ölüm olgusu, “elveda” ve “göç” kelimeleriyle dolaylı bir anlatımın imkânlarıyla çerçevelenmiştir.

“Okuyun kuranlar musaflar açın”

Mısraında ölüm olgusu, ölüm anında ve sonrasında yapılan uygulamaları yansıtmaktadır. Türküde geçen Kuran ve Mushaf kavramları ile Anadolu’nun hemen her yöresinde kişinin ölümü beklenirken veya ölümü yaklaşan kişi için başucunda okunan Kur’an-ı Kerim ifade edilmektedir. Bu uygulama ile kişinin ölümünü kolaylaştırmak, ruhunu rahat bir şekilde teslim etmek ve onu öteki dünyaya rahat bir biçimde ulaştırmak amaçlanmaktadır. Ayrıca gerektiğinde ıslak bir pamukla ölecek olan kişiye su verilerek şeytanın, kişiyi suyla kandırıp imanını çalmasına engel olmak amaçlanır (Sağır, 2014: 253). Şiirde geçen ölüm anında yapılan bu uygulamaların aktarımı, ezgili metinde ölümün sosyal hayatta yarattığı gerçekliği yansılamaktadır. Türküde ölüm olgusu, ölen kişinin talebini bildiren “okuyun kuranlar musaflar” cümlesiyle çerçevelenmiştir.

“Azrail göğsümde can telaşı var”

Mısraında “azrail göğsümde” cümlesi, halk şiirinde “Azrail’in göğse konması/ çökmesi” ifadeleriyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu ifadeyi Esmâ Şimşek; “bu durum, kişinin son halidir, son nefesini verme anıdır. Oysa ağzı- burnu da kapansa, boğazı da sıkılsa sonuç aynı olur. Ama göğse çöküldüğünde, hem kalp hem de akciğer etkisiz hale gelecektir” (Şimşek, 2019: 22) cümleleriyle ifade etmektedir. Azrail’in insanın göğsüne konması/çökmesi, ölümün bir mücadele çerçevesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Türklerin İslamiyet’e geçişlerinin ilk çağlarında can çekişen kişinin, Allah tarafından gönderilen Azrail ile savaşıp mücadele ettiğine inanılmıştır (Roux, 2002: 265). Ayrıca ölümün gerçekleştiği zaman diliminde, Azrail ile ölen arasında yaşanan mücadeleye dair rivayetler, Müslüman toplumlarında Azrail’in ürkütücü bir melek olduğuna dair düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanında, mümin birinin canını alırken nazikçe davranan ölüm meleği, günahkâr bir kişi için ise acı çektirerek onunla mücadele ederek yaşamına son verdiğine dair düşünceler de mevcuttur (Schimmel, 2004: 292). Türküde ölüm olgusu, ölüm anını ve meleğini imleyen “Azrail göğsümde” ifadesiyle çerçevelenmiştir.

4.2.24. Ay Ağalar

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Ay Ağalar” (3711) türküsü, TRT Müzik Daire Bşk. THM. Müd. Tarafından, Erzurum/Şenkaya yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi, erkektir. Son bendin ilk mısraında, “Emrah der ki” ifadesiyle türküde şair/âşık hem mahlasını hem de cinsiyetini belirtmiştir.

“Kara toprağa yaslanmış”

Mısraında bir deyim görevinde bulunan “kara toprak” ifadesi sözlükte birinci anlamıyla “verimli toprak”, ikinci anlamında ise “mezar, yer” cümlesiyle tanımlanmıştır (Ayverdi, 2010: 624). Böylece ölüm olgusu, “kara toprak” sıfat grubunda çerçevelenmiştir. Çalışmamız kapsamında “mezar, yer” anlamına gelen kara toprak, 2303 numaralı türküde ayrıntılı olarak çözümlenmiştir. Türküde ölüm, yerel söylem ile mezarı imleyen “kara toprak” kelime grubu ile çerçevelenmiştir.

4.2.25. Ben Buralı Değilum

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Ben Buralı Değilum” (3739) türküsü, Işık Başel tarafından Trabzon/Maçka yöresinden derlenmiştir. Türküde, söylem sahibi erkektir.

“Nur yağsun mezarına oy oy”

Mısraında “nur yağmak” deyimini ölüm sonrası uygulamalar içinde değerlendirilebilecek bir dilek söylemidir. Arapçadan dilimize geçen “nur” kelimesi, sözlük anlamı itibariyle “gözle görülen aydınlık, maddi şeyleri görmeye yarayan ışık” (Ayverdi, 2010: 939) anlamını teşkil ederken; Kuran-ı Kerim ve Hadislerde “insanların önünü aydınlatıp doğru ve gerek olanı görmelerini, hak ile batılı, hayır ile şerri ayırt etmelerini sağlayan manevi ve ilahi ışık” (TDV, 2007:244) anlamında kullanılmıştır. Türküde mezarın karanlık bir yer oluşundan dolayı bulunduğu yerin, dua edilerek manevi ışık ile aydınlanması için dilekte bulunulmuştur.

Türküde geçen “nur yağmak” deyimini, Anadolu’nun birçok yöresinde “nur içinde yatsın/uyusun” cümlesiyle eşdeğer bir dua sözüdür. Bu dua cümlesi, genellikle ölüm sonrasında taziye için ölenin yakınlarının, acı ve üzüntülerini dindirmek amacıyla söylenmektedir. Türküde ölüm olgusu, “nur yağsun mezarına” ifadesiyle çerçevelenmiştir.

4.2.26. Nefis Sen Ölmez misin

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Nefis Sen Ölmez misin” (3755) türküsü, Raci Alkır tarafından Erzurum yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi bir erkektir. Türküde ölümün gerçekliği ve ölüm sonrası uygulamalar aktarılmaktadır.

“Soğuk sular ısındı”

Mısraında, ölüyü defn etmeden önce yapılan yıkama işlemi, sanatsal bir söylemle ifade edilmiştir. Türkiye’nin sosyo-ekonomik durumunun günümüze göre elverişsiz olduğu dönemlerde, cenaze yıkama işlemleri, genellikle ateş yakılıp su ısıtılarak yapılmaktaydı. Günümüz sosyo-ekonomik yapının iyileşmesiyle cenaze işlemleri daha kolay ve pratik bir şekilde yerine getirilmektedir. Böylece belirtilen türkünün, icra edildiği dönem içerisinde ölü yıkama işlemi, ateş yakılarak suyun ısıtılmasıyla yapılmaktadır. Mısraada ölüm, sanatsal bir dönüştürümle ölüm sonrası aşamalardan birisi

olan ölünün yıkanması için suyun hazırlanmasını imleyen “soğuk sular ısındı” cümlesi ile çerçevelemiştir.

“Cansız atlar yürüdü”

Dizesinde “cansız at, ağaç at, uçan at, ayaksız at” gibi kavramlar ile telaffuz edilip simgeleştirilen söz dizimleri, tabut kavramını çağrıştırmaktadır. Atın, tabut ve ölüm kavramları ile ilişkisi 2688 numaralı türküde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

“Yakasız gömlek dikildi”

Mısraında, yakasız gömlek deyimini ile kefen sembolize edilmektedir. Yaşar Kalafat’a göre; “ yakasız gömlek evvelce hazırlanmamış o şahıs tarafından da olsa hiç kullanılmamış ve gömleklige hiç niyet edilmemiş anlamındadır. Onun yakası ilk defa bu ölü için bu maksatla açılmıştır” (Kalafat, 2010: 386) cümleleriyle konuya farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Araştırmacı, subjektif bakış açısıyla değerlendirdiği “yakasız gömlek” deyimini Yunus Emre, şiiirlerinde “kefen” olarak nitelendirmiştir. Yunus Emre’nin şiiirlerinde, karşımıza çıkan giyimkuşam isimlerinden hareketle kefen, “yakasız gömlek, yensiz gömlek” veya “yakasız don(elbise), dünya donu” (Akman, 2008: 314, 316) kelime gruplarıyla ifade etmiştir. Yakasız gömlek kavramı, Yunus Emre, Yaşar Kalafat ve bazı tasavvuf sözlüklerindeki bilgiler farklılık göstermektedir. Bu bakımdan çoğu bilimsel literatürün fikir birliğinde olduğu “yakasız gömlek” deyiminin, “kefen” anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Söz konusu deyim, Kayseri yöresinden yapılan derlemeye göre “Yakasız gömlek giyesi” biçiminde beddua, kargış işleviyle kullanılmaktadır (Örnek, 1971: 97). Bu bağlamda türküde ölüm, yerel söylem biçimlerinden biri olan ve kefen anlamına gelen “yakasız gömlek” deyimiyile çerçevelemiştir.

4.2.27. Şu Karşıdan İniyor Sıdıkam

İki mısralık iki beyit ve iki mısralık iki nakarattan oluşan “Şu Karşıdan İniyor Sıdıkam” (3812) türküsü, Nihat Kaya tarafından, Rumeli yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi, erkektir.

“Sol yanıma vurdular cennet damgası”

Mısraında, “cennet damgası”, ifadesiyle ölüm olgusu yansılanmıştır. Cennet damgası, Türk-İslam kültüründe çeşitli damgaların yanında kullanılan ve sayı

sembolizmine sahip, sekiz (8) sayısı ile ilişkili bir kavramdır (Aslan ve Duran, 2022: 368). Tanrıların sayısı olarak adlandırılan sekiz sayısı, Hristiyanlık, Budizm ve İslamiyet inançlarının yanı sıra Avrupa, Asya, Afrika gibi kıtaların kültürlerinde de çağlar boyunca önemli bir sayı sembolizmi görevini yerine getirmiştir.

Türk mitolojisinde sekiz sayısı, dünya köşelerini, gök katlarını, Tanrı katını, kutsal ağacı, kutsal dal ve gölgesini simgelemektedir (Aslan ve Duran, 2022: 368). İslam inancına göre cehennem, yedi kattan oluşurken Allah'ın merhameti, gazabından büyük olduğundan dolayı cehenneme karşılık cennet, sekiz kattan oluşmaktadır (Schimmel, 1991: 169). İslamiyet'e göre, arşı sekiz melek taşımaktadır. Bu sekiz melek, Şii inancına göre; Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed, Ali, Hasan ve Hüseyin olarak tasvir edilmiştir (Çoruhlu, 2020: 350). Cennet damgası figürü, İslam inancında sekiz cennet kapısı veya cennetin sekiz kattan oluştuğu düşüncesinden hareketle “cenneti” sembolize eden bir ifadedir. Ayrıca cennet damgası, biçimsel olarak sekiz köşeli veya sekiz kollu olmasından dolayı Tanrının mekânlarından olan cenneti, temsil etmektedir (Aslan ve Duran, 2022: 368).

Cennet damgası figürü aktarılan bilgilere göre, Türk-İslam kültürünün kalıntıları olan saray, kümbet, medrese, cami ve türbe gibi mimari yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Genellikle mimari yapılarda kullanılan bu sembol, söylem sahibinin sol yanında kalbi üzerine cennet damgasının vurulduğunu ifade etmektedir. Türküde ölüm olgusu, ölüm sonrası ahiret hayatına dair bir kavram olan cennet, sanatsal söylem aracılığıyla “cennet damgası” kelime grubunda çerçevelenmiştir.

4.2.28. Demirköy Başlarında

İki mısralık iki beyit ve iki mısralık iki nakarattan oluşan “Demirköy Başlarında” (3813) türküsü, Nihat Kaya tarafından, Rumeli/Kırcaali yöresinden derlenmiştir. Türkü, üçüncü şahıs ağzından ifade edilmektedir.

“Demirköy başlarında bir yeşil mezar”

Mısraında, mezar yeri hakkında bilgi verilmesinin yanı sıra mezarın rengine dair bilgi de verilmektedir. Tarih sahnesine çıktıkları dönemden günümüze kadar Türkler, çağın koşullarına göre değişim ve dönüşüm yaşasa da ölüm ve mezar gelenekleri devam etmiştir (Karaca, 2018: 76). Bu anlamda, Türklerin İslamiyet'i kabulüyle yaşadıkları bazı

değişim ve dönüşümler, mezar geleneklerini etkilese de temel yapısını bozmamıştır (Tunçel, 1989: 6). Yeşil renk; doğumu, doğayı, gençliği ve dirilişi simgelerken ölümsüzlüğü ve yeniden dirilişi çağrıştıran bir olgudur. Ayrıca İslamiyet'te yeşil renge önem verilerek, onun İslam ve cennet rengi olduğuna dair genel bir kabul vardır (Karakurt, 2011: 182). Yeşil'in, İslam rengi olarak değerlendirilmesine rağmen renk, ilkin çok tanrılı dinlerde daha sonra ise tek tanrılı dinlerde önemli hâle gelmiştir (Eyuboğlu, 1998: 128). Mitolojik anlamda kozmosun temelini oluşturan yeşil renkli bir taşın varlığından bahsedilmektedir. Onun dünyayı uçtan uca gezen ve yerin derinliklerine uzanarak yeryüzündeki merkezinin Kâbe olduğu ifade edilmektedir (Schimmel, 2004: 20).

Mısırda geçen “yeşil mezar” kelime öbeği, İslam kültürünün varlığını sürdürdüğü çeşitli coğrafyalarda yeşilin, olumlu ve manevi değeri olan unsurlara atfedildiği görülmektedir. Örneğin; Farsça eserlerde sebz-puş, “yeşil giyenler” anlamına gelerek yeşil giyenlerin, melekler veya veliler olduğu belirtilmektedir. Mısır Müslümanları, mezarların çevresine yeşil renkli malzemeler koymaktadır (Schimmel, 2004: 38).

Türk halk şiirinde yeşil renk, çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Yeşil renk; bolluk, verimlilik, gençlik, canlılık, süreklilik ve güçlülük gibi anlamların yanında cenneti sembolize etmektedir. Ayrıca deyimlerde de çok sık görülen bir renktir (Eyuboğlu, 1998: 128). Yeşil renk, hem İslami kültürün hem de Anadolu kültürünün etkisiyle mezar, türbe, cami, kümbet gibi yapı ve mimarilerde sık kullanılmaktadır. Türküde geçen ifadeden hareketle yeşil renk; İslamı, cenneti, Hz. Peygamberi ve birçok manevi olguyu sembolize etmektedir. Türküde ölüm olgusu, geleneksel algıdaki şekli ile ifade edilen “yeşil mezar” kavramıyla çerçevelenmiştir.

4.2.29. Bütün Dünya Senin Olsun

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Bütün Dünya Senin Olsun” (3843) türküsü, Süleyman Yıldız tarafından, Erzincan yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem sahibi, erkektir.

“Beyler tahtından inerler
Ayaksız ata binerler
Toprağa gömüp dönerler”

Mısralarında dünyanın geçiciliği vurgulanarak “ayaksız at” kavramıyla tabut imlenmiştir. Tabut ölümden sonraki aşamalara ait bir kelimedir. At, Türk kültür dairesinde diğer hayvanlara nazaran yüklendiği işlev açısından önemli bir varlıktır. Bu bakımdan at, Türklerin kolu ve kanadı konumundadır (Akman, 2003: 233).

Türk kültürünün önemli bir parçası hâline gelen at, Türk tarihi, edebî ve kültürel hayatında sık karşılaşılan bir hayvandır. Halk hikâyeleri, efsaneler, masallar, halk şiirleri ve fıkralar gibi edebî ürünlerde önemli bir işleve sahiptir. At’ın ölüm ile ilişkisi; “ruhların yolculuklarında yardımcı figür, ruhlararası farklılıkları belirleyen statü, güç imgelemi ve öte tarafta birlikte yaşama imgelemi” (Sağır, 2014: 175) gibi işlevlerinden dolayı toplumsal hayatta önemlidir. Ayrıca gizemli bir biçimde bu âlemi temsil eden at, ölümün ve sezginin de sembolüdür. Tanrıların, insanlara yardımda bulunması için atın varlığına gereksinim duyulmasına dair bir inanç vardır (Akman, 2003: 234).

At’ın, Türk kültüründeki önemine bakıldığında kişinin atı öldüğü zaman ona ağıt yakar, şiirler söyler ve onunla alakalı hikâyeleri efsaneleştirilerek anlatır (A. B. Alptekin ve M. Alptekin, 2017: 415). Çalışmadaki diğer türkülerde, “cansız at, ağaç at, uçan at ve ayaksız at” gibi kavramlar tabutu ifade eden kültürel ve yerel kullanımlardır. Türkünün söz varlığının bağlamı esas alındığında tabut, sosyo-ekonomik ve kültürel hayatımızın önemli bir parçası olan at, ad aktarması yoluyla işlenmiştir. Türküde ölüm olgusu, tabutu imleyen “ayaksız at” kavramıyla çerçevelenmiştir.

4.2.30. Bahar Geldi Yine Yollar İşledi

Dörder mısralık üç bent ve iki beyitten oluşan “Bahar Geldi Yine Yollar İşledi” (3975) türküsü, TRT Müzik Daire Başkanlığı tarafından Nevşehir Ürgüp yöresinden derlenmiştir. Türkü, kargış türünde döşenmiştir.

“Sebep mezarında baykuşlar ötsün

Ak gerdan altında yılanlar yatsın (anam anam)”

Mısralarında sebep olanlara bir beddu ile mezarlarında baykuşun ötmesi, mezarlarında yılanların olması dilenmiştir. Eski türkler, baykuşa "ugi" adını vermişlerdir. Bu kuş, bilgeliğin ve fedakârlığın sembolü olarak kabul edilse de halk arasında uğursuzluğu simgeleyen bir kuştur. Tarihi hiyerogliflerde baykuşlar karanlığı ve ölümü

temsil etmektedir. Bu sebeple uğursuzlukla ilişkilendirilmişlerdir. Öyle ki, baykuşu uğursuzluk olarak gören Romalılar bu kuşları yakalayarak yakmışır.

Eskiden ölmek üzere olan hastaların yattığı evlerde sabaha dek yanan ışıklar neticesinde bu ışıklara börtü böceğın hücum etmesi ve bu börtü böceğı gören baykuşun da aynı yere gelmesi sonucunda, sabah saatlerinde vefat eden kişinin "ölüm habercisi" olarak görölmüş ve uğursuz olarak nitelendirilmiştir. Bu kargışta da uğursuzluk anlamında mezarla birlikte kullanılmışır. Keza yılan da öyle. Ehlisünnet inancına göre, kâfirlere ve bazı günahkâr müminlere kabir azabı vardır. Yerel kültürde kabir azabı bağlamında yılan ve akrepler anılır. Türküde ölüm, ölüm sonrasına ait unsurlardan ölünce azap görmesini imleyen mezar başında baykuş ve mezarda yılan göstergeleri ile çerçevenmiştir.

4.2.31. Ben Ağlarım El Güler

Dörder mısralık sekiz bentten oluşan “Ben Ağlarım El Güler” (4007) türküsü, Muazzez Çatalbaş tarafından, Trabzon yöresinden derlenmiştir. Türkü, sevdiğinin ölümü ve ölen sevdiğinin mezarını ziyaret etmek isteğini ifade eden

“İnşallah göreçeğim

Yakında mezarını”

Mısralarda mezar kelimesi ile,

“Ben de canlı cenaze”

Mısraında ise “canlı cenaze” kelimeleri ile çerçevenmiştir.

“Canlı cenaze” sözlük anlamıyla “çok zayıf, ayakta duracak, yürüyecek hâli kalmamış, mecalsiz kimse”(Ayverdi, 2010: 184) olarak tanımlanmaktadır. Söylem sahibi, sevdiğinin ölümü karşısında acı ve üzüntüden zayıf ve mecalsiz bir duruma düşmüştür.

4.2.32. Bugün Yasta Gördüm Zülfü Siyahı

Dörder mısralık sekiz bent ve ikişer mısralık altı nakarattan oluşan “Bugün Yasta Gördüm Zülfü Siyahı” (4012) semah biçimindeki türkü, Melih Duygulu tarafından Şanlıurfa/Kısa köyünden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkektir.

“Bugün yasta gördüm zülfü siyahı
Gülmedi sultanım bilmem ne haldır”

Mısralarında ölüm sonrası uygulamalarından, yas unsuruna yer verilmiştir. “Zülf, - köken olarak Arapça olan bu kelime, “sevgilinin saçı ve özellikle yüzün iki tarafına sarkan saç bölükleri” (Parlatır, 2009: 1883) olarak tanımlanır. “Zülfü siyah” tamlaması, türkünün söz varlığında, mecaz-i mürsel sanatından yararlanılarak yas tutan bir kadını işaret etmektedir.

Yas, ölüm sonrasında dünya üzerinde çeşitli ritüellere sahip, içerisinde din, kültür ve geleneği barındıran bir uygulamadır. Türküde yas tutan kişi kadındır. Ülkemizde yas ritüellerini genellikle kadınlar gerçekleştirmektedir.

“Gülmedi sultanım bilmem ne haldır”

Yas uygulamasında genellikle kaybetmenin verdiği derin acı ve umutsuzluk hissi, dış dünyaya olan ilginin azalması, sevmeye duygunun yıpranmasıyla insanda kendini kınama, eleştirme ve cezalandırma gibi reaksiyonlar meydana gelmektedir. (Freud, 2014: 19) Böylece yas tutan kişide bu duygu ve davranışların görülmesiyle gülme eylemini gerçekleştirmemesi tabii bir durumdur. Fakat türkünün söz varlığında söylem sahibi, yas tutan kişinin gülmemesinin doğal bir davranış olduğunu bilmesine rağmen ezgili metinde bu durum, tecahül-i ârif sanatından yararlanarak şikâyetçi bir söylem ile aktarılmıştır. Yukarıda verilen iki mısradaki ölüm olgusu, yas unsuru üzerinden çerçevelenmiştir.

“Sağlığında beni salacak etti
Cenazeyi kılarım deyi vadetti
Kılmadı sultanım bilmem ne haldır”

Mısralarında ölüm sonrası uygulamalardan olan bazı işlemler kurgulanmıştır. Ölüm olgusu, “salacak, cenazeyi kılarım” sözcük ve sözcük gruplarında çerçevelenmiştir. Salacak, kelime anlamı itibarıyla üzerinde ölü yıkanan teneşir olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2010: 1052).

“Sağlığında beni salacak etti”

Mısraında geçen ifadeler, “ölmeden mezara koymak” deyimini çağrıştıran nitelikte bir cümledir.

“Cenazeyi kılarım deyi vadetti”

Mısraında “cenazeyi kılarım” sözcük grubunda ad aktarması kullanılarak cenaze namazı işaret edilmektedir. Ölüm olgusu, ‘salacak’ ve “cenaze” kavramlarıyla çerçevelenmiştir. Cenaze namazı üzerine ayrıntılı bilgilendirme, “Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı” başlığı altında yapılmıştır. Türkü, ecel yoluyla ölmek kategorisinden çerçevelenmiştir.

4.2.33. Kar Yağayı Yağayı Sultan Murat Başına

Dörder mısralık dört bent ve sekizer mısralık dört nakarattan oluşan türkü (4016), İbrahim Can tarafından, Trabzon/Çaykara yöresinden derlenmiştir. Şiirde söylem sahibi, erkektir.

“Aman mezarcılarım
Üstüme toprak atman”

Mısralarında ölüm olgusu, ilk olarak mezarıcılar kavramında görülmektedir. İslamiyet ve diğer bazı dinlerin etkisiyle toplumlar, ölen kişiyi öteki dünyaya hazırlamak amacıyla çeşitli ritüel ve uygulamalar gerçekleştirmektedir. Ölen kişinin öteki dünyaya hazırlanma aşamasında bazı mekân ve meslekler ortaya çıkmaktadır. Mezar ve mezarıcılar da ortaya çıkan bu mekân ve mesleklerden biridir. Şiirde geçen mezarıcı mesleği; mezarlıkta mezarı hazırlayan, mevtayı mezarın içerisine yakınlarına yardım ederek indiren, ölüyü toprak korumak için taş ve tahta gibi materyalleri üzerine örten, mezara toprak atan, baş ve ayak taşlarını yerleştirerek mezarın temizliğinden sorumlu bir meslek grubudur. Bu meslek grubu, mezarıcı, mezar kazıcı, definci, defin görevlisi gibi isimlerle anılmaktadır. Ayrıca mezarıcı, meslekleri gereği mevtayı, defin için hazırlama, uğurlama ve toprağa verme gibi görevleri olan bir meslektir (Bucuka, 2022: 227, 228). Dünya ve Türkiye’de gelişen teknoloji karşısında çeşitli meslek gruplarının, görev tanımı da değişmektedir. Mezarıcı, eskiye oranla günümüzde mezar kazmak işlemini çeşitli kurumların sağladığı araçlarla gerçekleştirmektedir. Böylece değişen-dönüşen sosyo-ekonomik hayatta mezarıcıların görev tanımında değişiklik meydana gelmektedir. Türküde ölüm olgusu, ecel yoluyla ölmek kategorisinde, “mezarıcı” kelimesiyle çerçevelenmiştir.

4.2.34. Yaram Sızlar Ağrır Başım

Dörder mısralık ikişer bent ve dörder mısralık iki nakarattan oluşan “Yaram Sızlar Ağrır Başım” (4099) türküsü, Seyfettin Sucu tarafından, Şanlıurfa yöresinden derlenmiştir. Türküde söylem, ölen kişinin ağzından aktarılmaktadır.

“Tabutumu kaldırmayın
Altında yok kardaşım”

Mısralarında söylem sahibi, ölüm sonrası tabutun taşınması işlemini türküde yansıtmaktadır. Tabut, cenazenin defnedilmesi için yıkama, kefenleme, cenaze namazı gibi işlemlerin ardından omuzlarda taşınarak mezarlığa götürülmektedir. Mevtanın taşınmasına akrabası, arkadaşı ve komşuları gibi yakın çevresinden kişiler yardımcı olmaktadır. Şiirde söylem sahibi, mezarlığa taşınırken kardeşinin tabutun taşınmasında yardım etmesini istemektedir. Türküden anlaşılacağı üzere kardeşin yokluğu vurgulanmaktadır. Ölüm olgusu açık anlamıyla “tabut” kelimesiyle çerçevelenmiştir.

“Ecel gelirse bu cana
Baş ağrısı bir bahane”

Mısraı bir atasözünden alıntılanmıştır. Bu atasözü, halk arasında sıkça kullanılan ve anlamı açık ve anlaşılır bir atasözüdür. Ölümü her insanın tadacağını ve bu durumda insanın çaresiz kalacağı ve kurtuluşu olmayacağı vurgulanarak Allah’ın yüceliği karşısında insanoğlunun, aciz kaldığı vurgulanmaktadır (Çotuksöken, 1992: 111). Türküde ölüm olgusu, mısra da belirtilen atasözüyle çerçevelenmiştir.

“Mezar taşıma yazsınlar
Bugün bana yarın sana”

Mısralarında yukarıda verilen cümlelerin devamı olarak insanın, ölüm karşısında biçare kalacağı, ölümün kaçınılmaz olduğu ve tüm insanların bir gün öleceği vurgulanmaktadır. Söylem sahibi, ölümün her insanın başına geleceğini ifade ederken “bugün sana yarın bana” atasözünü kullanarak mezar taşına yazılmasını isteyerek insanlar tarafından hatırlanmasını istemektedir. Ezgili metinde ölüm olgusu, ölümün herkes için mutlak oluşu ve mezar taşı ifadeleri ile çerçevelenmiştir.

“Suyum kesildi damaktan”

Türküde kişinin ölümüyle birlikte yeme-içme gibi dünyevi ihtiyaçlarından sıyrılarak yapamaz hâle geldiği ifade edilmektedir. Ölüm öncesine ait bu fizikî gerçek, şiirsel bir anlatımla türküye yansımıştır. Mısrada ölüm olgusu, mısranın tamamında çerçevelenmiştir.

“Sanki öyle bir düğün alayı

Tabutum geçti sokaktan”

Mısralarında mevtanın, yıkama ve kefenleme işlemlerinin ardından tabuta konulup cenaze namazı kılınarak defin edilmek üzere yakınları ve akrabalarının omuzlarında mezarlığa götürülmesi aktarılmaktadır. Günün koşullarına göre değerlendirildiğinde, genellikle kırsal alanlarda araç kullanılmayarak tabutun omuzlanarak çarşı veya sokaktan geçilerek kalabalık bir grup eşliğinde mezarlığa götürülmektedir. Cenazenin kalabalık bir grupla mezarlığa götürülmesi, türküde düğün alayına benzetilmiştir. Günümüzde bazı uygulamalarda yaşanan değişim-dönüşüm ile birlikte cenaze çoğunlukla araç ile mezarlığa götürülmektedir. Türküde ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek cenaze alayını imleyen şiirsel söylemle çerçevelenmiştir.

4.2.35. Kalkan İle Kapı Taşın Arası

Üçer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşan “Kalkan İle Kapı Taşın Arası” (4111) türküsü, Hamdi Özbay tarafından Antalya/Kaş/Kalkan yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi kadındır. Ezgili metinde söylem, ölenin eşi/nişanlısı/sevdiği tarafından gerçekleştirilmiştir.

“Yar başından düşmüş ölmüş Halil’im”

Türkünün mısraı, ezgili metnin ana temasını yansıtarak Halil’in yar/uçurum olarak tasvir edilen yüksek bir yerden düşerek ölmesini tasvir etmektedir. Mısrada ölüm olgusu, “Halil’in düşerek ölmesi/ölüm sebebi ve şekli ile çerçevelenmiştir.

“Adı taş üstüne yazılı galdı”

Hayata dair tanımlayıcısı olan isminin sadece mezar taşında kaldığı ifade edilerek hayatın geçiciliği, adın sanın dünya hayatı ile sınırlı olduğu gerçeği ifade edilerek çerçevelenmiştir.

“Curası duvarda asılı galdı”

Mısraında, ölen kişinin kullanım alanından çıkarak ölüm sonrası safhada değerlendirilebilecek bir kavram olan “cura”, şekil ve sap uzunluğu bakımından bağlamadan kısa ve tiz bir sese sahip telli bir halk sazı şeklinde tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2010: 203). Ölenin artık bu çalgıyı kullanmaması, ondan geriye kalması bağlamında ölüm olgusu çerçevelenmiştir.

“Hörüsü ardında yasılı galdı”

Halk ağzında kullanılan “hörü” ismi sözlük anlamıyla “1. Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık. 2. Güzel kadın” (TDK, 2011: 1116) şeklinde tanımlanmıştır. Türkünün tamamında söylem sahibi, ölenin eşi/sevdiği olarak bu mısrada kendisini vurgulamış “hörüsü ardında yasılı galdı” şeklinde üçüncü kişi ağzından aktarmaktadır. Türküde ölüm, ecel yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek eşi/sevdiğinin de ardında yasılı kaldığı gerçeğini ifade eden yukarıdaki mısra ile çerçevelenmiştir.

4.2.36. Bahçe Bahçe Gezdim

Üçer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşan “Bahçe Bahçe Gezdim” (4112) türküsü, Aluş Nuş tarafından, Rumeli yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölen kişinin ağzından söylenmektedir.

“Tabutum geliyor boyuma bakın

Nişanlık çevremi yüzüme takın”

İlk mısrada söylem sahibi, tabut boyu ile kendi boyunun uzunluğunu ilişkilendirerek uzun boylu olduğunu ifade etmektedir. Tabutun uzunluğunun ortalama ölçüleri; 2-2.25 olarak belirtilmektedir (Örnek, 1971: 55). Böylece ölüm olgusu, tabut kavramında çerçevelenmiştir. Nişanlık çevresi, sözlük anlamıyla “etrafı çevrilip oya ya da nakışla süslenmiş tülbentten yemeni: Sırmalı çevre” şeklinde tanımlanmaktadır (Ansiklopedik Sözlük, 1967: 433). Anadolu’nun bazı yörelerinde genç yaşta vefat eden erkek veya kızların tabutları süslenmektedir. Özellikle genç kız ve gelinlerin tabutunu tel- duvakla, çeyizinden bir eşyayla, çiçekle, pullu, ipekli al renkli kumaşla yahut resmiyle bezenmektedir (Örnek, 1971: 56-57). Yukarıda kullanım alanı belirtilen nişanlık çevre adlı kumaşın, türküde aynı işlevle kullanıldığı görülmektedir. Türküde ölüm olgusu, ölüm sonrasına dair bir talebi bildiren “nişanlık çevremi yüzüme takın” mısrasıyla çerçevelenmiştir.

“Selam söyleyin sevdiğime siyahlar takmasın”

Mısraında siyah renk, yası sembolize ettiği için ölüm olgusu, ölüm sonrası uygulamalardan birisi olan yasa ait siyah giyme davranışında çerçevelenmiştir. Siyah rengin, yas simgesi olarak kullanımı, 2693 numaralı şiiirde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

4.2.37. Duydunuz mu Gedikli’li

Dörder mısralık üçer bent ve dörder mısralık üç nakarattan oluşan “Duydunuz mu Gedikli’li” (4223) türküsü, Halil Atılgan tarafından, Adana/Kozan yöresinden derlenmiştir. Türkü, ilk dörtlükte üçüncü kişi tarafından kurgulanırken diğer dörtlüklerde ölen kişinin annesi tarafından aktarılmaktadır.

“Goydum yavrumun suyunu
Ali’m teneşire yatmış
N’olur gösterin boyunu”

Mısraların genelinde ölüm sonrası uygulamalara yer verilmiştir. Öncelikle “goydum yavrumun suyunu” mısraıyla ölünün defnedilmeden önce yıkanması ölünün yıkanması için suyun hazırlanma sürecini ifade etmektedir. İkinci mısrada, “Ali’m teneşire yatmış” cenazenin cenaze taşına konması, teneşir olarak adlandırılan “üzerinde ölü yıkanan kerevet, salacak, ölü salı” (Ayverdi, 2010: 1235) belirtilmektedir. Son mısrada tabuta izafeten boyu gibi ölüm sonrasına ait söylemlerle ölüm olgusu, çerçevelenmiştir.

“Ali’m anan gurban olsun
Mezarının daşlarına”

Mısralarında, yöre ağzıyla annenin evladının acısı ağıt türünde dile getirilmektedir. Ölenin defin edilmesiyle somut olarak ardında kalanın, mezar taşı olduğunu aktaran anne, evlat acısıyla sevgisini, şefkatini bu unsurlara yöneltmektedir. Böylece ölümün çerçevelenişi mezar taşı kavramında görülmektedir.

“İmamı ağydın çaldı”

Mısraında, ölüm sonrası uygulamalardan olan, ağıt yakma geleneği işlenmiştir. Fakat mısrada, imamın ölüye yakılan ağıttan dolayı gittiği anlamı çıkarılmaktadır. Şöyle ki İslam inancına göre ölü arkasından ağıt yakmak, doğru bir davranış değildir. Bu

durumu “dirilerin ölü arkasından ağlamak/ağıt yakması ölüye azap edilir” hadisinden yola çıkarak destekleyebiliriz. Bu hadis sahabe döneminden itibaren, İslam bilginleri tarafından tartışılarak kimi bilginler, hadisin sahih olduğunu, kimi bilginler ise temel Kuranî ilkelere aykırı olduğunu belirterek reddetmektedir (Aşıkkutlu, 2006: 34, 35). Bu bağlamda toplum, halk arasında ölü arkasından ağlayan/ağıt yakan insanlara yaptıkları davranışın doğru olmadığını belirterek engellemeye çalışmaktadır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı, ölü arkasından ağıt yakmak ve kendisinden geçercesine ağlamanın yasaklanarak caiz olmayan bir davranış olduğunu bildirmektedir (Sağır, 2014: 286). Yukarıdaki mısrada, ağlayan/ağıt yakan cenaze esnasında bu hadisten dolayı imamın bulunmadığı anlamı çıkarılabilir. Böylece ölüm olgusu, “imamı ağdın çaldı” mısraında çerçevelenmiştir.

“Yavrum yolunu beklerken
İzmir’den cenazen geldi”

Mısralarında anne, evladı için ağıt yakmaktadır. Mısrada ölüm olgusu, “cenazen geldi” kelime grubunda çerçevelenmiştir.

4.2.38. Mezerimi Derin Kazın

Dörder mısralık iki bentten oluşan “Mezerimi derin kazın” (4288) türküsü, Talip Özkan tarafından, Mersin/Silifke yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmaktadır.

“Mezerimi derin kazın bol olsun
Edirafı lale sümbül bağ olsun”

Mısralarının ayrıntılı çözümlemesi 2863 numaralı türküde yapılmıştır.

“Mezerimi yol üstüne kazsınlar
Gelip geçen bir garip ölmüş desinler
Baş ucuma kara yazı yazsınlar”

Ölen kişinin ağzından kurgulanan türkünün ilk mısraında, mezarının nerede olacağı konusunda vasiyette bulunmaktadır. Mezarın yol üstüne kazılmasını isteyen söylem sahibi, yoldan geçen kişilerin onu anmasını istemektedir.

“Başucuma kara yazı yazsınlar”

Mısraında ölüm olgusu, cümlelerin tümünde görülmektedir. Öncelikle ölümü çağrıştıran ilk kelime, “başucu” kelimesidir. Bu sözcüğün kullanımıyla mezar taşını işaret etmektedir. Türkler kadim tarihleri boyunca mezar ve mezar taşlarına büyük önem vermektedirler. İnsanlar mezar taşının, ölenin uzun süre unutulmamasını, çeşitli amaçlarla mezarlığa gelen kişilerin saygılı davranmaları gibi psikolojik faktörlerden dolayı yapılmaktadır (Karaca, 2018: 76). Ayrıca son dönemlerde dünya nüfusunun artmasıyla mezarların kaybolmaması için mezar taşı geleneği önemli olduğu görülmektedir.

Ölümü yansıtan diğer bir kelime ise “kara yazı” sıfat tamlamasıdır. Kara yazı, “kötü yazıldığına inanılan alın yazısı, kara talih, kara baht” (TDK, 2011:1324) anlamına gelmektedir. Olumsuz bir durumu sembolize eden bu renk, toplum tarafından genellikle ölüm, uğursuz ve sıkıntılı bir olayı işaret etmektedir. Türküde geçen “kara yazı” kelime grubunda ölenin, hem kötü bir kader yaşadığı hem de ölümü vurgulanmaktadır. Türküde ölüm olgusu, “kara yazı” kelime grubunda çerçevelenmiştir. Türkü hastalık yoluyla ölmek kategorisinde çerçevelenmiştir.

4.2.39. Yüksek Minareden Attım Kendimi

Üçer mısralık ikişer bent ve ikişer mısralık iki nakarattan oluşan “Yüksek Minareden Attım Kendimi” (4429) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Bilecik/Bozüyük yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi kadındır. Türkü ölen kişinin sevgilisi/nişanlısı/eşi ağzından aktarılmaktadır.

“Yüksek minareden ezan sesi var

Ezan sesi değil yârin yası var”

Mısralarında ezan sesinin insanda yarattığı duygulanımdan dolayı kişinin, sevdiği için tuttuğu yasın aynı duyguları yaşadığı düşünülebilir. Türküde ölüm sonrası uygulamalar arasında yer alan yas işlemi, “Yas” başlığında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ölüm olgusu ölüm sonrası uygulamalardan ölü selâsını imleyen “ezan sesi değil yârin yası var” cümlesiyle çerçevelenmiştir.

4.2.40. Evler Guşu Yuva Yaptı Başıma

İlk bent altı, ikinci bent beş, üçüncü bent ise dört mısradan oluşmaktadır. “Evler guşu yuva yaptı başıma” (4673) türküsü, İbrahim Ethem Yağcı tarafından Muğla/Meke köyünden derlenmiştir. Türkü, ölenin kişinin ağzından aktarılmaktadır.

“Gelin de okun gabrimin daşına”

Mısraı yerel diyalektle oluşturulmuştur. Türküde, ölümün ardından mezar başında Kur'an-ı Kerim okunması ifade edilmektedir. Mevta defn edildikten sonra üç, yedi, kırk, elli ikinci ve yıldönümlerinde onun ruhunu memnun etmek amacıyla Kuran-ı Kerim, Yasin Sûresi veya Mevlit okunmaktadır (Örnek, 1971: 47, 63, 64, 79, 90, 126). Anadolu'nun hemen her yerinde görülen bu uygulama, dinî bir gelenek olarak toplumun kolektif bilincinde yer etmiştir. Türküde ölüm olgusu, ölüm sonrası uygulamalardan biri olan kabir ziyareti ya da kabir başında Kurân okumak bilgisini yansılayan “okun gabrimin daşına” ifadeleriyle çerçevelenmiştir.

4.3. HASTALIK YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ

4.3.1. Hastane Önünde İncir Ağacı

Üçer ve ikişer mısralık dört bentten oluşan “Hastane Önünde İncir Ağacı” (20) türküsü,

Nida Tüfekçi tarafından Yozgat/Akdağmadeni yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmaktadır.

“Hastane önünde incir ağacı”

Türkünün ilk mısraında kişi, hastanenin önünde bulunan incir ağacından bahsetmektedir. Türkü, Yozgat/Akdağmadeni ilçesine aittir. Fakat mısrada geçen incir, yörenin iklimine elverişli bir meyve olmadığından dolayı yörede yetişmemektedir. Bu bilgiden hareketle türkünün, hastanın tedavi amacıyla gittiği farklı bir şehirde yakıldığını söyleyebiliriz.

Söylem sahibi, türkünün ilk mısraında, incir ağacından söz ederek hastanede yaşadığı olumsuz duygulanımlarını incir ağacı aracılığıyla aktarmaktadır.

İncir; Dünya üzerinde Avrupa, Asya, Okyanusya, Afrika gibi kıtalarda yaşam ağacı olarak sembolize edilmektedir. 4000 yıldan beri Ortadoğu’da yetişen bu meyve, evrensel bereketi ve cinselliğin yanı sıra günahı da sembolize etmektedir (N. Gardin, Olorenshaw, J. Gardin, Klein, 2019: 301). İncirin, günahı sembolize etmesi, ilk olarak yaratılış anlatılarında karşımıza çıkmaktadır. Âdem ile Havva’nın yasak meyveyi yemesiyle aniden çıplak olduklarını anlamalarıyla incir yapraklarını, birleştirerek kendilerine önlük yaptılar. Âdem çıplaklıklarını kapatmak için incir yaprağı ararken diğer ağaçların tepkisiyle karşılaşmasına rağmen İncir ağacı (Bilgi Ağacı), Âdem’in ölümsüzlük yerine bilgiyi seçmesinden ötürü yapraklarının kullanılmasına izin vermiştir (Robert A. Davis, 2022: 117-119). Böylece anlatıda incir, günahın sembolü değil günahın örtünmesine yardım eden bir unsur olarak düşünülebilir.

İncir, anlamına gelen (Tîn), Kuran-ı Kerim’de Tîn suresinde üzerine yemin edilen bir meyve olarak geçmektedir. Hatta diğer bazı sûre ve ayetlerde de açık ve kapalı olarak incire atıfta bulunmaktadır (Saçlı, 2020: 218).

“Hastane önünde incir ağacı”

Mısra, Türk kültüründe “Ocağına İncir Ağacı dikmek” deyimine gönderme yaparak olumsuz bir anlamda kullanılmaktadır. İncir ağacı, Baykuş’a benzetilen özelliklere sahiptir. Şöyle ki Baykuş, viranelerde, harabelerde, yıkık duvarlarda, eski kullanılmayan bina ve camiler gibi ıssız elverişsiz yerlerde yuva yapmaktadır. Bu anlamda incir ağacının kökleri, uzun ve dayanıklı olmasından dolayı bu tür yerlerde rahatlıkla kök salarak kendi kendine yetişmektedir (Gündüzalp, 2004: 99, 100). Kullanılan yapıların etrafında yetişmesi, yaşayanlar açısından tehlike arz edeceğinden halk arasında bu deyim yaratılmıştır.

“Doktor bulamadı bana ilacı

Baştabip geliyor zehirden acı”

Türkünün ilk iki kıtası, hastanın hastanede yaşadığı duyguları bize sunmaktadır. Hastane, doktor, ilaç, baştabip, zehir, acı gibi kelimeler söylem sahibinin, amansız bir hastalık geçirdiği ve bu hastalıktan kurtulma ümidi olmadığını yukarıdaki mısralarda belirtmektedir.

Toplum ve birey nezdinde bir nesnel gerçeklik olan ölüme dair ifadeler, kültürün birer parçasıdır. Genellikle geleneksel toplumlarda “mezar kazmak” belirli ritüeller

ışığında ve toplum tarafından önemli hale getirilerek bir gelenek hâlinde çeşitli toplumsal işlevleri yerine getirmektedir. Böylece onun kültürel bir olgu olduğunu göstermektedir. Kültürün diğer bir parçası olan ve ölümü anımsatan “karalar bağlamak” deyimini, birçok uygulamayı içerisinde barındıran ve derin anlamları içeren bir kültürel olgudur.

“Mezarımı kazın bayıra düze”

Türküde geçen “mezar kazmak” cümlesi, her ne kadar deyimsel bir anlama sahip olsa da türküde gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Mezar göstergesi, ölen birinin gömüldüğü yer şeklinde tanımlanarak göndergesel bir anlama sahiptir. Bu yüzden insan zihninde çeşitli tasarımlar uyandırmaktadır. Söylem sahibi, mezarımı kazın bayıra düze, mısrasıyla mezarının yerinin önemli olmadığını “bayıra düze” sözleriyle herhangi bir yere gömülmesini vasiyet etmektedir. Mezarın sılayı görececek bir yere kazılması istenmektedir.

“Yönünü çevirin sıladan yüze”

Üçüncü kıtanın üçüncü mısrasında ilk mısrada geçen mezar yerini belirleme ifadesiyle mezarının yönünün dinî vecibelerin (kible) aksine sılaya dönük olmasını vasiyet etmektedir. Türkünün bazı mısralarında, memleketine karşı çektiği hasret ve özlem, aslında söylem sahibinin sılada olan sevdiğine olan hasreti ve özlemidir. Türküde ölüm, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek olumsuzluğu imleyen incir ağacı, ölümle sonuçlanan çaresiz hastalık ve mezar kavramları ile çerçevelenmiştir.

4.3.2. Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam” (1240) türküsü, Muzaffer Sarısözen tarafından Çorum yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölen kişinin sevdiği/nişanlısı/eşi tarafından aktarılmaktadır.

“Başında okuyan hocası olsam”

Mısrasında, ölüm anına ait uygulamalardan söz edilmektedir. Hastada meydana gelen psikolojik ve fizyolojik tepkimelerin, hastanın öleceğine işaret sayılan bir takım değişiklik ve istekler oluşmasına sebep olmaktadır. Meydana gelen değişiklik ve istek duyguları, hastanın sonunun geldiğini düşündürdüğü için hastanın yakınları tarafından ölüm hazırlıkları yapılmaktadır. Bu hazırlıklardan biri hoca, müftü veya akrabaları vb.

tarafından Kur'an-ı Kerim okunarak hastanın ruhunu kolayca teslim edilmesi sağlama işlemidir (Örnek, 1971: 30).

Yukarıda açıklanan uygulama, ölümü doğrudan aktarmasa da birey ve toplumun bilincinde ölümü çağrıştıran ve bir ölüm olayının gerçekleşeceğini yansıtan durumdur. “Başında okuyan hocası olsam” mısraı da bu ölüm uygulamaları arasında yer alan bir geleneği yansıtarak ölüm olgusunu çerçevelemiştir. Türkü, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek ölüm anı uygulamalarından birisi olan “başucunda Kuran okunması” bağlamında çerçevelenmiştir.

4.3.3. Gurbet Elde Baş Yastığa Gelende

Dörder mısralık iki bentten oluşan “Gurbet Elde Baş Yastığa Gelende” (2145) türküsü, Muzaffer Yönden tarafından Erzurum yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkektir.

“Anam yok ki yaka yıka yaş döke
Bacım yok ki saçlarından saç söke”

Mısralarında eski Türk yas geleneklerinden olan ve günümüzde Anadolu’nun bazı yörelerinde ölü arkasından yapılan uygulamalar yer almaktadır. İlk mısradaki, ölen kişinin arkasından ağlayan yakınlarının acı ve üzüntü sebebiyle yaka yıkmak (yırtmak), saç sökmek (kesmek) gibi davranışlara yer verilmiştir. Toplumun kolektif bilincinde yer alan bu tür davranışlar, erken dönem Türk kültüründen günümüze kadar varlığını sürdüren öğelerdir.

Eski Türklerdeki yas uygulamalarında yüz ve kulaklar bıçakla çizilir, kan gözyaşına karışır ve yasın göstergesi olarak saçlar kesilir (Bozkurt, 1995: 5). Benzer bir yas reaksiyonu da

M.S. Avrupa Hunlarının başında bulunan Atilla’nın cenaze töreni nedeniyle gerçekleştirilmektedir. Halk saçlarının bir bölümünü keserek ve bıçakla yüzlerini derin bir şekilde keserek yaralamaktadırlar (Roux, 2002: 282). Dede Korkut anlatılarında ise Burla Hatun’un oğlu Uruz’un öldürüleceği haberini almasından sonra şu ifadeleri kullanır; “kargu kibi kara saçını yoldı, oğul oğul diyüben kıldı ağladı” (Ergin, 2014: 108). Beyrek hikâyesinde ise; “Beyreğin ölüm haberinin duyulması üzerine Beğreğin babası

Kaba Sarığı kaldırıp yere çaldı, çekti yakasını yırttı, oğul oğul diyerek böyürdü. Feryat figan etti. Ak pürçekli anası boncuk boncuk ağladı, gözünün yaşını döktü, acı tırnak ak yüzünü, aldı çaldı, al yanağını yırttı, kargı gibi kara saçını yoldu, ağlayarak, sızlayarak evine geldi” (Ersoy, 2002: 98-99). Görüldüğü üzere, Eski Türklerin cenaze törenlerinde benzer yas ritüelleri ile karşılaşmaktadır. Türkünün toplumsal gerçekliği yansıtması bakımından geçmişten günümüze aynı ritüellerin türküde vücut bulduğunu söyleyebiliriz. “Yaka yıka yaş döke, saçlarından saç söke” mısraında geçen yas davranışlarının, genellikle eski Türk toplumlarında günümüze göre küçük farklılıklar barındırmasına rağmen benzer özellikler göstermektedir. Bu bağlamda ölüm, türkü içerisinde verilen “yaka yıka, yaş döke” ve “saçlarından saç söke” gibi arkaik yas adetlerinde çerçevelenmiştir.

“Gardaş yok ki mezerime daş dike
Bir çalıdır mezer daşı garibin”

Mısralarında geçen ölüm unsurları, yerel bir dille türküye yansıtılmıştır. Söylem sahibi, kimsesizlikten yakınarak öldükten sonra mezarının künyesini belirtmek için kullanılan mezar taşının dikilemeyeceğini, “Bir çalıdır mezer daşı garibin” ifadesiyle de devrik bir cümle ve sitemli bir söylemle çalı (ot) gibi işlevsiz bir bitkinin, mezar taşı yerine dikileceğini belirtmektedir. Ölüm olgusu, ölümün tabii gerçekliği ile “mezer daşı” kavramıyla çerçevelenmiştir.

4.3.4. Kara Yer Kara Yerde

Dörder mısralık üç dörtlük ve dört mısralık üç nakarattan oluşan “Kara Yer Kara Yerde” (2198) türküsü, Hüsamettin Subaşı tarafından Van/Erçiş yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkektir. Ölüm olayı, kişinin kendi ağzından aktarılmaktadır.

“Kara yer kara yerde
Gül biter kara yerde
Verin beni yârımı
Başkası kara yerde”

Yukarıda verilen cinaslı dörtlükte, “Kara yerde” sıfat tamlaması hem yas hem de mezar çağrışımıyla ölümü işaret etmektedir. “Kara” kelimesine dair kapsamlı inceleme (2693) türküde verilmiştir. Dörtlüğün son mısraında söylem sahibi, kafiye uygun olarak

kendinin değil başkasının, kara yerde (mezarda) olmasını istemektedir. Yârini isteyerek yer olarak mezarı dolaylı olarak ölümü istemektedir. Türküde ölüm, dolaylı bir ifade edilişle mezar kelimesiyle çerçevelenmiştir.

4.3.5. Hüseyinik'ten Çıktım Şehir Yoluna

Üçer mısralık üç bent ve iki mısralık üç nakarattan oluşan “Hüseyinik'ten Çıktım Şehir Yoluna” (2576) türküsü, banttan yazılarak Elazığ yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkektir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Ati Hanım baygın düşmüş ayılmaz
Böyle canlar teneşire konulmaz”

Mısralarında, bir kadın adı olan Ati Hanım'ın bayılması ifade edilse de ikinci mısradaki “teneşire konulmaz” cümlesinden anlaşılacağı üzere kişinin, öldüğü ifade edilmektedir. Teneşir, sözcük anlamı itibariyle Arapça Serîr sözcüğünün anlamdaşı olarak ölünün yıkandığı dört ayaklı uzun tahta olan zemin/masayı tanımlamaktadır (Dini Sözlük, t.y., s.780). Toplum, özellikle bir olayda karşılaşılan bazı araç-gereçleri, olumsuz bir anlamda dile yansıtarak beddualara dönüştürmektedir. Bu yüzden halk arasında Teneşir üzerine çeşitli beddualara rastlanılmaktadır. “Teneşire gelesice (Zara), Teneşir paklayısıca (Afyon), Teneşirde yıkanasica (Çubuk)” gibi farklı yörelerden derlenen beddualara rastlamak mümkündür (Örnek, 1972: 97). Türküde ölüm olgusu, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “teneşir” kavramıyla çerçevelenmiştir.

4.3.6. Odaları Söndürme

Üçer dörtlük ve üçer mısralık üç bentten oluşan “Odaları Söndürme” (3380) türküsü, İbrahim Akın tarafından Kayseri/Çiftlik köyünden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkektir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Veramlara uğrattın
Yar veram ile öldürme”

Mısralarında, yerel diyalekt ile ifade edilen “veram” sözcüğü, verem(tüberküloz) hastalığını ifade etmektedir. Şiirde verem hastalığından dolayı meydana gelen ölüm olayı, Türk şiirinde kullanılan mecazî anlamından yola çıkılarak türküde yansıtılmıştır.

Tarihi olarak M.Ö 3000 yıl öncesine dayanan Verem(Tüberküloz) hastalığı, Nil nehri kıyısında Dra Abu-el Naga isimli kasabada yaşayan ve bu hastalığın belirtilerinden olan kanlı balgam çıkararak ölen bir genç kızın öyküsünden öğrenilmiştir. İnsanlık tarihi kadar eski olan Verem(Tüberküloz), dünya tarihinde önemli bir yer tutmasının yanında farklı coğrafyalarda beyaz ölüm, beyaz veba, ölümün kaptanı isimlerle bizde ise “ince hastalık” olarak adlandırılmıştır (Barış, 2010: 1). Verem, tarih boyunca insanı, ölüme yakınlaştıran ve insanda yarattığı korkuyla onun duygu ve düşüncesinin bir yansıması olan edebi ürünlerde karşımıza çıkmaktadır. Verem sözcüğü, bir hastalık olmasının yanında, toplumun ona kazandırdığı farklı anlamlar ile anılmaktadır. Böylece mısra da geçen “vereme uğrattın” kelime öbeği, türküdeki kullanımına bakıldığında “yolunda gitmeyen bir durum karşısında çok sabırsızlanmak ve sabırsızca davranmak” anlamlarında kullanılmaktadır (Ayverdi, 2010: 1315). Türküde seven, sevdiğine “yar beni süründürme” mısraı sabırsızlanmak anlamında kullanılarak şiirin devamında “veramlara uğrattın, yar veram ile öldürme” mısralarında da verem sözcüğünün mecazî bir anlamda kullanıldığı görülmektedir. Türküde ölüm olgusu, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “veram” kelimesiyle çerçevelenmiştir.

4.3.7. Şu Kabak Çiçeği Ne Açar Ne Kokar

İkişer mısralık üç beyit ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşan “Şu Kabak Çiçeği Ne Açar Ne Kokar” (3961) türküsü, Yücel Paşmakçı tarafından, Rumeli/Selanik/Şarköy yöresinden derlenmiştir. Türküde, birinci tekil şahıs ağzından hastanede tedavi gören kişinin hikâyesi tasvir edilmektedir.

“Sevdiğimin kanleri (a canım) salından akar”

Mısraında “sal” kelimesi, tabut anlamına gelmektedir. Sal(tabut) kavramları 619 numaralı türküde ayrıntılı olarak çözümlenmiştir.

“Hastane önünde derin bir kuyu”

Mısraında ölüm olgusunun, “kuyu” kavramıyla ilişkili olduğuna dair bazı bilgiler verilmiştir. Öncelikle kuyu, Türk kültür dairesinde mit, masal, destan, hikâye gibi halk anlatılarının yanı sıra halk ve klasik şiirinde de karşımıza çıkmaktadır. “Kuyu” kavramının sadece bahsedilen türlerle sınırlı kalmadığını, Âdem Balkaya “Halk Anlatılarında Kuyunun İşlevselliği Üzerine Bir Okuma” adlı makalesinde kuyuların,

geniş perspektife sahip bir metafor olduğunu “...kuyuları dar bir alana sıkıştırmamak gerektiğini belirtir. Aslında kuyular var olan büyük bir olgusal argümanın farklı tezahürlerinden biridir. Bir bakıma aynı kullanımın görüngüye çıkmış farklı yüzlerinden biridir” (Balkaya, 2014: 56) cümleleriyle ifade etmektedir. Bu anlamda geniş bir kullanım alanına sahip olan kuyu motifi, Stith Thompson’un “MotifIndex of Folk-Literature” adlı eserinde motifin bazı kullanımlarını vermektedir. Bunlardan bazıları; kaynakların ve kuyuların Tanrıçası, cennet kuyusu, aşağı dünyaya geçidi olan kuyu, öte dünyadaki kuyu, yaşam ve ölüm kuyusu, nehirlerden kaynağını alan kuyu, denizin altındaki kuyu, kutsal kuyu, bir azizin kazdığı şifa kuyusu, büyü kuyu, suyu dans eden kuyu, dilek kuyusu, kehanet ve işaretlerle dolu kuyu, renkli sularla dolu kuyu, yağ-şarap-bal dolu kuyu, kan kuyusu gibi farklı kuyu motiflerine rastlanmaktadır (Aktaran: Işık, 2020: 289). Carl Gustav Jung, kuyu motifine ilişkin “Dört Arketip” adlı eserinde anne arketipinin, çeşitli tezahürlerinin geniş ve dar anlamlarından bahsetmektedir. Türküde geçen “derin kuyu” motifi de anne arketipini dar anlamıyla doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu, vaftiz kabı, kap biçiminde çiçek (gül ve lotus) sembolize etmektedir (Jung, 2019: 22). Kuyu motifinin, çok geniş kullanıma ve çeşitli sembolik anlamlara sahip olduğu görülmektedir.

Kuyu motifinin, genel kullanım alanlarına dair kısaca bilgi verildikten sonra çalışmamız kapsamında türküde geçen kuyu motifi ile ölüm arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Kuyunun ölüm ile ilişkisi, ilk olarak mitolojide karşımıza çıkmaktadır. Yaradılış hikâyelerinde ölümün kapkaranlık bir boşluk veya dipsiz bir kuyu olduğuna dair tasvirler yapılmıştır (Sağır, 2014: 93). Böylece ölüm nezdinde, kuyu ile yeraltı dünyasının bağlantısı ortaya çıkmaktadır. Kuyular, yeryüzünden yeraltına geçiş noktası özelliği göstermesiyle ihtiyaç olması hâlinde yeraltını çağrıştıran bir unsur olarak da görülmektedir (Balkaya, 2014: 57). Kuyuların geçiş noktası işlevini taşıması, Altay Şamanları ve Saltukname’de karşımıza çıkmaktadır. Şamanlar, kuyuları kullanarak öte dünyaya geçiş yapmaktadırlar. Saltukname’de ise Battal Gazi, bazen yükseklerle uçarken bazen de kuyudan geçip yeraltı dünyasına inerek domuz kafalı, fil kulaklı, aslan pençeli ve ejderha kuyruklu dişi yamyam olan cinin kaçırdığı genç kızları aramaktadır (Roux, 2002: 73).

Kuyunun bir geçiş noktası özelliği göstermesi bakımından, mısradaki geçen “Hastane önünde derin bir kuyu” tasvirinde hastanenin, dünyadan öte dünya geçiş evresi olduğu

yorumlanabilir. Böylece verilen bilgiler ışığında türküde ölüm olgusu, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “sal” ve “derin bir kuyu” sıfat tamlamasıyla çerçevelenmiştir.

4.3.8. Maraş’tan Bir Haber Geldi

Dörder mısralık üçer bent ve üçer mısralık üç nakarattan oluşan “Maraş’tan Bir Haber Geldi” (4060) türküsü, Dilber Ay Bağış tarafından Kahramanmaraş yöresinden derlenmiştir. Ezgili metinde söylem, üçüncü tekil şahsın ağzından gerçekleşmektedir. Türkünün hikâyesinden edinilen bilgiye göre, ölenin halası tarafından yakıldığı belirtilmektedir. Türkünün ana temasını, hasta olan Merik (Meryem) adlı kadının ölümü üzerine oluşturmaktadır.

“Dediler ki Merik öldü
Anası kime küsüyor”

Mısrada, Merik adlı kadının, ölümünün duyurulması konu edilmiştir. Annesine, kızının ölüm haberinin verilmesi üzerine annenin, acı ve üzüntü duygusuyla etrafına küstüğü tasvir edilmiştir. Mısrada ölümün çerçevelenişi, ölüm sonrası uygulamalar içerisinde yer alan ölüm haberinin duyurulması çatısı altında aktarılmaktadır.

“Çarşaf serin gecesine”

Mısraında kişinin, ölümünden hemen sonra yapılan işlemlerden bazıları yer almaktadır. Bunlar: Mevtanın, gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması, elleri ve kollarının vücudunun yanına konması, başı kibleye dönük bir biçimde bulunduğu yerden bir yatağa alınarak üzerine temiz çarşafın serilmesidir (Araz, N., Günay, U., Tan, N., To, K., 1997: 191). Mısrada yer alan “çarşaf serin gecesine” ifadeleri, ölüm sonrasında üzerine serilecek beze atıfta bulunmaktadır. Türküde ölüm olgusu, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “çarşaf” unsuruyla çerçevelenmiştir.

4.3.9. Beyoba Kahvesinde Masa Kuruldu

Üçer mısralık üç bent ve dörder mısralık üç nakarattan oluşan “Beyoba Kahvesinde Masa Kuruldu” (4467) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Manisa/Akhisar yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölen kişinin ağzından kurgulanmıştır.

“Annem deli olmuş dağları gezer”

Mısraında ölüm sonrası bazı davranışlar ifade edilmektedir. Kişi(anne), yakınının ölümü sonrasında durumu olağanüstü bir şekilde algılayarak travmatik bir yaşantıya geçiş yapmıştır. Yani insan, ölüm karşısında duygusal olarak kontrol edemediği ve üstesinden gelemediği acı veren, ani ve beklenmedik durumlar sonucunda bazı travmatik davranışlar gösterebilir (Sayıl, 1992: 4). Bu tür üzüntü ve acı veren olaylar, insanlarda farklı şekillerde tezahür etmektedir. Mısrada yaşanan acı veya travmatik bir durum karşısında insan, duygularını “annem deli olmuş dağları gezer” biçiminde göstermektedir. Ölüm sonrasında meydana gelen bu davranış karşısında, ölüsü için çok üzülen ve yanan kimseler için komşuları ve akrabaları tarafından “Ölüyü gömerler, deliye gülerler; aklını başına al da, deli olma” cümlesi söylenmektedir (Örnek, 1971: 94). Türküde ölüm olgusu, ölüm sonrası yas çerçevesindeki davranışlar bağlamında “annem deli olmuş dağları gezer” cümlesiyle çerçevelenmiştir.

“Babam dülger olmuş tabutum düzer”

Türküde ölüm üzerine yaşanan duyguların, anne ve babada yarattığı davranışlar farklılık göstermektedir. Aile hayatının en güçlü ferdi, baba olarak görülmektedir. Türkünün bu mısrasında erkek gücü ve yeteneği ile isteyen araç ve gereçlerin yapımında olduğu gibi evladının tabutunun yapımında da baba marangoz görevini üstlenmektedir. Mısrada ölüm olgusu, “babam dülger olmuş tabutum düzer” cümlesiyle çerçevelenmiştir.

“Kardaşım Mustafa mezarım kazar”

Mısraında aile üyelerinin üstlendiği görevlere bakıldığında ölenin kardeşi, mezar kazma işlemini gerçekleştirmektedir. Mezar kazma işlemine dair ayrıntılı inceleme, 20 ve 2661 numaralı türkülerde yapılmıştır. Türküde ölüm olgusu, “kardaşım Mustafa mezarım kazar” ifadesinde çerçevelenmiştir.

Yukarıda aktarılan mısralarda ölüm sonrası davranış ve uygulamalara yer verilmiştir. Cinsiyet farklılığını ön plana çıkaran türküde annenin, baba ve kardeşe göre duygu ve davranış farklı olup ölümün verdiği duyguların, akli dengesine zarar verecek oranda yoğun yaşadığı belirtilmektedir. Türkü, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek çerçevelenmiştir.

4.3.10. Nokta Halanın Destanı (Ahmedum)

Dörder mısralık beş bentten oluşan “Nokta Halanın Destanı (Ahmedum)” (4808) türküsü, İbrahim Can tarafından Rize/Hemşin yöresinden derlenmiştir. Türkü, evladının ölümü üzerine anne tarafından yakılmıştır.

“Dedum ölüm olmaz hastalık şaka”

Mısraında söylem sahibi, hastalığın şaka, ölümün ise inanılmaz bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Genellikle genç kişilere hastalık ve ölüm yakıştırılmadığından dolayı türküye bu biçimde yansımıştır.

“Meğer Azraile vermişün yaka”

Mısraında “Azraile vermişün yaka” deyiminin halk ağzında kullanımı aktarılmıştır. Türküde deyim asıl kullanımı, “yakayı ele vermek” deyimidir. Bu deyim sözlükte “kaçamayıp yakalanmak, ele geçmek” (Çotuksöken, 2004: 348) anlamında kullanılmıştır. Türküde Azrail’in insanı yakaladığı, ele geçirdiği ve ondan kurtulmanın imkânsız olduğu vurgulanmaktadır. Türküde ölüm olgusu, hastalık yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “Azrail” kavramıyla çerçevelenmiştir.

4.4. BOĞULMA YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ

4.4.1. Hürmüz Gelin

Üçer mısralık üç bent ve iki mısralık bir nakarattan oluşan “Hürmüz Gelin” (146) türküsü, Ahmet Yardımcı tarafından Sinop yöresinden derlenmiştir.

Türkünün ana teması, denizde boğularak ölen Hürmüz gelin üzerine kurgulanmış olup söylem, bazı mısralarda ölen kişinin ağzından gerçekleşmektedir.

“Çeyizim sandıkta basılı kaldı

Elbisem duvarda asılı kaldı

Benim nâzlı yârim kimlere kaldı”

Türkünün mısralarında, bir hatun kişinin ölümünün ardından çeyizinin kullanılmadan sandıkta kalması, elbiselerin giyilmeden duvarda asılı kalması ve sevdiğinin/ eşinin/damadın başkalarına kalması, soru cümlesi ile vurgulanarak ifade

edilmektedir. Ölüm sonrası safhaya ait bu söylemler, ölümün toplumsal gerçeği bağlamında türkünün estetik imkânları içinde çerçevelenmiştir.

Bunun yanında;

“Haydin kızlar yola duralım

Hürmüz gelin geçecek onu görelim

Öğlen namazını biz de kılalım”

Mısraları, üçüncü bir şahıs (akrabası, arkadaşı, komşusu vb.) tarafından aktarılır.

Anadolu’nun birçok bölgesinde toplumun bir gelenek hâline getirdiği uygulamalar görülmektedir. Ölen kişinin cenaze namazı kılınmadan önce yaşadığı evinin önüne getirilerek özellikle kadınlardan oluşan komşu ve yakınlarından helallik alındıktan sonra cenaze namazı kılınmaktadır. “Hürmüz gelin geçecek onu görelim” mısraı ezgili metinde, mecaz sanatıyla ölen bir kişi, ölmemiş gibi çerçevelenerek sunulmuştur.

Cenaze namazının, öğle namazı ifadesiyle ezgili metine yansımada, cenaze unsuru artistik bir söylemle hüsn-i talil sanatından yararlanılarak çerçevelenmiştir. Bu mısra ayrıca cenaze namazının kadınlar tarafından kılınmayışı nedeniyle sadece öğle namazının ifade edilişi şeklinde yorumlanabilir.

Ezgili metinde ölüm olgusu, boğulma yoluyla ölmek kategorisinde ayrıca “Gümüş de kemer sıkılmış ince belini” mısraıyla çerçevelenerek örtülü bir anlamda alımlayıcıya sunulmaktadır. Bu söylem ve kemerin beli sıkması, ölüm gerçeği ile alakalı olarak türkü içinde yer almaktadır. Ölüm gerçekliğinde ölen vücut ağırlaşarak şişer.

4.4.2. Köprüye Varınca

Türkü, üçer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşmaktadır. Muzaffer Sarısözen tarafından derlenen “Köprüye Varınca” (428) türküsü, Sivas yöresine aittir. Türküde söylem sahibi erkektir. Mısralarda Kızılırmakta boğulan eşi/nişanlısı/sevdiği kadının boğulması tasvir edilmektedir.

Türküler, birey ve toplumun yaşadığı duygu ve düşüncelerini en güzel şekilde yansıtan edebî türlerdir. Bunlardan birisi de Kızılıрмаğa düşen gelini konu alan ağıt türündeki türküdür. Türkünün:

“Kızıl ırmak nettin allı gelini

Mısraında kişileştirme söz sanatından yararlanılarak cansız bir varlık olan Kızılırmak'tan hesap sorulmaktadır.

“Nasıl yedin benim suna boylumu”

Artistik bir söylemle oluşturulmuş bu mısrada, yine cansız bir varlık olan Kızılırmak'tan cevap beklenmektedir. Bu mısra bir önceki mısraın devamı olup, ölüm olgusu, “yedin” kelimesiyle çerçevelenmiştir. Anadolu'nun bazı bölgelerinde, topluma zarar veren canlı veya cansız varlıklar, “canavar” ismiyle adlandırılmaktadır. Kızılırmak'ın sevdiğini yemesi-yutması, onun canavara benzer davranışlar sergilediğini imlemektedir. Çerçevenin diğer bir yorumlanışında Kızılırmak, Azrail işlevinde düşünülebilir. Azrail-canavar ilişkisi kapsamında canavarın, Türk mitolojisinden kültürüne geçtiği, Azrailin ise İslamî kültürün bir yansıması olduğu değerlendirilebilir. Ezgili metinde ölüm, boğulma yoluyla ölmek kategorisinde ölümü çağrıştırarak “yedin” göndergesi ile çerçevelenmiştir.

4.4.3. Adatepe

Dörder mısralık iki bentten oluşan “Adatepe” (2051) türküsü, Mehmet Özbek tarafından Malatya yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, üçüncü kişidir. Söylem sahibinin cinsiyeti hakkında net bilgi olmamasıyla birlikte ölenin akrabası/yakını/komşusu tarafından aktarıldığı muhtemeldir. Türkünün:

“Asiye'yi sele verdik

Daha yavruları görpe (ölem körpe)”

Mısralarında sele kapılan bir kadının hikâyesi tasvir edilmektedir. Söylem sahibi, ölen kişinin çocuklarının (daha yavruları görpe (ölem körpe) küçük olduğunu, yerel ağız özellikleri ve sitemkâr bir söylemle ezgili metne aktarmıştır. Mısralarda ölüm olgusu, geride küçük yavrularını bırakarak sele kapılarak gerçekleşen ölümün imlenişi ile çerçevelenmiştir. Türkü, boğulma yoluyla ölmek kategorisinde çerçevelenmiştir.

4.4.4. Kızılırmak Parça Parça Olaydın

İkişer mısralık üç bentten ve ikişer mısralık iki nakarattan oluşan “Kızılırmak Parça Parça Olaydın” (2412) türküsü, İstanbul Belediye Konservatuvarı tarafından, Nevşehir yöresinden derlenmiştir. Üçüncü kişinin ağzından aktarılan türkünün,

“Güveyiye kara haber verelim”

Mısraında “kara haber” sıfat tamlaması, Türkçe sözlükte verilen ilk anlamıyla “ölüm veya felaket haberi, kötü haber”; ikinci anlamıyla ise “kötü, üzücü veya sıkıntı yaratan haber, bilgi, kötü haber”, cümleleriyle açıklanmıştır (TDK, 2011: 1316). Verilen bu bilgilerden hareketle ölüm haberinin ölen kişinin komşularına, akrabalarına duyurulması halk arasında “kara haber” olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda türküde ölüm olgusu, boğulma yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “kara haber” sıfat tamlamasıyla çerçevelenmiştir.

4.4.5. Ayşe’nin Yeşil Sandığı

Üçer dörtlükten ve dörder mısralık bir nakarattan oluşan “Ayşe’nin Yeşil Sandığı” (2413) türküsü, plaktan yazılarak Nevşehir/Ürgüp yöresinden derlenmiştir. Türkü, üçüncü kişi tarafından aktarılmıştır.

“Ayşe’nin yeşil sandığı
Daha elinin değdiği
Hiç aklımdan çıkmıyorur
Gapılıp sele gittiği

Bağlantı

Aman Ayşem mor menevşem
Dağlar başı duman Ayşem
İndim Ürgüp göllerine
Geleceğim Guman Ayşem

Gara çadır eğmeyinen
Göğsü sedef düğmeyinen
Adam gendin sele m’atar
Gayın baba döğmeyinen

Gara çadırlar guruldu
İçinde demler sürüldü
Ağlama sevgili Ayşem
Gayınpederin vuruldu”

Türkünün söz varlığının tümünde ölüm olgusu, “gapılıp sele gittiği” mısraında işlenmektedir. İlk dörtlükteki “yeşil sandık” sıfat tamlaması, İslamiyet’i sembolize etmesinden dolayı ölüm törenlerinde kullanılan araç-gereçlerin, yeşil olması ile ilişkilidir. Bundan dolayı yeşil renk, toplum muhayyilesinde dinî ve ölümü çağrıştıran bir renk olduğu görülmektedir. Sandık, hem elinin değmediği çeyiz sandığı hem de biçim itibarıyla tabutu çağrıştıran bir unsur olarak yorumlanabilir. Bu anlamda ölüm olgusu “yeşil sandık” kelime grubuyla çerçevelenmiştir.

Ölüm olgusunun görüldüğü diğer sıfat tamlaması, “gara çadır” kelime grubuyla karşımıza çıkmaktadır. Çadır, Kadim Türklerin konutları olarak görülen önemli bir motiftir. İlk “kara çadır” kavramı, Türk kültüründe önemli bir yeri olan ocak motifi çevresinde karşımıza çıkmaktadır. Kırgız ve Kazakların, kabile hayatının devam ettiği boylarında, “ulu ev” olarak bilinen ve ocak dumanıyla kararmış çadır, “kara çangarak” olarak adlandırılmaktadır. Bu çadır, kutsal sayılarak evde yaşayan kişi, genç olsa bile ona saygı göstermektedir (İnan, 1986: 68). Anadolu’nun bazı göçer aşiretleri de kara çadırı kullanmaktadır. Özellikle Bingöl, Elazığ ve Tunceli yöresinde yaylalara çıkan göçerler “gun” dedikleri çadırı, kara çadır olarak adlandırmaktadır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 762). Bu bağlamda çadırın, ölüm ile ilişkisine Jean Paul Roux’un Türklerin ve Moğolların Eski dini adlı eserinde değinmektedir. “...özellikle Hunlarda, Tu-kiu’lerde ve Moğollarda (tespit edildiği üzere (G.20, XLIX; 1.30, sf.128; MGT. 246 sayılı paragraf) ölünün canlı iken içinde oturduğu yerin cenaze çadırı olarak düzenlenmesi veya bunun yerini alan geçici bir inşaatın yapılması söz konusu olmaktadır. Bir ölü çadırı, belki de daha sonraları, en azından ölenlerin belirli bir toplumsal düzeye sahip olması ve özellikle han olmaları durumunda, ecdatlar için ayin yapılmasına yarayan çadırdır. Bu çadır günümüzde hala mevcuttur; buraya kurbanlar adanmakta, şaman ayinini burada yapmakta ve yine buraya nöbetçilerle hizmetçiler yerleştirilmektedir” (Roux, 2002: 280). Ayrıca Kitanlarda, Komanlarda ve Moğollarda ölü evi olarak adlandırılan yer, ölen hanların kutsal ruhlarına ayrılan şatafatlı ve onlara hizmet edilen yeri, çadır olarak ifade etmektedirler (Roux, 2002: 292). Bu anlamda çadır, Türklerin göçebe tarihinde her ne kadar bir barınma işlevi gösterse de bunun yanında şaman ayinleri, kurban törenleri gibi çeşitli ritüel ve uygulamaların yapıldığı kutsal bir mekân olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda çadıra ait örnekler çoğaltılabilir.

Türküde “kara çadır” kelime grubunda kara(siyah) renk, 2693 numaralı türküde ayrıntılı olarak incelenmiş olup yas olgusunu sembolize etmektedir. Türküde ölüm olgusu, boğulma yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “kara çadır” sıfat tamlamasıyla çerçevelenmiştir.

4.4.6. Gelin Oldum Gelinliğim Bilmedim

Üçer mısralık iki bent ve ikişer mısralık iki nakarattan oluşan “Gelin Oldum Gelinliğim Bilmedim” (3098) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Elazığ yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, kadındır.

Türkünün teması, suda boğularak ölen kadın üzerine kurgulanmış olup söylem, bazı mısralarda ölen kişinin ağzından aktarılırken bazı mısralarda “alma dalgam alma taze gelini” ifadesiyle üçüncü bir şahıs (akrabası, arkadaşı, komşusu vb.) tarafından aktarıldığı görülmektedir.

“Gelin oldum gınasın çamur ettiler
Gözümün sürmesin kömür ettiler
Çayda balıklara yar mı ettiler aman aman”

Mısralarda gelin olan bir kadının, sele kapılarak ölmesi sonucunda kınanın yerini çamurun aldığı, gözündeki sürmenin yerini kömürün aldığı, çayda balıklara yem olduğu ifade edilmektedir.

“Alma dalgam alma taze gelini
Balıklara verdim taze tenimi (nazik canımı)”

Mısralarında kadının, hem yeni gelin oluşu hem genç olduğu vurgulanarak sudaki dalgaların onu yutup yaşamına son verdiği ifade edilmiştir. Balıkların, suda yaşayan canlılar olması sebebiyle suda boğulan kişinin balıklara yem olacağı düşünülmektedir. Bu ifadeyle kadını, dalgaların boğması ve balıklara yem olmasıyla ölüm gerçekleşmiş ve türküde ölüm, boğulma yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek sanatsal bir söylem ile çerçevelenmiştir.

4.4.7. Şu Fırat'ın Suyu Akar Serindir

Dörder mısralık iki bentten oluşan “Şu Fırat'ın Suyu Akar Serindir” (3898) türküsü, İhsan Öztürk tarafından Elazığ yöresinden derlenmiştir. Türkü, ölenin eşi/nişanlısı/sevgilisi olan bir erkek tarafından aktarılmaktadır.

“Ahbaplarım gelmiş ağıtlar yakar”

Mısraında “ağıt yakmak” deyiminden hareketle ölüm unsuru çözümlenmiştir. Türkünün söz varlığında, Fırat suyu denilen yerde boğularak ölen bir kadının hikâyesi üzerine yakılan ağıt söylemi hâkimdir. Ağıt, insanın ölüm karşısında yaşadığı üzüntü, korku, telaş gibi olumsuz duygular karşısında insanın feryadını, acısını, isyanını ve şikâyetlerini düzenli-düzensiz bir dışavurum şeklinde aktaran, söz ve ezgiler eşliğinde ortaya çıkan türkülerdir (Elçin, 1990: 1). Ağıtların konusunu, genellikle ölüm oluşturmaktadır. Fakat insanların ağıt biçiminde duygularının dışavurumu, yalnızca ölüm anında değil düğünlerde söylenen kına türkülerinde, gelin ağıtlarında, asker yollama türkülerinde ve doğal afetler gibi acıklı durumlar karşısında da söylenmektedir. Ağıt söyleyenlere ağıtçı, gerçekleştirilen eyleme ise ağıt yakmak denilmektedir (Görkem, 2001: 44). Türk halk kültürünün önemli ürünlerinden biri olan ağıt yakma ritüeli, genellikle kadınlar tarafından icra edilmektedir. Ağıtın öncesinde yaratıcı, sonrasında ise icracı ve sürdürülebilirlik anlamında kadın önemlidir (Arslan, 2018: 182). Yani ağıt yakan kişi, ölünün kız kardeşi, annesi, kızı, amcakızı gibi birinci dereceden akrabaların yanı sıra dışarıdan biri de olabilir. Ayrıca bu eylemi para karşılığında yapan kadınlar da mevcuttur (Esen, 1982: 12). Ezgili metinde verilen bilgilerin aksine söylem sahibi, erkek kişinin “ahbaplarım gelmiş ağıtlar yakar” mısraında geçen ahbap kelimesi dost, arkadaş (TDK, 2011: 52) anlamında kullanılmasıyla erkek kastedilmektedir. Bu bağlamda türküde ölüm, boğulma yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “ağıt yakmak” deyimiyile çerçevelenmiştir.

4.5. İDAM YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ

4.5.1. Hanların Önüne Hasır Yayıldı

Üçer mısralık iki bent ve ikişer mısralık iki nakarattan oluşan “Hanların Önüne Hasır Yayıldı” (1991) türküsü, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından, Bilecik

yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, erkektir. Türkü, ölen kişinin ağzından aktarılmıştır.

“Bileciğin ortasında büyük çınar
Dallarına bağladılar aman yağlı urganı
Üstüne örtmüşler telli yorganı
Ağlayın dostlarım da ağlayın salım geçiyor
Selam da söyleyin nazlı yâre boynum gidiyor”

Mısralarında, ölüm olgusuna dair birçok kelime ve kelime grubu mevcuttur. Türkü idam edilen kişinin hikâyesi üzerine döşenmiştir. İlk mısrada idam olayının yaşandığı yer tasvir edilmiştir. İkinci mısrada, idamın yapılması için çınar dalları kullanılarak edebî eserlerde de karşımıza çıkan “yağlı urgan” denilen ipten bahsedilmiştir. Üçüncü mısrada, ölüm olayı gerçekleşmektedir. Ölümün gerçekleşmesinden sonra ölen kişinin üzerine örttükleri “sırıma” denilen kalın ipe(tel) dikilen yorgan, vurgulanarak ölüm olgusu yansıtılmaktadır. Anadolu’nun kimi bölgelerinde, ölümden hemen sonra yapılan işlemler arasında yorganın kullanımına dair bilgiler mevcuttur. Örneğin; Kastamonu, Afyon ve Durağan yörelerinde kişi uyuduğu yatakta vefat etmiş ise temiz bir yorgana sarılır ve bu işleme “rahat döşegi” denir (Örnek, 1971:46). Diğer bir örnekte; Aydın ili Tahtacılar toplumunda, ölünün gideceği yerde kullanması ve rahat etmesi için yanına bir takım hediyeler konularak defin edilmektedir. Mezara cenazenin rahat etmesi için yatak, yastık ve çarşaf konulur, mevta yatırıldıktan sonra üzerine ince bir yorgan örtülür ve bu alan, ölü yatağı olarak adlandırılır (Duman, 2019: 208). Ölüm gelenekleri içerisinde yorgan üzerine birçok anlatı mevcuttur. Çalışmada yalnızca iki örnek verilmiştir. Türküde ölüm olgusu, “yorgan” kavramıyla çerçevelenmiştir.

“Ağlayın dostlarım da ağlayın salım geçiyor”

Mısraında ise “sal” kelimesi, halk ağzında “tabut” yerine kullanılmaktadır. Türküde ölüm, idam yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “sal” kelimesiyle çerçevelenmiştir. Sal kelimesi, diğer türkülerde de kullanıldığı için bu türküde ayrıntılı olarak değinilmemiştir.

4.5.2. Bir İncecik Yolum Gider Yemene

Üçer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşan “Bir İncecik Yolum Gider Yemen’e” (4401) türküsü, Ankara Devlet Konservatuarı tarafından, Bilecik yöresinden derlenmiştir. Türkü, üçüncü kişi tarafından aktarılmıştır.

“Saat üçte taş gışlayı bastılar beyler aman

Abdullayı da darağacına astılar”

Mısralarında “saat üçte” ifadesiyle zaman, “taş gışla” kelime grubuyla olayın geçtiği mekân belirtilerek bir idam olayı aktarılmıştır. Türküde geçen “Darağacı” kavramı, “idam mahkûmlarının asıldığı sehpa” (Ayverdi, 2010:254) olarak tanımlanmaktadır. Türküde ölüm, bir ölme yolu olan idam bağlamında “darağacına astılar” kelime grubuyla çerçevelenmiştir.

4.6. İNTİHAR YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ

4.6.1. Bodrumlular Erken Biçer Ekini (Bodrum Hâkimi)

Dörder mısralık iki bentten oluşan “Bodrum Hâkimi” (3592) türküsü, Nazmi Yükselen tarafından Muğla/Milas yöresinden derlenmiştir. Türkünün hikâyesine göre, yörede sevilen bir Hâkim olan Mefaret adlı kadının, ölümünü anlatan ağıt türünde bir türküdür. Türküde söylem sahibi, yöre halkının ortak duygularını aktaran üçüncü kişidir.

“Nasıl astın Mefaret Hanım kendi kendini

Altın makas gümüş bıçağıyla doğradılar tenini”

Mısralarında, Mefaret adlı Hâkim’in, kendini asarak ölümüne sebep olduğu aktarılmıştır. İlk mısradaki aktarılan intihar olayının devamı olan ikinci mısradaki, “altın makas gümüş bıçağıyla doğradılar tenini” ifadesinden hareketle intihar sonucu ölen kişinin makas ve bıçak ile kesilerek bir otopsi işlemine maruz kaldığı vurgulanmıştır. Ölen kişinin yörede Hâkim görevinde olması ve onun intihar ederek ölmesinin deliller ışığında kayda alınması türküye konu edilmiştir. Bu sebeple ezgili metinde ölüm olgusu, intihar yoluyla ölmek kategorisinde değerlendirilerek “asmak, altın makas ve gümüş bıçak ile tenin doğranması ” öğelerinde çerçevelenmiştir.

4.7. ŞEHİTLİK YOLUYLA ÖLÜMÜN ÇERÇEVELENİŞİ

4.7.1. Alim Deresinin Delik Daşları

Dörder mısralık üç bentten oluşan “Alim Deresinin Delik Daşları” (3930) türküsü, Halil Yüreğilli tarafından, Nevşehir/Ürgüp yöresinden derlenmiştir. Söylem sahibi, kadındır. Türkünün:

“Üstümüzde dönüyor ecel guşları”

Mısraında “ecel guşları”, ölüm unsurunun çerçvelendiği bir kelime grubudur. Türk kültüründe griffin(griffon), kırankuş, karakuş, ölüm kuşu, felek kuşu ve kırık kavramları “ecel kuşu” anlamında kullanılmaktadır. Mitolojik bir varlık olan ve ecel kuşu anlamına gelen Griffin, dünya mitolojilerinde görülen bir motiftir (Yiğit, 2022: 36). Masallarda yarı kuş, yarı aslan biçiminde tasvir edilen Griffin kuşu, Yunan mitolojisinde kartal başlı, kartal kanatlı, aslan vücutlu ve yılan kuyruklu bir varlıktır (Akalin, 1993: 140). Griffin ya da Griffon motifi, dünya sembolizminde aslan gövdeli, kanatlı ve kartal başlı yeryüzünde ve gökyüzünde yaşayan hayali bir varlıktır. Hazinenin, tapınakların, sarayların ve mezarların koruyucusu olarak bilinmektedir (N. Gardin, Olorenshaw, J. Gardin, Klein, 2019: 243). Firavunu sembolize eden Grifon, onun ölüm sonrası huzurunun bekçisi olarak ifade edilmektedir (Çakır ve Yağıza, 2012: 64). Yaşar Çoruhlu; “Grifonlar göğü, tan ağarışını, ilim, irfan, kuvvet gibi kavramları ifade eder. Türk sanatında özellikle kartal başlı grifonlar yaygın olarak görülür. M.Ö. 2. Binyılda Shang devrine ait koyun kürek kemiklerinde yırtıcı kuşların Gök Tanrı’nın simgesi” (Çoruhlu, 2020: 263) olduğuna dair tespitlerde bulunmuştur.

Griffin/Grifon adlı mitolojik kuşun ölüm ile ilişkisi, erken zamanların çeşitli uygarlıkları olan Yunan ve Roma uygarlıklarında ölüm meleği olarak adlandırılmasına dayanmaktadır. Minos sanatında toprak lahitlerde, Yunan-Roma lahitlerinde ve Sunaklarda, Hellenistik vazolarda, rastlamanın yanı sıra ölüm kültürüyle ilişkili en eski örneği, Sahure Tapınağında rastlanmaktadır. Ayrıca bu kuş figürü, Gılgamış destanında yer alan ölüm kuşu ile benzer özellik göstermektedir (Çakır ve Yağıza, 2012: 64).

Grifon kuşu, Türk kültüründe farklı isimler ile adlandırılmıştır. Bunlardan biri Kırankuşu/ Kırık olarak geçmektedir. Köken olarak Altay Türkçesinde, “kır” sözcüğünün yok etmek, öldürmek anlamına gelmesinden dolayı, Kıran ve Kırık isimleri de ölüm

anlamına gelmektedir. Bu mitolojik varlıklar, Türk kültürü dairesinde karşımıza çıkan ecel kuşu veya ölüm kuşunu sembolize etmektedir (Yiğit, 2022: 36). Türk halk şiirinde sık sık görülen ecel kuşu motifi, farklı milletlerin mitolojilerinden aktararak ilkel dönemlerin, uygarlıklarında karşımıza çıkmaktadır. Türk mitolojisinde de görülen bu masalsı varlık, türkülerimize konu edilmiştir. Ayrıca 3943 nolu “Bu Dağlar Kömürdendir” adlı türküde;

“Feleğin bir guşu var

Pençesi demirdendir” mısralarında da bu türküde yer alan Griffin(Grifon), Kırankuşu, Kırık isimleriyle geçen ecel/ölüm kuşunu çağrıştıran mısralar mevcuttur. Türküde ölüm, şehit olarak ölmek kategorisinde değerlendirilerek mitolojik/masalsı bir yaratık biçiminde tasvir edilmiş, “ecel kuşu” motifiyle çerçevelenmiştir.

4.7.2. Manastır Köprüsü Dardır Geçilmez

Üçer mısralık üç bent ve ikişer mısralık üç nakarattan oluşan “Manastır Köprüsü Dardır Geçilmez” (4083) türküsü, Nihat Kaya tarafından, Rumeli yöresinden derlenmiştir. Türkü, muharebe meydanında savaşan bir asker tarafından aktarılmıştır.

“O yârin uğruna şehit giderim”

Mısraında ölüm olgusu, şehitlik mertebesi ile çerçevelenmiştir. Şehit kelime anlamı itibariyle “kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011, 2211). Mısraada söylem sahibi, sevdası uğruna ölmenin, şehitlik mertebesi sağlayacağı düşüncesiyle türküyü meydana getirdiği düşünülmektedir. Aşk ve seveda uğruna ölmenin, şehit olacağı düşüncesine dair İslam kaynakları içerisinde net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat İslamî anlayışta bu tür şehitlik kabul görmüş ve aşık’ın saf, temiz ve tutkulu bir şekilde sevdiği kişiden karşılık bulmaması sonucunda ölmesi onu şehitlik mertebesinde değerlendirileceğine inanılmaktadır. Bu durum edebî ürünlerde her ne kadar Allah aşkını tarif etse de maddi aşk üzerine çeşitli hikâyeler de mevcuttur (Cook, 2017: 189).

“Mezarımın taşı kibleye karşı”

Mısraında İslamiyet’e göre mevtanın, mezarının kibleye bakması kuralı vardır. Bu kural, Müslüman olan tüm cenazelerde zorunlu olarak uyulması gereken kurallardandır.

“Üstümdeki toprak gözümün yaşı”

Mısraında ölüm olgusu, “toprak” ve “gözyaşı” kelimeleriyle çerçevelenmiştir.

“Aneler babaler döksün gözyaşı”

Mısraında insanın ölümü sonucunda acı ve üzüntünün verdiği duygulanım ile yakınları tarafından çeşitli tepkiler verilmektedir. Ağlamak/gözyaşı dökmek de ölüm üzerine insanın ortaya koyduğu en tabii bir davranış olarak görülmektedir. Mısrada söylem sahibi, kişinin ölümü üzerine en yakını olan anne ve babasının, ağlamasını istemektedir. Türküde ölüm, şehit olarak ölmek kategorisinde değerlendirilerek şehit, mezar taşı, anne ve babanın ölüm üzerine gözyaşı dökmesi kavram ve eylemlerinde çerçevelenmiştir.

SONUÇ

Kültürün önemli unsurlarından olan gelenekler ve normlar çeşitli vasıtalarla geleceğe taşınır. Bu vasıtalarından biri de sanatsal formlardır. Müzik sanatının önemli biçimlerinden birisi olan türküler, halkın estetik duygulanımını besleyip, zevk ve beğenileri etkilemenin yanında içinde üretildiği kültürün kodlarını hayat deneyimlerini, olaylar ve olgular karşısındaki duruşlarını, karşılayışlarını da hâvidir. Bu anlamda ezgi ve söylem biçimi ile çerçevelenmiş olan türküler, yeni nesillere dolaylı olarak kültürün içinde var olan geçerli çerçeveleri sunar ve onları tanımlarına, bir yenilenmeye imkân tanır.

Yaptığımız bu tez çalışmasında, bireysel üretimler olsa da anlam yapıları, beslendikleri zemin ve sunuldukları bağlam bakımından toplumsal söylem özelliği taşıyan türkülerin, kolektif iletişimsel süreçleri tespit etmede işlevsel formlar olmasından hareketle üretim süreçleri, alımlanma süreçleri, kültürün yenilenmesi ve canlı tutulması bağlamında işlevsel olan türkü metinlerindeki çerçeve yapı ve söylemlerin tespiti üzerine bir inceleme yapılmıştır.

Halkın hayata karşı estetik bilincinin birer yansıması olarak karşımıza çıkan türküler, yaratıldıkları ve dolaşımda oldukları kültürel bağlam dikkate alınarak mitolojik, dinî, sosyolojik ve psikolojik dikkatlerle söylem çözümlemesine tabi tutulmuş, incelediğimiz türkülerde ölümün yansınışı, çerçeve niteliği taşıyan dil birlikleri ve sanatsal yapılar ölçeğinde tespit edilerek yorumlanmış, değerlendirilmiştir. Buna göre aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Haber gibi içinde somut ve gerçek bir olgu ya da olayı barındıran çerçeveler gibi türkü metinlerinde de ölüm gibi gerçek ve somut bir olguya dair algı ve duygulanım ifadelerinin sanatın estetik çehresi ile somutluğu ve gerçekliğinin sert ve soğuk çehresi kırılarık çerçevelendiği görülmüştür.

Haber çerçevelerinin, alımlayıcının tasarım ve fikirlerini oluşturulan yorum şemaları ile etkilerken türkülerdeki tematik çerçevelerin, bunu dolaylı olarak gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

Türkü biçimi sanatsal özelliği sebebi ile gerçekliğin belli bir kısmını ihsas ettirerek bünyesine alır. Haber çerçevelemesinden temel farkı olarak nedensellik ilişkisi ve moral

değerlendirmelere yer vermediği çözüm önerilerini sunmadığı tespit edilmiştir. Türkülerdeki çerçevelerde ölümle ilgili dolaylı öğreti ve kabullerin yer aldığı, geleneksel algı ve söylemlerin çerçeveleri şekillendirdiği görülmüştür.

Türkülerdeki ölüm temasına dair çerçeveler, kimi zaman görünür biçimdeyken kimi zaman örtülü yapılarda ifade edilmiştir.

Tez çalışmamızda türkülerde yer alan ölüm teması, ecel yoluyla, vurulma yoluyla, boğulma yoluyla, şehitlik yoluyla, hastalanma yoluyla, intihar yoluyla gerçekleşen ölüm kategorileri gibi kategorik başlıklar altında analiz edilmiştir. Bu kategorilere göre türkülerde en çok ecel yolu ile ölme, vurularak ölme ve boğularak ölme kategorilerine dair çerçeveler elde edilmiştir. Ayrıca kategoriler içinde yer veremediğimiz ölmeden önce ölümüne dair kavramların kullanılması ile örülen türkülerin varlığı tespit edildi.

Türkülerde ölüm olgusu, sanatın dönüştürüm ilkesine rağmen somut gerçeklikte ifade edildiği şekli ile ifade ve söylemlerle yer aldığı tespit edildi.

Özellikle ölünün yıkanması süreci, kefenlenmesi süreci, cenaze uygulamaları, yasla ilgili uygulamalar...vb. gibi ölüm sonrası uygulamaların nerede ise tabii gerçeklikleri ile yer aldığı görülmüştür.

Ölüm sonrasına ait mezar, mezar taşı, teneşir, kefen, cenaze namazı, mezar kazma, mezarın çevresini süsleme, geride kalanlara dair talepler gibi kavramlar, bazı türkülerde somut gerçeklikleri ile yer alırken bazılarının ise sanatsal dönüşümle örtülü biçimde ya da halk kültürü içindeki geleneksel söylem biçimi ile yer aldığı görülmüştür.

Ölüm sırası ve ölüm öncesine dair uygulamaların türkülerde genellikle geleneksel söylemle yer aldığı tespit edilmiştir. Ölüm öncesi, sırası ya da sonrasına dair birebir uygulamalar, her üç evreye ait duygulanımlar, geleneksel isimlendirmeler, ölüm karşısındaki geleneksel duruş, yada inanca bağlı kabullerin türküler vasıtası ile söylem stratejilerine uygun çerçevelenmiş olması, ilgili kültürün gelecek nesle taşınması bakımından oldukça önemlidir.

Çerçeveleme, sosyal gerçekliğin inşasında kritik bir faaliyettir çünkü insanların dünyayı gördüğü perspektifleri şekillendirmeye yardımcı olur. Türkülerdeki tematik kültürel çerçeveler de geleneksel kültürün yenilenmesini, yeniden hatırlanarak sürekliliğinin sağlanmasında etkindir. Türkülerin söz varlığında ölüm olgusu, genel

anlamda toplumun yaşayarak öğrendiği inanış ve uygulamalarda kendini göstermektedir. Yaptığımız bu çalışma benzer muhtevaya sahip diğer halk verimleri ile ilgili çalışmalara ışık tutacak bir nitelik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abreu, A. A. (2015). "Framing Theory in Communication Research. Origins, Development and Current Situation in Spain". *Revista Latina de Comunicacion Social*, 70, 423-450.
- Aça, M. (Ed.).(2016). *Halkbilimi El Kitabı*. Konya: Kömen Yayınları.
- Açıkel, Y. (2018). "Hz. Peygamber-Gül İlişkisi ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:30, 71-103.
- Akalın, L. S. (1993). *Türk Folklorunda Kuşlar*. Ankara: Ersa Matbaası.
- Akman, E. (2003). "Türk Kültüründe ve Azerbaycan Destanlarında At". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1), 233-248.
- Akman, E. (2008). "Yunus Emre Divânı'nda Giyim Kuşam" (Bildiri). N. Sağlam, Ö. Oğuz, N.
- Uzun (Eds). *1. Uluslararası Yunus Emre Sempozyum Bildiri Kitabı 08-10 Ekim 2008*, (ss. 312320), Aksaray: Aksaray Üniversitesi Yayınları.
- Akyüz, H. (2014). "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Renklerin Dili". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:41, 373-398.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Alptekin, A. B., Alptekin, M. (2017). "Türk Halk Anlatılarında At". Emine Gürsoy Naskali, Gülden Sağol Yüksekaya (Eds.). *At Kitabı* (ss. 413-457). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Alptekin, M. (2018). *Türk Folklorunda Deve*. Ankara: Kömen Yayınları.
- Alptekin, M. (2021). "Türk Mitolojisinde Hayvan Sembolizmi Çerçevesinde "Deve"". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 236-244.
- Altier, S. (2022). "Türk Kültüründe Leylek ve Osmanlı Sanatında İkonografisi". *Osmanlı Mimarisi Araştırmaları Dergisi*, 9(23), 125-165.

- Ansiklopedik Sözlük Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi 1* (1967). Ankara: Milliyet Yayın Limited Şirketi.
- Ansiklopedik Sözlük Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi 3* (1967). Ankara: Milliyet Yayın Limited Şirketi.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig 1 Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Araz, N., Günay, U., Tan, N., To, K. (1997). *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz (Türk Töresi)*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Armutak, A.(2004). “Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi 2. Sürüngenler, Balıklar, Kanatlılar ve Mitolojik Hayvanlar”. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 30(2), 143-157.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2015). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2016). *Türk Halk Edebiyatına Giriş (Edebiyat Tarihi/Metinler)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi Cilt.1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (1985a). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi Cilt.3*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aslan, Y., Duran, R. (2022). “Türk Sanatında “Tanrı” ve “Cennet” Damgalarının Beraber Kullanımı Üzerine”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:54, 365-390.
- Aşıkkutlu, E. (2006). “Arkasından Ağlanması Sebebiyle Ölüye Azap Edilir” Hadisine SosyoKültürel Bağlamda Bir Yaklaşım”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:31, 33-66.
- Aydın, F. (2023). “Divan Şiirinde Şerbet”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9 (3), 411-428.
- Aziz, A. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lugatı.
- Balkaya, A. (2014). “Halk Anlatılarında Kuyunun İşlevselliği Üzerine Bir Okuma”. *Milli Folklor Dergisi*, 13(102), 53-64.
- Barış, Y. İ. (2010). “Dünyada Tüberküloz’un Tarihi”. *Konuralp Tıp Dergisi*, 3(2), 1-4.
- Bascom, W. R. (2014). “Folklorun Dört İşlevi”. (Çev.: Ferya Çalış). *Halkbiliminde Kuramlar Ve Yaklaşımları 2*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*. Adana: Altınkoza Yayınları.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bateson, G.A. (1972). *Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology*. Chicago: Chicago University Press.
- Bauman, R. (2022). “Performans Olarak Sözlü Sanat”. *Milli Folklor Dergisi*, (Çev. Işıl Altun), 17(135), 271-289.
- Bekar, B. (2017). “Türklerde Kuşlarla İlgili İnanışlar”. Emine Gürsoy Naskali, Ayşe Şeker (Eds.), *Kuş Kitabı* (ss. 41-78). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Berg, B. & Lune, L. H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bucuka, Y. (2022). “Mezarcılar Üstüne Nitel Bir Araştırma”. *Marife Turkish Journal of Religious Studies*, 22(1), 223-246.
- Buffalo, G., Firedancer, S. (2007). *Şamanların Erk Hayvanları* (Çev.: Bülent Uluçer). İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Benford, R. D., Snow, D. A. (2000). “Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment”. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 611-639.
- Black, J., Green, A. (2003). *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü Tanrılar, İfridler, Semboller*. (Çev.: Necdet Hasgöl). İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Bogenbayev, N., Calmırza, A. (2014). “Eski Türk Dünya Görüşündeki “Kut” ve “Karga” Kavramları”. *Milli Folklor Dergisi*, 26(103), 69-79.
- Boratav, P. N. (2014). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu.

- Bozkurt, F. (1995). *Türklerin Dini*. İzmir: Cem Yayınevi.
- Caferoğlu, A. (1961). “Türk Onomastiğinde “Köpek” Kültü”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 9(1), 1-11.
- Cappella, J. N., Jamieson, K. H. (1997). *Spirial of Cynicism. The Press and the Public Good*. New York: Oxford University Press.
- Cereyan, S. (2023). “Âşık Veysel’in “Çiğdem Der ki” Şiirinde Çiçekler: Çiğdem, Lâle, Sümbül ve Nevruz”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı*. 241-251.
- Ceylan, Ö. (2007). *Kuşlar divanı: Osmanlı Şiir Kuşları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Cook, D. (2017). *İslam’da Şehitlik*. (Çev.: Beyza Topuz). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık. (2007).
- Coşkun, R., Altunışık, R., Yıldırım, E. (2005) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Çakır, G. Ö., Yağıza, O. (2012). “Binyılların Ağında Antik Ön Asya Grifonu: Kaynakları, Yayılımı ve Mitolojik Bağlantıları Hakkında Notlar”. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, 50-68.
- Çaydamlı, K., Batur, E. (2002). *Son Kare*. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Çevirme, H. (2008). “Türk Halk Şiirinde Renklerin Değerleri ve Anlama Katkısı”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 1(2), 92-107.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2019b). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çoruhlu, Y. (2020). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çotuksöken, B. (2002). *Felsefe: Özne-Söylem*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Çotuksöken, Y. (2004). *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Çotuksöken, Y. (1992) *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.

- Davis, R. A. (Ed.). (2022). *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*. (Çev.: Uğur Akpur). (3. bs.). İstanbul: Say Yayınları. (1964).
- Deniz, K. (2019). *Dramatik Çerçeveleme ve Televizyonda Temsil İlişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devellioğlu, H. (2010). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Duman, A. Z. (2019). *Aydın Yılmazköy Yöresi Tahtacılarında Geçiş Dönemleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duymaz, A. (2007). “Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut Kitabı’na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler”. *Milli Folklor Dergisi*, 19(76), 50-58.
- Eberhard, W. (2000). *Çin Simgeleri Sözlüğü*. (Çev.: Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (1983).
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Kitaplığı. (1956).
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt 1 Taş Devrinden Elausis Mysteria’larına*. (Çev.: Ali Berktaş). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (1976).
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Entman, R.M. (1993a). “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”. *Journal of Communication*, (43(4), 51-58.
- Eren, M. (2010). *Van Gölü Havzası Ölüm Gelenekleri ve Türk Kültür Ekolojisi İçerisindeki Yeri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, M. (2010) “Sembol Dilinin Bir Örneği Olarak Rüyalar: Türk Kültüründe Ölüm Yorumlanan Rüyalar”. *Turkish Studies*, 5(4), 1074-1099.

- Eren, M. (2012). “Türk Kültüründe Ölüm ve Toprakla İlgili İnanış ve Ritüeller”. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sayı:1. 259-271.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M. (2014). *Dede Korkut Kitabı 1 (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Ergun, C. (2011). *Türklerin Kültür Kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Ergun, P. (2011). “Bebekleri Dünyaya Leyleklerin Getirdiğine Dair İncanın Türk Mitolojisindeki Kökleri Üzerine”. *Milli Folklor Dergisi*, 12(89), 133-146.
- Ersoy, R. (2002). “Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller”. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı:54, 86-101.
- Esen, A. Ş. (1982) *Anadolu Ağıtları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Esin, E. (2004). *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu İnançları Anadolu Üçlemesi-1*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Ferris, W. R. (1997). “Halk Şarkıları Ve Kültür: Charles Seeger ve Alan Lomax”. (Çev: F. Gülay Mirzaoglu). *Milli Folklor Türk Dünyası Folklor Dergisi*, (34), 87-93.
- Feyzioğlu, N. (2017). “İdeoloji, Mantalite, Tarih ve Anlatı Kavramları Çerçevesinde Türkü (Halk Şarkısı) Biçimi”. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 3(1), 49-63.
- Freud, S. (2014). *Yas ve Melankoli*. (Çev.: Aslı Emirsoy). İstanbul: Telos Yayınevi.
- Freud, S. (2021). *Rüyaların Yorumları*. (Çev.: Dilman Muradoğlu). İstanbul: Say Yayınları. (1900).
- Fromm, E. (2017). *Rüyalar Masallar Mitler*. (Çev.: Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten). İstanbul: Say Yayınları. (1951).
- Gamson, W.A., Modigliani, A. (1989). “Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach”. *American Journal of Sociology*, 95 (1), 1-37.

- Gardin, N., Olorenshaw, R., Gardin, J., Klein, O. (2019). *Larousse Semboller Sözlüğü*. (Çev.: Beyza Akşit). İstanbul: Bilge Kültür Sanat. (2006).
- Gezer, S. (2011). *Sarıoğlan ve Çevresi Halk İnançları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Goffman, E. (1974). *Framing Analysis: An essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Goffman, E. (1981). "A reply to Denzin and Keller". *Contemporary Sociology*, 10(1), 60-68.
- Gökyay, O. Ş. (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gömeç, S. (2003). "Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22(33), 79-104.
- Görkem, İ. (2000). *Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse Ve Hikâye Repertuvarı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Görkem, İ. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar "Çukurova Ağıtları" Metin-İnceleme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gözaydın, N. (2021). "Türkülerimizden Söz Varlığımıza Katkılar". *Türk Dili Dergisi*, 16-23.
- Gözün, A. (2021). "Hadislere Göre Sırat Köprüsü ve Özellikleri". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:19, 179-211.
- Graves, R. (2010). "Yunan Mitleri Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler". (Çev.: Uğur Akpur). İstanbul: Say Yayınları. (1955-1960)
- Gülakan Kaman, S. (2015). "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine". *Turkish Studies*, 10(8), 1137-1154.
- Goldziher, I. (1997). "Ecel". *İslâm Ansiklopedisi*, (4, 104). Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Güleç, İ. (2017). *Anonim Halk Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Günay, V. D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Gündüzalp, S. (2004). *Deyimler ve Öyküleri 2*. İstanbul: Zafer Yayınları.

- Gürçay, S. (2019). "Mitolojilerde Uçan At Motifi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma". *Aydın Türk Bilgisi*, 5(1), 37-54.
- Hallahan, K. (1999). "Seven Models of Framing: Implications for Public Relations". *Journal of Public Relations Research*, (11) 3, 205-242.
- Hymes, D. (1989). "Ways of Speaking". Richard Bauman, Joel Sherzer (Eds.), *Explorations in the Ethnography of Speaking* (pp.433-451). Cambridge, Cambridge University Press.
- Hymes, D. (1975) "Breakthrough into Performance" Dan Ben-Amos, Kenneth S. Goldstein (Eds.), *Folklore Performance and Communication* (pp.11-74), Belgium, NICI, Ghent. (şehiryayınevine tekrar bak)
- İmamoğlu, V. (1997). "Uyku ve Ölümün Tabiatıyla İlgili Çağdaş Müslüman Yorumlarında Nefs ve Ruh Anlayışı". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:13. 231-245.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (2020). *Makaleler ve İncelemeler (cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnan, A. (2020). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- İşık, N. (2020). "İşlevselcilik Açısından Kuyu Motifinin Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sinemasına Yansımaları", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 26(2), 281-296.
- Jıla, N. (2013). "Orta Asya'da Kurt ve Karga Hakkındaki Mitler ve Geleneksel İnanışlar Türk Wu-Sun ve Moğollardan Örnekler". (Çev.: Halil İbrahim Şahin). *AKAD*, 1(2), 77-88.
- Jones, C. (2004). *Huzur İçinde Yatsın (Ölüme Dair Herşey)*. (Çev.: Mehmet Gürsel). İstanbul: Dharma Yayınları (1997).
- Jung, C. G. (2019). *Dört Arketip*. (Çev.: Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları. (1976).
- Kafalı, M. (1996). "Türk Kültüründe Renkler", Sadık Tural, Elmas Kılıç (ed.). Nevruz ve Renkler, (ss. 49-54). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- Kalafat, Y. (1990). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (1998). *Kuzey Azerbaycan- Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dinî İzleri Dinî Folklorik Tabakalaşma-*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2004). *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi. Kalafat, Y. (2006). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları 1-4*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2009). *İslâmiyet ve Türk Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2012). *Azerbaycan- İran- Anadolu- Irak Halk İnançları Hattı*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2012). *Anadolu Aşiretlerinde Mitolojik Bulgular*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kanar, M. (2017). *Etimolojik Osmanlı-Türkçe Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Karaca, F. (2018). “Mezar Taşı Metinleri”. Emine Gürsoy Naskali, Gülден Sağol Yüksekaya (Eds.). *Uçmağa Varmak Kitabı*. (ss.75-92). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karaoğlu, H. (2003). “Pazarcık Yöresi Alevilerinde Ölüm ve Ölü ile İlgili Uygulamalar”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 37-52.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, M. (2019). “Kur’ân’da Vezn, Mîzân ve Mevzûn Kelimeleri -Vücûh ve Nezâir Bağlamında Bir İnceleme-“. *Usul İslam Araştırmaları*. Sayı:31, 9-36.
- Kayabaşı, O. A. (2013). *Taşeli Yöresi Geçiş Dönemleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, Y. Z. (2006). “Şanlıurfa Halk Kültüründe Ölüm”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:16, 7-41.

- Kınık, M. (2011). “Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(1), 136-150.
- Kocaman, A. (2009). “Dilbilim Söylemi”. Ahmet Kocaman (Ed.), *Söylem Üzerine* (ss.1-11). Ankara: Odtü Yayıncılık.
- Köksal, M. Â. (2014a). *Peygamberler Tarihi 1*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Köprülü, F. (2012). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Küçük Durur, E. (2011). “İnşacı Yaklaşım İçinde Çerçeveleme Kuramı ve Haberin Çerçevesi”. *Atatürk İletişim Dergisi*, (2), 21-31.
- Lvova, E.L., Oktyabrskaya, İ.V., Sagalayev, A.M., Usmanova, M.S., (2013). *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri: İnsan ve Toplum*. (Çev.: Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları. (1989).
- Malinowski, B. (2016). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. (Çev.: Deniz Uludağ) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Malpas, J., Solomon, R. C. (2006). “Ölüm ve Felsefe: Giriş”. Jeff Malpas, Robert C. Solomon (Eds.), *Ölüm ve Felsefe*, (Çev.: Nur Küçük). (ss.15-20). İstanbul: İthaki Yayınları. (1998).
- Merriam, A. P. (1964) *The Anthropology Of Music*. Evanston: Northwestern University Press.
- Mirzaoğlu, F. G. (2000). *Zeybek Türküleri ve Dansları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nisan, F. (2022). *Haberdeki Çerçeve Uygulama Örnekleriyle Çerçeveleme Kuramı ve Yöntemi*. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Oğuz, Ö. (Ed.) (2020). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Olgunsoy, B. (2017). *Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki ve Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onay, A. T. (1996). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirinde Şekil Ve Nevi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oral, M., Deran, E. (2018). “İkitelli Cura (Ruzba) İcrası, Aktarımı ve Âşık Nesimi Çimen’in bu Bağlamdaki Yeri ve Önemi”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(21), 53-68.
- Ospanova, G. (2016). “Yunus Emre Divanında Ölümü Güzelleştiren İfadeler”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. Sayı:41, 131-149.
- Ögel, B. (2014b). *Türk Mitolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971) *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Örnek, S.V. (2014). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Bilgesu.
- Örnek, S. V. (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerinin Etnolojik Tetkiki*, Ankara: Bilgesu.
- Özarslan, H. (2007). *Çerçeveleme Yaklaşımı Açısından Haber Çerçevelerinin İzler Kitle Düşünceleri Üzerindeki Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbek, M. (1994). *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özsoy, B. S. (2005). *Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztelli, C. (1958). *Halk Türküleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Radloff, W. (2008). *Türklük ve Şamanlık*. (Çev.: A. Temir, T. Andaç, N. Uğurlu). İstanbul: Örgün Yayınevi. (1983).
- Redeker, H. (1986). *Edebiyat Estetiği*, Ankara: Kuzey Yayınları.
- Reese, S. D.(2001). “Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research”. S. D. Reese, O. H. Gandy, A. E. Grant (Eds). *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World* (pp.7-31). Mahwah New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. (Çev.: Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (1999).

- Roux, J. P. (2002). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çev.: Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.(1984,1996).
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı-Türkçe Sözlüğü*, (2. bs.). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Polat, N. H. (2001). *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Güldeste*. İstanbul: Kitabevi.
- Propp, V. (2018). *Masalın Biçimbilimi*. (Çev.: Mehmet Rifat, Sema Rifat).İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1965-1970).
- Saçlı, M. (2020). “İncir ve Zeytin: Tîn Sûresi Bağlamında Kur’ân’ın Teşrîfine Mazhâr Olmuş İki Nimet”. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:10, 216-239.
- Sağır, A. (2014). *Ölüm Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sağır, A. (2013). “Ölüm, Kültür ve Kimlik İçinde Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği”. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı:98, 125-137.
- Sağol Yüksekaya, G.(2018). “Türklerde Ölümün Algılanışı -‘Ölmek’ Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle-”. Emine Gürsoy Naskali, Gülden Sağol Yüksekaya (Eds.), *Uçmağa Varmak Kitabı* (ss.3-40). İstanbul: Kitabevi.
- Sami, Ş. (t.y.). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sayıl, İ. (1992). “Olağanüstü Koşullarda Krize Müdahalenin Yeri ve Önemi”. *Kriz Dergisi*, 1 (1), 4-7.
- Sayın Alsan, Ş. (2022). “Türk Kültüründe Ölüm Olgusu ve Ölüm Sonrası Ritüeller”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*.15(37), 179-196.
- Savaş, H. (2007). *Safranbolu ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Bakımından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schafer, M., O’Neill, S. (2017). “Frame Analysis in Climate Change Communication: Approaches for Assessing Journalists minds, Online Communication and Media Portrayals”. *Zurich Open Repository and Archive, University of Zurich*, 1-35.
- Schimmel, A. (2004). *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*. (Çev.: Ekrem Demirli). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (1994).

- Schimmel, A. (t.y.). Sayıların Gizemi. (Çev.: Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.(1991).
- Selçuk, A. (2004) “Tahtacılar da Ölüm Fenomeni”, *Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:3, 119-139.
- Sezen, L. (2005). “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, 185-195.
- Şahismailoğullar, N. (2000). *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*, Ankara: İtalik Yayınları.
- Şen, A. (2023). *Adana Tahtacılarında Ölüm ile İlgili İnanış ve Ritüeller: Nergizlik Köyü Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü.
- Şeşen, R. (2010). *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Şibay, H.S. (1997). “Cennet”. *İslâm Ansiklopedisi*, (3,102). Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Şibay, H.S. (1997). “Cehennem”. *İslâm Ansiklopedisi*, (3,45). Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Şimşek, E. (2019). “Azrail İncancının Türk Halk Kültürüne Yansımaları”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 7(18), 11-26.
- Tannen, D. (1979). “What’s in a Frame? Surface Evidence for Underlying Expectations”. Roy O. Freedly (Ed.), *New Directions in Discourse Processing* (pp.137-181). Norwood, NJ: Ablex.
- Tanrıbuyurdu, G. (2010). “Bir Kültür Taşıyıcısı Bir Gizli Dil: Klasik Türk Şiirinde Mendil”. *Milli Folklor Dergisi*, 22(87), 196-203.
- Tanyıldızı, E. (2021). “Elazığ Halk Kültüründe Ölüm Gelenekleri”. *Turkish Studies*, 16(4), 2561-2571.
- Tanyu, H. (1975). “Türklerde Ağaç ile İlgili İnançlar”. *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, 129142.
- Torebekkyzy, L. (2020). “Türk Halk Kültüründe ve Edebiyatında Yedi Sayısı”. *Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 8(1), 82-91.

- Toven, M. B. (2004). *Yeni Türkçe Lügat*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tryjarski, E. (2012). *Türkler ve Ölüm* (Çev.: Hafize er). İstanbul: Pinhan Yayıncılık. (1991).
- Tunçel, G. (1989). *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Türk Dil Kurumu, (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uysal, Y. (2021). “Halk ve Divan Edebiyatı Müşterekliği Bağlamında Karacaoğlan Şiirlerinde ve Bâkî Divanı’nda Kumru Kuşu”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5, 195206.
- Ünal, Ö. (2023). “İşlevsel Halkbilimi Kuramı Çerçevesinde Türk Halk Kültüründe Mendil”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(41), 98-12
- Van Gorp, B. (2007). “The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back in”. *Journal of Communication*, 57(1), 60-78.
- Veinstein, G.,esen Vatin, N. (2011) “II. Mehmed’in Ölümü (1481)”. Gilles Veintein (Ed.), *Osmanlılar ve Ölüm* (ss.227-251), (Çev.: Elâ Gültekin). İstanbul: Yapı kredi Yayınları. (1996).
- Volkmer, I. (2009). “Encyclopedia Of Communication Theory”. Littlejohn S. W. & Foss K. A. (Eds), *Framing Theory* (407-409). California: Sage Publications.
- Yakıcı, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü (Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalom, I. D. (2017). *Güneşe Bakmak- Ölümle Yüzleşmek*, (Çev.: Zeliha Babayigit). İstanbul: Pegasus Yayınları (2008).
- Yardımcı, M. (2013). *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
- Yeniay, Ş., Doğan, Z., Sancı, A. (2023). “ Türk Kültüründeki Ölüm Algısının Tabu ve Kaçınma Bağlamında Cenaze Törenlerine Etkileri”. *Uluslararası Halkbilim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 237-249.

- Yeşil, Y. (2012). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşil, Y. (2014). “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 117-136.
- Yiğit, F. M. (2022). “Türk Kültür ve Sanatında: Kırankuş/Karakuş/ Ecel Kuşu/Ölüm Kuşu/Felek Kuşu/Griffin/Kırık. (81-36)
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, P. (2012). “Menengiçten Şuruba: Gaziantep’te İçecek Kültürü”. *Folklor Edebiyat*, 18(69), 25-39.
- Yılmaz, O. (2014). “Toprak Başa, Baş Toprağa” Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiir’ine Yansımaları”. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı:101, 171-181.
- Wilkinson, K. (2021). *Semboller ve İşaretler*. (Çev.: Seda Toksoy). İstanbul: Alfa Yayınları. (2008).

İNTERNET KAYNAKLARI

- Bardakoğlu, A. (1999). “İskat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/iskat> (11.06.2024).
- Birişik, A. (2007). “Rahmet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/rahmet> (11.06.2024)
- Demirci, K. (2001). “Kabir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kabir> (16.07.2024).
- Gürkan, S. L.(2007). “Ölüm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/olum> (11.06.2024).
- <https://www.repertukul.com>
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü* (Elektronik Sürüm).

Keskin, M. (2022). “Kefen”, TDV İslâm Ansiklopedisi,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kefen> (11.06.2024).

Kılavuz, A. S. (1991). “Azrail”, TDV İslâm Ansiklopedisi,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/azrail> (11.06.2024).

Topaloğlu, B. (1993). “Cehennem”, TDV İslâm Ansiklopedisi,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/cehennem> (11/06/2024).

Toprak, S. (2020), “Mîzan”, TDV İslâm Ansiklopedisi,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/mizanahiret> (11/06/2024).

Uludağ, S. (2007), “Nûr”, TDV İslâm Ansiklopedisi,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/nur1> (11.06.2024).

EKLER

TÜRKÜ METİNLERİ

RN-20 Hastane Önünde İncir Ağacı

Hastane önünde incir ağacı (anem ağacı)

Doktor bulamadı buna ilâcı (anem ilâcı)

Baştabip geliyor zehirden acı (anem vay acı)

Garip kaldım yüreğime derdoldu (anem derdoldu)

Ellerin vatani bana yurdoldu (anem yurdoldu)

Mezarımı kazın bayıra düze (anem vay düze)

Yönünü çevirin sıladan yüze (anem vay yüze)

Benden selâm söylen sevdiğimize

Başına koysun karalar bağlasın (anem bağlasın)

Gurbet elde kaldım diye ağlasın (anem bağlasın)

RN-146 Üç Gün Evvel Geldi Gelin Alıcı (Hürmüz Gelin)

Üç gün evvel geldi gelin alıcı

Denizde (de) boğuldum yoktur ilacı

Anam babam kimden olsun davacı

Alma (da) dalgam alma yeni gelini

Gümüş (de) kemer sıkılmış ince belini

Çeyizim sandıkta basılı kaldı

Elbisem duvarda asılı kaldı

Benim nazlı yarım kimlere kaldı

Alma (da) dalgam alma yeni gelini
Gümüş (de) kemer sıkılmış ince belini

Haydin kızlar kalkın yola duralım
Hürmüz gelin geçecek onu görelim
Öğlen namazını bizde kılalım

Alma (da) dalgam alma yeni gelini
Gümüş (de) kemer sıkılmış ince belini

RN- 316 Gediz Pazarı

Gediz pazarıdır benim pazarım
Akdağ yaylasında kaldı mezarım
Sağ olaydım şu yayla da gezeydim

Ne diyeyim ay Ahmet ne diyelim
Allahtan oldu
Bizim bizim kavuşmamız
Mahşere kaldı

Hisarköyden çıktım başım selamet
Akdağ yaylasında koptu kıyamet
Beni vuran Uzunoğlu Del' Ahmet

Ne diyeyim ay Ahmet ne diyelim
Allahtan oldu
Bizim bizim kavuşmamız
Mahşere kaldı

RN- 381 Alimin Çamda Buldum İzini

Alimin çamda buldum izini (ben yandım aman)
 Duman sandım ayağını tozunu (Alim)

Alim Alim, nazlı yârim
 Tenhalarda buluşalım

Alimi ormanlıkta bastılar (ben yandım aman)
 Mendilini gül dalına astılar (Alim)

Alim Alim, nazlı yârim
 Tenhalarda buluşalım

Evlerinin önü yoldur geçilmez (ben yandım aman)
 Soğuktur suları bir tas içilmez (Alim)

Alim Alim, nazlı yârim
 Tenhalarda buluşalım

RN-401 Uzun Olur Ahlatlı'nın Çalısı

Uzun (da) olur Ahlatlı'nın çalısı
 Başındadır Ayrancı'nın yarası (yarası aman)
 Deli (de) olmuş Sandıkçı'nın anası
 Kanlı (da) çaylar akıp gider engine (engine aman)

Yeni (de) yola yeşil direk diktiler
 Üstümüze gürgen dalı örttüler (örttüler aman)
 Ölüsünü arabaylan gettiler
 Gâvur (da) macır vurdu (da) gitti emmimi (emmimi aman)

RN- 428 Köprüye Varınca

Köprüye varınca köprü yıkıldı
 Üçyüz atlı birden suya döküldü
 Nice yiğitlerin beli büküldü

Kızılırmak nettin allı gelini
 Nasıl yedin benim suna boylumu

Kızılırmak parça parça olasın
 Her parçanı bir diyara salasın
 Sende benim gibi yârsız kalasın

Kızılırmak nettin allı gelini
 Nasıl yedin benim suna boylumu

Anası der ben kızımı veremem
 Babası der ben sözümünden dönemem
 Kardeşi der ben kanına giremem

Kızılırmak nettin allı gelini
 Nasıl yedin benim suna boylumu

RN- 560 Dömeke Yandı Gene

Dömeke yandı gene
 Yolunu döne döne
 Arkadaşım ben vuruldum
 Bir yudum su ver bana

Telgraflar vuruldu
 Her düvele duyuldu

Yetişin arkadaşlar
Muharebe kuruldu

Taburlarım yörüdü
Çöl ovayı bürüdü
Edirne ovasında
Beyaz tenim çürüdü

RN- 619 Şişmanoğli Vurdiler

Şişman oğli vurdiler
Kayalara serdiler
Daha canı çıkmadan
Salini bağladiler

Ey gidi Şişman oğli
Severdin Güllizari
Yeşil sandala benzer
Şişman oğli mezari

RN- 716 Gemiler Posta Posta

Gemiler posta posta
Aspalı karısı yasta
Dervişanın Mustafası
Sakızdaki mahpusta

Tosun Mehemmedim
Yaraladın kıydın Mehemmedim
Ecelsiz ölen Mehemmedim
Gençliğine doymayan Mehemmedim

Mendil aldım bohçadan
 İbret alın Hatçadan
 Aspalının Mehemmedin
 Çevresi de çıktı bahçadan

Tosun Mehemmedim
 Yaraladın kıydın Mehemmedim
 Ecelsiz ölen Mehemmedim
 Gençliğine doymayan Mehemmedim

Kapılar aralandı
 Mehemmet yaralandı
 Anasının babasının
 Ciğeri paralandı

Tosun Mehemmedim
 Yaraladın kıydın Mehemmedim
 Ecelsiz ölen Mehemmedim
 Gençliğine doymayan Mehemmedim

RN-994 Değirmen Başında Vurdular Beni

Değirmen başında vurdular beni
 Kirli tütünlüğe (oğul oğul oğul) sardılar beni

Vurma ragıp vurma nar danesiyem (vuy)
 Anamın babamın (oğul oğul oğul) bir danesiyem

Değirmen başında (vuy) ana tepem (vuy)
 Gaytan bıyıklaran (oğul oğul oğul) gül suyi serpem
 Vurma ragıp vurma nar danesiyem (vuy)

Anamın babamın (oğul oğul oğul) bir danesiyem
 Atımı bağladım nar ağacına (vuy)
 Perçemim dolaştı (oğul oğul oğul) gül ağacına

Vurma ragıp vurma nar danesiyem (vuy)
 Anamın babamın (oğul oğul oğul) bir danesiyem

RN- 1132 Çekin Kıratımı

Çekin kıratımı nalbant nallasın
 Vur Celal boynumda ganım damlasın
 Ört anem yazmayı sinek gonmasın

Kıyma Celal kıyma nar tanesiyem
 Annemin babamın bir tanesiyem

Çekin kıratımı vurun gemini
 Üstüne binenler sürsün demini
 Kardeşim mustafa versin emiri

Kıyma Celal kıyma nar tanesiyem
 Annemin babamın bir tanesiyem

Varın söylen anneme kıratı satsın
 Kanlı gömleğimi de bağrına bassın
 Kardeşim almazsa düşmana kalsın

Kıyma Celal kıyma nar tanesiyem
 Annemin babamın bir tanesiyem

Tabutumun altı boyuna çatlak
Sol yanımdan girdi de gameyle bıçak
Beni vuran zalim alçaktır alçak

Kıyma Celal kıyma nar tanesiyem
Annemin babamın bir tanesiyem

RN-1240 Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam

Şu uzun gecenin gecesi olsam
Sılada bir evin bacası olsam (anam anam anam)
Dediler ki nazlı yarin pek hasta
Başında okuyan hocası olsam (anam anam anam)

Evlerinin önü üç ağaç çınar
Dillerim tutuşur yüreğim yanar (anam anam anam)
Eşinden ayrılan böyle mi yanar
Anam anam hangi derdime yanam (anam anam anam)

Katıpler oturmuş yazıya bakmaz
Herkes sevdiğini dilden bırakmaz (anam anam anam)
Hey allah'tan korkmaz kuldan utanmaz
Gönül defterinden sildin mi beni (anam anam anam)

RN-1522 Çıgırışır Bülbüller

Çıgırışır bülbülller gelmiyor bağban
Hoyrat dost bağından (yar yar) gül aldı gitti
Yüz bin mihnet ile bir bağ bitirdim
Ben yarı bezettim (yar yar) el aldı gitti

Yüzbin mihnet çektim bir daha gerek

Hayli ömür ister (yar yar) bir daha gerek
 Yari elden aldı o kanlı felek
 Aktı gözüm yaşı (yar yar) sel oldu gitti

Nazlı yardan kem haberler geliyor
 Dostlarım ağlıyor (yar yar) düşman gülüyor
 Dediler ki Sefil Emrah ölüyor
 Kimi kazma kürek (yar yar) bel aldı gitti

RN-1631 Kütahya'nın Pınarları Akışır

Kütahya'nın pınarları akışır
 Devriyeler kol kol olmuş bakışır
 Asalıya çuha şalvar yakışır

Amman amman vehbim öyle böyle olur mu
 Ah ben ölürsem dünya sana kalır mı

Salım geldi musallaya dayandı
 Kar beyaz tenim vehbim al kanlara boyandı
 Seni vuran oğlan nasıl dayandı

Amman amman vehbim öyle böyle olur mu
 Ah ben ölürsem dünya sana kalır mı

RN-1757 Al Yeşil Dökün Anneler

Al yeşil dökün anneler mezar taşıma
 Gelen ağlar giden ağlar ah bu genç yaşıma
 Bu ne felaketti geldi başıma
 Rahmetmiyor zalim felek kanlı yaşıma

Kuloğlu'yum mesare de bin rahmet olsun
 Yüreğimden vurdular beni tabip ne yapsın
 Potin ayağında ıgal başımda kalsın
 Ciğerimden vurdular beni doktor ne yapsın

RN-1920 Bağlandı Yollarım Çaresiz Kaldım

Bağlandı yollarım kaldım çaresiz oy
 Gayrı dünya bana aralandı gel gel
 Derildi defterim arsız amansız oy
 Üst üste dizildi sıralındı gel gel

Yavrum gel gel
 Gülüm gel gel
 Canım gel gel
 (gurban gel gel)

Yari görse idim haftada ayda oy
 Sevip ayrılmaktan ne buldum fayda oy
 Azrail göğsümde canım hay hayda oy
 Ciğerimin başı yarelendi gel gel

Yavrum gel gel
 Gülüm gel gel
 Canım gel gel
 (gurban gel gel)

Karac'oğlan der ki başa yazıldı oy
 Gözün yaşı sel sel oldu süzüldü oy
 Kefenim biçildi kabrim kazıldı oy
 Mezarımın üstü karalandı gel gel

Yavrum gel gel
 Gülüm gel gel
 Canım gel gel
 (gurban gel gel)

RN-1953 Kabaralı Sandığım

Kabaralı sandığım
 Açılmıyor yandığım
 İstedim alamadım
 O dur benim yandığım

Peştemalin iki kat
 Sar beline beline
 Eğer bacım ölürse
 Ben gidemem yerine

Derenin kıyısında
 Yılanın kemikleri
 Hiç aklımdan çıkmıyor
 Yarimin dedikleri

RN-1972 Bergama'nın Hanları

Bergama'nın hanları
 Yeşil de boya camları
 Sol yanından vuruldu (izzet'im)
 Akıyoru kanları

Lofçalı'yı bastılar
 Çalıya da mavzer astılar
 Al'efenin ülüsünü (izzet'im)
 Bir kamaya astılar

Lofçalı'nın alt yanında
İnden aman evim var
Aliverin tabancamı (izzet'im)
Senden başka kimim var

RN-1991 Hanların Önüne Hasır Yayıldı

Hanların önüne (de hasır) hasır yayıldı
Hasırın üstüne (de dostlar aman) ganım saçıldı
Herkes sevdiyini aldı (aldı) da seçildi

Ağlayın dostlarım ağlayın salim geçiyor
Selam da söyleyin nazlı yare boynum gidiyor

Bileceğin ortasında büyük çınarı
Dallarına bağladılar (aman) yağlı urganı
Üstüne örtmüşler telli yorganı

Ağlayın dostlarım ağlayın salim geçiyor
Selam da söyleyin nazlı yare boynum gidiyor

RN-2051 Adatepe

Adatepe adatepe
Yağmur yağar sere serpe
Asiye'yi sele verdik
Daha yavruları görpe (ölem görpe)
(yavruları galdı görpe)

Bu vali de ağır vali
Gumandanı çağır vali
Gelinleri su götürmüş
Askerleri goyur vali

RN-2145 Gurbet Elde Baş Yastığa Gelende

Gurbet elde baş yastığa gelende
 Gayet yaman olur işi garibin
 Gelen olmaz giden olmaz yanına
 Sızılar toprağı daşı garibin

Anan yok ki yaka yıka yaş döke
 Bacım yok ki saçlarından saç söke
 Gardaş yok ki mezerime daş dike
 Bir çalıdır mezer daşı garibin

RN-2198 Kara Yer Kara Yerde

Kara yer kara yerde
 Gül biter kara yerde
 Verin benim yarimi
 Başkası kara yerde

Le le nesi nesine
 Kurbanım kız sesine
 Hastalandım gelmedin
 Geldin son nefesime

Kara kaş boyanır mı
 Buna can dayanır mı
 Nessem şirin uykuda
 Öpersem uyanır mı

Le le nesi nesine
 Kurbanım kız sesine
 Hastalandım gelmedin
 Geldin son nefesime

Çemen yeşil boyanmaz
 Seseleşsem yar oyanmaz
 Yar orada ben burada
 Buna canlar dayanmaz

Le le nesi nesine
 Kurbanım kız sesine
 Hastalandım gelmedin
 Geldin son nefesime

RN-2303 Dostun Bahçesine Bir Hoyrat Girmiş

Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
 Kurudur hey benli dilber kurudur
 Gülünü dererken dalını kırmış
 Kurudur hey benli dilber kurudur
 (canlar kurudur)

Bu meydanda serilidir postumuz
 Çok şükür mevlaya gördük dostumuz
 Bir gün kara toprak örter üstümüz
 Çürüdür hey benli dilber çürüdür
 (canlar çürüdür)

Abdal pir sultan'ın başından başlar
 Eyileri kor da kötüyü taşlar
 Bin çiçekten bir kovana bal işler
 Arıdır hey benli dilber arıdır
 (canlar arıdır)

RN-2384 Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek

Kalksak bu yerlerden hicret eylesek
 Yarene yoldaşa mihnet eylesek
 Yari arzulayıp niyet eylesek
 Hele yolum bir ormana düşüpdü

Ormandan çıkanı çekerler dara
 N'olur pirim beni bu yerde ara
 Önümüze çıktı balkı buhara
 Benim yolum bir diyara düşüptü

Oturur oturur kendin överler
 Huzuru mahşerde boyun eğerler
 Birgün olur gelip kapın döğerler
 Eğer dövmüş isen el kapısını

Elli gündür bu dağları aşalı
 Altmış gündür yar peşine düşeli
 Eğlen yiğit odaları döşeli
 Yari bulamazdı bilmem kaç gündür

Elli gündür altmış gündür yüz gündür
 Siyah zülfün mah yüzüne düşsündür
 Açma tabip yarelerim azgındır
 Yarem merhem tutmaz bilmem kaç gündür

Kadir mevlam senin hikmetin çoktur
 Bir kul gördüm mermer taştan içeru
 Kalbi kırıp gönül yıkıcı olma
 Birgün olur yandırırılar yara yardan içeru

Asla bu meslekte elin olmazsa
 Blble münasip gln olmazsa
 Davayınan sultan olsan ne fayda
 Lokman'ınan mihman olsan ne fayda

RN-2405 Yüksek Tepede Harman Tozu Savrulur

Yüksek tepede harman tozu savrulur
 Üvey annem veyliğini ayırır
 Üvey babam ciğerimi kavurur

Kullar ölüp ksz ocuk kalmasın
 Bu dünyada yetim ocuk kalmasın

şimdi benim kszliğm bilinsin
 Ciğerlerim delik delik delinsin
 Gmleceğim delik delik delinsin

Kullar ölüp ksz ocuk kalmasın
 Bu dünyada yetim ocuk kalmasın

Bizim köyün develeri geç gelir
 Akşam olur kardeşlerim a gelir
 şimdi bana bu ayrılık g gelir

Kullar ölüp ksz ocuk kalmasın
 Bu dünyada yetim ocuk kalmasın

RN-2412 Kızılırmak Parça Parça Olaydın

Kızılırmak parça parça olaydın
 Her parçası bir diyarda kalaydın
 Sen de benim gibi yarsız olaydın

Yedin kızılırmak allı gelini
Balıklar mı yedi datlı dilini

Avcı gelsin şu kartalı vuralım
Dalgıç gelsin şu gelini bulalım
Güveyiye kara haber verelim

Yedin kızılırmak allı gelini
Balıklar mı yedi datlı dilini

RN-2413 Ayşe'min Yeşil Sandığı

Ayşe'min yeşil sandığı
Daha elinin değdiği
Hiç aklımdan çıkmıyorur
Gapılıp sele gittiği

Aman ayşe'm mor menevşem
Dağlar başı duman ayşe'm
İndim ürgüp çöllere
Geleceğim güman ayşe'm

Gara çadır eğmeyinen
Göğsü sedef düğmeyinen
Adam gendin sele m'atar
Gayın baba döğmeyinen

Aman ayşe'm mor menevşem
Dağlar başı duman ayşe'm
İndim ürgüp çöllere
Geleceğim güman ayşe'm

Gara çadırlar guruldu
 İçinde demler sürüldü
 Ağlama sevgili ayşe'm
 Gayınpederin vuruldu

Aman ayşe'm mor menevşem
 Dağlar başı duman ayşe'm
 İndim ürgüp çöllere
 Geleceğim güman ayşe'm

RN-2442 Âdem Gardeş Dedim Geldim Yanına

Âdem gardeş dedim geldim yanına
 Nasıl kıydın benim tatlı canıma
 Hısımlarım komaz bunu (da) yanına
 Doyamadım sana nazlı naime'm

Annem annem annem beni vuran âdem
 Doymadım sana nazlı naime'm

Yüksekten götürün benim (de) salımı
 Düşmanlarım görmesin akan kanımı
 Anneme söylemeyin garip halimi
 Doyamadım sana nazlı naime'm

Annem annem annem beni vuran âdem
 Doymadım sana nazlı naime'm

Annem yoktur benim suyumu (da) verecek
 Babam yoktur benim salıma girecek
 Gardeşlerim yoktur ahtımı alacak
 Âdem yaptıkların yanına mı kalacak

Annem annem annem beni vuran âdem
Doymadım sana nazlı naime'm

Anneme söyleyin lambalar yakmasın
Güvey elbiselerimi askıya asmasın
Oğlum gelecek diye yollara bakmasın
Doyamadım sana nazlı naime'm

Annem annem annem beni vuran âdem
Doymadım sana nazlı naime'm

RN-2472 Bu Dünyanın Devranına Aldanma Gönül Aldanma

Bu dünyanın devranına
Aldanma gönül aldanma
Zilli çanlı kervanına
Aldanma gönül aldanma

Güldürür yüze devranı
Birgün okutur fermanı
Bulaman derde dermanı
Aldanma gönül aldanma

Bilir misin neden nesin
Birgün kesilecek sesin
Çürür cisminle kafesin
Aldanma gönül aldanma

Evden barktan geçeceksin
Ecel tasın içeceksin
Ne ektinse biçeceksin
Aldanma gönül aldanma

Gelmemişken ölüm cana
 Ağla yalvar yana yana
 Haktan yardım olsun sana
 Aldanma gönül aldanma

Cafer sözünü kısa kes
 Kemalata eyle heves
 Menzil almaz tamah nekes
 Aldanma gönül aldanma

RN-2534 Deli Gönül

Daha senden gayrı âşık mı yoktur
 Nedir bu telaşın vay deli gönül
 Hele düşün devr-i âdemden beri
 Neler gelmiş geçmiş say deli gönül

Şu fani dünyadan umudunu üz
 İnanmazsan var kitaba yüz be yüz
 Evin mezaristan malın bir top bez
 Daha duymadınsa duy deli gönül

Günde bir yol duman çöker serime
 Elim ermez gidem kisb-ü karıma
 Kendi bildiğine doğrudur deme
 Var iki kamile sor deli gönül

Gördüm iki kişi mezar eşiyor
 Gam gasavet gelmiş boydan aşıyor
 Çok yaşayan yüze kadar yaşıyor
 Gel de bu rüyayı yor deli gönül

Mevlam kanat vermiş uçamıyorsun
 Bu nefsin elinden kaçamıyorsun
 Ruhsati dünyadan geçemiyorsun
 Topraklar başına vay deli gönül

RN-2576 Hüseyinik'ten Çıktım Şehir Yoluna

Hüseyinik'ten çıktım şehir yoluna
 Can ağrısı tesir etti koluma
 Yaradanım merhamet et kuluna

Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana kasti ne

Telgırafın direkleri sayılmaz
 Atı hanım baygın düşmüş ayılmaz
 Böyle canlar teneşire konulmaz

Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana kasti ne

Lütfü gelsin telgırafın başına
 Bir tel versin musul'da kardaşıma
 Bu gençlikte neler geldi başıma

Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana kasti ne

RN-2661 Çalın Davulları Çaydan Aşağıya

Çalın davulları çaydan aşağıya amman
 Mezarımı kazın bre dostlar belden aşağıya
 Koyun sularımı kazan doluncaya amman

Aman ölüm zalim ölüm üç gün ara ver
Al başımdan bu sevdayı götür yare ver

Selanik içinde selam okunur amman
Selamın sedası bre dostlar cana dokunur
Gelin olanlara kına yakılır amman

Aman ölüm zalim ölüm üç gün ara ver
Al başımdan bu sevdayı götür yare ver

Selanik selanik viran olasın amman
Taşını topracığını seller alsın
Sen de benim gibi yarsız kalasın amman

Aman ölüm zalim ölüm üç gün ara ver
Al başımdan bu sevdayı götür yare ver

RN-2675 Ölüm Yakamdan Dutma Git

Ölüm yakamdan tutma git
Gençlik çağım geçende gel
Gurbet elde merhamet et
Var sılama göçende gel
(git sılama göçende gel)

Şu dünyanın hevasından
Geçmez gönül davasından
Yavrularım yuvasından
Ganatlanıp uçanda gel
(ganatlanıp uçsunda gel)

Feymani'nin ladesini
 Takib eyle vadesini
 Ölümsüzlük badesini
 Yar elinden içinde gel
 (dost elinden içende gel)

RN-2688 Körlenme Ey İnsanoğlu Ölmemeye Çare Mi Var

Körlenme ey insanoğlu
 Ölmemeye çare mi var
 Her açan insan bir güldür
 Solmamaya çare mi var

Hani ecdat hani ata
 Hakka karşı etme hata
 Tabut derler ağaç ata
 Binmemeye çaremi var

Lütfi hey der ölüm kader
 Gelmiş ecel beni bekler
 Buraya gelenler gider
 Gitmemeye çare mi var

RN-2693 Ahu Gözlüm Tut Elimden

Ahu gözlüm tut elimden
 Vaz geçmeden emelimden
 Aşkın beni temelinden
 Yıkmadan gel yakmadan gel

Derde salmadan başımı
 Noksan etmeden işimi

Damla damla gözyaşımı
Dökmeden gel akmadan gel

Göz deymeden yapımıza
Yıkılmadan tapımıza
Kara deve kapımıza
Çökmeden gel ihmadan gel

Feymani'yim kaçma benden
Usanmadı gönül senden
Ecel tatlı canı tenden
Çekmeden gel çıkmadan gel

RN-2714 Elif Çıkmış O Damın Başına

Elif çıkmış ah o damın başına
Şavkı düşmüş kirpiğine kaşına

Elif'im ağlar
Karaları bağlar
Sallan gel

Yeni değmiş on üç on dört yaşına
Kurban olan kirpiğine kaşına

Elif'im ağlar
Karaları bağlar
Sallan gel

Ben giderken ekinleri gövüdü
Anam yokdu kimden aldın öğüdü

Elif'im ağlar
Karaları bağlar
Sallan gel

Vuruldu mu mahlemizin yiğidi
Şu dağları kara duman bürüdü

Elif'im oynak
Balınan kaymak
Sallan gel

RN-2759 Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın

Annem beni galdırmışsın atmışsın
Gökyüzünde durnalara çatmışsın
Bilinmedik pazarlarda satmışsın

Anam anam garip anam ağlarım oy oy
Ağlar ağlar kareleri bağlarım oy oy

Şu karşıki dağda bir kuzu meler
Kuzun meleşi bağrımı deler
Annesiz yavruyu da kim çözer beler

Anam anam garip anam ağlarım oy oy
Ağlar ağlar kareleri bağlarım oy oy

Şu karşıki dağlar karsız dumansız
Ben seni sevmişim dinsiz imansız
Cennet-i alaya giremem sensiz

Anam anam garip anam ağlarım oy oy
Ağlar ağlar kareleri bağlarım oy oy

RN-2863 Mezarımı Kızlar Kazsın

Mezarımı kızlar kazsın dar olsun
Etrafında lale sümbül bağ olsun

Alın benim çekmecemden fesimi
Ben ölürken duymasınlar sesimi

Alın benim çekmecemden kürkümü
Ben ölürsem söylesinler türkümü

RN-2976 Yârim Senden Ayrılalı

Yârim senden ayrılalı
Hayli zaman oldu gel gel
Bak gözümde akan yaşlar
Abu revan oldu gel gel

Böyle'molur küsüp gitmek
Seni seveni terketmek
Haram oldu yiyip içmek
İşim figan oldu gel gel

Kul âşık ever varmağa
Halinden haber sormağa
Yetiş namazım kılmağa
Seni seven öldü gel gel

RN-3016 Pervaneler Şema Yanar

Pervaneler şema yanar
Gelsin bir hoşca yanalım
Yanmaktır bizim çaremiz
Harcederiz hep varımız

Pervaneyim yandı canım
 Hep harcadım olan malım
 Birgün göçer tahta salım
 Rahmettir bizim karımız

RN-3044 Celal Bacada Yatıyor

Celal bacada yatıyor
 Yorganını yel atıyor
 Ne yatarsın celal oğlan
 Nişanlımı el alıyor celal oy oy

Ne inişin dibindeyim
 Ne yokuşun başındayım
 Bana dulluk yakışır mı
 Daha on beş yaşımdayım celal oy oy

RN-3073 Eğildim Bir Dolu İçtim

Eğildim bir dolu içtim
 Dost elinden pir elinden
 Dertsiz idim derde düştüm
 Dost elinden pir elinden

Gerçek bu zamana kalmaz
 Hakka erişenler ölmez
 Burda ölen orda ölmez
 Korkmam ölümden ölümden

Dostun bahçasında gezdim
 Hem okudum hemi yazdım
 Ben pirimden ayrı gezdim
 Elin dilinden dilinden

Gerçek bu zamana kalmaz
 Hakka erişenler ölmez
 Burda ölen orda ölmez
 Korkmam ölümden ölümden

Dostun bahçasında güller
 Halımdan ne bilsin eller
 Ötüşür şakır bülbüller
 Gülün elinden elinden

Gerçek bu zamana kalmaz
 Hakka erişenler ölmez
 Burda ölen orda ölmez
 Korkmam ölümden ölümden

Çayır çimenler büyüdü
 Lale sümbüller yürüdü
 Dağların karı eridi
 Yelin elinden elinden

Gerçek bu zamana kalmaz
 Hakka erişenler ölmez
 Burda ölen orda ölmez
 Korkmam ölümden ölümden

Tutmuşam cemaletinden
 Korkmanam sırat yolundan
 Sakın kul ibrahim sakın
 Kötü dilinden dilinden

Gerçek bu zamana kalmaz
 Hakka erişenler ölmez
 Burda ölen orda ölmez
 Korkmam ölümden ölümden

RN-3098 Gelin Oldum Gelinliğim Bilmedim

Gelin oldum gelinliğim bilmedim
 Allı da pullu paytonlara binmedim
 Vefasız dünyada murat almadım

Alma dalgam alma taze gelini
 Balıklara verdim nazik tenimi

Elimin gınasın çamur ettiler
 Gözümün sürmesin kömür ettiler
 Çayda balıklara gelin ettiler

Alma dalgam alma taze gelini
 Balıklara verdim nazik tenimi

RN-3163 Şafak Söktü Yine Sunam Uyanmaz

Şafak söktü gine sunam uyanmaz
 Hasret çeken gönül derde dayanmaz
 Çağırırım sunam sesim duyulmaz
 Uyan sunam uyan derin uykudan

Çektiğim gönül elinden
 Usandım gurbet elinden
 Hiç kimse bilmez halimden
 Uyan sunam uyan derin uykudan

Bunca diyar gezdim gözlerin için
 Niye küstün bana el sözü için
 Dilerim allah'tan sızlasın için
 Uyan sunam uyan derin uykudan

Çektiğim gönül elinden
 Usandım gurbet elinden
 Hiç kimse bilmez halimden
 Uyan sunam uyan derin uykudan

RN-3181 Ezrail Serime Çöktüğü Zaman

Ezrail serime çöktüğü zaman
 Kırılır kanadım kol yavaş yavaş
 Mevlam nasip etsin din ile iman
 Akar gözlerimden sel yavaş yavaş

Yüksek uçan gönül yorulur birgün
 Mizan terazisi kurulur birgün
 Herkesin ettiği sorulur birgün
 Döner mi yarabbi dil yavaş yavaş

Kabrim üzerine dikerler taşı
 Kimin gölgesinde saklarsın başı
 Baba oğlu görmez gardaş gardaşı
 Giden geri dönmez yol yavaş yavaş

Isıcak ılıman suyum koyarlar
 İyi kötü elbisemi soyarlar
 Mesleki'yem öldüğümü duyarlar
 Gider salacama el yavaş yavaş

RN-3198 Dersanenin Önünden Doğruca Geçtim

Dersanenin önünden doğruca geçtim
 Sol yanımdan gürşun yedim bayıldım düştüm
 Ecel şerbetini genç iken içtim

Anacığım anacığım uyanamadım
Eniştemin gurşununa dayanamadım

Dersanenin önünde goyun guzular
Açman yorganımı yaram sızılar
Evde yetim galdı körpe guzular

Anacığım anacığım uyanamadım
Eniştemin gurşununa dayanamadım

RN-3200 Yeni Cami Önünde Bir Uzun Selvi

Yeni cami önünde bir uzun selvi
Selvinin dalları kudretten telli
Kimimiz nişanlı kimimiz evli

Neyleyim dünyayı yar olmayınca
İstemem gaymağı bal olmayınca

Yeni cami önünde bir uzun mezer
Mezerin üstünde gumrular gezer
Oturmuş kâtipler künyemi yazar

Neyleyim dünyayı yar olmayınca
İstemem gaymağı bal olmayınca

RN-3263 Hafızların Avlusunda Davullar Çalar

Hafızların avlusunda davullar çalar
Duyar presednik efendi pandurlar salar
Hoş geldiniz pehlivanlar sefa geldiniz
Bu kıymetli muradıma değer verdiniz

Hafızların avlusunda tepsi drınladı
 Ahmet ağa vurmuştur herkes anladı
 Hafızların avlusundan vurdum geçilmez
 Ak kafalı ahmet ağa kandan seçilmez

Hafızların odasında eski bir koftor
 Herkes kenara çekilir yetişir doktor
 Hafızların avlusunda eski bir testi
 Derman için gelen doktor umudu kesti

Kalk kız ana kalk kız nine gidelim yasa
 Ahmet ağa'nın ciğerleri dökülmüş tasa
 Bu bir düşman oyunudur ecel olmasa
 Ahmet ağa'nın düğünü büründü yasa

RN-3278 Belgrad Yolu Uzun Urgan

Belgrat yolu uzun urgan
 Üstümüzde yoktur yorgan
 Ağla benim anneceğim
 Ben belgrat'ta kaldım kurban

Çıktım belgrat'ın düzüne
 Çizmeme çektim dizime
 Açan baktım düşman geldi
 Ben ölümü aldım göze

Bütün asker nöbet tutar
 Tabutumdan kanlar akar
 Ağla benim anneceğim
 Üç evladım yola bakar

RN-3288 Kulalar'ı Aman Efem Gece Çeteler Bastılar

Kulalar'ı aman efem gece çeteler bastılar
 Armit dallarına mavizerleri astılar
 Üseyn efe'yi aman aman sahat beşte kestiler

Aman da sıdika'm aman elleri koynunda ağlama
 Ağlayıp da efem beni yolumdan eyleme

Aliverin aman aman kıratımın gemini
 Ulu yola çıkın dakın atımın yemini
 Ben süremedim aman aman recep hoca sürsün demini

Aman da sıdika'm aman elleri koynunda ağlama
 Ağlayıp da efem beni yolumdan eyleme

Aliverin aman aman martinimi dolduram
 Dolduram da efem düşmanlarımı öldürem
 Öldürem de aman aman ben kendimi bildirem

Aman da sıdika'm aman elleri koynunda ağlama
 Ağlayıp da efem beni yolumdan eyleme

RN-3306 Hasilhas Başında

Hasılhas başında benim mezarım
 Gelenin geçenin bağrını ezerim
 Ben ölürsem gayıp olsun mezarım

Şakı bülbül şakı al yeşil üstüne
 İnce belin üstüne

Hasılhas başında vurdular beni
 Ölmeden mezara goydular beni
 Yarin çevresine sardılar beni

Şakı bülbül şakı al yeşil üstüne
 İnce belin üstüne

RN-3327 Aşkın Aldı Benden Beni

Aşkın aldı benden beni
 Bana seni gerek seni (hey dostum hey hey canım hey)
 Ben yanarım dünü günü
 Bana seni gerek seni

Ahilere ahret gerek
 Sofilere sohbet gerek (hey canım hey hey dostum hey))
 Aşıklara didar gerek
 Bana seni gerek seni

Cennet cennet dedikleri
 Birkaç melek birkaç huri (hey dostum hey hey canım hey)
 İsteyene ver onları
 Bana seni gerek seni

RN-3338 Salih De Ata Biner

Salih de ata biner gücçük bey gibi
 Kardeşim kör haşım de gıydı bana el gibi (vay)
 Kanım da yere aktı aman akar sel gibi

Ağlende dostlarda ağlen bana bakında ağleyin
 Sedefli curamı da tapuduma bağleyin vay

Akşamda ezanında (aman) çarşıdan geçdim
 Ecel şerbetini de (aman) içdim de geçdim (vay)
 Yatsıya varmadan dillere düştüm (aman)

Ağlende dostlarda ağlen bana bakında ağleyin
 Sedefli curamı da tapuduma bağleyin vay

RN-3372 Gurbet Elin Naşapası Tunç Olur

Gurbet elin naşapası tunç olur
 Sevip sevip ayrılmamız güç olur

Gurbet elde çaldırayım sazımı
 Yoktur anem yoktur bubam geçireyim nazımı

Gurbet elde ölenlerin çenesini kim bayler
 Yoktur anem yoktur bubam geçireyim nazımı

Gurbet elde hasta oldum yatmadım
 Sağ yanıma sol yanıma başım yastığa koymadım

RN-3380 Odaları Söndürme

Odaları söndürme
 Yar beni süründürme
 Veramlara uğrattın
 Veram ile öldürme

Edalı yar
 Ben de seni sevdim modalı yar
 Çalmadan oynayan yar

Karanfil için için
 Yanıyom senin için
 Hep dostlar düşman olmuş
 Seni sevdiğim için

Edalı yar
 Ben de seni sevdim modalı yar
 Çalmadan oynayan yar

Kayadan bir kuş uçtu
 Mendilim suya düştü
 Mendilimi alırken
 Göynüm bir gıza düştü

Edalı yar
 Ben de seni sevdim modalı yar
 Çalmadan oynayan yar

RN-3389 Giresun Üstünde Vapur Bağrıyor

Giresun üstünde vapur bağrıyor
 Eşref'in yarasını doktor sarıyor
 Eşref'in annesi yanmış ağlıyor

Atma hakkı atma
 Pişman olursun
 Giresun beylerine (anam)
 Hasım olursun

Bazarsu dereleri bir ifak dere
 Eşref'i vurdular (anam) nafile yere
 Nafile nafile o da nafile
 Cenazemi goydular otomofile

Atma hakkı atma
 Pişman olursun
 Giresun gençlerine (anam)
 Düşman olursun
 Attığın kurşundan
 Sen utanırsın

RN- 3529 Hayal Hayal Olmuş Karşıkı Dağlar

Hayal hayal olmuş karşıkı dağlar
 Muhannet gözlerim dolukmuş ağlar
 Esti sam yelleri bozuldu bağlar
 Onun için bende gam telaşı var
 Alim derdin alim bin telaşı var

Yıkılsın dünyanın pembe irengi
 Dinlemez öldürür yoksulu begi
 Kimi yemez baklavayı böreği
 Kiminin akşama nan telaşı var
 Alim derdin alim bin telaşı var

Ey emrah elveda yürlendi göçüm
 Affeyle yarabbi çoğoldu suçum
 Okuyum kuranlar musaflar açın
 Azrail göğsümde can telaşı var
 Alim derdin alim bin telaşı var

RN-3592 Bodrumlular Erken Biçer Ekini (Bodrum Hâkimi)

Bodrumlular erken biçer ekini
 Feleğe kurban mı gittin bodrum hâkimi
 Nasıl astın mefaret hanım kendi kendini
 Altın makas gümüş bıçak ile doğradılar tenini

Hâkim hanımın memleketi kütahya tavşan
 Hâkim hanım sen eyledin bizi düşman
 Nasıl kıydın mefaret hanım kendi kendine
 Çifte doktor gümüş bıçak ile doğradılar tenini

RN 3711 Ay Ağalar

Ay ağalar ay gaziler
 Gollar goçak ayak ıslanmış
 Yanar yüreğim sızılar
 Sinem bıçağa yaslanmış
 Yanar yüreğim sızılar
 Ömrüm ömrüm ömrüm ömrüm
 Sinem bıçağa yaslanmış

Yaz gelende çaylar akar
 Hasretlik yüreğim yakar
 Beli çıkmış yola bakar
 Mecnun bir dağa yaslanmış

Emrah der ki Süleymanlar
 Biz burdayız hani onlar
 Aslan gibi kahramanlar
 Kara toprağa yaslanmış

RN-3739 Ben Buralı Değilum

Ben buralı değilum
 Hamsiköy'dür durağum
 Sevdum da alamadum
 Budur benum merağum (oy oy oy)

Hamsiköy dedukleri
İki dağın arası
(e kız) yarum senin yüzünden
Yedum bıçak yarasi (oy oy oy)

Gelur kızları oturur
Maçka'nın pazarına
Sevdaluktan ölenun
Nur yağsun mezarına (oy oy oy)

RN-3755 Nefis Sen Ölmez misin

Nefis sen ölmez misin
Öleni görmez misin
Soğuk sular ısındı (canan)
Çimmeye gelmez misin

Nefis sen ölmez misin
Öleni görmez misin
Yakasız gömlek biçildi (canan)
Giymeye gelmez misin

Nefis sen ölmez misin
Öleni görmez misin
Cansız atlar yürüdü (canan)
Binmeye gelmez misin

RN-3812 Şu Karşıdan İniyor Sıdıkam

Şu karşıdan iniyor (sıdıka'm) arap mandası
Sol yanıma vurdular (sıdıka'm) cennet damgası

Ha senin ha benim yanmadan (sıdıka'm) yangının mı var
Mecidiye kasabasında da (sıdıka'm) sevdiğin mi var

Şu karşıdan iniyor (sıdika'm) evlek koyunu

Bu kızlara yaptılar (sıdika'm) binbir oyunu

Ha senin ha benim yanmadan (sıdika'm) yangının mı var

Mecidiye kasabasında da (sıdika'm) sevdiğin mi var

RN-3813 Demirköy Başlarında

Demirköy başlarında bir yeşil mezar

Sevgili mehmed'im kara gözlü emine'm ahdini bozdu

Yörü mehmed'im yörü geceler ayaz

Sevgili mehmed'im kara gözlü emine'm kardan mı beyaz

Demirköy çeşmeleri akmaz mı oldu

Sevgili mehmed'im kara gözlü emine'm kalkmaz mı oldu

Yörü mehmed'im yörü geceler ayaz

Sevgili mehmed'im kara gözlü emine'm kardan mı beyaz

RN-3843 Bütün Dünya Senin Olsun

Bütün dünya senin olsun

Bir dost bir post yeter bana

Atlas libas senin olsun

Bir dost bir post yeter bana

Beyler tahtından inerler

Ayaksız ata binerler

Toprağa gömüp dönerler

Bir dost bir post yeter bana

Sonu yok dünyada n'olur
 Ecel gelir seni bulur
 Seyit sefile'm işin bilir
 Bir dost bir post yeter bana

RN-3898 Şu Fırat'ın Suyu Akar Serindir

Şu fırat'ın suyu akar serindir
 (oy ölem ölem derdo ölem)
 Yarimi götürdü (anam) kanlı zalimdir
 Daha gün görmemiş taze gelindir
 Söyletmeyin beni (anam) yaram derindir

Kömürhan köprüsü harput'a bakar
 (oy ölem ölem derdo ölem)
 Körolası (zalım) fırat ocaklar yıkar
 Ahbaplarım gelmiş ağıtlar yakar
 Söyletmeyin beni (anam) yaram derindir

RN-3930 Alim Deresinin Delik Daşları

Alim deresinin delik daşları
 Üstümüzde dönüyor ecel guşları
 Bütün şehit olmuş din gardaşları
 Sevdiceğim sarsın yarelerimi

Alim deresinde guzgunlar gezer
 İnsan sevdiğinden bu kadar bezer
 Hiç olmazsa ayda bir mektup yazar
 Sevdiceğim sarsın yarelerimi

Alim deresinde meşe kesilmez
 Hekimin sardığı yare çözülmez
 Lokman hekim gelse yarem iy'olmaz
 Sevdiceğim sarsın yarelerimi

RN-3961 Şu Kabak Çiçeği Ne Açar Ne Kokar

Şu kabak çiçeği ne açar ne kokar
 Sevdüğimin kanleri (a canım) salından akar

Olmaz olsun böyle sevda öldürdün beni
 Kalkmaz döşeklere (a canım) düşürdün beni

Hastaneden çıktım yan basa basa
 Ciğerlerim çürüdü (a canım) kan kusa kusa

Olmaz olsun böyle sevda öldürdün beni
 Kalkmaz döşeklere (a canım) düşürdün beni

Hastane önünde bir derin kuyu
 O kuyudan çekerler (a canım) güllere suyu

Olmaz olsun böyle sevda öldürdün beni
 Kalkmaz döşeklere (a canım) düşürdün beni

RN-3975 Bahar Geldi Yine Yollar İşledi

Bahar geldi yine yollar işledi
 Gözüm yaşı durdu durdu başladı (anam anam)

Sarı mavi çiçeğim
 Sen doldur ben içeyim

Sana basma yakışmaz
Mor kadifeden biçeyim

Sebep mezarında baykuşlar ötsün
Ak gerdan altında yılanlar yatsın (anam anam)

Evin yıkılsın sebep
Belin bükülsün sebep
Otuz iki dişlerin
Birden dökülsün sebep

Sarı mavi çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Sana basma yakışmaz
Mor kadifeden biçeyim

RN-4007 Ben Ağlarım El Güler

Ben ağlarım el güler
Oy başıma gelenler
Benim derdime düşsün (de)
Şimdi bana gülenler

Ağlarım gülenim yok
Golumdan dudanım yok
Derdinden verem oldum
Gelip avudanım yok

Aldum dertli başumu (oy)
Saruldum kemeçeme
O biraz ılık verdi de
Gündüzüme geceme

Bu benim dertlerimi
 Bilsem nazarlarımı
 İnşallah göreceğim
 Yakında mezarini

Bekledum goyunları (oy)
 Sürdüm çıkardım düze
 Sen öldün gittin yarumda
 Ben de canlı cenaze

Amentü billah ile
 Kadere inanmışım
 Dileğüm öbür dünya
 Bu dünyada yanmışım

Bu aşkı çeke çeke (oy)
 Kahrımdan öleceğim
 Sen evlü de ben evli kız
 Ben nasıl edeceğüm

Yine geldim bu yola
 Yolun ardı gelmeyi
 Allah'ıma yalvardım
 Şansım ele dönmedi

RN-4012 Bugün Yasta Gördüm Zülfü Siyahı

Nenni de nenni nenni
 Dost nenni nenni has nenni nenni

Bugün yasta gördüm zülfü siyahı (zülfü siyahım)
 Gülmedi sultanım (dost dost) bilmem ne haldır

Halı arz eylerim dinle ahvalı
Sormadı sultanım bilmem ne haldır

Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni has nenni nenni

O sultanı aşık pirden sorarım (gurban sorarım)
Bugün dünya yarın (dost dost) ahret ararım
Aşkına kıldığım sabr-ı kararım
Kalmadı sultanım bilmem ne haldır

Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni has nenni nenni

O sultandır her işlerin sebebi
Alnının uğrunda gördüm habibi
Yaralara merhem saran tabibi
Sarmadı sultanım bilmem ne haldır

Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni has nenni nenni

Veli'm hu der aklım başımdan gitti
Sağlığımda beni salacak etti
Cenazeyi kılarım deyi vadetti
Kılmadı sultanım bilmem ne haldır

Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni has nenni nenni

RN- 4016 Kar Yağayı Yağayı Sultan Murat Başına

Kar yağayı yağayı
Sultan murat başına
Evlendirdiler beni
On üç on dört yaşına

Ey gidi yalan dünya
Böyle mi galacasun
Vur deysin sevdanı
Beni mi alacasun
Seni zalimin kızı
Yuvamı yıkacasun
Kız yuvamı yıkıp da
Rahat mı duracasun

Kar yağar batman batman
Ben karlı yerde yatmam
Aman mezarcılarım
Üstüme toprak atman

Ey gidi yalan dünya
Böyle mi galacasun
Vur deysin sevdanı
Beni mi alacasun
Seni zalimin kızı
Yuvamı yıkacasun
Kız yuvamı yıkıp da
Rahat mı duracasun

Kar yağayı yağayı
Fındığın dallarına
Allah düşürsün seni
Bu benim kollarıma

Ey gidi yalan dünya
 Böyle mi galacasun
 Vur deysin sevdanı
 Beni mi alacasun
 Seni zalimin kızı
 Yuvamı yıkacasun
 Kız yuvamı yıkıp da
 Rahat mı duracasun

Kar yağayı yağayı
 Yaylanın yollarına
 Mevlam yardım eylesin
 Sevdalı kullarına

Ey gidi yalan dünya
 Böyle mi galacasun
 Vur deysin sevdanı
 Beni mi alacasun
 Seni zalimin kızı
 Yuvamı yıkacasun
 Kız yuvamı yıkıp da
 Rahat mı duracasun

RN-4058 Bir Tel Vurdum Yemen'de Gardaşıma

Bir tel vurdum yemen'de gardaşıma
 Tez yetişsin cenazemin başına
 Suçum varsa yazsın mezar taşıma

Yazık oldu yazık şu genç yaşıma
 Şu gençlikte neler geldi başıma

Çarşafım çivide asılı kaldı
 Çeyizim sandıkta basılı kaldı
 Bizim şu mahkeme mahşere kaldı

Yazık oldu yazık şu genç yaşıma
 Şu gençlikte neler geldi başıma

RN-4059 Biner Atın İyisine

Biner atın iyisine
 Gider yolun kıyısına
 Memed Ali'yi vurmuşlar
 Haber verin dayısına

Memed Ali Memed Ali
 Memleketin gonca gülü
 Orduların şen bülbülü

Kara çadır is mi tutar
 Altın kılıç pas mı tutar
 Anan ağlar bacın ağlar
 Elin kızı yas mı tutar
 (el kızıldır yas mı tutar)

Memed Ali Memed Ali
 Memleketin gonca gülü
 Orduların şen bülbülü

Seni vuran dağlı mıydı
 Kurşunları yağlı mıydı
 Eloğlu seni vururken
 Elin kolun bağlı mıydı
 (senin kolun bağlı mıydı)

Memed Ali Memed Ali
 Memleketin gonca gülü
 Orduların şen bülbülü

RN-4060 Maraş'tan Bir Haber Geldi

Maraş'tan bir haber geldi
 Dediler ki merik öldü (oy oy oy)
 Keşke merik ölmeseydi
 Kesileydi elim kolum (oy oy oy)

Oy merik merik merik
 Ben kurbanım sana merik
 Ben hayranım sana merik

Doktor yarayı kesiyor
 Gene merik kan kusuyor
 Dediler ki merik öldü
 Anası kime küsüyor

Oy merik merik merik
 Ben kurbanım sana merik
 Ben hayranım sana merik

Şu meriğin acısına
 Çarşaf serin gecesine
 Keşke merik ölmeseydi
 Sabır onun gocasına

Oy merik merik merik
 Ben kurbanım sana merik
 Ben hayranım sana merik

RN-4069 Bekilli'yi Beş Yüz Atlı Avladı

Bekilli'yi beş yüz atlı avladı
Yağlı da kurşun can ciğerimi dağladı
Pehlivanlar ortaya çıktı yağlandı

İşte ben gidiyorum yar
Hemen ağla dön ağla
Allı da yazma var
Kara bağla dön ağla

Gidiyorum anam etsin yasımı
Dağıtsınlar yetimlere aşımı
Kefenleyin şu gülmeyen başımı

İşte ben gidiyorum yar
Hemen ağla dön ağla
Allı da yazma var
Kara bağla dön ağla

RN- 4083 Manastır Köprüsü Dardır Geçilmez

Manastır köprüsü dardır geçilmez
Suları bulanık asla içilmez
Anaden babaden hiç vazgeçilmez

Aylemeyin garip bre aneler belki da gelirim
O yarin uğruna şehit giderim

Manastır içinde bir uzun selvi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
Memlekette bıraktım bir saçı telli

Aylemeyin garip bre aneler belki da gelirim
O yarin uğruna şehit giderim

Mezarımın taşı kibleye karşı
Üstümdeki toprak gözümün yaşı
Aneler babaler döksün gözyaşı

Aylemeyin garip bre aneler belki da gelirim
O yarin uğruna şehit giderim

RN-4099 Yaram Sızlar Ağrır Başım

Yaram sızlar ağrır başım
Yastığa damlar gözyaşım
Tabutumu kaldırmayın
Altında yok bir kardaşım
Vay dünya yalancı dünya

Ecel gelirse bu cana
Baş ağrısı bir bahane
Mezar taşıma yazsınlar
Bugün bana yarın sana

Gözüm görmez ağlamaktan
Suyum kesildi damaktan
Sanki (öyle) bir düğün alayı
Tabutum geçti sokaktan
Vay dünya yalancı dünya

Ecel gelirse bu cana
Baş ağrısı bir bahane
Mezar taşıma yazsınlar
Bugün bana yarın sana

RN-4111 Kalkan ile Kapı Taşın Arası

Kalkan ile kapı taşın arası
 Yol mu bulamadı dağlar arası
 Halil'im düşmüş de elde çapası

Halil'im halil'im garip halil'im
 Yar başından düşmüş ölmüş halil'im

Halil'ime kement bağlayamadım
 Halil'im düşmüş de toplayamadım
 Her yanları ganlı paklayamadım

Halil'im halil'im garip halil'im
 Yar başından düşmüş ölmüş halil'im

Adı taş üstüne yazılı galdı
 Curası duvarda asılı galdı
 Hörüsü ardında yasılı galdı

Halil'im halil'im garip halil'im
 Yar başından düşmüş ölmüş halil'im

RN-4112 Bahçe Bahçe Gezdim

Bahçe bahçe gezdim nar bulamadım
 Hararetim bastı kar bulamadım
 Kendime bir münasip yar bulamadım

Yürü de fidan boylum yürü eyvahlar olsun
 Bize de tüfek atanlar allah'tan bulsun

Götürün çil atımı nalbant nallasın
 Sevdığım için vuruldum anam ağlasın
 Çohada çakşırlarıma uçkur takmasın

Yürü de fidan boylum yürü eyvahlar olsun
 Bize de tüfek atanlar allah'tan bulsun

Atımı bağladım duvara yakın
 Tabutum geliyor boyuma bakın
 Nişanlık çevremi yüzüme takın

Selam söyleyin sevdiğime siyahlar takmasın
 Selam söyleyin anama beni unutmasın

RN- 4223 Duydunuz mu Gedikli'li

Duydunuz mu gediklili
 Şu izmir'den gelen teli
 Al ganlar içinde galmış
 Ölmüş tamam bizim ali

Seçtim guzudan goyunu
 Goydum yavrumun suyunu
 Ali'm teneşire yatmış
 N'olur gösterin boyunu

Doyamadım yaşlarına
 Dert goydun gardaşlarına
 Ali'm anan gurban olsun
 Mezarının daşlarına

Seçtim guzudan goyunu
 Goydum yavrumun suyunu
 Ali'm teneşire yatmış
 N'olur gösterin boyunu

N'oldu bize böyle n'oldu
 İmamı ağdın çaldı
 Yavrum yolunu beklerken
 İzmir'den cenazen geldi

Seçtim guzudan goyunu
 Goydum yavrumun suyunu
 Ali'm teneşire yatmış
 N'olur gösterin boyunu

RN-4288 Mezerimi Derin Kazın

Mezerimi derin kazın bol olsun
 Edirafı lale sümbül bağ olsun
 Ben ölürsem ahbablarım sağ olsun
 Aman doktor aman kıyma benim canıma

Mezerimi yol üstüne kazsınlar
 Gelip geçen bir garip ölmüş desinler
 Başucuma kara yazı yazsınlar
 Gelip geçen buna n'olmuş desinler

RN-4314 Göründü mü Dümbereğin Yolları

Göründü mü (aman) dümbereğin yolları
 Al gan olmuş kamil beyimin golları

Aman dostlar avdan geldim yorgunum
Şu dağlarda aman bir kecliğe vurgunum

Tabutumu aman sarı çamdan yaptırın
Yaptırın da aman cümle aleme baktırın

RN-4401 Bir İncecik Yolum Gider Yemen'e

Bir incecik yolum gider yemene (beyler aman)
İlgıt ılgıt kanım damlar çimene
Çok yalvardım gelmediler imana (beyler aman)

Öldürün sayidi gıyman Ali'ye
Kellesini bahşış çekin valiye

Bozuldu mu Ertuğrul'un alayı (beyler aman)
Silindi mi hamaylının kalayı
Yok muda beyler gurtulmanın kolayı (beyler aman)

Öldürün sayidi gıyman Ali'ye
Kellesini bahşış çekin valiye

Saat üçte taş gışlayı bastılar (beyler aman)
Abdullayı darağacına astılar
Senemizi yüz seneye kestiler (beyler aman)

Öldürün sayidi gıyman Ali'ye
Kellesini bahşış çekin valiye

RN-4429 Yüksek Minareden Attım Kendimi

Yüksek minareden atdım kendimi
Aradım aradım buldum dengimi
Kimselere söylemedim derdimi

Ver benim çevremi çekil git oğlan
Boynunun saati emanet oğlan

Yüksek minareden ezan sesi var
Ezan sesi değil yarin yası var
Varın bakın şu oğlanın nesi var

Ver benim çevremi çekil git oğlan
Boynunun saati emanet oğlan

RN-4462 Ben Çiftliğe Vardım Annem Babam Görmeden

Ben çiftliğe vardım annem babam görmeden
Beyim vurdu sol yanımdan kıymadan amman amman
Hekim gelsin nazlı zahide'm ölmeden

Nazlı zahide'm ben dünyama doymadım amman amman
Eller gibi ben vadem ile ölmedim

Hastanenin lambaları harlıyor
Cerrah gelmiş yarelerim bağlıyor amman amman
Eşim dostum başucumda ağlıyor

Nazlı zahide'm ben dünyama doymadım amman amman
Eller gibi ben vadem ile ölmedim

RN-4467 Beyoba Kahvesinde Masa Kuruldu

Beyoba kahvesinde masa kuruldu
Masanın başında ihsan vuruldu
Saat beşten sonra akhisara duyuldu

Atma bektaş atma hastayım hasta
 Kara gözlü remziye'm kalmasın yasta
 Atma bektaş atma nar danesiyem
 Anamın babamın bir danesiyem

Annem deli olmuş dağları gezer
 Babam dülger olmuş tabutum düzer
 Kardaşım mustafa mezarım kazar

Atma bektaş atma hastayım hasta
 Kara gözlü remziye'm kalmasın yasta
 Atma bektaş atma nar danesiyem
 Anamın babamın bir danesiyem

İhsanın haneleri halı döşeli
 Cerrahlar geliyor eli şişeli
 Üç gün oldu ihsan şehit düşeli

Atma bektaş atma hastayım hasta
 Kara gözlü remziye'm kalmasın yasta
 Atma bektaş atma nar danesiyem
 Anamın babamın bir danesiyem

RN-4673 Evler Guşu Yuva Yaptı Başıma

Evler guşu yuva yaptı başıma
 Gelin de okun gabrimin daşına
 Ayrılıkla kömür gözlüm bilmezdim
 Bu da geldi bugün benim başıma
 Ayrılıkla fidan boylum bilmezdim
 Bu da geldi ayşe'm benim başıma

Susadım da sularından isterim
 Dere nere geliyoru gösterin
 Ben neyleyim de ellerin yarine
 Ben kendi sevdiğimi isterin
 İlle de ben sevdiğimi isterin

İğneli şamının ayşe'm gulpu yok
 Bugün bize bir arada uyku yok
 Eğer anan seni bana vermezse
 Ahirette ikimize sorgu yok

RN-4704 Kayalica'nın Daşları

Kayalica'nın daşları
 Sarı da sarı saçları
 Kefenimi ısladır
 Ela gözün yaşları
 Mehmet sen vurdun beni
 Gençliğime doymadan
 Al gelinler olmadan

Hediyemi verdiler
 Kendisi ölmüş dediler
 Cenazemi kaldıranlar
 On beş altın yediler
 Sarı sarı saçlı zeyneb'im
 Al gelinler olmadan
 Gençliğime doymadan

RN-4764 Mezar Ardının Kuyusu

Mezar ardının kuyusu

Çayır çimen kıyısı

Nazife gelini vurmuş

Hamdoların ağası

İndim çeşme başına

Yazı yazdım taşına

Nazife gelini vurmuşlar

Sakırgalı kaşında

Tomafilim geliyor

Dağı taşı deliyor

Haber verin muhtara

Jandarmalar geliyor

RN-4772 Tepsiler Galeylendi

Tepsiler galeylendi

Efeler aleylendi

Merak etme saçlı efem

Düşmanlar goleylendi

Aman aman gün doğdu

Ekinler ekilirken

Savrulup dökülürken

Saçından bir tel aldım

Kefenim dikilirken

Aman aman gün doğdu

TÜRKÜLERDE GEÇEN ÖLÜM UNSURLARI

1. Eşyalara Bağlı Ölüm Unsurları:

- a) Musalla
- b) Sal
- c) Tabut
- d) Mezar Taşı
- e) Salaca
- f) Kazma-Kürek
- g) Mermer
- h) Tahta
- i) Teneşir

2. Renklere Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Yeşil Direk
- b) Yeşil Sandal
- c) Yeşil Mezar
- d) Yeşil Sandık
- e) Al (Kırmızı)
- f) Kara Toprak
- g) Kara Yazı
- h) Kara Yer
- i) Kara Deve
- j) Kara Çadır
- k) Kara Haber
- l) Kara Duman
- m) Sarı Çam
- n) Allı Yazma
- o) Beyaz Ten

3. Dinî Kavramlara Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Kur'an-ı Kerim

- b) Mushaf
- c) Azrail
- d) Ecel
- e) Huri
- f) Melek
- g) Ezan
- h) Selâ
- i) Sırat Yolu
- j) Mizan Terazisi
- k) Cennet Damgası
- l) Cennet
- m) Cehennem

4. Giyim-Kuşama Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Mendil
- b) Yazma
- c) Yakasız Gömlek
- d) Çevre
- e) Kefen

5. Fiziksel Durum ve İhtiyaçlara Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Ağlamak
- b) Bayılmak
- c) Çürümek
- d) Gam
- e) Derin Uyku
- f) Yemek
- g) Su

6. Mekâna Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Mezar

- b) Kabir
- c) Mezaristan
- d) Kabristan
- e) Kuyu

7. Bitkilere Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Gül Dalı
- b) Gürgen Dalı
- c) Lale
- d) Sümbül
- e) Selvi
- f) İncir Ağacı

8. Hayvanlara Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Ağaç At
- b) Cansız At
- c) Ayaksız At
- d) Deve
- e) Kumru

9. Lakaplara Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Yetim
- b) Öksüz
- c) Dul

10. Mitolojiye Bağlı Ölüm Unsurları

- a) Ecel Kuşu (Grifon Kuşu)

11. Türkülerde Ölüme Dair Deyimler

- a) Lale sümbül bağ olsun
- b) Gençliğine doymamak

- c) Bağrına basmak
- d) Al kanlara boyanmak
- e) Derildi defterim
- f) Kabir bana dar geldi
- g) Bağrını ezmek
- h) Ölüm bana zor geldi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	İnan UMURBEK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	